

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

พระสุวรรณธีราจารย์

(สุวรรณ มหาวีโร)

อดีตรองเจ้าอาวาส

วัดไตรมิตรวิทยาราม วรวิหาร

ณ เมรุวัดไตรมิตรวิทยาราม

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๒๐

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ **ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์** อดีตรองเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร กำหนดในวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๒๐ นี้ คณะศิษยานุศิษย์และท่านที่เคารพนับถือในท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ มีความดำริปรารถนาจะจัดพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ แด่ผู้มีเกียรติที่มาร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ อันความดำริเช่นนี้เป็นที่น่ายินดีและน่าสรรเสริญอย่างยิ่ง นอกจากเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาคุณต่อบุพพการีชนแล้ว ยังได้ชื่อว่า ปฏิบัติอนุวัตรตามพระบรมพุทโธวาทที่ทรงประทานไว้ว่า **สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ** การให้ธรรม ชนะการให้ทุกอย่าง การที่ศิษยานุศิษย์มีความดำริจะพิมพ์หนังสือแจกนี้จัดว่า เป็นการให้ธรรมเป็นทาน ซึ่งนับว่าเป็นการให้อย่างประเสริฐแท้ เพราะมีผู้รู้ธรรมและปฏิบัติตามมากเพียงไร ชาวโลกก็ประสพสันติสุขได้มากเพียงนั้น

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์หนังสือครั้งนี้ คณะศิษยานุศิษย์ได้พยายามเลือกเฟ้นเรื่องที่เห็นว่าเป็นสาระประโยชน์ ซึ่งเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของผู้ครองเรือนบ้าง เป็นการเชิดชูบทประพันธ์ของท่านผู้มรณะเองบ้าง เพื่อประกาศกิตติคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบ้าง มาตีพิมพ์ไว้ หวังว่าคงอำนวยประโยชน์แด่ท่านผู้สนใจบ้างไม่มากก็น้อย

เรื่องที่นำลงตีพิมพ์เรื่องแรกคือ **วิสาขบูรณมีสดุดีพจน์** เป็นเรื่องที่เรียบเรียงโดยพระเดชพระคุณ **หลวงพ่อพระวิสุทธาธิบดี** ประมุขแห่งวัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นบทประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของวันวิสาขะบูชาว่า มีความเกี่ยวเนื่องกับพระบรมศาสดาอย่างไร ให้พุทธมามกชนเห็นว่า ในเมื่อวันอภิลักขิตกาลเช่นนี้เวียนมาบรรจบครบรอบ ควรจะปฏิบัติอย่างไร ให้สมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธอย่างแท้จริง

เรื่องที่ ๒ **คือคิหิปฏิบัติคำกลอน** ก็เรียบเรียงโดยพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธาธิบดีเหมือนกันเมื่อครั้งท่านยังดำรงสมณศักดิ์เทียบเท่ารองสมเด็จพระราชาคณะที่พระมหา-โพธิวงศาจารย์ เป็นบทประพันธ์ประเภทคำกลอน เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็น

อยู่ของผู้ครองเรือน ที่ผู้ครองเรือนควรปฏิบัติ เป็นคำกลอนที่สุภาพและไพเราะ มีอรรถรสที่สมบูรณ์พยัญชนะและภาษาที่ใช้เรียบเรียงมีความสละสลวย กระทัดรัดและเข้าใจง่าย เป็นคำกลอนที่ผู้สนใจอาจสามารถกำหนดจดจำคิหิปฏิบัติแต่ละข้อได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกจากจะประกาศอรรถธรรมคำสอนในศาสนาแล้ว ยังได้ชื่อว่า รักษาวรรณกรรมประเภทคำกลอนที่ล้ำค่าของชาติไว้ เพื่อเป็นทิฏฐานุคติสำหรับอนุชนรุ่นหลังจะได้อนุวัตรตามอีกด้วย

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และคำปฏิญญาณของลูกเสือ ก็เป็นคำกลอนซึ่งเรียบเรียงโดยพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธาธิบดีเหมือนกัน เป็นคำกลอนที่เน้นให้เห็นความสำคัญของสถาบันทั้ง ๓ คือสถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นที่หวงแหนของคนไทยทั้งชาติ หากจะมีผู้ใดใครผู้หนึ่งคิดจะทำลายแล้ว แม้แต่ชีวิตก็ยอมสละเพื่อสถาบันทั้ง ๓ ได้ทุกเมื่อ

คณะศิษยานุศิษย์ต้องกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธาธิบดีที่ได้เมตตามอบต้นฉบับเรื่องดังกล่าวมานี้ ลงตีพิมพ์เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ ไว้ ณ โอกาสนี้อย่างสูงยิ่ง

นอกนั้นเป็นเรื่องสั้น ๆ ที่ผู้มรณะคือท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ได้เรียบเรียงไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ มีทั้งประเภทบทสักวา คำกลอน และประเภทร้อยแก้ว แม้จะเป็นเรื่องสั้น ๆ แต่เมื่อผู้สนใจได้อ่านดูแล้ว ก็ก่อให้เกิดความสนุกสนานประสานสามัคคีในระหว่างหมู่คณะได้อย่างดียิ่ง

ส่วนเรื่องสุดท้ายคือ **เรื่องประทีปแห่งทวีปชมภู** เป็นประวัติเรื่องราวของพระพุทธเจ้าของเรา เป็นเรื่องที่ผู้ประพันธ์ได้สดุดีพระพุทธเจ้าว่าเป็นประทีปของชมภูทวีป อันธรรมดาว่าประทีป เมื่อลุกโพลงโชติช่วงขึ้น ก็ขจัดความมืดมนอันธการทำแสงสว่างให้เกิดขึ้นได้ ฉันใด แม้ประทีปแห่งทวีปชมภูก็เช่นเดียวกัน เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ก็ทรงกระทำสกลชมภูทวีปให้สว่างไสวโชติช่วงด้วยรสแห่งพระธรรมของพระองค์ฉันนั้น โดยข้อเท็จจริงแล้ว ศาสนธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิใช่จะโชติช่วงแต่ในชมภูทวีปเท่านั้น ถึงมนุษยโลก เทวโลก และพรหมโลก ศาสนธรรมคำสอนของพระองค์ก็โชติช่วงไปถึงเช่นเดียวกัน แต่ที่ผู้ประพันธ์ตั้งชื่อเรื่องไว้เช่นนั้น ทำให้สันนิษฐานว่า ผู้ประพันธ์ต้องการจะสดุดีสถานที่เสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้ามากกว่าอย่างอื่น จึงขอฝากท่านผู้รู้โปรดใช้ดุลพินิจใคร่ครวญด้วย

เรื่องประทีปแห่งทวีปชมภูนี้ เป็นเรื่องซึ่งเรียบเรียงโดย Ser Adwin Arnold เป็นชาวต่างประเทศที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งผู้หนึ่ง ต่อมาได้มีผู้แปล

เป็นภาษาอังกฤษนำลงตีพิมพ์ในทวีปยุโรปถึง ๑๐๐ กว่าครั้ง ดังความปรากฏชัดแล้วในคำปรารภของท่านผู้ใช้นามปากกาว่า **โรจนกร** นั้น ต่อมาผู้ใช้นามปากกาว่า **ภัททรัตตา** ได้พยายามอุตส่าห์แปลนำมาตีพิมพ์เป็นภาษาไทย ครั้นแล้วท่านผู้ใช้นามปากกาว่าโรจนกรจึงเรียบเรียงเสียใหม่ให้เป็นบทประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว บทประพันธ์ของคุณโรจนกรนี้นับว่าเป็นบทประพันธ์ที่มีความไพเราะมาก ภาษาที่ใช้เรียบเรียงรัดกุมกระทัดรัด สละสลวยลึกซึ้ง เราชาวไตรมิตรวิทยารามขอยกย่องด้วยใจจริงว่า สามารถแต่งบทประพันธ์ประพันธ์ประเภทร้อยแก้วได้ดีเยี่ยมผู้หนึ่ง

ผู้ที่เราชาวไตรมิตรวิทยารามรู้สึกซาบซึ้งใจมาก ที่ท่านยินดีอนุญาตเรื่องประทีปแห่งทวีปชมภูให้นำลงตีพิมพ์ได้ ท่านผู้นั้นคือ **พันเอกการุณ เก่งระดมยิง** หัวหน้ากองวิทยุกระจายเสียง กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ ขอโปรดได้รับความขอบคุณจากเราชาวไตรมิตรวิทยารามไว้ ณ โอกาสนี้ และขอให้ท่านพร้อมทั้งครอบครัวจงมีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

และขอขอบคุณ **พันโท ประชุม สุกอร่าม** นายทหารวางแผนการศึกษา โรงเรียนสรรพาวุธทหารบก ที่ได้กรุณารับภาระช่วยติดต่อขอเรื่องประทีปแห่งทวีปชมภู จนได้สำเร็จนำลงตีพิมพ์ในครั้งนี้

อีกผู้หนึ่งที่ชาวไตรมิตรวิทยารามมิอาจลืมได้คือ **พระมหาณรงค์ กลฺยาณปาลี** แม้ท่านจะเป็นชาวไตรมิตรวิทยารามเหมือนกัน แต่ท่านก็ได้กรุณาช่วยติดต่อโรงพิมพ์ ทั้งช่วยเหลือในการตรวจบรู๊ปและด้านต่าง ๆ อีกมาก ขอได้รับความขอบคุณจากเราชาวไตรมิตรวิทยารามไว้ โอกาสนี้ด้วย

แม้หนังสือนี้จะสำเร็จเป็นรูปเล่มแล้วก็ตาม เชื่อแน่ว่ายังมีความบกพร่องผิดพลาดไม่สมบูรณ์พอ ถ้าความบกพร่องผิดพลาดยังมีอยู่จะโดยความไม่สันทัดพอหรือโดยประการอื่น ๆ ก็ตาม เราชาวไตรมิตรวิทยารามขอน้อมรับไว้และหวังว่า คงได้รับความอภัยจากท่านผู้รู้ แต่ถ้าความดีใด ๆ อันเกิดจากหนังสือนี้หรือหนังสือนี้เป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจแล้วก็ขอน้อมอุทิศความดีนั้นเป็นเปตพลีธรรมบรรณาการ แด่ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ ขอให้ประสพสุข สำราญ ควรแก่คตินิยมในสัมปรายภพ เทอญ........ ๏

คณะสงฆ์และศิษยานุศิษย์วัดไตรมิตรวิทยาราม

พฤษภกาสร　　　　อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง　　　　สำคัญหมายในกายมี

นรชาติวางวาย　　　　มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี　　　　ประดับไว้ในโลกา . . . .

พระสุวรรณธีราจารย์ (สุวรรณ มหาวีโร)

ชาตะ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๕๗

มรณะ ๑ มกราคม ๒๕๒๐

สมเด็จพระสังฆราช เสด็จมาในวันสรงน้ำศพ และทรงเป็นประธานจุดธูปเทียน ในคืนวันแรก สวดพระอภิธรรม
๒ มกราคม ๒๕๒๐

บำเพ็ญกุศลสัตตมวาร พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธาธิบดี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม จุดธูปเทียนหน้าโต๊ะบูชา
๘ มกราคม ๒๕๒๐

บำเพ็ญกุศลสัตตมวาร พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธาธิบดี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม และโยมมารดาของท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ นั่งสดับพระราชาคณะสวดพระพุทธมนต์
๘ มกราคม ๒๕๒๐

บำเพ็ญกุศลสัตตมวาร โยมมารดาของท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ ถวายเครื่องไทยทาน แด่พระราชาคณะ
๘ มกราคม ๒๕๒๐

ชีวประวัติสังเขป

ของ

พระสุวรรณธีราจารย์

อดีตรองเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม วรวิหาร เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

ชาติภูมิฝ่ายโยมบิดา

โยมบิดา เป็นชาวนา บ้านวิหารแดง หมู่ ๗ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง มีพี่น้องร่วมมารดาบิดาเดียวกัน ๕ คน และร่วมบิดาเดียวกัน ๑ คน คือ

๑. *นายสน กาแก้ว*

๒. *นางแม้น มุตตประสาท*

๓. *นางสอน เกิดงาม*

๔. *นายสันต์ กาแก้ว*

๕. *นางละเมียด สุขสำอาง*

๖. *นางสาย สุขสำอาง (เป็นผู้ที่อุปการะท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ เมื่อมีอายุเพียง ๒ ขวบ)*

ชาติภูมิฝ่ายโยมมารดา

โยมมารดา เป็นชาวนา บ้านคลองโพ หมู่ที่ ๔ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง มีพี่น้องร่วมมารดาบิดาเดียวกัน ๓ คน คือ

๑. *นายบุญ พิศมัย*

๒. *นางน่วม กาแก้ว*

๓. *นายนะ สัมมาขันธ์*

โยมบิดาชื่อ สน โยมมารดาชื่อ น่วม สกุล กาแก้ว มีบุตรธิดารวม ๗ คน คือ

๑. พระสุวรรณธีราจารย์

๒. นายเชิด กาแก้ว

๓. พระปลัดสรรเสริญ จิตฺตสํวโร

๔. นางเฉียบ เนียมศรี

๕. นายชื้น กาแก้ว

๖. นายจำลอง กาแก้ว

๗. นายเสวก กาแก้ว

ชาติภูมิและชาติกาล

พระสุวรรณธีราจารย์ (นามเดิม สุวรรณ มหาวีโร) เกิด ณ วันที่ ๑๔ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปีขาล ฉศก จุลศักราช ๑๒๗๖ (ร.ศ. ๑๓๓) ที่บ้านคลองโพ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เป็นบุตรคนที่ ๑ ในจำนวน ๗ คน

การศึกษาประถมศึกษา

พ.ศ. ๒๔๖๘ เข้าศึกษาชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียนประชาบาลวัดศรีมหาโพธิ์ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

พ.ศ. ๒๔๗๑ จบชั้นประถมศึกษาบริบูรณ์ ที่โรงเรียนประชาบาลวัดศรีมหาโพธิ์ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าโมก

การบรรพชา

พ.ศ. ๒๔๗๒ เมื่อจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาบริบูรณ์แล้ว จึงเดินทางมาอาศัยอยู่กับญาติในกรุงเทพ ที่ตำบลรองเมือง อำเภอปทุมวัน กรุงเทพมหานคร และในปีเดียวกันนี้ได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดสามจีนใต้ (ปัจจุบัน ชื่อ วัดไตรมิตรวิทยาราม)

ตำบลตลาดน้อย อำเภอสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยมีพระอธิการกิมโป้ เป็นพระอุปัชฌายะ และอยู่ในความปกครองดูแลของ พระมหาทองคำ ป.ธ. ๖

การอุปสมบท

พ.ศ. ๒๔๗๗ อายุ ๒๑ ปี อุปสมบทเป็นภิกษุ โดยมีเจ้าอธิการกิม (ต่อมาดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูนิคามเขต) วัดกลางบ้านนา ตำบลหัวไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาทองคำ ป.ธ. ๖ วัดสามจีนใต้ ตำบลตลาดน้อย อำเภอสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เป็นพระกรรมวาจา พระอธิการบุญทรง วัดศรีมหาโพธิ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เป็นอนุสาวนาจารย์ ณ พัทธสีมาวัดศรีมหาโพธิ ตำบลโรงช้าง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง วันที่ ๒๓ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ เสร็จกิจเวลา ๐๙.๑๕ น.

การศึกษานักธรรม

พ.ศ. ๒๔๗๓ สอบได้ นักธรรมชั้นตรี วัดไตรมิตรวิทยาราม สำนักเรียนวัดปทุมคงคา

พ.ศ. ๒๔๗๖ สอบได้ นักธรรมชั้นโท วัดไตรมิตรวิทยาราม สำนักเรียนวัดปทุมคงคา

พ.ศ. ๒๔๘๖ สอบได้ นักธรรมชั้นเอก วัดไตรมิตรวิทยาราม สำนักเรียนวัดไตรมิตรวิทยาราม

หน้าที่ภายในวัด

พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าสำนักเรียนวัดไตรมิตรวิทยาราม

พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม

พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนวิชาสามัญศึกษาด้านคณิตศาสตร์

พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระกรรมวาจาจารย์

พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์คือวัดไตรมิตรวิทยาราม ก่อนยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง

พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง

พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌายะ

หน้าที่เกี่ยวกับการคณะและการพระศาสนา

พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการในคณะพระวินัยชั้นอุทธรณ์

พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง

สมณศักดิ์ที่ได้รับ

๑๔ พค. ๒๔๘๙	ได้รับสมณศักดิ์ฐานานุกรมที่พระสมุห์ ของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม (ปัจจุบันดำรงสนณศักดิ์ที่พระวิสุทธาธิบดี)
๒๐ กพ. ๒๔๙๔	ได้รับสมณศักดิ์ฐานานุกรมที่พระครูพุทธบาล ของพระเดชพระคุณเจ้าประคุณ สมเด็จพระสังฆราช (กิตฺติโสภโณ มหาเถระ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวันรัต
๕ ธค. ๒๔๙๔	ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูเมตตาวรคุณ
๕ ธค. ๒๕๐๒	ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระสุวรรณธีราจารย์

พระสุวรรณธีราจารย์ ได้ป่วยด้วยโรคมะเร็งในปอด ภายหลังจากที่ศิษยานุศิษย์ได้นำไปรักษาตัว ณ โรงพยาบาลเลิศสิน เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๙ เมื่อนายแพทย์ได้ตรวจเช็คร่างกายแล้วอาการของโรคร้ายมีแต่ทรงกับทรุด เป็นอยู่อย่างนี้เป็นเวลา ๑๕ วัน เนื่องจากท่านมีอายุมากและเป็นโรคมะเร็งซึ่งนับว่าโรคร้าย ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวิสุทธาธิบดี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม จึงขออนุญาตนายแพทย์ย้ายออกจากโรงพยาบาลเลิศสิน ไปรับการรักษา ณ ศิริราชพยาบาล

อาการของโรคร้ายก็ค่อยทุเลาเป็นลำดับมา และนายแพทย์ก็ยังกำหนดให้กลับวัดไตรมิตรวิทยารามได้ในวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ แต่ด้วยกรรมอันใดมิทราบได้ เพราะภายในคืนวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ นั่นเอง ก็มีโรคต่อมลูกหมากโตแซกซ้อนขึ้นมา ทำให้ระบบการถ่ายปัสสาวะไม่เป็นไปตามปรกติ ดังนั้นในวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ นายแพทย์จึงได้ทำการผ่าตัดต่อมลูกหมากโตนั้น ต่อมาอาการของโรคก็ยังทรงอยู่ ครั้นวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งเป็นวันต้อนรับปีใหม่นั่นเอง

เวลาประมาณ ๐๘.๐๐ น. ขณะที่บุรุษพยาบาลกับพระที่ไปเฝ้าปรนนิบัติรับใช้กำลังชำระร่างกายให้ท่านอยู่ ท่านเกิดอาการหายใจไม่เป็นปรกติ ถึงแม้นายแพทย์จะได้ทำการแก้ไขจนสุดความสามารถแล้วก็ตาม ก็มิได้ทำให้ระบบการหายใจของท่านเป็นปรกติเหมือนเดิมได้ ท่านจึงสิ้นใจด้วยอาการอันสงบ ณ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อเวลา ๐๙.๔๕ น. สิริรวมอายุได้ ๖๒ ปี ๘ เดือน...

คำไว้อาลัย

ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ เป็นพระเถระมีพรรษายุกาลรูปหนึ่ง อยู่วัดไตรมิตรวิทยารามมานาน หรือจะเรียกว่าพระยุควัดสามจีนก็ได้ เพราะอยู่วัดไตรมิตรวิทยารามตั้งแต่ยังเป็นวัดสามจีน เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ได้ทำประโยชน์ให้วัดไตรมิตรวิทยารามมากมาย

ด้านการปกครอง ท่านรับภาระธุระในการปกครองภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยโดยเรียบร้อยตลอดมา เป็นที่ไว้วางใจของพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธาธิบดี อธิบดีสงฆ์แห่งวัดไตรมิตรวิทยาราม และเป็นที่เคารพรักยำเกรงของภิกษุสามเณรและศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย

ด้านสาธารณูปการ ท่านเป็นผู้หนึ่งที่เป็นกำลังสำคัญในการปฏิรูปวัดสามจีน ซึ่งในสมัยโน้นเป็นวัดราษฎร์ที่ชำรุดทรุดโทรมมาก มีการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ปรับปรุงกุฏิวิหาร สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม จัดเป็นสัดส่วนอย่างเป็นระเบียบ ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดไตรมิตรวิทยาราม และได้รับยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร

ด้านการศึกษา ท่านก็เป็นผู้หนึ่ง ซึ่งมีใจรักในการศึกษาเล่าเรียน และเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการก่อตั้งสำนักศึกษาของวัดไตรมิตรวิทยาราม โดยเป็นครูสอนสามัญศึกษาและนักธรรมตลอดมา จนกระทั่งท่านอาพาธจึงได้หยุดทำการสอน

ท่านเพรียบพร้อมด้วยอาจาระและมีเมตตาธรรมเป็นปุเรจาริก ผู้ที่ได้รู้จักและสนทนากับท่าน ย่อมได้รับความปลาบปลื้มปีติใจ ฉะนั้นเมื่อเป็นพระครูสัญญาบัตร ท่านจึงได้นามว่า "**พระครูเมตตาวรคุณ**" ท่านดำรงตนตามฐานะ คือ ในฐานะที่ท่านเป็นลูกก็เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ในฐานะที่เป็นพี่ ก็เป็นพี่ที่ดีของน้อง ๆ ในฐานะที่เป็นครูอาจารย์ก็เป็นครูอาจารย์ที่ดีของศิษยานุศิษย์ จึงเป็นที่เคารพนับถือของภิกษุสามเณรและญาติโยม

ชาวไตรมิตรวิทยารามโดยทั่วไป ท่านอาพาธจึงนำส่งโรงพยาบาล แพทย์ได้ทำการรักษาพยาบาลจนอาการดีขึ้น และอนุญาตให้กลับวัดได้ แต่ยังไม่ทันกลับก็เกิดโรคแทรกขึ้นอีก จนถึงต้องทำการผ่าตัด

วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งชาวโลกต่างพากันสนุกสนานร่าเริงบันเทิงใจ โดยถือว่าเป็นวันที่ทุกคนมีโชคดี เพราะมีชีวิตรอดผ่านพ้นอันตรายมาได้จนถึงปีใหม่ แต่ตรงกันข้ามกลับเป็นวันที่ชาวไตรมิตรวิทยารามต้องเศร้าโศกเสียใจอย่างสุดซึ้งเพราะเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ เนื่องจากได้ทราบข่าวการมรณภาพของท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ ที่ทางโรงพยาบาลแจ้งมา คาดไม่ถึงว่าท่านจะมรณภาพในเวลาอันรวดเร็วเช่นนี้

ความจริง ชีวิตสรีระร่างกายของสัตว์โลก ทุกรูปทุกนาม ไม่เลือกชั้นวรรณะและเพศภูมิ ย่อมตกอยู่ในลักษณะดังนี้คือ **เกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรไปในท่ามกลาง แตกสลายในที่สุด เหลือแต่คุณงามความดีที่ได้สั่งสมอบรมไว้เท่านั้น** อันจะเป็นพลวปัจจัยนำไปสู่สัมปรายภพ แม้ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ ก็ตกอยู่ในฐานะเช่นนี้ คือ สังขารร่างกายของท่านเท่านั้นทรุดโทรมไป ส่วนคุณงามความดีของท่านที่ได้สั่งสมอบรมไว้ยังปรากฏอยู่ในโลกตลอดกาลนาน ดังพุทธภาษิตว่า **รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ** ร่างกายของสัตว์ทั้งหลายเท่านั้นทรุดโทรมไป ส่วนชื่อเสียงและโคตรหาทรุดโทรมไปไม่ ถึงอย่างนั้น ผู้ที่เป็นญาติสนิทมิตรสหาย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องผูกพันธุ์กันอย่างแน่นแฟ้น เมื่อผู้ซึ่งเป็นที่รักเคารพนับถือจากไปเช่นนี้ ย่อมมีความเศร้าโศกอาลัยถึงเป็นธรรมดา

ในที่สุดนี้ ขออานุภาพบุญกุศลที่ชาวไตรมิตรวิทยาราม ศิษยานุศิษย์ มิตรสหายและญาติพี่น้อง ได้บำเพ็ญอุทิศถวาย ตั้งแต่วันต้นจนถึงวันสุดท้าย จงดลบันดาลให้ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ ได้ประสพความสุขความสำราญในคติภพนั้น ๆ จงทุกประการ

คณะสงฆ์และศิษยานุศิษย์วัดไตรมิตรวิทยาราม

คำไว้อาลัย

แด่ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์

๖๐ ปีเศษคืออายุของท่านเจ้าคุณสุวรรณธีราจารย์ นับย้อนหลังไปในช่วงระยะหลายสิบปี เมื่อดำรงสมณเพศ ท่านเจ้าคุณใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่วัดทุก ๆ อย่างเท่าที่ความสามารถจะอำนวยให้ "หนักเอาเบาสู้" เพื่อความเจริญของวัด และทำด้วยความสมัครใจ รักงานที่ทำ มุ่งผลงานอันจะเกิดแก่วัดมากกว่าตน เรียกว่าท่านได้พยายามสร้างเหตุดีไว้ และความพยายามสร้างเหตุดีนั้น เป็นความพยายามที่ปราศจากเลสนัย หรือกลมารยาใด ๆ เพื่อเป็นสื่อเรียกร้องเอาสิทธิและหน้าที่

เรื่องสิทธิและหน้าที่นั้นเป็นผลของเหตุ เมื่อทำเหตุไว้ดีพอสมควร เราไม่จำเป็นต้องเรียกร้อง หรือแสวงหาในทางที่ไม่ถูกไม่ควรแก่ความชอบธรรม ผู้กำกับเส้นเหตุท่านคอยดูอยู่แล้ว แม้จะคอยดูอย่างปุถุชนก็ตาม เหตุที่ทำก็จะคอยกำกับผู้จ้องมองดู และกำกับเส้นให้อยู่ในขอบเขตที่ควรต่อไป

ท่านเจ้าคุณสุวรรณธีราจารย์ ทำเหตุดีอะไรไว้ ไม่จำเป็นต้องเขียนไว้ที่นี้ เพราะมีในประวัติของท่านแล้ว "ข้อติง" การเขียนประวัติคนตายล้วนแต่เขียนที่ดี ๆ ทั้งนั้น เสียไม่เขียนติงชอบแต่ยังไม่แท้ เพราะคนทุกคนในโลกนี้ที่ยังมีกิเลสตัณหา จะเป็นชั้นวรรณไหนก็ตาม มี ๑๐๐ % หาไม่ได้ และไม่มีประโยชน์อะไรที่จะสร้างการทำเสีย ไว้เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับผู้อ่าน แม้แต่หลักสูตรสอนคนให้ทำชั่วทำเสียไม่มี ก็ยากจะนับได้ว่าคนทำชั่วทำเสียมีเท่าไร

พระครูสัญญาบัตร – พระราชาคณะชั้นสามัญ–อุปัชฌาย์ และตำแหน่งอื่น ๆ ภายในวัดที่เจ้าคุณได้รับล้วนเป็นผลที่มาจากเหตุดีทั้งนั้น ไม่ได้มาจากเหตุชั่ว–เสีย แต่อย่างใด เข้าลักษณะว่า ทำงานเข้าหาตำแหน่งหน้าที่แล้วสิทธิก็เกิดตามมา ผู้ไม่ทำเหตุคือทำงานอันจะให้เกิดผลคือหน้าที่ ก็ยากอยู่ที่จะได้หน้าที่นั้นมา หรือได้มาก็ไม่น่าภูมิใจ แต่กลับจะเป็นผลเสียแกตนต่อไป

ท่านเจ้าคุณสุวรรณธีราจารย์ เป็นผู้หนึ่งที่เป็นตัวอย่างสำหรับศิษยานุศิษย์และผู้รู้เห็น และควรจะดำเนินรอยตาม แต่แก้ไขให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และดียิ่งขึ้นตามสมควรแก่ความเป็นสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

"สมณะทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ไม่เป็นข้าศึกในโลกพรหมจรรย์ที่อยู่จบแล้วของสมณะทั้งหลายย่อมไม่เสื่อม สมณะทั้งหลายย่อมกำหนดรู้ความอยากได้ ความเป็นไทย่อมมีแก่สมณะทุกเมื่อ มารดาหรือพี่น้องย่อมไหว้บุคคลนั้น ผู้ตั้งมั่น (ในศีล) คือสมณะถึงพวกกษัตริย์ก็อภิวาทสมณะในธรรมวินัยนี้ผู้มีชาติต่ำ"

พระราชรัตนโมลี

วัดแก้วแจ่มฟ้า กรุงเทพมหานคร

๑๘ มีนาคม ๒๕๒๐

คำไว้อาลัย

ระลึกถึงท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์

โดยส่วนตัวของข้าพเจ้า ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์เป็นสหชาติเกิดปีเดียวกัน ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรวันเดียวกัน ได้รู้จักมักคุ้นกันมาเป็นเวลานานประมาณ ๓๐ ปี มีความรักนับถือกันฉันเพื่อนที่สนิท เพราะต่างฝ่ายมีความเข้าใจกันเห็นใจกัน แม้จะต่างสำนักต่างอาจารย์ เราก็รักนับถือกันเหมือนพี่เหมือนน้อง ข้าพเจ้าเรียกท่านว่า "หลวงพี่" เพราะท่านแก่เดือนกว่าข้าพเจ้า ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์จึงเหมือนเป็นพี่และเป็นกัลยาณมิตรของข้าพเจ้า ๆ เสียดายและอาลัยมาก รู้สึกใจคอห่อเหี่ยวเมื่อทราบข่าวว่าท่านมรณภาพ แต่เมื่อนึกถึงกฎธรรมดาของสังขารว่าจะต้องเป็นไปเช่นนั้นก็ปลงตก ว่าตัวอาตมภาพก็ต้องเป็นอย่างนั้นเหมือนกันหนีไม่พ้นแน่

โดยส่วนทั่วไป ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ เป็นพระเถระที่น่าเคารพน่านับถือในสายตาของคนส่วนมาก พูดน้อย เจียมตัว เคารพคารวะต่อผู้ใหญ่ เมตตากรุณาต่อผู้น้อย วางตนเหมาะสมแก่ฐานะของท่านทุกประการ เช่นทำตัวเป็นลูกที่ดีของโยมบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของอุปัชฌาย์อาจารย์ มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณทุกท่าน และยังเป็นอาจารย์ที่ดีของศิษยานุศิษย์และประชาชนทั่วไป โอบอ้อมอารีต่อผู้อื่นทั่วไป คุณธรรมเหล่านี้เป็นที่รับรองของผู้ที่รู้จักมักคุ้นโดยทั่วไป การจากไปของท่านจึงทำให้ผู้ที่เคารพนับถือ ญาติโยม มิตรสหาย ศิษยานุศิษย์เสียดายและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง หลังจากท่านมรณภาพแล้ว ก็ได้รับความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้ออย่างดียิ่ง จากพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธา-

ธิบดี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม ได้จัดการบำเพ็ญกุศลงานศพของท่านอย่างสมเกียรติ ทำให้ผู้พบเห็นทั่วไปอนุโมทนาสาธุการ ว่า "ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์" เป็นคนมีบุญมาก ซึ่งข้าพเจ้าก็เห็นด้วยในข้อนี้

"ขออานิสงส์ผลบุญ ที่คณะเจ้าภาพได้บำเพ็ญถวายท่านตั้งแต่ต้นมา ขอจงเป็นอุปถัมภกปัจจัยส่งเสริมให้ ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ จงประสพสุขตามคติวิสัยในสัมปรายภพสมความปรารถนาทุกประการ....

พระราชรัตนโสภณ
วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพมหานคร
๑๔ มีนาคม ๒๕๒๐

คำไว้อาลัย

แด่ พระสุวรรณธีราจารย์ (สุวรรณ กาแก้ว)

เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๒๐ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. ได้รับโทรศัพท์จากท่านพระครูประกาศ........ว่า หลวงอาว์ (พระสุวรรณธีราจารย์) ข้าพเจ้าเรียกหลวงอาว์ก็เพื่อเป็นตัวอย่างให้ลูก ๆ ของข้าพเจ้าได้เรียกตาม และข้อความต่อ ๆ ไปนี้ คำว่าหลวงอาว์ก็คือพระสุวรรณธีราจารย์) ได้มรณะแล้วเมื่อเวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. วันนี้ กำหนดทางวัดไตรมิตร ฯลฯ จะไปรับศพจากโรงพยาบาลศิริราชพรุ่งนี้ตอนบ่าย แจ้งมาให้ทราบไว้, มีนัยเท่านั้นเองที่ข้าพเจ้าได้รับทราบข่าวร้ายในวันขึ้นปีใหม่ ชีวิตของหลวงอาว์ยืนยงดำรงมาเพียง ๖๒ ปีเศษ (จะครบ ๖๓ ปีเต็มใน ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๐) ก็ต้องยุติสุดสิ้นจากเวรกรรมกันเพียงนี้ แล้วจะยังมีอะไรอีกที่เราจะหวังในอนาคต ทำให้หวลนึกถึงอดีตที่ผ่านมา

ข้าพเจ้าได้รู้จักกับหลวงอาว์มานานประมาณ ๒๐ กว่าปี นับแต่สงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง ซึ่งข้าพเจ้าได้รับการโยกย้ายจากต่างจังหวัดมาประจำอยู่ในพระนครจนถึงปัจจุบัน ได้เช่าบ้านพักอาศัยที่แถวสพานอ่อน ปทุมวัน ซึ่งอยู่ติดกันกับบ้านของคุณลุงชม คุณป้าถมยา ชมชัยยา (ข้าพเจ้าต้องขออภัยทายาทของคุณลุง คุณป้า ดังกล่าว ที่ได้บังอาจกล่าวนามของท่านก่อนรับอนุญาต แต่เพราะความเมตตาปราณีของท่าน ทั้งสองที่มีต่อข้าพเจ้าและครอบครัว แม้ท่านจะสิ้นจากไปสู่สวรรคาลัยแล้วก็ตาม แต่ข้าพเจ้าและครอบครัวยังรักเคารพระลึกถึงอยู่เสมอ และก็เพราะท่านทั้งสองนี้ที่เป็นเหตุให้ข้าพเจ้าและครอบครัวได้มาเป็นศิษย์ของวัดไตรมิตร ฯลฯ โดยปริยายจนตราบเท่าทุกวันนี้) ซึ่งคุณลุง คุณป้าดังกล่าวได้มีความคุ้นเคยสนิทสนมกับหลวงอาว์มาก่อนแล้ว จึงทำให้ข้าพเจ้าตลอดครอบครัวได้รู้จักกับหลวงอาว์ มีความสนิทสนมจนก่อให้เกิดความสัมพันธ์เสมือนญาติ

ตลอดเวลาที่ผ่านมา หลวงอาว์เป็นพระผู้มีศีลาจารวัตรสมกับเพศบรรพชิต รู้สึกว่าจะไม่มีศัตรู เพราะหลวงอาว์เป็นพระที่มีอารมณ์ดีเป็นปกติ มีความโอบอ้อมอารีย์แก่บุคคลทั่ว ๆ ไปโดยสม่ำเสมอ จึงเป็นที่รักเคารพนับถือแก่ผู้ที่ได้มีโอกาสได้วิสาสะ โดยเฉพาะข้าพเจ้าตลอดทั้งครอบครัว หลวงอาว์จะถือเสมือนหนึ่งเป็นญาติใกล้ชิด ความทุกข์ความเดือดร้อนที่เกิดมีขึ้น ข้าพเจ้าจะได้รับทราบและร่วมบรรเทาในเหตุที่เกิดขึ้นเสมอ การกุศลใด ๆ ที่หลวงอาว์ประกอบขึ้น ข้าพเจ้าก็จะต้องได้ร่วมในกิจกรรมการกุศลนั้นเช่นกัน โดยที่ข้าพเจ้ามีอายุแก่กว่า หลวงอาว์จึงเรียกข้าพเจ้าว่าพี่ตลอดมา และรู้สึกว่าหลวงอาว์ให้ความรักนับถือเสมือนหนึ่งข้าพเจ้าเป็นพี่ของท่านโดยแท้จริง

ปกติหลวงอาว์มีสุขภาพไม่สมบูรณ์นัก มีอาการป่วยไข้อยู่เสมอ ยิ่งมาปี ๒๕๑๙ อาการป่วยจะทวีรุนแรงขึ้น แต่ก็ได้แพทย์บำบัดรักษาบรรเทาได้ตลอดมา หลวงอาว์ป่วยเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลคราวใด จะพยายามปกปิดมิให้ข้าพเจ้ารู้ ครั้นข้าพเจ้ารู้และไปเยี่ยมก็จะรับว่าเหตุที่ไม่บอกให้รู้ก็เพราะไม่อยากจะรบกวนพี่ และอีกหลายครั้งที่เป็นเช่นนี้ แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ถือ ข้าพเจ้าคิดเพียงว่าข้าพเจ้าเป็นพี่จำเป็นต้องช่วยเหลือน้องอยู่เสมอ

ในเดือนธันวาคม ๒๕๑๙ หลวงอาว์เข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลศิริราช ข้าพเจ้ารู้และได้ไปเยี่ยม รู้สึกว่าอาการป่วยมีไม่น้อย ข้าพเจ้าก็ได้แต่เพียงให้กำลังใจเพื่อต่อสู้กับโรคาพยาธิที่เกิดขึ้น ให้มีสติมั่นคงยึดมั่นในหลักแห่งกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะหลีกได้พ้น ระหว่างสนทนาจะพยายามหาเรื่องนอกเหนือจากโรคาพยาธิที่เกิดขึ้นมาสนทนาเพื่อให้ท่านได้คลายกังวลจากโรคที่กำลังได้รับอยู่ รู้สึกว่าวิธีนี้ได้ผล เพราะหลวงอาว์จะมีอารมณ์สดชื่นแจ่มใสขึ้น ได้ไปเยี่ยมบ่อยครั้ง ๆ ละนาน ๆ แต่ละครั้งหลวงอาว์จะมีอาการดีขึ้นตลอดจนวันหนึ่งตอนปลายเดือนธันวาคม ๒๕๑๙ ทางโรงพยาบาลได้แจ้งว่า จะกลับไปพักฟื้นที่วัดได้แล้ว เพราะอาการโดยทั่วไปปกติแล้ว ข้าพเจ้าดีใจปลื้มใจเป็นที่ยิ่งที่หลวงอาว์จะพ้นจากการทรมานทรกรรมจากโรคาพยาธิเสียที ถึงกับนัดวันไปรับเพื่อกลับวัด แต่หลวงอาว์ปฏิเสธว่าไม่ต้องไปรับ เพราะหลวงพ่อ (เจ้าพระคุณพระวิสุทธาธิบดี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตร ฯ) ท่านจะไปรับเอง แต่ต่อมาก็ได้ทราบว่าทางโรงพยาบาลได้ให้การรักษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความ

เสื่อมของลูกหมากอันเป็นเหตุให้เกิดการขัดข้องระบบการปัสสาวะ ข้าพเจ้าได้เยี่ยมเช่นปกติ ยังได้ชี้แจงให้ทราบว่าโรคนี้มักจะเป็นกับผู้สูงอายุ แต่ไม่ใช่โรคอันตราย เป็นโรคเล็ก ๆ ของแพทย์ไม่เกิน ๗ วันก็หาย พ้นกำหนดคงจะขึ้นปีใหม่แล้วจึงจะกลับวัดได้ ไม่ต้องวิตกกังวลในเรื่องนี้

แต่แล้วพอวันขึ้นปีใหม่ ก็ได้รับทราบการมรณะของหลวงอาว์ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ข้าพเจ้าได้รับโทรศัพท์เอง งงจนกล่าวไม่ถูก ตราบจนแม่บ้านถามว่าใครโทรมา ข้าพเจ้าก็ตอบไม่ได้ ความตื่นตันมันเกิดขึ้น จนไม่อาจจะระงับได้ แม่บ้านถามย้ำอีกหลายครั้งจึงบอกไปเพียงว่าหลวงอาว์สิ้นแล้ว ทีนี้ต่างคนต่างเงียบไม่ได้พูดถามไถ่อะไรกันเลย ข่าวที่ได้รับก่อให้เกิดความเศร้าสลดเสียใจจนไม่อาจจะอธิบายได้ว่าเป็นอย่างไรกับอาการที่เกิดขึ้นในขณะนั้น จนพักใหญ่จึงได้บอกเล่าให้รู้ตามที่ได้รับทราบทางโทรศัพท์ จากนั้นก็ได้ส่งข่าวให้ลูก ๆ ของข้าพเจ้าทุกคนได้รับทราบเพื่อจะได้มีเวลาเตรียมตัวไปในพิธีพระราชทานน้ำอาบศพในบ่ายวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๒๐

ข้าพเจ้าทราบดีว่า ทุกสิ่งที่อุบัติขึ้นในโลกนี้ ย่อมมีสภาวธรรมเหมือนกัน เกิดแล้วก็ดับ ไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงให้พ้นไปได้ ทั้งยังได้เคยเตือนสติหลวงอาว์ในระหว่างป่วยในโรงพยาบาล แต่เมื่อมาทราบข่าวมรณะของหลวงอาว์เข้า ตัวเองกลับไม่อาจจะคุมจิตให้สงบได้ ความสัมพันธ์แต่อดีตคอยจะเตือนให้ระลึกถึงอยู่เสมอ และต่อแต่นี้ไปข้าพเจ้าก็จะไม่ได้พบเห็นสนทนาฉันท์พี่น้องกับหลวงอาว์อีกแล้ว

ด้วยดวงจิตที่รักนับถือเสมือนพี่น้องร่วมสายโลหิต ด้วยจิตที่รักเคารพและกตัญญู จึงขออาราธนาบารมีพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย รวมทั้งกุศลบุญราศีอันหลวงอาว์ได้ประกอบกิจมาแล้ว และผลบุญใด ๆ อันข้าพเจ้าได้กระทำมาแล้ว จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยสวรรค์สมบัติให้หลวงอาว์จงได้รับสุคติในสัมปรายภพตลอดไป

พ.ต.ท. อัมพร ไชยลาโภ

๑๐๐/๓ สุทธิสาร กรุงเทพมหานคร

"มัจเอ๋ย มัจจุราช"

เมื่อเกิดอาตม์ ชีวา มุ่งหน้าสร้าง
สิ่งสาระ เสริมสุข ทั่วทุกทาง
เพ่งทุกอย่าง ตรึกตรอง มองกาลไกล
แต่แล้วเออ เผลอนิด คิดไม่ถึง
มีสิ่งหนึ่ง อุปสรรค หนักไฉน
คือ "พระยา มัจจุราช" ประหลาดใจ
เอื้อมหัตถ์ใหญ่ ปลดปลิด ชีวิตลง ฯ

พระธรรมเทศนาอโมฆชีวิตกถา
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร ป.ธ. ๘)
วัดสามพระยา

แสดงเมื่อบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวารศพพระสุวรรณธีราจารย์ (สุวรรณ มหาวีโร)

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถาติ ฯ

บัดนี้ จักรับประทานวิสัชชนาพระธรรมเทศนา ในอโมฆชีวิตกถา แสดงเรื่องอโมฆชีวิต ฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี เทิดทูลกุศลบุญราศีส่วนทักษิณานุปทานกิจที่ท่านเจ้าภาพประกอบด้วยคณะวัดไตรมิตร ฯ ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระวิสุทธาธิบดี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตร ฯ เป็นประธาน และมีคณะญาติมิตรสหาย ศิษยานุศิษย์ตลอดถึงท่านผู้มีความเคารพนับถือ ได้ร่วมเป็นสหายในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจครั้งนี้ เนื่องในปัญญาสมวารกำหนดว่า ครบ ๕๐ วัน นับแต่วันที่ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ได้ถึงมรณภาพเป็นต้นมา

ท่านเจ้าภาพได้ปรารภการบำเพ็ญกุศลส่วนทักษิณาอุทิศถวาย ท่านเจ้าคุณพระ-สุวรรณธีราจารย์นี้เป็นลำดับมาตามคติธรรมในทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ต้นมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ อันนี้ ก็เพื่อประมวลกุศลบุญราศี ส่วนทักษิณานุปทานอุทิศถวายแก่ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ เพื่อท่านได้อนุโมทนาสาธุการ หากว่าท่านได้อนุโมทนาสาธุการในกุศลส่วนทักษิณานุปทานครั้งนี้แล้ว ด้วยอำนาจอนุโมทนาส่วนบุญที่ผู้อื่นได้อุทิศให้ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า ปัตตานุโมทนามัยกุศลแล้ว ด้วยแรงแห่งกุศลข้อนี้ จักบันดาลให้เกิดทิพยสุขทิพยสมบัติแด่ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ ตามสมควรแก่คติใน

สัมปรายภพ สมปณิธานตามความปรารถนาของท่านเจ้าภาพผู้สั่งสมทักษิณานุปทานถวาย ตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ความเกี่ยวเนื่องในระหว่างกันและกัน ของบุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่กับท่านผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้ว ในปรโลกเบื้องหน้านั้น มิได้หมายความว่า เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้แตกกายทำลายขันธ์จากโลกนี้ไปแล้วนั้น ความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวเนื่องกันโดยประการอื่นหรืออย่างหนึ่งอย่างใดจะได้ถึงความสิ้นสุดลง เพราะเหตุแห่งความตายนั้น หามิได้ ความข้อนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ชัดแจ้งในพระสูตรหลายแห่ง ในติโรกุฑฑสูตร พระพุทธภาษิต พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า เมื่อบุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่มาอนุสรณ์ถึงสิ่งที่ท่านผู้ล่วงลับดับขันธ์ได้กระทำไว้ในเบื้องต้น หรือในกาลก่อนว่า ท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ท่านผู้นี้ได้กระทำสิ่งนี้แก่เรา ท่านผู้นี้เป็นญาติของเรา ท่านผู้นี้เป็นมิตรของเรา ท่านผู้นี้เป็นสหายของเรา ดังนี้แล้ว ก็พึงเพิ่มให้ทักษิณา คือ การทำบุญอุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้วในปรโลกเบื้องหน้า ซึ่งในพระบาลีตรัสเรียกว่า เปตชนที่ละโลกนี้ไปแล้ว

ตามความในพระสูตรพุทธภาษิตในเรื่องนี้แสดงไว้ชัดแจ้งว่า ความเกี่ยวเนื่องหรือความสัมพันธ์กันในระหว่างบุคคลนั้น มิได้สิ้นสุดสะดุดลงเพราะเหตุฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ล้มหายตายจากไป ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า การให้และการกระทำ เมื่อบุคคลระลึกถึงเรื่องนี้ หมายถึงระลึกถึงอุปการคุณที่ท่านผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้ว ได้กระทำไว้ในคราวที่ท่านผู้ล่วงลับยังมีชีวิตอยู่ อุปการคุณที่นับเป็นส่วนใหญ่ เป็นประธานของอุปการคุณทั้งหลายก็อยู่ที่การให้กับการกระทำอีกประการหนึ่ง อันถือเป็นประธานของอุปการคุณทั้งหลาย อุปการคุณที่เป็นส่วนย่อยยังมีอีกเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อรวมกล่าว ก็พอจะอนุโลมเข้าได้กับการให้และการกระทำ ไม่มีท่านผู้ใดปฏิเสธได้ว่า อุปการคุณที่ได้มีต่อกันนั้น ได้สะดุดหยุดลงเพราะเหตุที่ได้ตายจากกัน นอกจากนั้นความเป็นญาติ คือผู้ร่วมสายโลหิตก็ดี ความเป็นมิตร คือมีไมตรีจิตสนิทสนมกลมเกลียวบางคนรักใคร่กันยิ่งกว่าญาติก็ดี ความเป็นสหาย คือเคยได้ร่วมการงานเกื้อกูลกันระหว่างการงานก็ดี สิ่งเหล่านี้ก็เช่นเดียว

กัน คือหมายความว่า ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ตายไปแล้ว ความเป็นญาติก็มิได้ขาดสะบั้นลง ความเป็นมิตรก็มิได้สูญหาย ความเป็นสหายจะแตกสลายสิ้นไปก็หามิได้ ความเป็นญาติก็ยังอยู่ในความทรงจำในความเป็นญาติทั้งความเป็นมิตรและความเป็นสหาย ความในติโรกุฑฑสูตรพุทธภาษิตแสดงไว้ชัดแจ้งดังนี้ ในพระสูตรอื่น เช่น สิงคาโลวาทสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงหน้าที่บุตรธิดาจะพึงอุปัฏฐาก คือบำรุงบิดามารดา ได้ทรงแสดงไว้ในข้อสุดท้ายในข้อที่ ๕ ว่า เมื่อบิดามารดาล่วงลับไปแล้วบุตรพึงทำบุญอุทิศให้ อันนี้ ก็แสดงให้เห็นชัดว่า ในระหว่างบิดามารดากับบุตรนั้น มิได้หมายความว่า เมื่อมารดาบิดากระทำกาลล่วงไปแล้ว อุปการคุณของท่านก็สูญสิ้นไปตามร่างกายและชีวิตก็หาไม่ เพราะอุปการคุณอันใดจะเป็นการให้หรือการกระทำ ที่มารดาบิดาได้ให้ได้กระทำไว้ในบุตรธิดานั้นมิได้หมดสิ้นไปตามความแตกกายทำลายขันธ์ของท่านผู้เป็นมารดาบิดา ไม่มีใครจะปฏิเสธได้ว่า อุปการคุณที่บุตรธิดา หรือที่ตนได้รับนั้นจะพลอยสะดุดหยุดลง หรือระงับดับสูญไปเพราะเหตุที่มารดาบิดาแตกกายทำลายขันธ์นั้นก็หามิได้ จึงเป็นอันส่องความให้เห็นชัดว่า ความแตกกายทำลายขันธ์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีส่วนสำคัญเกี่ยวข้องในระหว่างกันนั้น มิได้สะดุดหยุดลง หรือระงับดับสูญเพราะเหตุแห่งความตายของบุคคลที่เกี่ยวข้องนั้น ในคณะวัดไตรมิตร ฯ ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระวิสุทธาบดีเป็นประธาน พร้อมทั้งญาติมิตรหลายฝ่ายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว มาปรารภถึงว่า เมื่อท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ อดีตรองเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหารนั้น เมื่อท่านยังได้มีชีวิตอยู่ ได้อุทิศกำลังกาย กำลังความรู้ และกำลังความคิด บางครั้งถึงกำลังสมณบริขาร สนองอุปการคุณท่านเจ้าคุณพระวิสุทธาธิบดีเจ้าอาวาส มาตั้งแต่ต้นเป็นลำดับ ๆ มา ได้ตั้งใจสนองงานนั้นด้วยความเต็มใจไม่อิดหนาระอาใจ ปรากฏว่า เป็นที่ไว้วางใจของท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสตั้งแต่เดิมมาโดยลำดับ ท่านได้รับภาระที่ได้เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่เจ้าอาวาสโดยตรง และรับภาระของวัด คือวัดไตรมิตรวิทยาราม และได้ช่วยเหลือเกื้อกูลรับภาระติดตามในหน้าที่การคณะของเจ้าคุณเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ด้วยตั้งใจดีตั้งใจจริง ไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากความลำบากด้วยประการใด ๆ รักงานรักกิจการที่ได้มอบหมายเสมือนหนึ่งรักร่างกายรักชีวิตก็ปาน

กัน จึงนับได้ว่า เป็นผู้เป็นกำลังสำคัญท่านหนึ่งของท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันและวัดไตรมิตร ฯ นอกจากนี้ ท่านยังมีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล และรับภาระช่วยเหลือทายกทายิกาและท่านผู้ต้องการความช่วยเหลือตามกำลังและความสามารถ อันนี้ เป็นที่ประจักษ์ชัด เป็นที่น่าเสียดาย ที่ท่านต้องมาล่วงลับดับขันธ์จากไป ก็เป็นที่น่าเสียดายและน่าอาลัยที่ท่านต้องมาจากไป

เพราะฉะนั้น ท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสวัดไตรมิตร ฯ จึงขาดกำลังอันสำคัญไปส่วนหนึ่ง คุณงามความดีของท่านดังที่ได้กล่าวมาโดยสังเขปนี้ เป็นแรงดลบันดาล หรือเป็นแรงสนับสนุนมโนธรรมของท่านผู้ยังมีชีวิต หรือมีส่วนเกี่ยวข้องโดยที่ได้สัมพันธ์กันมาตั้งต้นแต่ท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน และคณะสงฆ์ในวัดนี้ ตลอดจนท่านทายกทายิกาและญาติสนิทมิตรสหายตลอดจนถึงท่านผู้มีความสนิทคุ้นเคย ก็ย่อมจะอาลัยเสียดายโดยทั่วหน้ากัน จึงได้พร้อมใจกันตั้งใจบำเพ็ญกุศลส่วนทักษิณานุปทาน ทำบุญอุทิศให้โดยลำดับมา ตามคติธรรมในทางพระพุทธศาสนา และตามคตินิยมที่ถือกันทางจารีตประเพณี คือ การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ในบัดนี้ ถึง ๕๐ วันก็ได้บำเพ็ญกุศลขันธ์ส่วนทักษิณานี้อีกครั้งหนึ่ง เป็นการแสดงความระลึกถึงด้วยเมตตาธรรม ด้วยสังคหธรรม ด้วยความเคารพนอบนบนับถือบูชา ของท่านผู้อยู่แต่ละฝ่าย ๆ เพื่อเป็นการประกาศให้เห็นว่า ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์นั้น คุณงามความดีของท่านยังปรากฏอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของบุคคลแต่ละฝ่ายที่มีสัมพันธ์กันมาโดยลำดับ มิใช่ว่า เมื่อท่านตายไปแล้วก็แล้วกันไป ได้กระทำสิ่งที่ผู้อยู่ในภายหลังควรกระทำ กล่าวคือการบำเพ็ญทักษิณานุปทานนี้ เป็นอย่างดีเสมอมาเต็มตามกำลังและความสามารถที่ตนจะพึงกระทำได้

ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์นั้น จะต้องยอมรับนับว่า ตั้งแต่ท่านได้บรรพชาอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนา ประพฤติพรตบำเพ็ญเนกขัมมบารมีมาโดยตลอดไม่คลื่นคลาย และตั้งใจที่จะรับภารกิจของพระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์ ของวัดวาอาราม ของพระอุปัชฌาอาจารย์ หรือท่านผู้ปกครองคน ไม่มีความเบื่อหน่าย รวมกล่าวได้ว่า ท่านใช้ชีวิตของท่านนั้นเป็นไปตามหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรง

แสดงไว้ในที่แห่งอื่นว่า ชีวิตของบุคคลเช่นนี้ไม่เป็น "**โมฆะ**" จากความในพระพุทธภาษิตข้อนี้ ท่านผู้รู้จึงได้นำมาผูกเป็นภาษาบาลี เป็นส่วนธรรมภาษิตที่อาตมได้ยกขึ้นเป็นหัวข้อแห่งพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ว่า

ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถา ฯ

แปลความว่า บุคคลผู้มีเมธาพึงปฏิบัติ โดยประการที่ชีวิตจะไม่เป็นโมฆะ ดังนี้ ฯ

ความในธรรมที่เป็นธรรนภาษิตข้อนี้ ก็คือเอาหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นเกณฑ์ปรับปรุงข้อความเป็นภาษาเสียใหม่อีกประการหนึ่ง ความในธรรมภาษิตข้อนี้มีความหมายแต่ละคำ ๆ ซึ่งจะขอยกขึ้นแสดงแต่โดยสังเขป ในภาษามคธหรือภาษาบาลี มีคำที่เรียกว่า เป็นประธานของคำทั้งหลาย คำนั้นคือ เมธาวี แปลว่า ผู้มีเมธา บางอาจารย์ก็แปลว่า ถือเอาบุคคลผู้มีปัญญา คำว่า เมธา เป็นภาษาบาลี ที่แปลว่าปัญญาก็ใช้ได้ตามศัพท์ อันนี้ บางท่านก็แปลว่า ปัญญาเป็นเครื่องทำลาย ปัญญาเป็นเครื่องกำจัด ถ้าแปลตามศัพท์ว่า เมธา ดังนี้ คำว่า ปัญญาในที่นี้ก็มีความหมายไปอีกลักษณะหนึ่ง เมื่อมีความรู้หรือมีปัญญาเป็นเครื่องกำจัด เป็นเครื่องทำลาย มีคำถามต่อไปว่ากำจัดอะไร ทำลายอะไร ตอบตามหลักของท่านว่า กำจัดกิเลสาสวะ ทำลายกิเลสาสวะ เป็นการตอบครอบโลกไม่มีทางที่จะผิดไปได้ เหมือนดังโบราณกล่าวว่า กำปั้นทุบดิน จะไม่มีเวลาพลาด ไม่มีเวลาผิด ทุบเมื่อไรถูกเมื่อนั้น เพราะแผ่นดินเป็นของกว้างขวางที่สุด แต่ในพระสูตรบางแห่งแสดงไว้พอให้เห็นท้าวความว่า ปัญญาเป็นเครื่องกำจัด หรือเป็นเครื่องทำลายนั้น อาจจะหมายถึงกำจัด ทำลายบาปธรรมก็ได้ อกุศลธรรมก็ได้ นี่กล่าวความมาอีกชื่อหนึ่ง

คำว่า บาปธรรม แปลว่า ธรรมอันลามก เมื่อกล่าวดังนี้แล้ว บาปธรรมจึงมุ่งมาในทางทุจริต กายทุจริต ประพฤติชั่วด้วยกาย วจีทุจริต ประพฤติชั่วด้วยวาจา มโนทุจริต ประพฤติชั่วด้วยใจ หรือจะเรียกว่า ประพฤติทุจริตทางกาย วาจา ใจ ก็ได้ คำว่า บาปธรรม ก็หมายความกว้างอีกเหมือนกัน อกุศลธรรมที่แปลว่า ธรรมเป็นอกุศล ที่

หมายความว่า ครอบโลกอีก สิ่งที่ไม่ดีไม่งาม ไม่ว่าจะเป็นภายนอกหรือภายในก็จัดว่าเป็นอกุศลธรรมทั้งสิ้น

แต่เมื่อแยก บาปธรรม ออกไปแล้ว อกุศลธรรมในที่นี้ อาจจะหมายถึงสิ่งที่ชั่วอันมีอยู่ภายในก็ไม่พ้นไปจากกิเลสาสวะทั้งหลาย อกุศลธรรม เมื่อกล่าวตามหลักใหญ่ ๆ ก็เหมือนอกุศลธรรมที่ตัวโต ๆ ที่เห็นได้ง่ายก็คือ โลภะ โทสะ โมหะ ที่เรียกว่า อกุศลมูลรากเง่าของอกุศล โลภะ โทสะ โมหะ เป็นรากเง่าของอกุศลทั้งหลายอีกด้วย เป็นตัวอกุศลด้วยตนเองด้วย เป็นได้ทั้งสองอย่าง ที่จะพึงเห็นได้ว่า

ศัพท์ว่า เมธาวี ที่แปลว่า บุคคลผู้มีปัญญาเป็นเครื่องทำลาย มีปัญญาเป็นเครื่องกำจัดนั้น ขยายความออกไปได้หลายทาง และแต่ละทางก็มิใช่เป็นทางผิดทั้งนั้น จับพระบาลีข้อนี้เป็นเกณฑ์ จะพึงเห็นได้ว่า ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ ตามหลักธรรมท่านย่อมมีปัญญาประเภท เมธา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า จะต้องมีเมธาปัญญาประจำตนมาตั้งแต่ต้น ถ้ามิฉะนั้น ท่านจะนำตนของท่านให้ตั้งมั่นประพฤติพรตพรหมจรรย์ยั่งยืนสมณะเพศต่อตลอดมาหาได้ไม่ เพราะอะไร ? เพราะอารมณ์ทั้งหลายในโลก ส่วนที่ไม่น่าปรารถนายกไว้ ส่วนที่น่าปรารถนานั้นมีมากมาย และล้วนเป็นเครื่องล่อตา ล่อใจของบุคคล และพร้อมที่จะพาบุคคลไปสู่อำนาจมีเป็นจำนวนมาก บุคคลที่ไม่อยู่ในอำนาจเหล่านี้ได้ บุคคลผู้นั้นจะต้องมีปัญญาประเภทเมธา คือคอยกำจัดทำลายเมื่อถึงตัวท่าน ถ้ายังไม่ถึงตัวก็ต้องมีปัญญาประเภทเมธานี้คอยป้องกันมิให้กิเลสอาสวะ หรือบาปธรรม อกุศลธรรมทั้งหลายบังเกิดขึ้นได้ ถ้าหากว่า มีความพลั้งเผลอ หรือประมาทด้วยเหตุใด ๆ บังเกิดขึ้นก็หาทางที่จะกำจัด ทำลาย หรือบั่นเบาบรรเทาให้น้อยจนถึงระงับดับสูญหาย รักษาภาวะของตนให้ตั้งอยู่ในปกติได้ ดังนี้ และบุคคลผู้นั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีเมธา ประเภทมีปัญญาประเภทเมธานี้เป็นประการแรก

ในพระบาลีอีกบทหนึ่งว่า ปฏิปชฺเชถ พึงปฏิบัติ ขยายความออกมาอีกหน่อยก็คือพึงปฏิบัติตน คำว่า "**ตน**" ก็เป็นคำกำกวม ในที่นี้หมายถึงอะไร จะกล่าวตามที่ท่านแก้ไว้

คำว่า "**ตน**" นัยหนึ่งหมายถึง "**กาย**" อีกนัยหนึ่งหมายถึง "**จิต**" หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า นัยหนึ่งหมายถึง "**รูป**" อีกนัยหนึ่งหมายถึง "**นาม**" แต่ว่าหมาย "**กาย**" และ "**จิต**" ดังนี้เข้าใจง่าย ปฏิบัติตน ก็คือปฏิบัติกาย ปฏิบัติใจ จะกล่าวในที่อื่นต่อไป คำว่าปฏิบัติตนนั้น อาจจะหมายถึงปฏิบัติกาย ปฏิบัติวาจา

ปฏิบัติกาย ปฏิบัติใจนั้น หมายถึงอย่างไร ?

การปฏิบัติตามหลักในที่นี้ หมายถึงการควบคุมไว้ได้ คือการควบคุมตนเองไว้แหละเรียกว่า ปฏิบัติตน การที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัทดังในส่วนพระธรรม ในส่วนพระวินัย ในเบื้องต้นพระองค์ทรงสอนให้บุคคลฝึกหัด เพื่อควบคุมเป็นเบื้องตนก่อน จะพึงเห็นได้ชัดแจ้งว่า ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หัวข้อแห่งการศึกษา หรือหลักการศึกษาในพระพุทธศาสนานั้น ท่านว่าไว้ ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ศีลข้อต้นตรัสสอนให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตาม นั่นก็คือทรงสอนให้บุคคลรู้จักควบคุมกายวาจา สมาธินั่นก็คือทรงสอนให้บุคคลรู้จักควบคุมใจ ในบุคคลผู้ควบคุมกายวาจาใจไว้ได้ บุคคลนั้นก็ชื่อว่า ชนะตน ไม่แพ้ตน คนที่แพ้ตนก็เพราะไม่สามารถที่จะควบคุมตนเองไว้ได้ คือควบคุมกาย ควบคุมวาจา ควบคุมใจ บุคคลที่สามารถควบคุมไว้ได้ดังนี้ ชื่อว่า ปฏิบัติตนตามพระบาลีดังกล่าวแล้ว

ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ เห็นจะต้องยอมรับว่า ท่านปฏิบัติตนของท่านมาเป็นอย่างดี คือหมายความว่า สามารถควบคุมตนเองได้ ทั้งส่วนกาย ทั้งส่วนวาจาทั้งส่วนใจ ในทางพระวินัย ท่านก็มีคุณสมบัติดังที่ท่านยกย่องในทางพระวินัยว่า สีลสมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล อาจารสมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมด้วยอาจาระ คือมารยาท นี่ก็แปลว่า ท่านสามารถควบคุมกายวาจาไว้ได้ การที่ท่านประพฤติปฏิบัติ ตามหลักคุณธรรมทั้งหลายตั้งต้นแต่เนกขัมมะ ใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง มีวิริยะความพากเพียร มีขันติความอดทน มีสัจจะความจริงใจ มีอธิษฐาน ความตั้งใจมั่น มีเมตตา มีอุเบกขา รู้รักษาใจของตนให้ตั้งอยู่ในทางที่ถูกต้องเหมาะสม สิ่งเหล่านี้แต่ละอย่างล้วนเป็นคุณธรรมที่ควรปรารถนาทั้งสิ้น

ในทางเล่าเรียน หรือในทางปริยัติ คุณธรรมทั้งหลายดูเป็นของง่าย จะนำมากล่าวในทางปฏิบัติแล้ว ไม่ใช่ของง่าย ไม่ใช่ว่า จะนึกปฏิบัติจะทำเมื่อไรก็ได้ จะต้อง

อาศัยการฝึกหัดทีละเล็กทีละน้อย จะต้องอาศัยความควบคุมเป็นเครื่องนำทาง จนกระทั่งสามารถเดินได้เองโดยไม่ต้องอาศัยการควบคุม เหมือนกับบุคคลผู้เดินทางเป็นประจำในทางที่ตนเดินนั้น ในครั้งแรกก็ต้องอาศัยคอยเหลียวซ้ายแลขวา คอยดูตรงหน้าว่า จะเดินหน้า ถอยหลังอย่างไร กำหนดไม่ได้หมดต้องอาศัยลืมตาดู เพราะยังไม่ชำนาญ เมื่อเกิดความแม่นยำมีความชำนาญแล้ว แม้หลับตาเดินก็เดินได้ถูกต้อง แม้มีสิ่งกีดขวางเกะกะก็ไม่กระทบกระทั่ง มีความชำนิชำนาญไม่ต้องอาศัยการควบคุมก็ประพฤติปฏิบัติไปได้ทั้งนั้น ท่านผู้ประพฤติพรตพรหมจรรย์ยั่งยืนตลอดมา ได้ตั้งใจดำเนินในปฏิปทาที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้เป็นเอนกประการ อย่างท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ สามารถที่จะปฏิบัติตนได้ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยที่รวมกล่าวง่าย ๆ ว่า คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยประการฉะนี้

การปฏิบัติตนนั้น ถ้าปล่อยไว้เพียงเท่านี้ก็ดูเหมือนจะไม่มีความกว้าง คนทุกคนก็ปฏิบัติตนอยู่ ทั้งในส่วนกาย ทั้งในส่วนวาจา และทั้งในส่วนใจ คนที่ไม่ปฏิบัติตนเกี่ยวกับกาย วาจา ใจ ในโลกนี้ไม่มี ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นพาล หรือเป็นบัณฑิต ถ้ากล่าวตามความเช่นนี้อาจจะมีความเข้าใจผิดพลาดว่า การปฏิบัติตนนั้นเราก็ปฏิบัติอยู่ แม้จะเป็นทางผิดก็ถือว่า เป็นการปฏิบัติตนและสามารถที่จะบังคับตนเองให้กระทำแม้ในสิ่งที่ชั่วก็ได้

เพราะฉะนั้น ในพระสูตรหลายแห่ง พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัทของพระองค์ว่า อย่าทำชีวิตให้เป็นโมฆะ ควรทำชีวิตให้เป็นอโมฆะ มีข้อความที่ปรากฏดังนี้หลายแห่ง ก็เป็นอันแสดงอีกขั้นหนึ่งว่า บุคคลผู้เกิดมาในโลกนี้ก็คงแบ่งระยะหรือพูดสมัยใหม่ว่า แบ่งขั้นตอนแห่งชีวิตของตน นี้อาจจะเป็น ๓ ขั้น ๓ ตอน คือเบื้องต้นที่สุดตอนหนึ่ง กับเบื้องปลายที่สุดตอนหนึ่ง ในระหว่างเบื้องต้นกับเบื้องปลายอีกตอนหนึ่ง ไม่ได้หมายความว่า แบ่งตอนละเท่า ๆ กัน เพราะแบ่งเป็น ๓ ตอน ตอนต้นหมายถึงเกิดนี้เป็นต้นสุด ปลายสุดหมายถึงตาย ในระหว่างเกิดกับตาย นี้เป็นตอนระยะแห่งความแปรแห่งสังขารทั้งหลาย ที่ในพระสูตรบางแห่ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า ความเกิดปรากฏความดับปรากฏ เมื่อยังตั้งอยู่ความแปรปรากฏ เมื่อยังตั้งอยู่ความแปรปรากฏนั้นหมาย

ความว่า ระยะกาลในระหว่างเกิดกับดับ ไม่ได้เป็นตอนเป็นขั้น ระยะเกิดมีขั้นเท่านั้น ระยะดับมีขั้นเท่านั้น เมื่อเป็นดังนี้ เราจะเห็นได้ว่า ความเกิดกับความตายนั้นไม่ใช่เป็นตัวสำคัญ ไม่ใช่เป็นตัวได้ตัวเสียแห่งชีวิตของสัตว์โลก เพราะเป็นเบื้องต้นที่สุด และเป็นเบื้องปลายที่สุด จะจัดว่าเป็นตัวได้ตัวเสียไม่ได้ ตัวได้ตัวเสียที่แท้จริงของมนุษย์ในโลกนั้นจึงอยู่ในระหว่างเกิดกับดับ ซึ่งในพระบาลีบางแห่งใช้คำว่า ชีวิตวุตฺติ แปลว่า ความเป็นไปแห่งชีวิต ความเป็นไปแห่งชีวิตในระหว่างเกิดและดับนี่แหละ เป็นตัวได้ตัวเสียของคน ไม่ใช่ตัวเกิด ไม่ใช่ตัวดับคือตาย

เพราะฉะนั้น ในพระสูตรหลายแห่ง พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงชีวิตของบุคคลในระหว่างเกิดกับตาย เมื่อกล่าวรวมแล้วก็ได้เป็น ๓ ชนิด ชีวิตบางชีวิต หรือบางชนิด เป็น "สุชีวิต" คือ เป็นอยู่งาม เป็นอยู่ดี เป็นอยู่รุ่งเรืองสุกใส เป็นอยู่ผุดผ่อง เป็นอยู่ที่มีความสุขความสบาย ชีวิตบางชีวิตเป็น "ทุชชีวิต" คือ เป็นอยู่ต่ำทราม เป็นอยู่เศร้าหมอง เป็นอยู่ฝืดเคือง เป็นอยู่ยากแค้นแสนเข็ญ เป็นอยู่ตกต่ำ นี่เป็นทุชชีวิต ชีวิตอีกประเภทหนึ่ง จะเรียกว่า โมฆะชีวิต คือชีวิตที่ท่านแปลกันว่า เป็นหมัน แปลตามศัพท์ตรง ๆ ก็แปลว่า เป็นชีวิตที่เปล่า จะเรียกว่า ชีวิตที่สูญเปล่าก็ได้ ชีวิตที่เปล่าประโยชน์ก็ได้ เป็นโมฆะชีวิตทั้งนั้น ชีวิตของสัตว์โลกในครั้งพุทธกาลก็เป็นอยู่อย่างนี้ ในปัจจุบันก็คงเป็นอยู่อย่างนี้ ข้างหนึ่งเป็นฝ่ายดี อีกข้างหนึ่งเป็นฝ่ายเสีย อีกอย่างหนึ่งคือเป็นโมฆะชีวิต ตามสามัญสำนึกก็ดูว่า จะเป็นชีวิตที่ไม่ได้เสีย ความจริงก็น่าจะเป็นเช่นนั้น ชีวิตกลาง ๆ น่าจะมี เหมือนคำที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ที่เป็นหลักใหญ่ ที่จัดว่าเป็น "มาติกา" มีธรรมฝ่ายดี เรียกว่า กุศลธรรม มีธรรมฝ่ายไม่ดี เรียกว่า อกุศลธรรม มีธรรมคือไม่จัดว่าดีและไม่จัดว่าไม่ดี เรียกว่า อัพยากตธรรม เรียกกันง่าย ๆ ว่า ยังเป็นธรรมกลาง คือไม่เป็นกุศล แต่ก็ไม่เป็นอกุศล

โมฆะชีวิต เมื่อนำมารวมกับชีวิตอีก ๒ คือ สุชีวิต และ ทุชชีวิต ก็น่าจะเป็นชีวิตกลาง คือ ชีวิตประเภทนี้ ถึงบุญจะไม่ได้ทำ แต่ว่ากรรมก็มิได้สร้าง จริงอยู่บุญไม่มี แต่บาปก็ไม่มี ถ้าเรียกกันตามภาษาการพนัน ก็น่าจะเรียกว่า เป็นชีวิตที่เจ๊ากันไป คือ

ไม่ได้ไม่เสีย แต่พระพุทธเจ้าไม่ตรัสอย่างนั้น ส่วนที่ทุกแห่งตรัสสอนพุทธบริษัทว่า ต้องทำชีวิตให้เป็นอโมฆะ ไม่เคยตรัสสอนว่า ทำชีวิตของตนให้เป็นโมฆะ ก็แปลว่า พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า ชีวิตที่เป็นโมฆะนั้น สงเคราะห์เข้าในฝ่ายข้างเสียหรือเป็นชีวิตในฝ่ายข้างเสีย พุทธบริษัทไม่ควรประพฤติปฏิบัติ จะปฏิบัติชีวิตของตนไม่ให้เป็นโมฆะ คือไม่ให้เป็นฝ่ายสูญเสีย ไม่ให้เป็นฝ่ายเสียเปล่า เพราะฉะนั้น โมฆะชีวิตจึงจัดเข้าไว้ในประเภทข้างเสีย แม้จะไม่ถึงกับเป็น ทุชชีวิต ก็สงเคราะห์หรือพ่วงเข้าใน ทุชชีวิต คือตามทุชชีวิตไป

ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ ก็จะต้องยอมรับกันอีกข้อหนึ่งว่า ชีวิตของท่านนั้น ไม่ใช่ ทุชชีวิตแน่ ซึ่งเป็นฝ่ายข้างเสียเต็มตัว และไม่ใช่ โมฆะชีวิตแน่ เพราะท่านได้กระทำประโยชน์นานาประการ ชีวิตของท่านที่อยู่ในระหว่างเกิดกับดับ หรือเกิดกับตายนั้น เป็น สุชีวิต คือ เป็นชีวิตที่ดีงาม เพราะทำประโยชน์ เป็นชีวิตที่รุ่งเรืองสดใส เป็นชีวิตที่มีความสุขความสบาย เป็นชีวิตที่ไม่ยากแค้นแสนเข็ญ และท่านสามารถที่จะควบคุมตนของตนไว้เป็นอย่างดี ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติตนตามธรรมภาษิตที่ยกขึ้นเป็นหัวข้อแห่งพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ว่า *ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถา* บุคคลผู้มีปัญญาชั้นเมธา หรือบุคคลผู้มีเมธาปัญญา พึงปฏิบัติตนโดยประการที่ชีวิตจะไม่เป็นโมฆะ ด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจกุศลบุญราศีส่วนทักษิณานุปทาน ที่คณะวัดไตรมิตรวิทยาราม มีท่านเจ้าคุณพระวิสุทธาธิบดี เจ้าอาวาสเป็นประธาน มาปรารภบำเพ็ญให้เป็นไปนับเนื่องในปัญญาสมวาร ครบ ๕๐ วัน นับแต่วันที่ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ถึงมรณภาพเป็นต้นมา ขออำนาจกุศลบุญราศีแห่งทักษิณานุปทานครั้งนี้ จงอำนวยทิพยสุขทิพยสมบัติ แด่ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ อดีตรองเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม ตามสมควรแก่คติในสัมปรายภพทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามา ในอโมฆชีวิตกถา พอสมควรแก่เวลา ยุติแต่เพียงนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ๏

วิศาขบูรณมีสดุดีพจน์

โดย

พระวิสุทธาธิบดี

เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม

เจ้าคณะภาค ๘

รักษาการแทนเจ้าคณะนครหลวงกรุงเทพธนบุรี และกรรมการมหาเถรสมาคม

วันวิศาขบูรณมีดิถีเพ็ญพระจันทร์เสวยวิศาขนักษัตรนี้ เป็นมหามงคลกาลที่ท่านบุรพาจารย์หากนิยมกำหนดไว้ว่า เป็นวันประสูติจากมาตุคัพโภทรในปัจฉิมชาติ เป็นวันตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และเป็นวันเสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุแห่งสมเด็จพระสมณโคดมบรมศาสดาจารย์ สามสมัยกาลร่วมกัน ณ วันนี้ เป็นที่น่าอัศจรรย์ เพราะฉะนั้น พุทธมามกบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตต่างประดิษฐ์เครื่องสักการภัณฑ์ประชุมกันกระทำมหาสักการบูชา ณ พระสถูปปฏิมาเจดีย์สถานนั้น ๆ เพิ่มพูนศรัทธาปสาทาทิคุณให้ไพบูลย์วัฒนา แม้ถึงว่ากาลเวลาที่พระองค์ประสูติตรัสรู้และปรินิพพานนั้นล่วงลับไปนานแล้ว ก็จักปรากฏเป็นเหมือนกาลเวลาใกล้ แต่นั้นความเชื่อความเลื่อมใสใจที่ยึดหน่วงเอาพระพุทธคุณเป็นอารมณ์ก็จะพึงตั้งอยู่และเจริญทวีมากขึ้นไป ปสาทการที่ทำความเลื่อมใสภายใน คือความเคารพนบนอบด้วยกายวาจาจิต ส่วนภายนอกคือสักการะวรามิสประทีปธูปเทียนสุคนธชาติเป็นต้นไป ก็จะพึงอำนวยให้ทางสุคติสวรรค์ ตามสมควรแก่วิบากสามารถนั้น ๆ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงพระปรีชาล่วงสามัญสัตว์ ได้ตรัสรู้พระอริสัจจธรรมด้วยพระองค์เอง โดยอาการอันชอบไม่วิปริตแปรผันจึงทรงพระนามว่าสมฺมาสมฺพุทฺโธ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรมครู โลกวิทู ทรงทราบซึ่งโลกโดยความเป็นสภาวธรรม ทำลายความยึดถือมั่นว่า สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ทั้งทรงทราบชัดซึ่งอัธยาศัยของเวไนยสัตว์ จึงตรัสสอนให้บรรลุมรรคผลตามภูมิของเวไนยชนนั้น ๆ ทั้งประโยชน์ปัจจุบันและสัมปรายภพ ก็ทรงแนะนำให้ได้ประสพโดยควรแก่อุปนิสัย พุทฺโธ ทรงพระนามว่า พระพุทธเจ้า ก็เพราะพระปรีชาที่ทรงทราบอนุตตรธรรมอันสูงส่ง ปลุกพระทัยของพระองค์ท่านให้ตื่นจากหลับคือกิเลส และได้ตรัสเทศนาปลุกผู้อื่นให้ตื่นจากหลับคือกิเลส พระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติดังนี้ ก็เพราะได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาเป็นอเนกอนันตชาติ พระปรีชาสามารถนั้นจึงนำทางให้พระองค์มีพระหฤทัยมั่นคง ดำรงอยู่ในอนุตตรธรรม แต่ครั้งยังเป็นพระมหาสัตว์ แม้เสด็จอุบัติในขัตติยสกุลสมบูรณ์ด้วยราชสมบัติและปริวารชน พระปรีชายังดลพระทัยมิให้ติดอยู่ในกามคุณารมณ์ ทรงเห็นความแก่เจ็บตาย เป็นทุกข์ภัยในสังสารวัฏฏ์ ดำริที่จะหาอุบายปลดเปลื้องพระองค์และประชาชนให้พ้นจากทุกข์ภัยนั้น ครั้นทรงเห็นเพศบรรพชิตพระจิตก็น้อมไปในบรรพชา เพราะทรงเห็นว่าเพศแห่งบรรพชิตจะเปลื้องทุกข์ภัยได้ด้วยอุบายวิธี ชี้ให้เห็นว่าทรงมีพระปรีชาล่วงสามัญชน เมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ทรงผนวชแล้ว ทรงพยายามแสวงหาอนุตตรธรรมด้วยพระวิริยะอย่างแรงกล้า ทรงทำทุกรกิริยาอยู่ ๖ ปี โดยวิธีทรมานพระวรกาย อนุวัตตามลัทธิสมัยของพาหิรบรรพชิตในยุคนั้น แม้ถึงจะเป็นการทดลองตามวิธีเขาประพฤติกันก็ทรงทำด้วยอุตสาหะอันยิ่งใหญ่ ไม่มีผู้ใดใครที่จะทำได้เท่าพระองค์ แต่เพราะอาศัยพระองค์ทรงพระปรีชาจึงทรงเห็นประจักษ์ว่าไม่ใช่ทาง จึงทรงแสวงหาในทางอื่นต่อไป

ธรรมอันเป็นทางให้ตรัสรู้นั้น ท่านแสดงไว้หลายนัย เช่นท่านอ้างว่า ทรงบำเพ็ญพระบารมี ๑๐ ประการมีทานบารมีเป็นต้นบ้าง อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งสงเคราะห์เข้าในศีล สมาธิ ปัญญา บ้าง แต่เมื่อจะกล่าวโดยรวบยอด ก็รวมลงในความที่ทรงตั้งพระมนัส

ยอมเสียสละคนและสัตว์ทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่เคยทรงยึดถือว่าเป็นของของพระองค์ ทรงเห็นโดยปรมัตถสัจจะว่าไม่ใช่ทั้งหมดอย่าง ๑ ทรงละเว้นความชั่วทั้งปวงที่จะล่วงทางกายทางวาจาได้เด็ดขาดอย่าง ๑ ทรงดำรงจิตให้แน่วแน่อยู่ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งกัมมัฏฐานอย่าง ๑ เมื่อพระองค์มีศีลมีธรรมเป็นภาคพื้นมั่นคงดีแล้ว ก็ทรงน้อมจิตเช่นนั้นพิจารณาสังขารธรรมที่พระองค์ทรงค้นหาเหตุผลด้วยพระปัญญาอันสุขุมลึกซึ้งและรอบคอบ จนทรงรู้จริงเห็นแจ้งสัจจธรรมนั้นตลอดปลอดโปร่งไม่มีมลทินมัวผ้ามาปิดบังญาณจักษุด้านในของพระองค์เลย จึงได้ชื่อว่าทรงบรรลุญาณหรือวิชชาซึ่งเป็นความรู้จริงสุดเขตของความรู้ทั้งหมด พระญาณที่ได้ตรัสรู้นั้น โดยย่อท่านจำแนกไว้ ๓ ประการ คือปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้เป็นเครื่องระลึกถึงขันธ์ที่อาศัยอยู่ในก่อน ๑ จุตูปปาตญาณ ความรู้จุติและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย ๑ อาสวักขยญาณ ความรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวะ ๑ ญาณทั้ง ๓ ประการนี้เป็นตัวปัญญา

เมื่อพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว และได้ประกาศสัจจธรรมที่ตรัสรู้นั้นแก่เวไนยสัตว์ให้ตรัสรู้ตามด้วยดังนี้

จึงมีคุณบทว่า ปภงฺกรา พระผู้ทรงทำความสว่าง คือ ทรงทำความสว่างให้แก่สัตว์โลก สมด้วยคาถาสุภาษิตว่า

ยทา จ พุทฺธา โลกสฺมึ *อุปฺปชฺชนฺติ ปภงฺกรา*
เต อิมํ ธมฺมํ ปกาเสนฺติ *ทุกฺขูปสมคามินํ*

ความว่า ก็เมื่อใดพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้ทำความสว่าง อุบัติขึ้นในโลก เมื่อนั้นพระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้น ย่อมประกาศธรรมอันให้ถึงความเข้าไประงับทุกข์ ดังนี้

สัจจธรรมที่พระองค์ทรงประกาศเพื่อระงับทุกข์นั้น จุดสำคัญก็คืออริยสัจจธรรมทั้ง ๔ คือ ทุกข์, สมุทัย นิโรธ มรรค อันเป็นความจริงอย่างประเสริฐสุด สามารถตกแต่งแปลงพุทธบริษัทผู้ปฏิบัติได้จริง ให้เป็นพระอริยบุคคลพ้นจากความเป็นปุถุชนได้ หรือ

ความจริงที่สามารถทำผู้ที่อบรมจิตของตนให้บริสุทธิ์ สะอาดถึงขนาดปราศจากกิเลสแล้ว ไม่มีกิเลสมาเบียดเบียนอีกต่อไป และอริยสัจจ์ ๔ นั้นสังเขปลง ๒ คือเป็นส่วนเหตุและส่วนผล หรือเป็นวัฏฏสัจจ์และวิวัฏฏสัจจ์ จริงข้างเวียนวนและจริงข้างปราศจากเวียนวน หรือย่นลงคงเป็นฝ่ายชั่วและฝ่ายดี ที่เป็นส่วนเหตุ ได้แก่สมุทัยและมรรค ที่เป็นส่วนผล ได้แก่ทุกข์และนิโรธ ที่เป็นวัฏฏสัจจ์ได้แก่ทุกข์และสมุทัย ที่เป็นวิวัฏฏสัจจ์ได้แก่นิโรธและมรรค ที่เป็นฝ่ายชั่วได้แก่ทุกข์และสมุทัย ที่เป็นฝ่ายดีได้แก่นิโรธและมรรค นี่เป็นหลักความจริงที่ชอบแท้ไม่แปรผัน และความจริงทั้ง ๔ ก็มีอยู่ภายในใจบุคคลทุก ๆ คน จะต่างกันก็แต่ฝ่ายไหนจะมากหรือน้อยกว่ากันเท่านั้น จะให้รู้ได้ก็ต้องพิจารณาดูความเป็นไปของตนเอง เพราะธรรมทั้งหลายเป็น "ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ,วิญฺญูหิ" อันวิญญูชนทั้งหลายพึงรู้เฉพาะตน ดังนี้ จึงชื่อว่าอริยสัจจ์,อริยสัจจ์ ๔ มีอยู่แก่บุคคลทุก ๆ คน แต่มักจะมีทุกข์กับสมุทัย ส่วนนิโรธกับมรรคนั้นมีน้อย เพราะฉะนั้น สามัญชนจึงมีทุกข์มากกว่าสุข แต่ถ้าผู้มีปัญญาพยายามอบรมนิโรธกับมรรคให้เกิดขึ้นมากเพียงใด ทุกข์ก็จะดับมากเพียงนั้น ผู้รู้อริยสัจจธรรมทั้ง ๔ ถึงที่สุดนั่นแหละ ชื่อว่ารู้ธรรมอันให้ถึงความเข้าไประงับทุกข์ได้จริงแท้

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดา ได้ตรัสรู้พระจตุรารียสัจจ์ทั้ง ๔ ถึงที่สุดแล้ว จึงทรงประกาศสัจจธรรมนั้นแก่พุทธเวไนยให้ตรัสรู้ตามมีจำนวนเป็นอเนกคณา จึงชื่อว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ทำความสว่างให้เกิดขึ้นในโลกคือหมู่สัตว์มีมนุษย์เป็นต้น ให้หายจากความมืดมนอันธกาลได้จักษุญาณคือตัวปัญญา ปรีชาที่ให้เห็นอริยสัจจธรรมนำให้พ้นไปจากทุกข์ได้ เมื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งอุบัติขึ้นในโลก ทรงประกาศธรรมคืออริยสัจจ์ ๔ นี้ ให้เวไนยสัตว์ ได้ปัญญาจักษุหรือญาณจักษุ เห็นแจ้งสัจจธรรมจนจิตหลุดพ้นไปจากสังสารทุกข์ได้ ดังนี้ จึงได้มีพระคุณปรากฏว่า พระผู้ทำความสว่าง ซึ่งมีเนื้อความตามนัยดังกล่าวมา

วันนี้ เป็นวันวิสาขบุรณมีดิถีตรงกับ วันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพานของสมเด็จพระทศพลญาณผู้บรมศาสดา จัดว่าเป็นมหามงคลสมัยวันชัยของพุทธศาสนิกชน เมื่อได้สดับปวัตติกถาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จงตั้งจิตของตนคิดคำนึงถึงพระคุณของสมเด็จพระบรมศาสดาเป็นอารมณ์ อันเป็นการสั่งสมบ่มใจให้ปลาบปลื้มชื่นบาน เป็นกุศลขันธ์กองบุญใหญ่ จัดว่าได้รับผลแห่งวิสาขบูชาในมหามงคลสมัย ขอผลแห่งปสุตการของพุทธมามกบริษัท จงเป็นประโยคสมบัติ ป้องกันสรรพพิบัติอุปัทวันตราย เกื้อกูลให้เกิดสุขสมบูรณ์ตลอดทุกทิวาราตรีกาล เทอญ.

คู่มือ "คิหิปฏิบัติ" (คำกลอน)

เรียบเรียง และ ร้อยกรอง โดย พระมหาโพธิวงศาจารย์*

วัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร

(๑) ขอก้มกราบ ชินวงศ์ องค์พุทธะ
ผู้เปี่ยมพระ กรุณา มหาศาล
สอน "คิหิ- ปฏิบัติ" ชัชวาลย์
สว่างมาน ฆราวาส สะอาดงาม

(๒) เมื่อบุรุษ สตรี มีฉันทะ
สัมมานะ ไกลทุกข์ สุขล้นหลาม
ยึดประจำ บำเพ็ญ เย็นทุกยาม
หมดขวากหนาม หนอนบาป ทาบมนัส

"จตุกะ = หมวด ๔"

กรรมกิเลส – คือกรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง

(๓) หนึ่ง–"ปาณา- ติบาต" ประกาศห้าม
ประพฤติทราม ทำปลิด ชีวิตสัตว์
ให้ตกล่วง ถึงตาย หมายบาปชัด
ศีลวิบัติ ทำไป ได้ราคี

(๔) สอง–"อทิน- นาทาน" คือมานบั๊ก
ขโมยลัก ของเขา เขลาบัดสี
ถือเอาโดย พลการ พาลสิ้นดี
เป็นอัปรีย์ จัญไร ไม่ควรทำ

---

* ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระวิสุทธาธิบดี

(๕) สาม "กาเม– สุมิจฉา– จาร" บ้าหนัก
ชิงของรัก ของเขา เมาระห่ำ
ลูก,เมีย,ผัว ล่วงสิทธิ์ คิดระยำ
ก่อความช้ำ ชอกใจ ในสังคม

(๖) สี่–"มุสา– วาท" พูดปด กล่าวมดเท็จ
พูดหยาบเผ็ด ร้อนหู ดูไม่สม
พูดส่อเสียด, พูดเพ้อ– เจ้ออารมย์
อย่านิยม จิตลำบาก ยากกายา

กรรม ๔ อย่างนี้ ปราชญ์ไม่สรรเสริญเลย

"อบายมุข คือเหตุเครื่องฉิบหาย ๔ อย่าง"

(๗) หนึ่ง–"เป็นนัก– เลงหญิง" ทิ้งคำสอน
หลักบวร พุทโธวาท ศาสนา
เป็นเจ้าชู้ ประตูดิน ลิ้นยาววา
มิเข้าท่า อย่าประพฤติ ยึดยุ่งใจ

(๘) สอง–"เป็นนัก– เลงสุรา" เมาหน้าด้าน
ญาติวงศ์วาน ศรัทธาเสื่อม มิเลื่อมใส
สาธุชน หมดนับถือ ลือทั่วไป
อยู่ที่ไหน ชั่งที่นั่น บั่นความดี

(๙) สาม–"เป็นนัก– เลงพนัน" วัน,คืนครึ้ม
เล่นปลาบปลื้ม ลืมตน หม่นหมองศรี
"แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร" พาลราคี
เป็นลูกหนี้ ทั่วเมือง เปลืองเวลา

(๑๐) สี่– "คบคน– ชั่วเป็นมิตร" พิษร้ายนัก
เกิดทุกข์หนัก กาย, ใจ ไร้หรรษา
คอยก่อเรื่อง เดือดร้อน ป้อนเข้ามา
ขายขี้หน้า วันหลายหน สุดทนทาน

"โทษ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประกอบ"

"ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์–คือประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง"

(๑๑) หนึ่ง– 'อุฏฐาน– สัมปทา" ว่าพร้อมหมั่น
มุ่งบากบั่น กอปรกิจ ชีวิตหวาน
เล่าเรียนดี ใฝ่ฝึก ศึกษาการ
กระทำงาน หน้าที่ ดีของตน

(๑๒) สอง– 'อารักข– สัมปทา" ว่าถึงพร้อม
ทรัพย์ถนอม รักษา อย่าปี้ป่น
ที่เสาะหา มาด้วยหมั่น มั่นกังวล
พร้อมรักษ์ผล งานตัวไว้ ไม่เสื่อมคลาย

(๑๓) สาม– "กัลยาณ– มิตตตา" คบหาเพื่อน
ล้วนดีเหมือน มิตรแท้ แลสหาย
อุดมด้วย ศีลธรรม งามกำจาย
อย่าเที่ยวส่าย คบคนชั่ว พาตัวตรม

(๑๔) สี่– "สม– ชีวิตา คือหาเลี้ยง
ชีวิตเพียง กำลัง ทรัพย์สั่งสม
ที่หาได้ ไม่ฝืด– เคืองมืดจม
ไม่นิยม ฟูมฟาย หนักปลายมือ

"สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ภายหน้า ๔ อย่าง"

(๑๕) หนึ่ง–"สัทธา สัมปทา" ว่าถึงพร้อม
จิตเชื่อน้อม ในกรรม นำนับถือ
เช่นเชื่อทำ– ดีได้ดี มีปรนปรือ
นัยหนึ่งคือ ทำชั่วไว้ ได้ชั่วจริง

(๑๖) สอง–"สีล– สัมปทา" ศีลายึด
พึงประพฤติ กาย, วาจา สาระดิ่ง
เรียบร้อยไร้– โทษทัณฑ์ หมั่นคนติง
ถือเป็นสิ่ง สำคัญ มั่นจิตใจ

(๑๗) สาม–"จาค– สัมปทา" ว่าเพียรพาก
บริจาค ทานสิ่งของ เงินทองให้
เฉลี่ยสุข แบ่งสรร ปันส่วนไป
มิว่าใคร ไม่เลือกหน้า สาธุชน

(๑๘) สี่–ปัญญา– สัมปทา" รู้มาชอบ
เหตุประกอบ ประโยชน์ โสตถิผล
ทั้งรู้ชั่ว ไม่ดี มีในตน
พร้อมฝึกฝน รู้รอบ กอปรกิจการ

"มิตตปฏิรูป คือ คนมิตรเทียม ๔ จำพวก"

(๑๙) หนึ่ง–"คนปอก– ลอก" เลว ล้วนเหลวไหล
มีน้ำใจ ใฝ่ทาง คิดล้างผลาญ
คอยพูดจา หว่านล้อม พร้อมหลักพาล
มีสันดาน เอาแต่ได้ ใช้เล่ห์ลวง

(๒๐) สอง–"คนดี" แต่พูด" ปูดอวดโม้
ปากคุยโว เรื่องเล็กนิด ผลิตใหญ่หลวง
แบบ "ข้างนอก สุกใส ข้างในกลวง"
พูดหายห่วง กลอกกลิ้ง ไม่จริงจัง

(๒๑) สาม–"คนหัว– ประจบ พบที่ไหน
พูดเป็นไฟ แยบยล มีมนต์ขลัง
มักทำให้ ปั่นป่วน ควรระวัง
หน้าเป็นหลัง กิริยา เหมือนวานร

(๒๒) สี่–"คนชวน ทุกอย่าง ทางเสียหาย"
มีอุบาย ต่างต่าง ทางหลอกหลอน
พูดให้หลง เคลิ้มไป ได้ทุกตอน
ล้วนเดือดร้อน ทุกผู้ อยู่ร่วมเรือน

"คน ๔ จำพวกนี้เป็นมิตรเทียม ไม่ควรคบ"

(๑) *"ลักษณะคนปอกลอก มี ๔ อย่าง"*

(๒๓) หนึ่ง–"คิดเอา แต่ได้ ฝ่ายเดียว" ตรึก
นั่ง, นอนนึก เอาเปรียบไว้ ใครมิเหมือน
ประโยชน์ตน ผลได้ ไม่ลืมเลือน
เสียให้เพื่อน สุขตนเอา โลภเมามาย.

(๒๔) สอง– "เสียน้อย คิดละโมบ โลภเอามาก"
เป็นทาสอยาก ปากหวาน หว่านล้อมหลาย
ขืนเคลิ้มพึ่ง นั่งงง หลงน้ำลาย
ผลสุดท้าย ขาดทุน พรุนหมดตัว

(๒๕) สาม– "เมื่อมี ภัยพันพัว ถึงตัวรับ
กระทำสรรพ– กิจเพื่อน กลาดเกลื่อนทั่ว"
แม้นไม่มี ภัยมา ก็น่ากลัว
แม้เงาหัว หมายมอง มิพ้องพาน

(๒๖) สี่– "คบเพื่อน เพราะเห็น เป็นประโยชน์
แก่ตัว "โปรด ผูกมิตร จิตสมาน
แม้นไม่มี ประโยชน์ ไม่โปรดปราน
เป็นคิดอ่าน ออกห่าง นอกทางตน.

(๒) *"คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ อย่าง"*

(๒๗) หนึ่ง– "เก็บของ ล่วงแล้วมา เอ่ยปราศรัย"
นานเท่าใด ใฝ่มุ่ง ฝอยพุ้งพ่น
พูดตะบอย พล่อยตะบัน มันเหลือทน
นี่แหละคน ดีแต่พูด ปูดโป้งไป.

(๒๘) สอง– "อ้างของ อยู่ไกล ไม่มีพูด"
ขึ้นพิสูจน์ เวียนวน พ่นพล่ามใหญ่
แปลว่าอ้าง ส่งเดช สังเวชใจ
เอาสิ่งใด สักอย่าง อ้างไม่มี.

(๒๙) สาม– "สงเคราะห์ สิ่งใด ไร้ประโยชน์"
แถมเกิดโทษ มากกว่า น่าบัดสี
ครั้นต่อว่า ต่อขาน พาลสิ้นดี
ท้าต่อย, ตี ไปเลย เคยมีมา.

(๓๐) สี่– "ออกปาก	พึ่งมิได้"	ไปทุกอย่าง
มักจะอ้าง	โน่น ! นั่น !	นึกสรรหา
อ้างร้อยแปด	แวดล้อม	พร้อมนานา
ชักแม่น้ำ	ทั้งห้า	สาธยาย.

(๓) *"คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔ อย่าง"*

(๓๑) หนึ่ง– "จะทำ–	ชั่วก็คล้อย–	ตาม" ต้อยติด
ขาดความคิด	เหตุผล	ค้นจุดหมาย
คอยคล้อยตาม	แต่ต้น	จนถึงปลาย
เรื่องเสียหาย	อย่างไร	ไม่คำนึง.
(๓๒) สอง– จะทำ–	ดีก็คล้อย	ตาม" รอยคิด
อยู่ใกล้ชิด	ติดกาย	อกผายผึ่ง
นก, หรือ กา	ว่างาม	ตามตะบึง
คอยคล้อยคลึง	เคล้าเคลีย	นัวเนียไป.
(๓๓) สาม– "ต่อหน้า	สรรเสริญ"	เยิรยอยก
เอมอิ่มอก	พูดจา	น่าเลื่อมใส
ยอหลายอย่าง	ฟังเพลิน	เจริญใจ
เคลิ้มหลงใหล	ปลาบปลื้ม	แทบลืมตน.
(๓๔) สี่– "ลับหลัง	ตั้งหน้า	นินทา" ทั่ว
ไม่เกรงกลัว	กล้าแสดง	ทุกแห่งหน
ทำท่ารู้	ลึก, ตื้น	พื้นล่าง, บน
ผิด, ถูกด้น	เดาสิ้น	ตั้งนินทา.

(๔) *“คนชักชวนในทางฉิบหาย มี ๔ อย่าง”*

(๓๕) หนึ่ง– “ชวนดื่ม น้ำเมา” เฝ้าโอ้อวด
ได้ดื่มดวด จิตครึ้ม ปลื้มหรรษา
ใจเคยขลาด อาจหาญ การนานา
แม้ช้างงา ไม่ท้อ ขอสู้มัน.

(๓๖) สอง– “ชวนเที่ยว กลางคืน” ว่าชื่นชุ่ม
แก่จะหนุ่ม, จะสาว พราวสุขสันต์
พ่นบรรยาย โฆษณา สารพัน
เป็นสวรรค์ สราญแสน บนแดนดิน

(๓๗) สาม– “ชวนให้ มัวเมา เหล่าการเล่น”
ตัวอย่างเช่น เต้นรำ ร้องคำศิลป์
การฟ้อนชุด เถิดเทิง ฯลฯ สำเริงจินต์
มักใช้ลิ้น แรงเสน่ห์ เล่ห์ชวนชม.

(๓๘) สี่– “ชวนเล่น การพนัน” เกมขันต่อ
ใช้เลศล่อ ลวงว่าชื่น ปราศขื่นขม
รวยทางลัด หัดเล่นเพลิน เงินไม่จม
“ขื่นหลงลม เล่นฉิบหาย ตายทั้งเป็น”

“มิตรแท้ มี ๔ จำพวก”

(๓๙) หนึ่ง– “มิตรมี– อุปการะ สนับสนุน
คอยเจือจุน ทุกอย่าง ให้ห่างเข็ญ
เมื่อร้อนมา พึ่งเขา เราร่มเย็น
ทุกประเด็น เดือดร้อน ช่วยผ่อนคลาย.

(๔๐) สอง– “มิตรร่วม– สุขร่วมทุกข์” ปลุกใจปลื้ม
ยามสุขครึ้ม ครึกครื้น ชื่นสมหมาย
ยามทุกข์ร้อน ปลอบใจ ให้สบาย
เป็นหรือตาย ร่วมเรียง อยู่เคียงกัน.

(๔๑) สาม– “มิตรแนะ– ประโยชน์” โปรดปัดเป่า
เมื่อเห็นเรา ประพฤติผิด เตือนคิดหัน
มาประพฤติ ถูกทำนอง แห่งคลองธรรม์
เราคิดสั้น แนะไกล ไม่เฉื่อยชา.

(๔๒) สี่– “มิตร– ความรักใคร่” ใจจรดจ่อ
เพียรพนอ เอาใจ ให้หรรษา
เฝ้าดูแล ทุกข์, สุข ทุกเวลา
เจ็บไข้มา ช่วยบำบัด ปัดเป่าพลัน.

(๑) *“มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔ อย่าง”*

(๔๓) หนึ่ง– “ป้องกัน เพื่อนพลาด ประมาทแล้ว”
ให้ห่างแนว ความทุกข์, สบสุขสันต์
บอกให้เห็น ทางสู้ รู้เท่าทัน
ก่อนพบอัน– ตราย กล้ำกรายเรา.

(๔๔) สอง– “ป้องกัน– ทรัพย์สมบัติ พัสถาน
ก่อนเพื่อนผลาญ ทุกทาง อย่างโง่เขลา”
เช่นหลงเล่น การพนัน ขั้นมัวเมา
เหมือนผีเข้า สิงใจ, ไม่ตามเตือน.

(๔๕) สาม– "เมื่อเกิด ภัยย่ำยี เป็นที่พึ่ง
เป็นประหนึ่ง ร่มไทร ทุกข์ไม่เฉือน
ที่อยู่ไร้ ให้พักพิง อิงร่วมเรือน
ถือเสมือน พี่น้อง ท้องเดียวกัน.

(๔๖) สี่– "เมื่อมี ธุระ ปะบึ้งบอก
เป็นช่วยออก ทรัพย์ให้ ไม่บิดผัน
เกินกว่าที่ ออกปาก" มากมายครัน
มุ่งหมายมั่น ช่วยเรา ไม่เอาคืน.

(๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔ อย่าง

(๔๗) หนึ่ง– "ขยาย ความลับผอง ของตนนั้น
แก่เพื่อนพลัน" หมดใจ ไม่มีผิน
ด้วยสนิท สนม เกลียวกลมกลืน
เรื่องขมขื่น อย่างใด ไม่ปิดบัง.

(๔๘) สอง– "ปิด ความลับทั้งผอง ของเพื่อนหมาย
มิแพร่งพราย" มิดชิด สนิทหวัง
ทุกเรื่องไว้ ไม่พูด เปิดปูดดัง
ดุจตึคลั่ง ผนึกปิด สนิทตาย

(๔๙) สาม– "ไม่ละ ทั้งติดตาม ยามวิบัติ"
ช่วยเป่าปัด ปลอบปลุก ทุกข์สลาย
ตนเดือดร้อน อย่างไร ไม่ยอมกลาย
ช่วยเหลือหมาย เพื่อนสุข ทุกประการ.

(๕๐) สี่– "แม้ชีพ ตนอาจจะ สละให้
ทดแทนได้ ทุกเวลา อย่างกล้าหาญ
เช่นเพื่อนตก แม่น้ำ ลำสายธาร
ไม่รอนาน โดดพลัน ช่วยทันที.

(๓) *"มิตรแนะประโยชน์ มีลักษณะ ๔ อย่าง."*

(๕๑) หนึ่ง– "พยายาม ห้ามไม่ ให้ทำชั่ว."
ให้เกรงกลัว บาปกรรม ทำบัดสี
เมื่องนรก ตกไป มันไม่ดี
บาปเพียรชี้ ทุกทาง พึงห่างไกล.

(๕๒) สอง– "แนะนำ– ทำดี" ศรีชีวิต
สุจริต กิจการ งานสดใส
ทำประโยชน์ โปรดตน คนอื่นไป
วันหนึ่งใช้ ชีวิต กอปรกิจงาม.

(๕๓) สาม– "พึงพาก เพียรเล่า เรื่องเก่า, ใหม่
แบบ "รู้ไว้ ใช่ว่า ใส่บ่าหาม"
สิ่งยังไม่ เคยพึ่งมา พยายาม
ให้พึ่งตาม โอกาส สามารถมี"

(๕๔) สี่– "บอกทาง สวรรค์ วิมานให้"
เพื่อรู้ไว้ ได้ยึด ประพฤติศรี
เพราะเหตุว่า ผู้ทำ ซึ่งกรรมดี
เป็นผลที่ ทุกข์ห่าง สว่างใจ.

(๔) *"มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔ อย่าง"*

(๕๕) หนึ่ง– "มีทุกข์ ทุกข์ด้วย ช่วยกันทุกข์
กอดคอปลุก จิตกัน มิหวั่นไหว
นึกเป็นกรรม ร่วมกัน ทนมันไป
ทำอย่างไร ก็มิพ้น ผลของกรรม.

(๕๖) สอง– "มีสุข สุขด้วย ช่วยกันสุข
ร่วมปลื้มปลุก ปรีดิ์เปรม เอมอิ่มหนำ
แต่อย่า "ลืม– ตน" ประมาท เหลิงพลาดพลำ
โชคดี ! จำ ! อนิจจัง ยังขึ้น, ลง

(๕๗) สาม– "โต้เถียง บุคคล วนพูดเปื้อน
ติเตียนเพื่อน" ใส่ไฟ อย่าใหลหลง
พบต่อหน้า ลับหลัง หวังพะวง
ทั้งทางตรง ทางอ้อม พร้อมโต้พลัน.

(๕๘) สี่– "รับรอง คนดี ที่พูดเกลื่อน
สรรเสริญเพื่อน" ทุกคน สนใจมั่น
ด้วยศรัทธา ปสาทะ คุณเอนันต์
เกิดสุขสันต์ ปลื้มปลุก ทุกวันคืน.

สังคหวัตถุ ๔ อย่าง

(๕๙) หนึ่ง–คือ "ทาน" การแบ่งสัน ปันส่วนให้
มวลสิ่งของ ของตนไป ในผู้อื่น
ที่สมควร ให้ปัน สุขสันต์ยืน
ผลชุ่มชื่น จิตใจ ไปทุกกาล

(๖๐) สอง– "ปิย– วาจา" แก่นสาระ
ถึงคราวจะ พูดจา วาทะหวาน
พึงอ่อนน้อม กาย, ใจ ไม่เป็นพาล
เป็นรากฐาน สังคม นิยมกัน.

(๖๑) สาม– "อัตถ– จริยา" คือว่ายึด
พึงประพฤติ สิ่งดี ศรีสุขสันต์
เป็นประโยชน์ ผู้อื่น ชื่นชีวัน
คุณอนันต์ เอนกค่า ประชาชน.

(๖๒) สี่– "สมา– นัตตตา" อุส่าห์หัด
ปฏิบัติ กาย, ใจ ในกุศล
นึกเสมอ ไม่ถือตัว ทั่วทุกคน
ตั้งแต่ต้น ตลอดปลาย ทุกรายไป.

"คุณทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้อื่นไว้ได้"

"สุขของคฤหัสถ์ ๔ อย่าง"

(๖๓) หนึ่ง– "สุขเกิด– แต่การที่– มีทรัพย์สิน"
อยู่ดี, กิน– ดีราบรื่น ชื่นสดใส
ยามยืน, เดิน, นั่ง, นอน มิร้อนใจ
ชีวิตไร้ ขื่นขม ระทมมาน.

(๖๔) สอง– "สุขเกิด– แต่การได้ ใช้จ่ายทรัพย์."
คือการรับ บริโภค โชคสุขศานต์
แต่ต้องหมั่น ประจำ กระทำงาน
เป็นหลักฐาน เงินทอง เนืองนองมา.

(๖๕) สาม– "สุขเกิด– เพราะเป็นไท– ไม่เป็นหนี้."
ชื่นชีวี สุขใส ใจหรรษา
ไม่เป็นหนี้ เป็นสุข ทุกเวลา
ชีพก้าวหน้า จำเริญ เดินก้าวไกล.

(๖๖) สี่– "สุขเกิด– แต่กอปรการ– งานบ่ราศโทษ."
เป็นประโยชน์ แก่ตน ผลยิ่งใหญ่
แต่ต้องมั่น มีศีลธรรม ประจำใจ
ชีพสุขใส วัฒนา สมค่าคน.

"ความปรารถนาของบุคคลได้ด้วยยาก ๔ อย่าง"

(๖๗) หนึ่ง– "ขอสม– บัติจงหลั่– ไหลบังเกิด
แก่เราเถิด โดยทางชอบ กรอบกุศล."
สิ่งที่นึก แล้วได้ ดังใจตน
ต้องบุญล้น บารมีล้ำ ทำมากมาย

(๖๘) สอง– "ขอยศ– จงเกิด– เลิศวิลาศ
แก่เราญาติ– พวกพ้อง" สมปองหมาย
ยศจะอยู่ ยืนได้ ไม่เสื่อมคลาย
เพราะขวนขวาย กอปรการ หมั่นงานดี

(๖๙) สาม– "ขอเรา– จงรักษา– อายุยั้ง
ให้อยู่ยั่ง ยืนกาล นานสุขศรี"
อายุยืน, อนามัย ใฝ่หมั่นมี
พร้อมชีวี เมตตาใน ใจของตน.

(๗๐) สี่– "เมื่อสิ้น–	ชีพแล้ว–	จงแน่วสู่
โดยไปอยู่–	แดนสวรรค์–	อันสุขผล"
จะสำเร็จ	สมหวัง	ดังกมล
เมื่อทุกคน	ทำดี	มีศีลธรรม.

"ธรรมเป็นเหตุให้สมหมายมี ๔ อย่าง"

(๗๑) หนึ่ง– "สัทธา–	สัมปทา"	ว่าถึงพร้อม
มั่นจิตน้อม	ในศรัทธา	วราสัมม์
สอง– "ศีล–	สัมปทา"	ว่ามั่นจำ
เชื่อกฎกรรม	ประพฤติ	ยึดศีลพุทธ.
(๗๒) สาม– "จาค–	สัมปทา"	ว่าเพียรพาก
บริจาค	ทานทั่วไป	ไม่ยั้งหยุด
สี่– "ปัญญา	สัมปทา"	ว่าพึงยุต
ปัญญาสุทธิ์	อุดม	สั่งสมดี

"ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ไม่ได้นานเพราะสถาน ๔"

(๗๓) หนึ่ง– "ไม่แสวง	หาพัสดุ	ลุหายแล้ว."
ทำนอนแซ่ว	เฉื่อยชา	เสื่อมราศี
สอง– "ไม่บูรณะ	พัสดุ	ลุมากมี
คร่ำคร่าที่	ใช้ประจำ	ทำเมินมอง."
(๗๔) สาม– "ไม่รู้–	จักประมาณ–	การบริโภค–
สมบัติ" โชค	มิใช้	ได้ทิ้งผอง.
สี่– ตั้งบุรุษ,	สตรี	ที่จิตพอง
ทุศีล–ปอง	เป็นแม่	แลพ่อเรือน.

"ผู้หวังจะดำรงตระกูลควรเว้นสถาน ๔ ประการนี้เสีย"

"ธรรมของฆราวาส ๔ อย่าง"

(๗๕) หนึ่ง– "สัจจะ" มนัสซื่อ ถือสัตย์มั่น
มีแก่กัน ทุกเวลา อย่าคลาดเคลื่อน
สอง– "ทมะ" ข่มจิตไว้ ไม่เลอะเลือน
หนักแน่นเหมือน ภูผา ศิลาแลง.

(๗๖) สาม– "ขันติ" อดทน จิตตนยิ่ง
ในทุกสิ่ง ทุกทาง อย่างเข้มแข็ง
สี่– "จาคะ" สละสรร ปันส่วนแจง
สิ่งของแบ่ง ให้คนล้วน ควรให้ปัน.

"ปัญจกะ = หมวด ๕"

"ประโยชน์เกิดแก่การถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง

แสวงหาโภคทรัพย์ได้โดยทางที่ชอบแล้ว

(๗๗) หนึ่ง– "เลี้ยงตัว, พ่อแม่, แลเมีย, ลูก
บ่าวไพร่, ปลูก กาย, ใจ ให้สุขสันต์.
สอง– "เลี้ยงเพื่อน– ฝูงเป็นสุข ปราศทุกข์ครัน"
ทั่วหน้ากัน โปร่งปลอด ตลอดไป

(๗๘) สาม– "บำบัด อันตราย ทั้งหลายเกิด
แต่เหตุต่าง– ต่างเริด เตลิดไล่
สี่– "ทำพลี– ห้าอย่าง– โดยตั้งใจ"
(ก) "ญาติพลีให้ สงเคราะห์ญาติ มิขาดมือ

(๗๙) (ข) "อติ- ถิพลี" มีจิตมั่น
นอบนบนันท์ ต้อนรับ แขกนั้นถือ.
(ค) "บุพพ- เปตพลี" นี้ปรนปรือ
ทำบุญคือ อุทิศไป ให้ผู้ตาย
(๘๐) (ฆ) "ราชพลี" เงินทองของใช้ ให้เป็นหลวง
ตลอดปวง ภาษี ฯ พลีถวาย.
(ง) "เทวตา- พลี" ทำบุญ คุณตังวาย
มุ่งมั่นหมาย อุทิศสู้ หมู่เทวา
(๘๑) ห้า "บริจาค ทานไป ในมวลพระ ฯ
สมณ- พราหมณ์ผู้ รู้ศาสนา
ประพฤติชอบ หลักธรรม พระสัมมา
น้อมบูชา คารวะ ตลอดกาล

"ศีล ๕"

(๘๒) หนึ่ง "ปาณา- ติปาตา ฯ" เว้นฆ่าสัตว์
สารพัด ทุกชนิด ปลิดสังขาร
ให้ตกล่วง ชีพกาย ถึงวายปราณ
"จงสงสาร เมตตา และปราณี."
(๘๓) สอง "อทิน- นาทาน ฯ" เว้นมานป๊ก
ขโมยลัก ของเขา เอาหลบหนี
เจ้าของไม่ สละสิทธิ์ คิดมิดี
"พึงเพียรมี สัมมาชีพ รีบทำการ"

(๘๔) สาม– "กาเม –สุมิจฉา จาร ฯ" เว้น
จนสิ่งเช่น ประพฤติจิต ผิดกามผลาญ
เมาตัณหา ราคะ ประสันดาน
"สันโดษมาน พอใจ ในสิ่งมี"
(๘๕) สี่– "มุสา– วาทา ฯ" เว้นวาทะ
พูดปดมด เท็จละ สละหนี
พูดคำหยาบ, ส่อเสียด, เพ้อ– เจ้อไม่ดี
"จงพาที มีสัจจัง ทั้งหญิงชาย
(๘๖) ห้า "สุราเม– รยมัชช– ปมาทัฏ"
เว้นจากหัด ดื่มเหล้า เมาเสียหาย
เป็นที่ตั้ง แห่งประมาท พลาดถึงตาย
"สติ" หมาย หมั่นทำ "สัมปชัญญ์"

ศีล ๕ ประการนี้ คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นนิตย์

"มิจฉาวณิชชา การค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง"

(๘๗) หนึ่ง – ค้าขาย เครื่องประหาร ผลาญชีวิต
แม้ไม่ผิด กฎหมาย ร้ายมหันต์
ผิดศีลธรรม กรรมเวร เกณฑ์ตามทัน
ชาตินี้ช้า ชาติหน้านั้น ทุกข์มั่นคง.
(๘๘) สอง – ค้าขาย มนุษย์ สุดอนาถ !
คนเป็นทาส เป็นทุกขา อย่าประสงค์
ทุกคนต่าง เกลียดทุกข์ สุขพะวง
บอกตามตรง เหมือนกัน ทุกชั้นชน.

(๘๙)	สาม – ค้าขาย	สัตว์เป็น	หวังเข่นฆ่า
	เพื่อเอามา	เป็นอาหาร	รับทานผล
	ชีวิตใคร	ใครก็รัก	ปักกมล
	เกิดเป็นคน	อย่าเพียร	เบียดเบียฬ, พาล.
(๙๐)	สี่ – ค้าขาย	น้ำเมา	เช่นเหล้ากลั่น
	"ช่างน่าขัน"	สร้างใหญ่โต	ระโหฐาน
	เหตุไฉน !	ไม่ขจัด	รัฐจะอาน
	น่าสงสาร	ประชาตรอม	ถูกมอมเมา
(๙๑)	ห้า – ค้าขาย	ยาพิษ	ฤทธิ์ร้ายนัก
	ใครกินชัก	ตาตั้ง	หวังถูกเผา
	เฮโรอีน,	ฝิ่นกันชา	บ้าไม่เบา
	คนค้าเขลา	เมาค้า	ประชากร

การค้าขาย ๕ อย่างนี้ ห้ามอุบาสกฯ ไม่ให้ประกอบ

"สมบัติของอุบาสก ๕ ประการ"

(๙๒)	หนึ่ง – ประกอบ	ด้วยศรัทธา–	ปสาทะ
	เชื่อคำพระ	พุทธองค์	ทรงสั่งสอน
	หลักศีลธรรม	นำพา	ไม่อาทร
	ไร้เดือดร้อน	ทุกทิวา	และราตรี.
(๙๓)	สอง – มีศีล	บริสุทธิ์	งามผุดผาด
	จิตสะอาด	กายสะอ้าน	ผ่านสุขศรี.
	อยู่ที่ไหน	ใจสุข	ทุกข์ไม่มี
	ควรนารี	บุรุษยึด	ประพฤติกัน.

(๙๔)	สาม – ไม่ถือ	มงคล	จนตื่นข่าว
	ลือเรื่องราว	ต่างต่าง	อย่างน่าขัน
	คือเชื่อกรรม	ไม่เชื่อมง –	คลงงงัน
	มีจิตมั่น	เหตุผล	ค้นคว้าความ
(๙๕)	สี่ – ไม่เสาะ	บุญหลอก	นอกศาสนา
	มั่นศรัทธา	เคารพ	นบรัตน์สาม
	พุทโธวาท	ประสาทยึด	ประพฤติตาม
	สิ่งไม่งาม	ทั้งหมด	งดงมงาย
(๙๖)	ห้า – บำเพ็ญ	บุญทาน	การกุศล
	มุ่งกมล	พุทธศาสน์	พิลาศหลาย
	ไม่ประพฤติ	นอกทาง	วางหลักตาย
	อยู่ในข่าย	พุทธธรรม	กรรมสายกลาง

อุบาสก พึงตั้งอยู่ในสมบัติ ๕ ประการ และเว้นจากวิบัติ ๕ ประการ ซึ่งวิปริตจากสมบัตินั้น.

"ฉักกะ = หมวด ๖"

ทิศ ๖

(๙๗)	หนึ่ง – "ปุรัต –	ถิมทิส	นิมิตหมาย
	ราศีย้าย	ทิศเบื้องหน้า	ตาสว่าง
	คือ มารดา,	บิดา	พรหมาปาง
	พระผู้สร้าง	บริสุทธิ์	บุตร, ธิดา

(๙๘) สอง– "ทักขิ– ณทิส" นิมิตหมาย
ราศีย้าย ไปสถิต ทิศเบื้องขวา
คืออาจารย์ ประทานศิษย์ มวลวิชา
ศิษย์เรียนรู้ ฟูปัญญา พาเกียรติดัง

(๙๙) สาม– "ปัจฉิ– มทิส" นิมิตหมาย
ราศีย้าย ไปสถิต ทิศเบื้องหลัง
คือภรรยา ธิดา, บุตร องค์พุทธัง
ตรัสสอนสั่ง จำรู้ไว้ อย่าได้คลาย

(๑๐๐) สี่– "อุตต– รทิศ" นิมิตเคลื่อน
ราศีเคลื่อน ไปสถิต ทิศเบื้องซ้าย
คือมวลมิตร แท้จริง ทั้งหญิง, ชาย
ท่านทั้งหลาย พึงกำหนด ใจจดจำ

(๑๐๑) ห้า– "เหฏฐิ– มทิส" นิมิตหมาย
ราศีย้าย ลงสถิต ทิศเบื้องต่ำ
คือบ่าวไพร่ นายประมวล ควรแนะนำ
งานกระทำ ค่ำ, เช้า เฝ้าอดทน

(๑๐๒) หก– "อุปริ– มทิส" นิมิตหมาย
ราศีย้าย ศานติสุข ทุกแห่งหน
คือสม– ณพราหมณ์ งามกมล
สอนมวลชน ละหยาบ ปาปโลกีย์

(๑) "ปุรัตถิมทิส" คือทิศเบื้องหน้า

มารดา, บิดา, บุตร, ธิดา พึงบำรุงด้วย สถาน ๕ อย่าง

(๑๐๓) หนึ่ง – "ท่านได้ เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
เป็นธรรมชอบ กอปรคุณ อดุลย์ศรี
กตัญญู รู้คุณชัด กัตเวที
เป็นเครื่องหมาย ผู้ดี มีมงคล

(๑๐๔) สอง – ทำกิจ ของท่าน งานเก่า, ใหม่
อยู่ใกล้, ไกล ใฝ่คนึง ถึงเหตุผล
ทำเรียบร้อย ด้วยดี หน้าที่ตน
ท่านได้ผล สุขใจ ไปทุกกาล

(๑๐๕) สาม – ดำรง วงศ์ตระกูล ประยูรศักดิ์
ศรีประจักษ์ แจ่มจิต ชีวิตศานต์
ไม่ประพฤติ ผิดไป ในทางพาล
นึกวงศ์วาน ไว้เสมอ มิเผลอตัว

(๑๐๖) สี่ – ประพฤติ ตนดีล้วน สมควรรับ
มรดกทรัพย์ สิ่งของ ปกครองทั่ว
มิเหลวไหล โลเล เกเมามัว
เรื่องความชั่ว ห่างไกล ไม่ใฝ่ปอง

(๑๐๗) ห้า – เมื่อท่าน ล่วงลับ มิกลับหลัง
มีจิตตั้ง ทำบุญ หนุนสนอง
อุทิศผล บุญไป ให้ท่านครอง
เหมือนสนอง ใบบุญ คุณมากมี

มารดา, บิดาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ บุตร ธิดา ด้วยสถาน ๕ อย่าง

(๑๐๘) หนึ่ง–ห้ามไม่ ให้ทำ ซึ่งความชั่ว
ให้เกรงกลัว กรรมเวร คิดเบนหนี
ผลความชั่ว เมื่อสนอง ครองราคี
ทำชีวี อับเฉา ทั้งเช้า, เย็น

(๑๐๙) สอง–ให้ตั้ง ตนทำดี มีธรรมยึด
มั่นประพฤติ ทุกทาง ห่างทุกข์เข็ญ
ประโยชน์ตน ผู้อื่น ชื่นบำเพ็ญ
ทุกประเด็น สอนสร้าง สว่างใจ

(๑๑๐) สาม–ให้เล่า เรียนศิลปา วิทยาสาร
ทุกกิ่งก้าน สาขา พาสดใส
อนาคต เกียรติกระเดื่อง เลื่องลือไกล
ฝึกฝักใฝ่ อาทร ไร้ร้อนรน

(๑๑๑) สี่–เสาะหา ภรรยาดี เป็นศรีให้
สุขกายใจ รักแรง ทุกแห่งหน
ส่วนธิดา สามีมอบ ชอบกมล
สุขสกนธ์ ทั้งสอง ครองครอบครัว

(๑๑๒) ห้า–มอบทรัพย์ สมบัติ จัดแบ่งให้
ในสมัย ไม่พร่อง ปกครองทั่ว
ด้วยจิตรัก ฝักใฝ่ ไม่หมองมัว
ผูกพันพัว ทุกทาง เป็นอย่างดี

(๒) "ทักขิณทิส" คือทิศเบื้องขวา

อาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน ๕ อย่าง

(๑๑๓)	หนึ่ง - "ต้องลุก	ขึ้นยืนรับ	กระฉับกระเฉง
	โดยยำเกรง	เคารพ	นบศักดิ์ศรี
	ด้วยอ่อนน้อม	อภิวันท์	อัญชลี
	มิรอรี	ปฏิบัติ	อย่าขัดใจ"
(๑๑๔)	สอง–เข้าไป	ยืนอยู่	ดูปฏิบัติ
	สิ่งข้องขัด	บัดถู	ดูผ่องใส
	หากว่าท่าน	ประสงค์	จำนงใด
	คอยหาให้	ทุกยาม	ตามต้องการ
(๑๑๕)	สาม–ด้วยเชื่อ,	นับรับฟัง	โดยตั้งจิต
	ฐานะศิษย์	ผู้ภักดี	มีหลักฐาน
	พร้อมเคารพ	นบนอบ	ชอบเชี่ยวชาญ
	อ่อนน้อมมาน	สัมมา	คารวะ
(๑๑๖)	สี่–ด้วย "อุ–	ปัฎฐาก	มากมายกิจ
	ทุกชนิด	น้อยใหญ่	ไม่ยอมผละ
	เพื่อให้ท่าน	เป็นสุข	ทุนกาละ
	ศิษย์มานะ	พยายาม	งดงามงาน
(๑๑๗)	ห้า–ด้วยการ	พากเพียร	เรียนศึกษา
	ศิลป์วิทยา	โดยเคารพ	นบภูมิฐาน
	มุ่งมั่นหมาย	ขวายขวน	อดทนมาน
	เกิดแก่สาร	ปัญญา	สามารถมี

อาจารย์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว พึงอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ อย่าง

(๑๑๘)	หนึ่ง–แนะนำ	ดีทุกทาง	อย่างเปิดเผย
	ให้คุ้นเคย	ศีลธรรม	นำศักดิ์ศรี
	รู้สังเกต	เหตุผล	ต้น, ปลายดี
	บุญ, ทานชี้	ให้เห็น	ยึดเย็นใจ
(๑๑๙)	สอง–ให้เรียน	ทุกด้าน	การรอบรู้
	ช่วยเชิดชู	ความคิดเห็น	เด่นสดใส
	เดินสายกลาง	แน่วแน่	แลกาลไกล
	ตลอดให้	เห็นกระจ่าง	ทางวิทยา
(๑๒๐)	สาม–บอกศิลป์	ให้สิ้นเชิง	สำเริงหมด
	ไม่โป้ปด	อำพราง	ทางศึกษา
	ไม่บิดเบี้ยว	เลี้ยวลด	พจนา
	ทุกวิชา	บอกหมด	ทุกบทตอน
(๑๒๑)	สี่–ยกย่อง	ปรากฏไป	ในเพื่อนฝูง
	กลาง, ต่ำ, สูง	ที่พบปะ	สโมสร
	เกียรติคุณ	กระพือ	ลือกำจร
	เอื้ออาทร	บรรยาย	กระจายไกล
(๑๒๒)	ห้า–ทำการ	ป้องกันไป	ในทุกทิศ
	คุ้มครองศิษย์	เสริมสุข	ทุกสมัย
	ยามทุกข์เข็ญ	เป็นที่พึ่ง	ซาบซึ้งใจ
	ฝากฝังไป	ทุกทิศ	ศิษย์สำราญ

(๓) "ปัจฉิมทิส" คือทิศเบื้องหลัง

ภรรยา สามีพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ อย่าง

(๑๒๓) หนึ่ง–ยกย่อง นับถือ พร้อมซื่อสัตย์
ปฏิบัติ นอก, ใน ให้สงสาร
ถือเป็น "– ภรรยายง" ยอดนงคราญ
เป็นศรีบ้าน ศรีเรือน เพื่อนคู่ครอง.

(๑๒๔) สอง–ด้วยไม่ ดูหมิ่น ถิ่นแคลนจิต
รักสนิท จิตสนม สมพักตร์ผ่อง
ไร้อคติ ลำเอียง เที่ยงตรงตรอง
จักให้ปอง หญิงใด ในสากล.

(๑๒๕) สาม–ไม่ประพฤติ นอกใจ ผักใฝ่เคล้า
รักเดียวเฝ้า ถนอมหนัก รักเหตุผล
แม้จะพบ หญิงอื่น สักหมื่นคน
ก็ไม่สน จิตปอง แม้มองเมิน.

(๑๒๖) สี่–อันการ บ้านเด่น มอบเป็นใหญ่
ทุกอย่างให้ สารพัด มิขัดเขิน
ช่วยดูแล รอบบ้าน งานก้าวเดิน
จักเจริญ หรือเสื่อมถอย เฝ้าคอยดู.

(๑๒๗) ห้า–ให้เครื่อง แต่งตัว หัวถึงเท้า
ออกบ้านเช้า มีสง่า งามหราหรู
เทียมบ่าไหล่ เพื่อนบ้าน ตระการตรู
เชิดหน้าชู ตานัก เธอภักดี.

ภรรยา ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ อย่าง

(๑๒๘) หนึ่ง–จัดการ งานดี มีระเบียบ
มองดูเรียบ– ร้อยลักษณ์ สมศักดิ์ศรี
สมภรรยา สง่าคุณ กุลสตรี
ศรีนารี ใครเห็น เป็นชื่นชม

(๑๒๙) สอง–สงเคราะห์ คนข้าง เคียงอย่างเลิศ
ของผัวเทิด ทูลไว้ ได้เหมาะสม
จะเป็นหญิง หรือชาย หมายนิยม
ต่างเกลียวกลม ไมตรี มีมากมาย

(๑๓๐) สาม–ไม่ประพฤติ ล่วงใน น้ำใจผัว
กริ่งเกรงกลัว ทุกกาล มานมุ่งหมาย
ต้องภักดี มีแต่ต้น จนตัวตาย
สามีคลาย กินแหนง แคลงกมล

(๑๓๑) สี่–รักษา ทรัพย์สมบัติ ผัวจัดหา
ที่ทำมา หาได้ ไว้ทุกหน
จะใช้จ่าย มัธยัสถ์ ประหยัดตน
อย่าให้คน ติฉิน กล่าวนินทา

(๑๓๒) ห้า–จงหมั่น ทำการ งานทั้งหลาย
ไม่ดูดาย หน้าหลัง ทั้งซ้ายขวา
ขยันจัด บ้านช่อง งามต้องตา
ศรีภรรยา ไม่คร้าน กิจการเรือน

(๔) "อุตตรทิส คือทิศเบื้องซ้าย"

มิตร กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถานอย่าง ๕อย่าง

(๑๓๓) หนึ่ง–แบ่งสรร ปันส่วน สิ่งควรให้
ทั้งของใช้, ของกิน, สินมอบเพื่อน
โดยมิต้อง ลำบาก ออกปากเตือน
ไม่ลืมเลือน ทุกที่ มิลาภลอย

(๑๓๔) สอง–"ด้วยเจร– จาคำ ฉ่ำไพเราะ
อ่อนหวานเพราะ ยามวาน งานใช้สอย
หากพลั้งพลาด ผิดใจ ไม่สำออย
พร้อมจิตคอย อภัย ไม่โกรธา

(๑๓๕) สาม–ประพฤติ ประโยชน์ มุ่งโพดผล
ใฝ่กังวล เหลียวแล เห็นแก่หน้า
มีสิ่งใด ไว้เสริมสุข ทุกเวลา
รีบเสาะหา มาให้มิตร ทุกกิจการ

(๑๓๖) สี่–ด้วยความ เป็นผู้ รู้ปลาย, ต้น
คือทำตน สม่ำเสมอ เกลอสมาน
ไม่ประพฤติ เหมือนคลื่น ครื่นโครมคลาน
โดยทำหวาน.... เป็นลม ขมเป็นยา

(๑๓๗) ห้า–มิแกล้ง กล่าวอะไร ให้คลาดเคลื่อน
คือ บิดเบือน ความจริง สิ่งมุสา
มีนานัส สัตย์ซื่อ ถือสัจจา
ทั้งต่อหน้า ลับหลัง ใจตั้งตรง !

“มิตรได้บำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ กุลบุตรด้วยสถาน ๕ อย่าง”

(๑๓๘) หนึ่ง–รักษา ถ้ามิตรพลาด ประมาทแล้ว
นึกแน่แน่ว ทุกทาง อย่างเลื่อมใส
คือ โอบอุ้ม คุ้มครอง ป้องกันภัย
ด้วยมิให้ มิตรประมาท พลาดวอดวาย

(๑๓๙) สอง....รักษา เงิน, ทอง สิ่งของมิตร
ผู้มีจิต ประมาทแล้ว แคล้วเสียหาย
เสมือนแม้น ขุนคลังใหญ่ ไม่ทำลาย
มุ่งมั่นหมาย ปกป้อง คุ้มครองมั่น

(๑๔๐) สาม = เมื่อมี ภัยใดมา สารพัด
บุกบำบัด ขจัดไป มิไหวหวั่น
เป็นที่พึ่ง ได้พำนัก หลักประกัน
สารพัน สรรพภัย ไม่กล้ำกราย

(๑๔๑) สี่–ไม่ทอด ทิ้งเคราะห์หาม ยามวิบัติ
โศกช่วยเป่า เศร้าช่วยบำบัด กำจัดหาย
เมื่อคราวทุกข์ ทุกข์ด้วย ช่วยผ่อนคลาย
เรื่องเป็น, ตาย หมายกู้ศักดิ์ รักกันจริง

(๑๔๒) ห้า–นับถือ ถึงวงศา คณาญาติ
ไม่ประมาท หมั่นหมาย ทั้งชาย, หญิง
รักเหมือนญาติ ของเรา เฝ้าประวิง
นับถือสิง สนิทใจ ไปทุกกาล

(๕) "เหฏฐิมทิส คือทิศเบื้องต่ำ"

บ่าว นายพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ อย่าง

(๑๔๓) หนึ่ง–ดูกำลัง บ่าวไพร่ ใช้เหมาะเจาะ
ให้พอเหมาะ พอดี มีหลักฐาน
มิหนักเกิน พลกรรม กระทำงาน
ผู้บงการ พึงประกอบ ให้ชอบธรรม

(๑๔๔) สอง–เมื่อบ่าว ทำการเสร็จ สำเร็จกิจ
นายพึงคิด ชูชุบ อุปถัมภ์
ให้อาหาร รางวัล หมั่นแนะนำ
เป็นประจำ ทุกครา อย่าละเลย

(๑๔๕) สาม–เจ็บไข้ ได้ป่วย ช่วยรักษา
ทุกเวลา ไม่ทิ้ง นอนนิ่งเฉย
จงเอาใจ ใส่ทุกทาง อย่างคุ้นเคย
ให้เสบย สุขสบาย คลายกังวล

(๑๔๖) สี่–ยามที่ มีของแปลก แตกต่างรส
พึงกำหนด แจกให้ ไม่เสียผล
ช่วยให้เกิด สามิภักดิ์ ปักกมล
เป็นนายคน อย่าห่วง หวงของกิน

(๑๔๗) ห้า–มีงาน นักขัตฤกษ์ เบิกเงินให้
ตามสมัย เที่ยวเตร่ เร่ชมศิลป์
เป็นบางคราว บ่าวไพร่ ได้ยลยินดี
ชูชีวิน จิตงาม ตามสมควร

"บ่าวได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕ อย่าง"

(๑๔๘)	หนึ่ง–ตื่นก่อน	นอนทีหลัง	ระวังไว้
	อย่าเผลอไผล	งานนายมอบ	เร่งสอบสวน
	ทำให้เสร็จ	ก่อนกำหนด	ทั้งทดทวน
	ให้ครบถ้วน	ทุกอย่าง	คำสั่งนาย
(๑๔๙)	สอง–กอปรการ	งานพินิจ	ลิขิตบ่ง
	แจ้งจำนง	เลิกทีหลัง	หวังขวนขวาย
	เสร็จเรียบร้อย	เสียก่อน	พักผ่อนกาย
	ตามอภิปราย	ชี้บ่ง	จงจดจำ
(๑๕๐)	สาม–ข้าวของ	กองวาง	ไว้กลางบ้าน
	อย่ารุกราน	หยิบฉวย	ด้วยไม่ขำ
	ต้องได้รับ	อนุญาต	ประกาศคำ
	ให้จึงนำ	บริโภค	โศกบางเบา
(๑๕๑)	สี่–ต้องก้าว	ไปข้างหน้า	อย่าถอยหลัง
	สิ่งที่หวัง	จะเจริญ	เดินตามเขา
	งานดีเดิน	เงินคล่อง	ต้องมีเชาวน์
	ทั้งต้องเอา	ใจปลุก	ทุกกิจการ
(๑๕๒)	ห้า–นำคุณ	ของนาย	กระจายออก
	สรรเสริญบอก	ทุกทาง	อย่างไพศาล
	เป็นหลักใจ	ใฝ่ฝัน	ทุกวันวาร
	ยกย่องนาน	ตลอดไป	ไม่จืดจาง

(๖) อุปริมทิส คือทิศเบื้องบน

สมณพราหมณ์ กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ อย่าง

(๑๕๓) หนึ่ง – เมตตา จิตตั้ง หวังชูช่วย
เอื้ออำนวย กายกรรม ทำทุกอย่าง
สิ่งหนักพลัน ช่วยบันเทา ให้เบาบาง
ซ่อมหรือสร้าง สิ่งใด ให้ระวัง

(๑๕๔) สอง – พูดจา สารพัด ไม่ขัดหู
เมตตาอยู่ ไม่สิ้น ถวิลหวัง
วจีกรรม ไพเราะ เสนาะดัง
พราหมณ์, พระพัง พอใจ ให้เมตตา.

(๑๕๕) สาม – คิดนึก ตรึกตรอง มองเหตุผล
ดวงกมล ไม่หมอง ผ่องหรรษา
จะคิดนึก ตรึกใด ใฝ่ศรัทธา
ปรารถนา ให้ท่านสุข ทุกนาที

(๑๕๖) สี่ – ด้วยไม่ ปิดประตู ดูบ้านช่อง
จัดรับรอง เวลา มาไม่หนี
รีบต้อนรับ คำนับไหว้ ผูกไมตรี
ตามหน้าที่ บริสุทธิ์ ชาวพุทธตาม.

(๑๕๗) ห้า – ด้วยถวาย อามิสทาน การกุศล
เพื่อมงคล ปลอดทุกข์ สุขล้นหลาม
โดยตามเกิด ตามมี ดีทุกยาม
สมณพราหมณ์ ผู้สลัด ตัดโลกีย์

สมณพราหมณ์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้วย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕ อย่าง

(๑๕๘) หนึ่ง – แนะนำ ห้ามไม่– ให้ทำชั่ว
รู้จักกลัว บาปกรรม ทำเสื่อมศรี
รู้ว่าผล ความชั่ว ตัวกาลี
ทำราคี เดือดร้อน นอนทุกข์ใจ

(๑๕๙) สอง – ให้รัก ความดี ศรีกุศล
ประพฤติตน ปราศทุกข์ สุขสดใส
พร้อมเพียรมี คดีธรรม งามนอกใจ
ตลอดไป ทุกกาล ศานติเย็น.

(๑๖๐) สาม – อนุเคราะห์ ด้วยน้ำใจ ใสสะอาด
ผลผุดผาด เรืองรอง งามมองเห็น
เอื้ออำนวย อวยสุข ทุกประเด็น
ไร้ลำเค็ญ ขุ่นข้อง หมดหมองมัว

(๑๖๑) สี่ – เรื่องราว ลึกลับ กลับขยาย
สาธยาย ทุกผู้ รู้กันทั่ว
มิเคยฟัง ได้สดับ ปรับปรุงตัว
นั่งยิ้มหัว นึกครึ้ม ปราบปลื้มใจ.

(๑๖๒) ห้า – อธิบาย ขยายความ งามแจ่มแจ้ง
โดยแสดง ทั้งอ้อมตรง หมดสงสัย
แจ่มดั่งเดือน แจ๋วดังดาว พราววิไล
ซึ้งหทัย ธรรมรส บทบรรยาย.

(๑๖๓) หก–บอกทาง สวรรค์ วิมานทิพ
อันสูงลิบ ลอยฟ้า มาขยาย
ให้เพลิดเพลิน เจริญหู มิรู้วาย
ทั้งเช้า, สาย, บ่ายเย็น เป็นอาจิณ.

"อบายมุข คือเครื่องฉิบหาย ๖ อย่าง"

(๑๖๔) หนึ่ง–ดื่มน้ำ สุรา พาเสียหาย
สอง–เที่ยวกราย ราตรี ชมสีศิลป์
สาม–ดูการ– เล่น, เต้นรำ ย่ำยลยิน
สี่–เล่นการ พนันกิน สิ้นเกียรติตน.

(๑๖๕) ห้า–คบคน ชั่วเป็นมิตร ผิดหลักพระ
หก -คร้านดะ มิทำการ งานเสียผล
อบายมุข ทุกข้อ ย่อแยบยล
ทุกข์กมล พึงเว้น, เป็นคนดี

๑. "ดื่มน้ำเมามีโทษ ๖ สถาน"

(๑๖๖) หนึ่ง–เสียสิน สูญทรัพย์ นับผิดหลัก
คนเคยทัก มองเมินรีบ เมินหนี
เข้าบ้านไหน ใครเห็น เผ่นทันที
เป็นกาลี แหลกเหลว ล้วนเลวทราม

(๑๖๗) สอง–ก่อการ วิวาท เรื่องบาดหมาง
ร้อนระคาง ขุ่นข้อง คนปองหยาม
เสียงเอ็ดอึง ตึงตัง ดังทุกยาม
ชนประณาม เสียหาย ร้ายระยำ

(๑๖๘) สาม–เกิดโรค　รุมกาย　ทั้งชายหญิง
พยาธิสิง　ไม่สร่าง　ร่างกายคร่ำ
บ้างอ้วนฉุ,　ผอมเหลือง　เรื่องเหล้าทำ
ทรกรรม　ทรมาน　สังขารโทรม

(๑๖๙) สี่–ต้องโดน　ติเตียน　จนเวียนหัว
นินทาทั่ว　ทุกถิ่น　ลมลิ้นโหม
จิตสดุ้ง　คำด่า　ว่าครามโครม
ทุกข์ตระโบม　บอบช้ำ　ระกำทรวง.

(๑๗๐) ห้า–ถนนหนา　หน้าคน　ทนเกินเปรียบ
ฤทธิ์สุรา　พาเพียบ　เหยียบไม่ห่วง
ไม่อับอาย　ขายหน้า　ประชาปวง
สิ่งควรหวง　เคยถนอม　ยอมให้ดู

(๑๗๑) หก–ปัญญา　เสื่อมไป　ไม่ปราดเปรื่อง
สติเฟื่อง　เกินบาท　ประมาทสู
เคยเป็นครู　คนไม่เชื่อ　เพราะเบื่อครู
พิศดู　น่าเบื่อ　เหลือกำลัง

๒. เที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ สถาน

(๑๗๒) หนึ่ง–ไม่กลัว　ภัยผอง　ปองเที่ยวเตร่
เหมือนเสน่ห์　ราตรี　มีมนต์ขลัง
ภัยกลางคืน　มากมาย　ร้ายประดัง
กายจะพัง　ไม่รักษา　บ้าเที่ยวไป

(๑๗๓) สอง–ไม่รัก ชีวา ภรรยา, บุตร
อุตลุด เที่ยวเตร่ เถลไถล
ปล่อยทิ้งบุตร, ภรรยา ว้าเหว่ใจ
เป็นคนไร้ เมตตา และปรานี

(๑๗๔) สาม–ชื่อว่า ไม่รักษา บันดาทรัพย์
สมบัติยับ ย่อยทันตา น่าบัดสี
เป็นผู้ขาด ประหยัดสิน อย่างสิ้นดี
พาชีวี ครอบครัวจน ค่นแค้นลง.

(๑๗๕) สี่–เป็นที่ ระแวง ทุกแห่งหน
ของมวลชน ทั่วไป ไม่ประสงค์
มองเป็นพวก ตีนแมว แนวพาลพงศ์
เกียรติวงศ์ วอดวาย ทำลายตน

(๑๗๖) ห้า–มักถูก ใส่ความ มิงามเนตร์
เช่นโจรเปรต ผีกระสือ ลือทุกหน
ใจจดจ่อ ต่อเราจ้อง มองชอบกล
บางทีพ่น พจน์มา ว่าตรงตัว

(๑๗๗) หก–ได้ความ ลำบาก มากมายเหลือ
เที่ยวพร่ำเพรื่อ กลับถึงบ้าน พาลปวดหัว
เกิดหนี้สิน ท่วมท้น ล้นพ้นตัว
พาครอบครัว เดือดร้อน นอนระทม

๓ “เที่ยวดูการเล่นมีโทษตามวัตถุที่ไปดู ๖ สถาน”

(๑๗๘) หนึ่ง–รำไหน ไปนั่น ผูกพันจิต
ลืมการกิจ อากูล มูนหมักหมม
เหตุเพราะรัก รำไผ่ ในอารมณ์
มัวเมาจม เสียการ งานทั้งมวล

(๑๗๙) สอง–ขับร้อง ที่ไหน ไปที่นั่น
จิตใฝ่ฝัน พันผูกช้ำ ชอกกำศรวล
ยามดู, ฟัง ครื้นเครง เสียงเพลงครวญ
กลับบ้านหวน โหยหิว หน้านิ่วนอน.

(๑๘๐) สาม–ดีดสี ตีเป่า เร่าร้อนรุ่ม
เคลิบเคลิ้มคลุ้ม เสียงกรอก หูหลอกหลอน
เลยลืมเศร้า หลงใหล ใฝ่อาวรณ์
ไร้อาทร การกิจ เป็นนิตย์ไป.

(๑๘๑) สี่–เสภา ฮาเฮ เกร่กรุ่นกริ่ม
ยืนอมยิ้ม ลืมการ งานแฉไฉ
เกิดอารมณ์ ครึกครื้น ปลาบปลื้มใจ
กิเลศไหล เข้าสู่ ไม่รู้ตัว

(๑๘๒) ห้า–เสียงเพลง ลอยลม ขรมหู
ต้องไปดู อดมิได้ ให้ปวดหัว
จิตพะวง หลงปลื้ม ลืมครอบครัว
เพลินเมามัว เสียงบันเลง เพลงตะลุง

(๑๘๓) หก–เถิดเทิง ที่ไหน ไปที่นั่น
ยืนตัวสั่น ใจเต้น โดดเผ่นผลุง
ดึงผ้าขาว จากไหล่ ไปคาดพุง
ปลาตกลาย เป็นผ้าถุง คนมุงดู

"(๔) เล่นการพนันมีโทษ ๖ อย่าง"

(๑๘๔) หนึ่ง–ชนะ ย่อมก่อเวร เกณฑ์กรรมกัด
อกอึดอัด อยากแก้ตัว ร้อนหัวหู
เหมือนผีสิง เล่นพนัน เร้าพันตู
คิดต่อสู้ ทุกเวลา บ้าพนัน

(๑๙๕) สอง เมื่อแพ้ เสียดาย นอนก่ายพักตร์
ดวงจิตผัก ใฝ่วุ่น ขุ่นน่าขัน
โอ่ ! ทรัพย์ไม่ น่าเสีย เพลีย ! รำพัน
หลงผีบ้น แท้แท้ แย่ยับเยิน

(๑๙๖) สาม–ทรัพย์ย่อม ฉิบหาย ล่มวายวอด
บ้างขายทอด ตลาด ข้องขัดเขิน
บ้างขายบ้าน, ร้านช่อง เที่ยวร้องเชิญ !
บ้างประเมิน ขายที่ดิน สิ้นเนื้อตัว

(๑๙๗) สี่–วาจา กล่าวไป ไร้ชนเชื่อ
ประหลาดเหลือ ยิ่งพ่น คนยิ้มหัว
ประหลาดล้ำ คำปูด พูดพันพัว
ประหลาดรั่ว ล้วนเลว เหลวทุกคำ

(๑๙๘) ห้า–เดินมา เพื่อนเห็น เบนหน้าหนี
เพราะชั่วชี้ เมาประมาท พลาดถลำ
ทุกวันคืน ตื่นตา บ้าระยำ
พนันร่ำ พร่ำเพรื่อ ไม่เบื่อเกม

(๑๙๙) หก–ปราศจากคน หมายปอง หวังครองคู่
ตนต้องอยู่ เดียวดาย วายเกษม
ตนทำตน ราคี หนีธรรมเปรม
อกอดเอม หมดปลื้ม เพราะลืมตาย.

๕. "คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษติดตามบุคคลที่คบ ๖ สถาน"

(๑๙๐) หนึ่ง–นำเป็น นักเลง เก่งเล่นหัว
ให้เมามัว ทุกอย่าง ทางฉิบหาย
มีเงินล้าน เล่นเรียบ เกรียบกรอบกาย
หญิงนำชาย ชายนำหญิง ยิ่งเลวทราม

(๑๙๑) สอง–เจ้าชู้ ซู่ซ่า ทำบ้าบิ่น
เกี้ยวมันสิ้น มิเลือกหน้า ถาไถ่ถาม
เผ้าปะเหลาะ เกาะแกะ และลวนลาม
แก่จนหาม เข้าโรง ปากโบ้งบึ้ง

(๑๙๒) สาม–นำเป็น นักเลงเหล้า เมาไม่เลือก
ไม่ว่าเผือก ว่ามัน ฉันเป็นฉิ่ง
ปากพูดพล่าม วกวน พ่นเอ็ดอึง
กินสลึง เมาหนึ่งบาท ฟาดพุงกาง.

(๑๙๓) สี่–ของแท้ มิใช้ ไพล่ยักเยื้อง
ปลอมเงินเฟื้อง เป็นสลึง คำนึงสร้าง
ผลลุดท้าย ย้ายจนเหย้า เข้าตะราง
อกหม่นหมาง หมองเพ้อ ละเมอเพลง

(๑๙๔) ห้า–หน้าด้าน หน้าทน คนจิตต่ำ
เลวระยำ ซึ่งหน้า กล้าข่มเหง
เอาของปลอม มาลวง ไม่ห่วงเกรง
อลเวง อลวน คนอะไร

(๑๙๕)	หก–ตีหมา	ด่าแขก	แจกตีนเจ๊ก
	คนหัวไม้	นำเก๊ก	เด็กผู้ใหญ่
	ประหลาดลึก	คึกเบ่ง	มิเกรงใคร
	มิพ้นภัย	เดือดร้อน	นอนครางครวญ

“(๖) เกียจคร้าน ทำการงาน มิโทษ ๖ สถาน”

(๑๙๖)	หนึ่ง–ลมหนาว	กระทบกาย	นึกหน่ายแหนง
	บ้างแสลง	หนาวนัก	ชักผันผวน
	แล้วเหลาะแหละ	โลเล	เริ่มเกรวน
	ทุกกระบวน	ระบอบงาน	คร้านสิ้นดี
(๑๙๗)	สอง–แดดส่อง	ต้องตา	ว่าร้อนนัก
	แล้วชงัก	งงงัน	หันหน้าหนี
	สบช่องเหมาะ	อ้างขอ	จรรี
	ลุกจากที่	ไม่ทำการ	งานทั้งปวง
(๑๙๘)	สาม–หันเห	เวลา	ว่าเย็นแล้ว
	อ้างเป็นแนว	หนีการ	งานราษฎร์, หลวง
	ผลัดเป็นเช้า	ค่อยทำ	ระกำทรวง
	เฝ้าหลอกลวง	ตัวเอง	อลเงวไป
(๑๙๙)	สี่–อรุณ	รุ่งโร่	โผล่ขอบฟ้า
	ส่องแสงมา	อ่อนอ่อน	นอนหลับใหล
	แสร้งนอนเฉย	ไม่รู้	ดูกระไร
	อ้างว่าเช้า	เลยไม่	ไปทำการ

(๒๐๐) ห้า–หิวเกิน เดินไป มิไหวแล้ว
กิจเป็นแถว ไม่ทำ ซ้ำกล่าวขาน
เป็นแขกดอย คอยแดก แรกกับงาน
พวกคนพาล กล่าวอ้าง ต่างต่างไป

(๒๐๑) หก–กระหายนัก ชักรวนเร เกการกิจ
น้ำสักนิด เหล้าสักหน่อย ค่อยสดใส
น้ำไม่มี เหล้าไม่มา ว้าวุ่นใจ
เลยไถล เถลือกถลน บ่นไม่ทำ
หลัก "คิหิ– ปฏิบัติ" พระตรัสสอน
พึงสังวร ทุกเวลา อย่าถลำ
ทุกคืนวัน หมั่นตรึก นึกถึงธรรม
จงจดจำ อธิบาย บรรยายมา
"พระมหา– โพธิวง– ศาจารย์เจ้า"
ผู้วางเค้า ความคิด ผลิตปัญหา
ให้ทุกท่าน ฆราวาส ดาษดา
ทุกเวลา ประพฤติมั่น สุขสันต์เทอญ.

ชาติ

ชาติเปรียบเหมือน เรือนเรา เนาอาศัย
พึงชนไทย เพียรพิทักษ์ เทอดรักษา
เอกราช อธิปไตย ไผ่บูชา
ทุกเวลา อย่าให้ ใครทำลาย
สูญแผ่นดิน สิ้นชาติ พินาศแน่
ญาติพ่อแม่ ลูกเมีย มิตรเสียหาย
ชีวิตยัง ชาติอยู่ ยอมสู้ตาย
ศัตรูหมาย ครองไทย ขับไล่เบิ่ง ฯ

ศาสนา

ศาสนา เปรียบยา ฆ่ากิเลส
ตัดต้นเหตุ ตัณหา พาหดหัว
ชาติปกป้อง ศาสนา พารอดตัว
ศาสนา คุ้มทั่ว รั้วชาติไทย
อันชาติไทย ไร้ศาสน์ ชาติก็ยับ
ชนก็ดับ แดดิ้น สิ้นแก้ไข
ชวนเชิญชน ชาวสยาม งามจิตใจ
ทูนศาสน์ไว้ ให้อยู่ คู่ชาติเอย ฯ

พระมหากษัตริย์

กษัตริย์ เปรียบชีวิต จิตของชาติ
กษัตริย์ขาด ชาติหมอง มิผ่องใส
ชนเป็นทาส ชาติล่ม จมจากไทย
ช่วยเทิดไว้ ให้อยู่ คู่ชาติชน
ขาดกษัตริย์ ขาดจิต ชีวิตชาติ
ชนพินาศ ไทยตระกูล สูญปี้ป่น
มาเถิดมา รักกษัตริย์ บั่ดกมล
ไทยจักพ้น พินาศ ชาติเจริญ ฯ

คำปฏิญาณของลูกเสือ

ด้วยเกียรติของ ข้าฯ ข้าฯ สัญญาว่า
จะรักษา ชาติไว้ มิให้สูญ
จะพิทักษ์ เอกราช ชาติจำรูญ
พลีชีพทูน ชาติอยู่ คู่เมืองไทย

ขอบูชา ศาสนา คุณค่าเลิศ
ศักดิ์ประเสริฐ ศรีประสิทธิ์ จิตแจ่มใส
ผู้ประพฤติ ยึดเย็น เห็นการณ์ไกล
นำสุขให้ ภัยทุกข์ปลอด ตลอดกาล

ขอเทิดองค์ พระม– หากษัตริย์
ผู้ครองรัฐ สยามเด่น เย็นไพศาล
เป็นศูนย์สา– มัคคี ศรีตระการ
ราษฎร์สำราญ เพราะพระ บารมี

ข้าฯ จะคอย ช่วยเหลือ เอื้อผู้อื่น
ให้สดชื่น ยืนสุข ทุกวิถี
ทั่วมวลชน มหา– ประชาชี
เพื่อศักดิ์ศรี ลูกเสือ ทุกเมื่อไป

ข้าฯ ขอตั้ง สัจจะ ปฏิบัติ
ตามกฎวัตร ลูกเสือ เพื่อสดใส
ตามหน้าที่ พันผูก ลูกเสือไทย
ด้วยจิตใจ ไม่เก ทุกเวลา ฯ

เรื่องสงวนศาสนา

การนับถือศาสนานั้น คิดดูแล้ว ไม่ใช่ของยาก เพราะปกติของคนชอบนับถืออะไรต่ออะไรอยู่แล้ว แม้แต่ก้อนหินฤาต้นไม้ คนก็ยังนับถือได้ จะป่วยกล่าวไปทำไมถึงการนับถือศาสนา ส่วนข้อที่ยากนั้นคือการปฏิบัติตาม ถึงอย่างนั้น การปฏิบัติตาม ก็ยังไม่เท่ากันไปทุกคนได้มียิ่งบ้าง หย่อนบ้าง ตามกำลังของตน และข้อที่คนปฏิบัติตามไม่ได้เท่ากันนี้ ก็มิใช่เป็นของแปลกเพราะในทางโลก ๆ ของเราเอง คนก็ทำอะไร ๆ ได้ไม่เท่ากันอยู่แล้ว ย่อมมียิ่งหย่อนกว่ากันทั่ว ๆ ไป เช่นคนมีแรงน้อยก็ทำงานได้น้อย คนมีแรงมากก็ทำงานได้มาก ฤาสามารถมากก็ทำได้มาก ที่สามารถน้อยก็ทำได้น้อย ดังนี้เป็นต้น แม้ในทางศาสนาก็เหมือนกัน คงปฏิบัติได้ยิ่งบ้างหย่อนบ้าง ตามกำลังของตน เมื่อว่าเฉพาะทางพระพุทธศาสนาด้วยแล้ว ก็ยิ่งเห็นความข้อนี้ง่าย คือเหตุไรจึงไม่เป็นพระไปให้หมด ที่เป็นเณรก็มี และทำไมไม่เป็นเณรไปให้หมดที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็มี ที่จะเรียกว่าอุบาสกอุบาสิกาก็มี ที่จะเรียกว่าอุบาสกฤาอุบาสิกาไม่ถนัด และจะเรียกว่าอย่างอื่นก็ไม่ถนัดอีก ต้องเรียกรวม ๆ ว่า พุทธศาสนิกก็มี ฤาถ้ากล่าวถึงชั้นพระอริยะ เหตุไรจึงไม่มีแต่พระอรหันต์เจ้าเท่านั้น ที่เป็นพระอนาคามีก็มี และทั้งต่อลงมาอีก เป็นพระสกทาคามีก็มี แล้วก็ต่อลงมาอีก เป็นพระโสดาบันก็มี นี้มิใช่อื่น เป็นเรื่องที่ปฏิบัติได้ไม่เท่ากันนั่นเอง การปฏิบัติได้ไม่เท่ากันนี้ไม่ใช่ความผิด เป็นเรื่องของมนุษย์ที่จะทำอะไรได้ไม่เท่านั่นเอง แต่ยังมีอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งจะว่าไม่ผิดไม่ได้ คือไม่ปฏิบัติอะไรเลยก็กลัวว่าจะไม่ดี ครั้นจะปฏิบัติก็ขัดขวางแก่ความสะดวกและความประสงค์ของตน เพราะในทางพระศาสนา มีเรื่องที่ขัดคอโลกอยู่มากมาย จึงได้พยายามดัดแปลงแก้ไขเอาให้สะดวกให้ได้ เช่นเรื่องศีล ๕ เป็นต้น คิดดูแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่ขัดคอคนที่ไม่อยากจะงดเว้นตามนั้นมากมายอยู่ จึงได้มีผู้คิดอ่านแก้กันต่าง ๆ ทั้งได้แก้กันมาแล้วก็หลายคราว เช่นแก้ว่าฆ่าสัตว์ที่เป็นอาหารและที่จะทำอันตรายแก่คนได้ ไม่บาปดังนี้เป็นต้น ครั้นแก้แล้ว ก็ไม่เอาไปไว้ที่อื่น คงยืนยันว่าเป็นศีลในพระพุทธศาสนาชนิดนี้แหละเป็นความผิด การที่เป็น

เช่นนี้ว่าถึงเหตุก็น่าจะมีได้หลายทาง แต่ทางหนึ่งนั้น ก็คือไม่ทันได้คิดว่า พระศาสนานั้นเป็นอะไรกับตน และตนเป็นเกี่ยวดองอย่างไรกันกับทางศาสนาบ้าง ซึ่งอย่างน้อยที่สุด แม้จะไม่ปฏิบัติเลยสักข้อเดียวก็ตาม ถึงอย่างนั้น เราก็มีหน้าที่ต้องสงวนอยู่นั่นเอง เปรียบเหมือนว่า ผู้อื่นกำลังกวาดที่ให้เตียนอยู่ เราไม่กวาดด้วยก็ตามเถิด แต่ไม่ควรทำให้รกขึ้น ฤๅพายเรือลำเดียวกัน เราไม่พายก็ตามเถิด แต่ไม่ควรเอามือรานํ้าเล่น ถ้าเราเห็นพระ-ศาสนาเป็นคนอื่นไปเสียทีเดียวแล้ว อย่าว่าถึงปฏิบัติตามให้ได้เลย แม้แต่เพียงจะคิดสงวนก็ยังเป็นการยาก ข้อต่อไปนี้ เขียนขึ้นเป็นเพียงบันทึกว่า พระศาสนากับเราเป็นอะไรกัน และเมื่อเรายังไม่ปฏิบัติตาม เราควรทำแก่ท่านอย่างไร ดังนี้เท่านั้น.

พระศาสนาเป็นอะไร

๑. คำว่าศาสนา ตามความหมายเอาคุณชาติอันเป็นกำลังปกครองใจ ซึ่งได้แก่การปกครองตนของตนเอง คือเว้นการควรเว้นเอง ประพฤติการควรประพฤติเอง การปกครองเช่นนี้แลเรียกว่า ศาสนา ตามพยัญชนะแปลว่าการสั่งสอนอบรม ซึ่งรวมคำสั่งสอนอยู่ในนั้นด้วย เพราะเมื่อมีการสั่งสอนแลอบรมแล้ว จะไม่มีคำสอนย่อมเป็นไปไม่ได้ คำสอนจึงได้รวมอยู่ในการสอน และคำว่าศาสนา จึงได้กินความถึงคำสอน

๒. การปกครองก็ดี การอบรมสั่งสอนก็ดี เป็นกิจที่เนื่องกัน คือการปกครองต้องอาศัยการอบรมสั่งสอนเป็นที่ตั้ง ผลคือการปกครองตนเองได้นั้น ย่อมสำเร็จมาจากการอบรมสั่งสอน และการอบรมสั่งสอนเล่า ก็เพื่อประสาทผลคือการปกครองตนเองได้ เนื่องกันอย่างนี้การปกครอง และการอบรมสั่งสอน จึงได้รวมอยู่ในคำว่า "ศาสนา" และคำว่าศาสนา จึงได้หมายเอาทั้งการปกครอง ทั้งการอบรมสั่งสอน.

๓. การปกครองออย่างอื่น มีปกครองด้วยกฎหมายเป็นต้น ย่อมป้องกันคนมิให้ทำผิดได้เฉพาะแต่ในที่แจ้งเท่านั้น ส่วนการปกครองอย่างศาสนา ย่อมประสิทธิ์คนให้เว้นชั่วปฏิบัติชอบได้ทั้งในที่ลับทั้งในที่แจ้ง และการปกครองอย่างอื่นนั้น คือผู้อื่นปกครองผู้อื่น ส่วนการปกครองอย่างศาสนา คือปกครองตนเอง แม้ว่าอยู่ในการปกครองของท่านผู้อื่นก็เรียบร้อย เพราะผู้ปกครองตนเองได้ ย่อมมีน้ำใจอันราบเรียบ รู้จักผิดถูกต่ำสูงนิยมความสงบเป็นที่ตั้ง

๔. ส่วนการที่ศาสนาใด จะประเสริฐอย่างไรนั้น ย่อมแล้วแต่สาระอันมีอยู่ในศาสนานั้น ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนานักปราชญ์จึงได้ยกว่าเป็นอย่างประเสริฐที่สุด เพราะมีสาระอย่างสูงสุด ซึ่งพวกเราได้รับได้นับถือเป็นของเรา จึงสมควรศึกษาทางพระพุทธศาสนา ให้เพียงพอแก่ที่จะปฏิบัติได้ อย่างต่ำให้รู้จักสงวน เพราะเป็นสิ่งซึ่งมีค่าเป็นมิ่งขวัญคุ้มครองสิริของชาติ และอำนวยนิติธรรม ซึ่งเป็นประมวลจรรยาของประเทศจึงควรรักษาหลักของท่านไว้ เมื่อยังมิสามารถจะทำได้ เพราะใจยังไม่เห็น ก็อย่าใช้เดาดัด

แปลงของท่านให้ต่ำต้อยลงตามตน เพราะเหตุนั้น เบื้องต้นแต่การศึกษา พึงรีบเร่งทำความเข้าใจลงไว้ก่อน ในข้อทั้งหลายที่เรียกว่าเด็ดบาดขาดตาย ต่อไปนี้.

๕. พระพุทธศาสนา เป็นข้อปฏิบัติของผู้ที่สามารถในอันจะทำความดียิ่งขึ้นไปจากที่ได้ทำอยู่เพียงวิธีโลก ต้องสงวนไว้เป็นหลักโลก เพื่อเราเองฤาผู้อื่นสามารถขึ้นเมื่อใดจะได้มีหลักปฏิบัติให้ถูกต้องตรงต่อผลได้เมื่อนั้น เมื่อยังมิสามารถ ก็ต้องยกไว้เป็นส่วนตนไม่สามารถ อย่าเอื้อมอาจดัดแปลงของท่านเสีย เพราะเป็นการทำลายประโยชน์อย่างร้ายกาจ.

๖. ความสามารถของคนย่อมเปลี่ยนได้เป็นชั้น ๆ เช่นเดียวกันกับอัธยาศัย พยานข้อนี้มีอยู่ในตัวเราทุกคนไป เมื่อยังเป็นเด็ก แสนที่จะเห็นได้ แสนที่จะทำได้ในข้อใด ๆ ครั้นข้อนั้นมาได้แก่ตัวขึ้น ความได้สำนึกก็ต่อแก่ใจ ความสามารถก็เกิดขึ้น จึงเห็นได้ทำได้ทอยกันไปอย่างนี้เป็นลำดับมา ที่ว่าไม่สามารถจึงได้เกิดเป็นสามารถ แม้ในทางศาสนาก็เหมือนกันขณะนี้ไม่สามารถ ขณะหน้าอาจสามารถขึ้นก็ได้ ถ้าหลักศาสนายังวิสุทธิ์อยู่ เมื่อสามารถก็ได้อาศัยปฏิบัติให้ถูกต้องได้ เหมือนมีทางอันราบรื่นเอาไว้เดินเมื่อใครเดินก็เดินได้ ฤามียาบำบัดโรคไว้ในบ้านเมือง เมื่อใครจะกินก็กินได้

ถ้าดัดแปลงของท่านเสีย ถึงสามารถก็ขัดข้อง เหมือนทำลายหนทางเดิน ฤาขนยาทิ้งน้ำเสีย แม้ผู้อื่นก็พลอยอาศัยไม่ได้ด้วย เพราะเหตุนี้ การดัดแปลงหลักศาสนาให้เสียไป จึงเป็นการทำลายประโยชน์ท่าน.

๗. ยอดใจสุดใจของคนนั้น ย่อมไปจดอยู่ที่ความสุขความดี เท่าที่ตนได้เข้าใจเสมอไปสุขฤาดีมีอยู่ที่ไหน และมีอยู่อย่างไรนั้น เขาได้หากันแล้วจนพล้อน ส่วนความสุขความดีอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสูงยิ่งขึ้นไปกว่า เพราะประณีตกว่านั้น จำเพาะไปมีเฉพาะอยู่แต่ในทางศาสนา แต่หาพ้นยอดใจของคนไม่ เมื่อหาไม่ได้ในทางโลก คนจึงได้ตามขึ้นไปหาในทางศาสนา และก็ได้พบสมประสงค์ แต่ก็คงอยู่ในโลกอันนี้เอง ถ้าเราเหยียบ

ศาสนามาเป็นโลก เสียด้วยแล้วความสุขความดีอันนี้ก็จะต้องพินาสอันตรธานไป การที่เหยียดศาสนาลงมาต่ำ จึงไม่เป็นการทำลายถูกศาสนา กลับเป็นการทำลายถูกโลกของเราเอง เพราะความเสียหายมาตกอยู่แก่โลกเองที่เสียประโยชน์อันนี้ไป หาได้ตกอยู่แก่ทางศาสนาไม่ เพราะว่าทางศาสนา ถ้าไม่หมายถึงคนแล้วก็ไม่มีได้ไม่มีเสีย.

๘. การปฏิบัติทางศาสนา ต้องดำเนินตนขึ้นไปหาทางศาสนา อย่าฉุดคร่าศาสนามาหาตน จึงจะเห็นผลของศาสนา เพราะพาตนให้ดีขึ้นกว่าพื้นเดิม การดัดแปลงศาสนาเอาตามใจ เป็นการฉุดศาสนามาหาตน ไม่ใช่การปฏิบัติศาสนา เป็นอัธยาศัยเก่าที่อยากจะทำอะไรตามชอบใจนั่นเอง ไม่ทำตนให้ดีขึ้น ข้อใดส่วนใด เรายังปฏิบัติไม่ได้ก็อย่าทำความเข้าใจเลยไปว่า ข้อนั้นส่วนนั้นผิดวิสัยของมนุษย์ เพราะศาสนามีขึ้นได้ด้วยวิสัยของมนุษย์ ถ้าผิดวิสัยของมนุษย์แล้วศาสนาก็มีไม่ได้.

๙. ธรรมดาคนย่อมมีภาวะเดิมของตนเป็นต้นทุน เมื่อคืบขึ้นไปอีกไม่ได้ ควรคงอยู่เพียงที่เดิม อย่าให้ต่ำลงไปอีก การปฏิบัติศาสนายังไม่ได้นั้น นับเป็นภาวะเดิมของคน เพราะคนย่อมเป็นอย่างโลกมาก่อน ต่อฉลาดขึ้นจึงเข้าถึงศาสนาในภายหลัง เพียงเท่านี้ไม่เสียลึกด้วยภาพเดิมเป็นอย่างนั้น จะทำอย่างไรได้ ส่วนการดัดแปลงแผลงศาสนาเอาตามใจนั้น นอกจากไม่เป็นอันได้ปฏิบัติตามศาสนาแล้ว ยังเสียหายอย่างซับซ้อนเพราะเสียความซื่อตรงแห่งอัธยาศัยดูเป็นใจที่วุ่นวาย คล้ายกับว่า บุญก็อยากได้ แต่ว่าบาปก็อยากทำ ครั้นทำแล้วก็ขอให้กลายเป็นบุญเถิด อย่าให้เกิดเป็นบาปเลย ดังนี้เป็นต้น ถ้าคติอันนี้ฟุ้งซ่านมาก ๆ แล้ว ก็ไม่มีอะไรประกันว่า จักไม่ลวนลามต่อไปจนถึงทำลายนิติธรรม ซึ่งเป็นประมวลจรรยาของประเทศนั้นให้เสียรูป เพราะแม้แต่ศาสนาเป็นที่มาแห่งนิติธรรมแท้ ๆ ยังดัดแปลงลงไปได้ จะขัดอะไรกับนอกนั้น ด้วยเหตุนี้ คติใหม่ ๆ ซึ่งมักกระเดื่องกับเรื่องศีล ๕ ต่าง ๆ นั้น จึงสู้คติบุราณของท่านไม่ได้ เพราะข้อไรส่วนไรท่านทำไปยังไม่ได้ ด้วยเหตุอะไรก็ตาม ท่านก็สารภาพออกมาอย่างสุภาพ ว่าทำไปไม่ถึงดังนี้บ้าง ว่าบารมีของเรายังอ่อนอยู่ต้องอบรมไปก่อนดังนี้บ้าง เป็นทางซื่อตรงสงบเสงี่ยม

ไม่มีฝั่ง จึงขาดคำขาดความอยู่เพียงนั้น ครั้นถึงยามสงครามสิ ท่านสู้รบอย่างขันแข็ง จนมีเมืองไทยให้เราอยู่กันมาจนบัดนี้ โดยมิต้องดัดแปลงองค์ศีลสักนิดเลย.

๑๐. ข้อประพฤติเบื้องต้นในทางศาสนาก็คือศีล ๕ ซึ่งอะไรจะต้นลงไปอีกกว่าศีล ๕ ไม่มีแล้ว ถึงอย่างนั้น ถ้ายังยกเอาอัธยาศัยเก่าที่เคยตัวมากับความไม่มีศีลขึ้นนำหน้าแล้ว ก็ชวนให้เห็นเป็น ศีล ๕ ไม่สะดวกต่าง ๆ อย่างนั้นอย่างนี้ ยั่วให้คิดอ่านดัดแปลงของท่าน เพื่อหันเข้าหาความสะดวกของตนเช่นนี้ เป็นพยานชัดอยู่ในตัวทีเดียวว่ารุ่มร่ามล้าหลังมาก จึงตามไม่ทันพระศาสนา ถ้าจะให้เป็นการยุติลงในเรื่องนี้ ก็มีวิธีระงับอยู่อย่างเดียวเท่านั้น คืออย่าลืมนึกว่านี่เราปฏิบัติทางศาสนาฤาให้พระศาสนาปฏิบัติเรา ถ้าเราปฏิบัติศาสนา ก็มีแต่หน้าที่ปฏิบัติตามให้ถูกต้องไม่มีสิทธิ์จะดัดแปลงของท่านเลย เมื่อทำไม่ได้ ก็ไม่ได้เป็นส่วนตัว ขาดตัวอยู่เพียงนี้เช่นเดียวกันกับที่เราอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมายของบ้านเมือง เมื่อไม่ทำตามก็เป็นความผิดของตนเอง ไม่มีสิทธิ์ที่จะแก้พระราชกำหนดกฎหมายเข้าหาตน กฎคงเป็นกฎไม่เปลี่ยนสภาพ แต่ถ้าลงได้แก้กันเองได้บ้านเมืองก็ป่น พระศาสนาก็เหมือนกัน ถ้าดัดแปลงเอาเองได้ก็ไม่ใช่ศาสนา ความสุขความดีที่ประณีตขึ้นไป ยิ่งกว่าที่ได้กันอยู่อย่างโลก ๆ ซึ่งมีหวังอยู่ทางเดียวด้วยหันเข้าหาข้อปฏิบัติในทางศาสนาจึงจะได้นั้น ก็ต้องพินาศไปตามกัน มนุษย์ในโลกที่ว่าดีขึ้นจนถึงรู้จักศาสนานั้น ก็เป็นเหมือนถอยหลังไปอยู่ครั้งยังไม่มีศาสนา อย่างนี้หาใช้ความเจริญไม่เป็นความเสื่อมทีเดียว น่าจะเป็นเพราะเหตุนี้ด้วย พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงถึงการที่ไม่รับัญญัติสิ่งที่พระองค์มิได้ทรงบัญญัติขึ้น และไม่ตัดรอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ว่าเป็นที่หวังความเจริญได้ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ซึ่งเรียกว่าอปริหานิยธรรม.

เพราะเหตุนั้น ผู้ศึกษาทางพระศาสนา แม้ยังไม่สามารถจะปฏิบัติได้ ก็พึงสงวนของท่านไว้ คือเว้นห่างจากข้อต่าง ๆ อันเด็ดบาดขาดตาย ดังที่บรรยายมานี้เทอญ.

คำปรารภ

โดยที่**ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์** เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ ท่านเป็นผู้ที่มีความสนใจในบทประพันธ์อยู่มากเหมือนกัน และบทประพันธ์ที่ท่านสนใจก็มีทั้งประเภทสักวา คำกลอน และประเภทร้อยแก้ว ตามปรกติแล้วท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ ต้องรับภาระกิจภายในวัด เช่น อบรมสั่งสอนภิกษุ – สามเณร และควบคุมสหบาลศิษย์วัดไตรมิตรวิทยาราม ทั้งต้องบริหารงานในด้านโรงเรียนปริยัติธรรมวัดไตรมิตรวิทยารามแทนพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธาธิบดี อธิบดีสงฆ์แห่งวัดไตรมิตรวิทยาราม เพราะพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระวิสุทธาธิบดีมีภาระกิจในการบริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัด ระดับภาคระดับประเทศ และการพระศาสนาภายในประเทศ ซึ่งนับว่า เป็นภาะกิจที่หนักมาก ต้องใช้ทั้งสมองและเวลา ดังนั้นพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระสุทธาธิบดี จึงมีเวลาในการบริหารคณะสงฆ์วัดไตรมิตรวิทยาราม และการบริหารงานในด้านโรงเรียนปริยัติธรรมไม่มากนัก จึงต้องอาศัยท่านเจ้าคุณเพระสุวรรณธีราจารย์ รองเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารคณะสงฆ์ภายในวัดและบริหารงานด้านโรงเรียนปริยัติธรรมแทน ครั้นยามว่างจากภาระกิจเหล่านั้นท่านเจ้าคุณเพระสุวรรณธีราจารย์ จึงมีเวลาเรียบเรียงบทประพันธ์เรื่องสั้น ๆ ไว้หลายเรื่องโดยที่ใช้นามปากกาว่า มังสินธู บ้าง กำนันทอง บ้าง ทหารเก่า บ้าง และได้นำบทประพันธ์เหล่านั้นลงตีพิมพ์ในหนังสือไตรมิตรสัมพันธ์บ้าง หนังสือเด็กวัดบ้าง ในหนังสือวารสาร ศ.ส.ม. บ้าง บางเรื่องต้นฉบับก็ยังมีอยู่ แต่บางเรื่องต้นฉบับได้หายไป

ในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ เราชาวไตรมิตรวิทยารามได้พิจารณาเห็นว่า เป็นงานของท่านโดยเฉพาะ ก็ควรที่จะได้นำบทประพันธ์ ซึ่งเป็นผลงานของท่านจริง ๆ มาเสนอไว้บ้าง ถึงจะเป็นผลงานที่ไม่ดีเด่นนัก แต่ก็ได้ชื่อว่าเป็นผลงานของท่านที่พวกเราชาวไตรมิตรวิทยารามมีความภูมิใจ และเต็มใจอย่างยิ่งที่จะนำลงตีพิมพ์ ดังนั้น เราชาวไตร-มิตรวิทยาราม จึงได้พยายามรวบรวมต้นฉบับเรื่องของท่านเหล่านั้น เท่าที่ต้นฉบับยังมีอยู่ นำลงตีพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ ตามเรื่องที่ปรากฏแล้วนั้น คิดว่าบทประพันธ์ของท่านก็คือตัวแทนของท่าน ก็คงเป็นเครื่องเตือนจิตกระตุ้นใจให้ชาวไตรมิตรวิทยารามได้ระลึกถึงท่านผู้เป็นบุพพการี ตลอดไป ตลอดไป..................

ด้วยอำนาจกุศลผลบุญที่ท่านได้บำเพ็ญสร้างสมไว้ในสมณเพศวิสัย จนตลอดชีวิต จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ท่านประสพสุข เกษมสำราญ ในสุคติภพ ชั่วนิจนิรันดร์.......... ◎

คณะสงฆ์วัดไตรมิตรวิทยาราม

รอบรั้วไตรมิตร

ใช่โกรธใช่กลั่นแกล้ง รุกราน
รานรุกผูกจิตพาล กล่าวถ้อย
ถ้อยกล่าวร้าวรานผลาญ มิตรภาพ
ภาพมิตรคิดหนึ่งน้อย เล่ห์ล้วนกลสหาย

อีกครั้งหนึ่ง ที่ผมถูกเกณฑ์ให้ตระเวน "รอบรั้วไตรมิตร" ทั้ง ๆ ที่ผมเองก็อ่อนระโหยโรยแรงเต็มที่ เพราะสังขารและความคิดออกจะทรุดโทรมไปตามกาลที่ผ่านไปวันแล้ววันเล่า และวัยเช่นนี้ก็สมควรเป็นอย่างยิ่งที่จะหันเข้าเล่น "**ทางใน**" จำพวก "**ยุบหนอพองหนอ**" อะไร อะไรก็พอยกไว้เถอะ สำคัญเรื่องยอนี่แหละ ถูกใคร "ยก ๆ ยอ ๆ" เป็นไม่ได้ชักจะ "พึต ๆ" เอาทีเดียว เท่าไรเท่ากันเลย เรื่องมันเป็นเสียอย่างนี้แหละ ก่อนที่จะเล่าเรื่องการ "ทัศนาจร" นี้ให้คุณฟัง ผมเห็นจะต้องแถลงการณ์สักหน่อยตามระเบียบหัสเดิมเริ่มแรกนั้นการ "ตระเวนรอบรั้วไตรมิตร" นี้ผมเคยใช้นามว่า "ทหารเก่า" แต่มาบัดนี้สถานการณ์ค่อนข้างจะขบขัน เพราะเกิดไปเหมือนกับผู้อื่นเข้า ครั้นผมจะใช้นาม "ทหารเก่า" ต่อไปก็เกรงว่าจะมีอันเป็นไป และดีไม่ดีเจ้าของเดิมเขาจะเล่นผมยับ โดยเหตุดังได้แถลงการณ์ มาขอมวลคุณ ๆ ผู้เป็นประชาชนคนเดินดินทั้งหลายพึงรับทราบไว้ด้วยประการฉะนี้ นี่เป็นแถลงการณ์ฉบับกระเป๋าของผม ว๊า........

เอาละ คุณที่รักทั้งหลายเอย อันผมผู้นี้มีนามใหม่ว่า "**กำนันทอง**" ได้ชี้แจงแสดงไขเรื่องการเปลี่ยนชื่อเสียงเรียงนามเสร็จแล้ว ฉะนั้นจึงขอเริ่มเรื่อง "การทัศนาจรรอบรั้วไตรมิตร" เสียที เรื่องแรกที่ผมขอเรียนแก่คุณก็คือเรื่อง "**งานชุมนุมสามัคคี**" ที่บรรดา "**ลูกไตรมิตร**" ได้จัดให้มีขึ้นในวันมหาปวารณาหรือตามที่คนทั่วไปเรียกว่า "**วันออกพรรษา**" ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๔๘๗ อันมีท่านพระครูปลัดฉัตร ผู้ช่วย

เจ้าอาวาสเป็นประธานตลอดกาล ในงานนี้พวกเราทั้งที่อยู่และที่จากไปสู่โลกกว้างตามปกติวิสัยของสามัญชน จะได้มาประชุมกันอย่างพร้อมพรัก เพื่อรับฟังโอวาทของพระเดชพระคุณผู้เป็นพระอุปัชฌาย์และงานนี้ นอกจากจะได้รับฟังโอวาทและสังสรรกันระหว่างบรรดา "**ลูกไตรมิตร**" แล้วยังได้ถือโอกาสแจกใบประกาศนียบัตรแก่นวกภิกษุที่สอบไล่ได้นวกภูมิและผู้ที่สอบไล่ได้ในสนามหลวงด้วย ฉะนั้นงานนี้จึงมิได้มีแต่เฉพาะ "**ลูกไตรมิตร**" ล้วนๆ เท่านั้น แต่หากได้ต้อนรับบรรดาท่านสาธุคุณจากสำนักต่าง ๆ ตลอดจนบรรดาญาติโยมผู้เปี่ยมด้วยศรัทธาที่ได้นำบรรดา "น้ำ ๆ" ทั้งหลายอันควรแก่สมณะมาร่วมวงไพบูลย์ด้วย งานนี้จึงคึกคักพอดูเหมือนกัน ถ้าได้ "**อย่างว่า**" ก็เห็นจะครื้นเครงไม่ใช่ย่อย ๆ และในงานนี้ท่านมหาวัฒนา สมภารรูปหล่อ ลิ้นสาริกาแห่งวัดท่าสะอ้าน อำเภอบางปะกง ซึ่งเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขโดยตรงของ "**ไตรมิตร**" ได้นำขบวนศิษยานุศิษย์มาร่วมด้วย ผม "**กำนันทอง**" เห็นแล้วอดที่จะปลาบปลื้มเสียมิได้ ที่สายเลือดของ "**ไตรมิตร**" ยังเข้มข้นไม่จืดจางนี่แหละ "**ลูกไตรมิตร**" แท้ หวังว่าคงจะเป็นตัวอย่างอันดีงามของบรรดา "**ลูกไตรมิตร**" ที่จะต้องจากไปปฏิบัติศาสนกิจในสถานที่ต่าง ๆ ในอนาคต......

ออกจะเป็นเวลากระทันหันสักหน่อย พอเสร็จจากงาน "**ชุมนุมสามัคคี**" เมื่อเที่ยงคืน รุ่งเช้าพวกเราประมาณสัก ๒๐ ซึ่งมีทั้ง "**ขุนช้างขุนแผน**" และอื่น ๆ มีพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสเป็นผู้นำได้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดแหลมใต้ อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องในการสอบไล่นวกภิกษุ ซึ่งคณะกรรมการสงฆ์อำเภอนี้ได้ร่วมกันจัดให้มีขึ้นเป็นครั้งแรกในความอุปการะของพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสของพวกเรา ในนามของเจ้าคณะตรวจการช่วยภาค ๒ นอกจากจะสอบไล่ในเวลากลางวัน ตั้งแต่เช้าถึงเย็นเพราะจะต้องรีบเร่งให้เสร็จภายใน ๒ วันแล้ว กลางคืนยังมีการอบรมโดยพระเดชพระคุณอีกด้วย พวกเราแม้ว่าจะเหน็ดเหนื่อย เพราะการอดนอนและการเดินทางแต่เมื่อได้เห็นการต้อนรับอย่างอบอุ่นและเป็นกันเองจากพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณมงคลสมาจาร เจ้าคณะอำเภอเมือง ซึ่งพวกเราเคารพคารวะในฐานะเป็นผู้มี "**วัยวุฒิ**" และ "**คุณวุฒิ**" ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าที่มีมาก็หายหมด ผม "กำนันทอง" ก็เหมือนกัน แม้ว่าจะเฒ่าชะแร

แก่ชราลงไปตามธรรมดาของสังขารก็จริง แต่ฮะ ดูคริกครื้นแข็งแรงไปกับเขาได้ ชอบกลจริงจริ๊ง เห็นจะมีแรงเพราะ **"กรีนสปอร์ต"** นี่เอง ผมมีเรื่องที่จะกระซิบให้คุณฟังอีกนิดนึก ๆ แล้วก็ชักอายคุณจัง แต่ว้า ไหน ๆ ก็ได้บอกว่าจะเล่าให้ฟังแล้วก็ต้องเล่า คุณเอย่าไปบอกใครนะ อายตาย อ๋อ เรื่องผมและพวกอีกสองสามคนตกน้ำไงล่ะคุณ เรื่องมันเป็นยังงี้ เมื่อเสร็จจากการสอบแล้วพวกผมก็ไปอาบน้ำที่แพหน้าวัด จะลงอาบเหมือนคนอื่นก็ไม่กล้า ความจริงผมก็เป็นคนกล้าเหมือนกัน แต่เผอิญ วันนั้นดาวพระเคราะห์เดินวนเวียนพิกล จะขึ้นก็ไม่ขึ้นจะลงก็ไม่ลง เลยทำให้เจตสิกชักจะซบเซาพาให้ครั่นคร้ามขามขยาดต่อบรรดาสัตว์ที่แหวกว่ายสายชลทั้งหลาย อันมีกุมภาและกุมภีเป็นประธาน เลยต้องใช้ขันตักอาบ แปลกแท้ ๆ อาบไป อาบไป ยังไม่ทันเปียกหมดตัวเลย แพเจ้ากรรมพลิก ๔๐ องศาเห็นจะได้ พวกเราทั้งที่อาบแล้ว และกำลังอาบอยู่ปาฏิหาริย์ลงสู่ลำน้ำตามระเบียบหมดเลย คนอื่น ๆ ก็พอว่าหรอกเพราะเขามีหลายชุด ผมนี่ซิแย่หน่อยมีชุดเดียวแท้ ๆ เลยต้องอยู่เดียวดายเผ้าเหย้าเผ้าเรือนตลอดวัน ทั้ง ๆ ที่อยากจะฉุยฉายเต็มที่ นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า **"ถ้าไว้ใจแพจะต้องแผ่ลงน้ำ"** ดังนี้ พวกผมทำกิจอยู่ ๒ วัน จึงเสร็จโดยสมบูรณ์แบบเหมือน **"เบสิค"** เช้าวันที่ ๑๕ ตุลาคม หลังจากที่ได้สังสรรค์กับอาหารมื้อเช้าแล้วก็เริ่มยกขบวนกลับด้วยความอาลัยอาวรณ์แสนจะวังเวง ผม **กำนันทอง"** ก็ยังงั้นแหละ สงสารแต่พรรคพวกเห็นบ่นเสียดาย **"กรีนสปอร์ต"** กันนักกันหนา โดยเฉพาะ **"ขุนแผน"** แห่งพิษณุและ **"เจ้าไม่มีศาล"** และหากจะว่าเป็นโคลง ก็คงมีเนื้อความดังนี้

จำใจจำจากเจ้า *จำจร*
จำนิราสแรมสมร *แม่ร้าง........*

คุณที่รัก ผมต้องขอประทานโทษที่ปีนป่ายข้ามรั้วสีเหลืองออกไปเปะปละกับเรื่อง **"นอกรั้วไตรมิตร"** แต่ที่ผมเอามาเล่าให้ฟังนี้ก็เพราะถือว่า แม้จะอยู่นอกรั้วก็จริงแหล่แต่ทว่ามีเรื่องเกี่ยวโยงกันอยู่กับพวกผม ฉะนั้นจึงได้นำมาเล่าไว้ด้วย ถ้าผิดพลาดด้วยประการใด ผม **"กำนันทอง"** หวังว่าคงได้รับอภัยจากคุณเป็นแน่ ต่อจากนี้ผมก็จะได้

พาคุณกับมาสู่ "**ไตรมิตร**" อีกวาระหนึ่ง คุณต้องพยายามทนอ่านต่อไปอีกนิด นึกว่าช่วยสงเคราะห์ ผมสักหน่อย ตามวิสัยของคนที่รักใคร่กัน และเรื่องนั้นก็คือการสอบไล่ประจำปีการศึกษา ๒๔๙๗ ตามปกติที่สำนักของเราเป็นสถานที่สอบไล่สนามหลวงแห่งหนึ่งในพระนคร ซึ่งมีสำนักเรียนต่าง ๆ มาร่วมสอบรวม ๕ สำนักเรียน ซึ่งมี ๑. สำนักเรียนวัดจักรวรรดิ ๒. สำนักเรียนวัดปทุมคงคา ๓. สำนักเรียนวัดมหาพฤฒาราม ๔. สำนักเรียนวัดยานนาวา และ ๕. คือสำนักเรียนวัดไตรมิตรของเรา พวกที่เป็นนักเรียนก็ทำหน้าที่สอบ ส่วนผู้ที่ผ่านการสอบมาแล้วก็เป็นเจ้าหน้าที่ควบคุมการสอบให้เป็นไปด้วยดีเพื่อให้สมกับความไว้วางใจของท่านผู้บังคับบัญชาชั้นสูงตามลำดับ นับว่าเป็นโชคดีประการหนึ่งซึ่งทุกอย่างเป็นไปโดยเรียบร้อย สำหรับบาลีนั้น ทางสำนักเรียนก็ส่งไปสอบตามที่ทางการคณะสงฆ์ได้กำหนดไว้ ประโยค ๖ เฉพาะ "**ลูกไตรมิตร**" ปีนี้สอบไล่ได้หนึ่งองค์คือพระมหาสุชี ประโยค ป.ธ. ๔ สอบได้ ๒ องค์ คือ พระมหาวิโรจน์, พระมหาสายทองประโยค ป.ธ. ๓ สอบได้ ๔ องค์ คือ พระสุทธิ, พระอุบล, พระชัยวัฒน์, และสามเณรบุญสิทธิ์ ผม "กำนันทอง" ในนามของ "**ลูกไตรมิตร**" ขอแสดงความยินดีเป็นอย่างมากหวังว่าคุณมหาทั้งหลายที่กล่าวนามมานี้ คงจะได้รักษาศรีของตนเองและศึกษาเพื่อความก้าวหน้าอีกต่อไป "**ไตรมิตร**" ยังไม่อิ่มที่จะเห็น "**ลูกไตรมิตร**" ก้าวต่อไปข้างหน้าทั้งในด้านการศึกษาและระเบียบแบบแผน

สำหรับในด้านวิสามัญศึกษานั้น โดยเฉพาะปี ๒๔๙๗ นี้ ทางสำนักได้จัดส่งนักเรียนชั้นบาลีปีที่ ๓ เข้าสมทบสอบรวมกับโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย เป็นจำนวน ๒๑ รูป สอบได้ ๑๘ รูป ตก ๓ รูป เป็นปีแรกที่เราได้ส่งนักเรียนเข้าสมทบสอบ เป็นอีกก้าวหนึ่งที่ "ไตรมิตร" โดยเฉพาะพระเดชพระคุณท่านเจ้าสำนักเรียน พระวีรธรรมมุนี ได้มีความมุ่งหวังที่จะส่งเสริมการศึกษาด้านนี้ให้เจริญยิ่งขึ้น เมื่อความมุ่งหมายสัมฤทธิ์ผลเช่นนี้ แม้จะไม่เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ ก็นับว่าได้สมความปรารถนาที่ตั้งไว้แล้ว ส่วนชั้นบาลีปีที่ ๑ และปีที่ ๒ ทางสำนักได้จัดการสอบเอง ในปีการศึกษา ๒๔๙๘ นี้ ได้ทำการเปิดสอนตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๙๘ นอกจากชั้นต่าง ๆ ที่มีการสอนตามปกติแล้ว ยังได้เปิดสอน

ชั้นปีที่ ๔ และปีที่ ๕ นักเรียนปี ๒๔๙๘ นี้นับว่ามากพอดู โดยเฉพาะปีที่ ๑ มีนักเรียนเกือบ ๖๐ รูป จนถึงต้องขยับขยายห้องเรียนมาเรียนที่ศาลา "**วิสุทธิผลอุทิศ**" ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับรับแขกในงานฌาปนกิจศพ ข้อนี้เห็นจะไม่ต้องบอกกระมังว่า "**ไตรมิตร**" รักการศึกษาหรือรักที่จะหากินในเรื่องศพ ๆ เมรุ ๆ ตามความเข้าใจของคนบางคน

ผมเล่าเรื่องการศึกษาให้คุณฟังแล้วก็อดที่จะเล่าถึงเรื่องการรับ "**ลูกไตรมิตร**" ใหม่เสียมิได้ ปีนี้ "**ไตรมิตร**" ได้รับลูกใหม่เพิ่มขึ้นอีกมากหลาย โดยเฉพาะผู้ที่เข้ามาอุปสมบทใหม่นั้นมี ๑๗ รูป แต่เป็นคนเก่าเสีย ๓ รูป ฉะนั้นจึงเป็นคนใหม่จริง ๆ ๑๔ รูป ในจำนวน ๑๔ รูปนี้มาจากหลายหมู่หลายพวกซึ่งมีทั้ง ตำรวจ ทหาร ครูและก็ราชการพลเรือน ตลอดทั้งพ่อค้า สำหรับรายละเอียดแต่ละบุคคลนั้น ผมขอเสนอให้คุณดูที่รูปถ่ายนั้นก็แล้วกัน ผมจะสาธยายเป็นรายบุคคลก็เกรงจะรบกวนเวลาอ่านของคุณมากไป เพราะผมยังมีเรื่องจะ "**ทัศนาจร**" อีกมาก แต่อย่างไรก็ตามเถิด คุณทุกคนที่เข้ามาอยู่ในอกของ "ไตรมิตร" แล้ว "ไตรมิตร" ย่อมถือว่าเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของ "**ไตรมิตร**" ทุกท่าน "**ไตรมิตร**" เคยภูมิใจจากอดีตอย่างไร แม้ปัจจุบันก็คงภูมิใจเช่นนั้น ผม "**กำนันทอง**" เชื่อเหลือเกินว่า "**เลือดไตรมิตร**" ที่ได้แผ่สร้านไปในที่ต่าง ๆ มุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในแห่งหนตำบลใด ยังคงเข้มข้นไม่จืดจางไปได้ง่าย คงไม่มีใครที่จะลืม "**ไตรมิตร**" เมืองแม่ที่ได้หลั่งความเมตตาปราณีให้ได้อยู่เป็นสุขตลอดเวลาพำนัก "**ไตรมิตร**" มีแต่ลำต้นและกิ่งก้านอันแท้จริง "**ไม่มี กาฝาก**" ที่จะมาเกาะอาศัยเพียงชั่วครู่ชั่วพัก การจากกันนั้น ก็จากกันโดยวิถีทางแห่งสามัญธรรมดาที่พวกเราผู้เป็นปุถุชนจะพึงมีพึงถึงกิจการงานในหน้าที่ของแต่ละบุคคล มาพรากให้พวกเราต้องแยกย้ายจากกันไปเท่านั้น และต่อจากนี้ก็คงไม่ช้านัก ที่บรรดาน้องใหม่ทั้งหลายจะต้องถึงเวลาจากไปดังกล่าวแล้ว ผม "**กำนันทอง**" ในนามของบรรดาพี่น้องที่ยังพำนักอยู่ในกำแพงสีเหลือง ขอถือโอกาสอวยพรให้พี่น้องที่จะต้องจากไปสู่โลกภายนอก จงเป็นผู้มีบุญมั่นขวัญยืน อันใดที่ปรารถนา สิ่งนั้นจงสำเร็จสมความประสงค์จงสมบูรณ์ด้วย ลาภ, ยศ, สรรเสริญ, และสุข, ถ้าค้นพบโมกขธรรมอะไรดี ๆ กลับมาคุยให้ฟังบ้างก็ดีเหมือนกัน

ผม "**ทัศนาจร**" มาถึงตอนนี้ เกือบ ๆ จะล้มลุกคลุกคลานเสียให้ได้ แต่ผมก็ "**สัญชาติชาติชายหมายมาตรว่าชาติเชื้อ**" เหมือนกัน อ้ายการจะรบเพลงสองเพลงตกม้าตายก็ดูกระไรอยู่ จึงจำต้องกล้ำกลืนฝืนกายา "**ทัศนาจร**" ต่อไปตามมีตามเกิด หลังจากที่ได้เล่าเรื่อง "**ตกน้ำตกท่า**" มาแล้ว คราวนี้ผมจะเล่าเรื่องเด็ก "**เด็ก ๆ**" บ้าง อันว่าเด็กวัดไตรมิตรนี้ดี กินเข้าอยู่กับพระเณร วิ่งเล่นแถวศาลาตั้งผี ใครใคร่เรียน เรียน ใครใคร่เบ่ง เบ่ง เปล่า นี่ผมลองเล่นสำนวนสมัยพ่อขุนรามกำแหงดูเท่านั้นคุณไม่ต้องตกใจ เรื่องเด็ก ๆ ซึ่งทางวัดได้จัดตั้งให้เป็น "**สหบาล ฯ**" นี้ผมเคยเล่าให้ฟังถึงระเบียบการกฎข้อบังคับในไตรมิตรสัมพันธ์ ฉบับก่อนมาแล้ว ฉะนั้นคราวนี้ผมจึงของดไว้ก่อน เรื่องยอก ๆ ย้อน ๆ ที่ผมจะเล่านี้ หมายถึงการจัดงานให้มีขึ้นเมื่อคราวปิดภาคการศึกษาเทอมต้นเท่านั้น งานนี้ได้จัดให้มีขึ้นเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๙๘ จุดประสงค์ของงานก็เหมือนปีที่ผ่าน ๆ มาแล้วคือ ๑. เพื่อให้มีการพบปะสนทนาระหว่างศิษย์ปัจจุบันและศิษย์เก่า ๒. เพื่อทำพิธีต้อนรับศิษย์ใหม่ ๓. เพื่อร่วมประชุมฟังโอวาทของพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสในรอบปีหนึ่ง ๆ ๔. เพื่อให้รู้จักวิธีจัดงานให้ถูกต้องทั้งศาสนพิธีและการต้อนรับปราศัย นอกจากจุดประสงค์ดังกล่าวแล้ว ยังได้จัดให้มีการร่วมรับประทานอาหารพร้อมกันทั้งศิษย์ปัจจุบันและศิษย์เก่า ต่อจากนั้นก็ได้จัดให้มีการบรรเทิงเริงรมย์กันตามสมควรแก่ภาวะความเป็นนักเรียน เพราะเด็กวัดทุกคนเป็นนักศึกษาทั้งสิ้นภาคบรรเทิงในปี ๒๔๙๘ นี้แบ่งออกเป็น ๕ อย่างคือ ๑. ร่วมกันร้องเพลงมาร์ชสหบาล ฯ ๒. รำศรีนวลเบิกโรง ๓. การประกวดแฟนซี ๔. การแสดงละคร ๕. การแสดงลิเก นอกนั้นก็มีร้องเพลงสลับในฉากตามเวลาอันสมควร เฉพาะในปีนี้สหบาล ฯ ได้รับความเอื้อเฟื้อเป็นพิเศษหลายอย่าง ทางด้านดนตรีได้รับความเอื้ออารีจากวงดนตรีของโรงเรียนอุเทนถวายจัดมาบรรเลงตลอดรายการโดยมิได้คิดมูลค่าใด ๆ เลย การรำศรีนวลเบิกโรงและการแสดงละครที่ต้องใช้ศิลปินฝ่ายหญิง ได้รับความกรุณาจากนักเรียนนาฏศิลป์แห่งกรมศิลปากร โดยเฉพาะการแสดงรำศรีนวลเบิกโรง และฟ้อนแบบพม่าที่สลับฉากนั้น นับว่าน่าดูเป็นพิเศษ นำความหรรษามาสู่ผู้ดูเป็น

อันมาก เห็นเด็ก ๆ บ่นว่ายังติดใจไม่หาย แต่จะติดใจ "**ตอน**" ไหนไม่เห็นบอก สำหรับผมนั้นก็พูดได้แต่เพียงว่า ของเขา "**แน่**" เสียดายแทนคุณ ๆ ที่ไม่ได้ไปชมสำหรับผู้กำกับการแสดงและผู้ฝึกซ้อมละครก็คือคุณบรรเทิง และคุณสุเทพ สุวรรณทัต เรื่องพื้นเรื่องไฟก็คงเป็นคุณบุญช่วย สนทอง คุณเพิ่น สนทอง สองศรีพี่น้องคุณ ๆ ที่กล่าวนามมานี้ กับคุณที่ผมไม่รู้จักชื่อทั้งที่เป็นนักดนตรีและละครที่ได้เอื้อเฟื้อมาช่วยให้งานดำเนินไปด้วยดีเช่นนี้ ในนามของศิษย์วัดไตรมิตรวิทยาราม ผม "**กำนันทอง**" ขอขอบพระคุณเป็นอย่างมากไว้ ณ ที่นี้ด้วย ขอให้ท่านทั้งหลายดังกล่าวนี้ จงประสพแต่ความสุขความสำเร็จในสิ่งอันพึงปรารถนาจงทุกประการ

คุณที่รัก อีกเรื่องหนึ่งที่ผมใคร่เสนอแก่คุณเป็นวาระสุดท้าย ก็คือการย้ายพระพุทธปฏิมากรขึ้นประดิษฐานบนวิหารหลังใหม่ที่กำลังทำการก่อสร้างอยู่ในปัจจุบัน เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๙๘ นี้โดยมีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวีระธรรมมุนีเจ้าอาวาสเป็นประธาน นายกำธร วิสุทธิ นายห้างวิสุทธิผล และท่านมหาสม พ่วงภักดี นายห้าง ส. ธรรมภักดี เป็นผู้ช่วย มีกำนันทอง และท่านผู้ใหญ่เย็น เป็นผู้ "**ชัก**" และมีใคร ๆ อีกหลายคนเป็นผู้ช่วยชัก ตามความสันนิษฐานของนักโบราณคดี ลงความเห็นว่า พระพุทธรูปองค์นี้ เป็นพระสมัยสุโขทัย ยุคต้นทรวดทรงสัณฐานงดงามมากหน้าตักกว้างถึง ๖ ศอก นับว่าใหญ่ไม่ใช่เล่น ถ้าคุณมีโอกาสลองไปชมดูเอง เพราะหากจะให้ผมเล่าให้ฟัง ๓ วันก็ยังไม่จบ ผมได้ทัศนาจรมาก็สมควรแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าแล้ว จึงขอยุติ "**ทัศนาจร**" แต่เพียงเท่านี้ จบแล้ว.

กำนันทอง

วัดไตรมิตรวิทยาราม

จากหนังสือ ไตรมิตรสัมพันธ์ ประจำปี ๒๔๙๘

รอบรั้วไตรมิตร

ผมหนักใจเหลือหนักในการขีด ๆ เขียน ๆ ของผม ไม่ว่าเรื่องนั้นจะยาวขนาดอ่านร้อยปีไม่จบ หรือจะสั้นชนิดไม่ทันอ่านก็จบบริบูรณ์, ก็ตามที เห็นจะไม่มีอะไรน่าวิตกกังวลเท่ากับการขึ้นต้น, เรื่องที่คุณกำลังอ่านนี้ก็เหมือนกัน, คิดมาสัก ๓ เดือนเห็นจะได้, ทั้ง ๆ ที่เรื่องที่เขียนนี้ก็ไม่ใกล้ไม่ไกล, ว่ากันทำไมมี, อันที่จริงก็เรื่องภายใน "รอบรั้วไตรมิตรฯ" นี้เอง แล้วคนที่อ่านผมก็ว่าไม่ใช่ใครอื่นไกลที่ไหน ผมอ่านของผมเองบ้าง คุณอ่านบ้าง คนกันเองทั้งนั้น ไม่เห็นจะต้องพิถีพิถันอะไรจนเกินไป ผมว่าอย่างนี้ ผมว่าของผมถูกเอาละ ทีนี้ผมจะเล่าเรื่องภายใน "**รอบรั้วไตรมิตรฯ**" ต่อไป เพราะบัดนี้ผมทึกทักเอาละว่าผมขึ้นต้นประโยคของผมเรียบร้อยแล้ว หรือคุณว่าไง ?

คุณที่รัก สิ่งแรกที่ผมจะเสนอแก่คุณใน "รอบรั้วไตรมิตรฯ" ก่อนสิ่งอื่นก็คืออุโบสถหรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า โบสถ์ อันว่าโบสถ์ที่คุณเห็นตระหง่านอยู่นี้ พระเดชพระคุณ **ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี** (**ไสว ฐิตวีโร ป. ๗**) เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยารามองค์ปัจจุบันเป็นผู้เริ่มการก่อสร้าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ครั้งยังทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๐ แต่นั้นก็ได้กระทำการก่อสร้างโดยลำดับมาจนถึงวันที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ พิจารณาเห็นว่า พอจะประกอบพิธีสังฆกรรมได้ จึงพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสพร้อมด้วยคณะกรรมการ ได้จัดให้มีงานผูกพัทธสีมาตามประเพณีรวม ๗ วัน ๗ คืน วันสุดท้ายของงานคือวันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๓ เป็นวันตัดนิมิตต์ และกระทำสังฆกรรมผูกพัทธสีมา ทางฝ่ายคณะสงฆ์มีท่านเจ้าประคุณ สมเด็จพระวันรัต กิตติโสภโณ มหาเถระ เป็นประธาน ฝ่ายฆราวาสมี พณ ฯ ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน งานครั้งกระนั้น สิ่งหนึ่งที่ผมยังไม่ลืมก็คือ เพราะความตรากตรำด้วยงาน และคร่ำเคร่งด้วยแรงคิด

พระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสที่เคารพยิ่งของเรา "**ลูกไตรมิตร**" ถึงกับป่วยลงในขณะงาน แต่อาศัยกำลังใจอันแข็งแกร่ง และมุ่งมั่นอยู่กับงานอันเป็นมหากุศล โรคาพยาธิจึงมิสามารถที่จะเป็นอุปสรรคขัดข้องในการประกอบศาสนกิจนี้ได้ และงานนั้นก็ได้สำเร็จลุล่วงไปเป็นอันดี, ได้ดำเนินการก่อสร้างต่อมาจนเป็นผลประจักษ์ดังที่คุณได้เห็นอยู่นี้ และเป็นสิ่งหนึ่งที่พวกผม "ลูกไตรมิตร" ภาคภูมิใจ, ยังอีก คุณที่รัก ใน "**รอบรั้วไตรมิตร**" ที่ผมจะขอเสนอแก่คุณอีกก็คือ สิ่งก่อสร้างที่เปลี่ยนแปลงจากของเดิมหรือสร้างใหม่ที่เพิ่งเสร็จเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็คือ "**ศาลาวิสุทธิผลอุทิศ**" และ "**ศาลานครหลวงประกันชีวิตอุทิศ**" ขณะนี้กำลังปรับปรุงศาลาเล็กรอบอุโบสถให้สวยงามยิ่งขึ้น ซึ่งอีกไม่นานวันคงแล้วเสร็จ พวกเรา "**ลูกไตรมิตร**" ขอน้อมจิตรอธิษฐาน ขอให้ท่านผู้บริจาคจงเป็นผู้นิราศจาก ทุกข์ โศก โรค ภัย บุญมั่นขวัญยืนเถิด

คุณที่รัก ผมได้เสนอเรื่องก่อ ๆ สร้าง ๆ กับคุณมานานแล้ว ทีนี้ผมจะคุยกับคุณเรื่องการศึกษาเสียบ้าง มีคนหลายคนที่เข้าใจผิดว่า วัด ๆ ที่มีศพมีเมรุ การศึกษาของพระเณรในวัดนั้น ๆ มักจะเสีย, ผมว่าไม่จริง, ใครคิดเช่นนั้น ผมว่าของผมเอาเองว่า คิดผิด, และค่อนข้างจะ "ทราม" ไปหน่อย, เหตุผลอย่างอื่นผมจะไม่ขอพูด, เพราะถ้าพูด ๓ วันเห็นจะไม่จบ, รอบรั้วอื่น ๆ ผมไม่รู้ ผมรู้แต่ใน "**รอบรั้วไตรมิตร**" ผมก็จะพูดเฉพาะใน "**รอบรั้วไตรมิตร**" เท่านั้น, แล้วคุณพิจารณาเอาเอง ภายใน "**รอบรั้วไตรมิตร**" นี้ มีโรงเรียนปริยัติธรรมหนึ่งหลัง แม้ว่าจะเล็กไปเพราะที่จำกัด แต่โรงเรียนเล็ก ๆ นี้แหละได้ผลิตนักธรรม และเปรียญขึ้นเป็นอันมาก, นักธรรมรี, เรามีจนชั้นบริบูรณ์, ทำการสอนตั้งแต่เวลา ๑๘.๐๐ น. ถึง ๒๑.๐๐ น. ทุกวัน เว้นเฉพาะวันโกนวันพระที่ต้องสอนกลางคืนก็เพราะเวลากลางวันเรียนบาลีไวยากรณ์ โดยเริ่มตั้งแต่ ๑๓.๐๐ น. เลิกเรียน ๑๗.๐๐ น. ชั้นที่สองมีตั้งแต่ชั้นต้นถึงประโยค ป.ธ. ๕ สำหรับชั้นบาลีปีที่ ๑ ถึงปีที่ ๔ ทางสำนักได้บรรจุหลักสูตรมัธยมสามัญไว้ด้วย, เช่นภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์เป็นต้น ได้เปิดเรียนมาแล้วเป็น เวลา ๔ ปี ชั้นสูงสุดในปัจจุบันคือบาลีมัธยมปีที่ ๔ ซึ่งบัดนี้เป็นที่น่ายินดีว่ากระทรวงศึกษาธิการได้ยอมรับนับถือการศึกษาแผนปัจจุบันนี้ตั้งแต่ปี

พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นต้นไป และปีนี้ทางสำนักเรียนจะได้ส่งเข้าสอบเฉพาะชั้นบาลีมัธยมปีที่ ๓ ผู้ที่สอบไล่ได้มีสิทธิเท่ากับนักเรียนมัธยมสามัญทุกประการ ส่วนชั้นอื่น ๆ ทางสำนักเรียนจะสอบเอง โรงเรียนของเราเล็กและค่อนข้างจะแคบไปหน่อย ไม่พอบรรจุนักเรียน แต่เพื่อเห็นแก่การศึกษา จึงจำเป็นต้องเอากุฏิหลังหนึ่งเป็นที่เรียน ครูที่ทำการสอนอยู่เวลานี้ทั้งบาลีและมัธยมใช้ภิกษุภายในวัดทั้งสิ้น คุณที่รัก คุณพิจารณาเอาเถิดว่าคำกล่าวของคนบางคนมีคุณค่าแก่การยอมรับนับถือหรือหาไม่

ยังอีก คุณที่รัก "**รอบรั้วไตรมิตร**" ยังไม่หมด อดกลั้นฟังต่อไป นึกว่าช่วยผมหน่อย เดี๋ยวผมจะต้องอ่านของผมคนเดียว ผมมีเรื่องจะคุยกับคุณอีกเรื่องที่เล่านี้ก็คือว่าเป็นธรรมเนียมของพวกผม "**ลูกไตรมิตร**" ธรรมเนียมหรือจะว่าประเพณีก็ได้นี้ ได้แก่การจัดงานวันมหาปวารณา หรือที่เรียกกันว่าวันออกพรรษา พวกผมให้ชื่องานนี้ว่า "**งานชุมนุมสามัคคี**" งานนี้มีขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ งานนี้ใครเป็นผู้ดำริห์ผมจะบอกก็ได้, แต่ไม่บอก, เอาเป็นว่าพวกผม "**ลูกไตรมิตร**" ก็แล้วกัน, จุดประสงค์ของงานก็เพื่อเชื่อมความสามัคคีในบรรดา "ลูกไตรมิตร" ทั้งที่อยู่, กำลังจะจากไป, และที่จากไปแล้วสู่โลกอันกว้าง ให้ได้มาพบปะกัน อีกประการหนึ่ง เพื่อฟังโอวาทของพระเดชพระคุณผู้เป็นเสมือนบิดาแห่ง "**ชาวไตรมิตร**" เพื่อน้อมนำไปปฏิบัติตามควรแก่ฐานะของตน ๆ และพร้อมกันนี้, ได้ถือโอกาสแจกใบประกาศนียบัตรแก่ผู้ที่สอบไล่ได้ทั้งในสำนักเรียนและสนามหลวง ตามปกติพวกผมจัดให้มีที่บนศาลาการเปรียญ มีปีเดียวที่พวกผมจัดให้มีในอุโบสถคือ พ.ศ. ๒๔๙๕, ทั้งนี้ก็เพราะมีการเปิดห้องสมุดเป็นทางการด้วย พวกผมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ชื่อว่าห้องสมุด "วิรธรรม" แต่กว่าจะได้ชื่ออันเป็นมงคลนามนี้มาได้แทบแย่ เพราะเมื่อประธานห้องสมุดเสนอขออนุมัติแด่พระเดชพระคุณ ท่านได้ประท้วงมาอย่างรุนแรงและไม่ยอม เห็นจะเกรงพวกปากคัน แต่ผลที่สุดทนความอ้อนวอนของพวกผมผู้เป็นเสมือนลูก ๆ ไม่ได้ ในคราวเปิดห้องสมุดมีการถ่ายภาพยนตร์ไว้เป็นที่ระลึกด้วย ในงาน "ชุมนุมสามัคคี" นี้ สิ่งที่พวกผม "**ลูกไตรมิตร**" ปลาบปลื้มก็คือเพื่อนสหธรรมต่างสำนักได้มาร่วมงานอย่างคับคั่งทุกปี บรรดาญาติโยมก็มิใช่น้อย ทำให้พวกผมหายเหน็ดเหนื่อย

เมื่อยล้าเพราะการสนับสนุนของท่านเหล่านั้นพวกผม "**ลูกไตรมิตร**" จะขอจารึกพระคุณนั้นไว้มิลืมเลย คุณล่ะ เคยไปหรือยัง ? ลองไปชมงานพวกผมดูบ้างซิ "**ลูกไตรมิตร**" พร้อมที่จะคอยรับรอง เชิญเถิดคุณที่รัก โปรดจำไว้ว่าวันมหาปวารณาหรือวันออกพรรษา พวกผมจัดให้มีทุกปี และขอเชิญคุณไปร่วมกับพวกผมทุกปี ถือเสียว่าเป็นบัตรเชิญตลอดกาลก็แล้วกัน

คุณที่รัก ขอผมคุยให้ฟังอีกหน่อยนะ ผมว่ายังไงยังไงคุณก็ต้องฟัง ถ้าคุณหลับผมก็ต้องปลุกให้ฟังจนได้ เพราะถ้าไม่มีใครฟัง ผมคุยคนเดียวคงไม่เหมาะ เดี๋ยวใคร ๆ จะหาว่าผมไม่สบาย ทีนี้ผมจะเล่าเรื่องเด็ก ๆ ใน "**รอบรั้วไตรมิตร**" บ้างเด็ก ๆ หรือคุณจะเรียกว่า "บอยอาราม" ก็ยังได้ ต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับและระเบียบของวัดทุกคน ไม่ว่าโตหรือเล็กระเบียบนี้ได้ประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๙ พระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสเป็นผู้ประกาศใช้ภายในวัด โดยใช้ชื่อว่า "สหบาลศิษย์วัดไตรมิตรวิทยาราม" จุดประสงค์ก็เพื่อที่จะให้เด็กได้รู้จักปกครองตัวเอง สร้างสรรสังคมให้แก่ศิษย์วัด รู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นต้น มีคณะกรรมการเป็นผู้ดำเนินงานและการปกครองเด็กไปในตัวด้วย คณะกรรมการนี้ประกอบด้วย หัวหน้าซึ่งจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสโดยตรง ส่วนกรรมการอีก ๕ ให้หัวหน้าเป็นผู้เลือกแล้วนำเสนอ คณะกรรมการอยู่ในตำแหน่งเพียง ๑ ปี กับมีภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้ควบคุม ในวันธรรมสวนะหลังจากที่ได้ทำวัตรสวดมนต์แล้วภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิขึ้นอบรมเป็นประจำเปิดห้องสมุดและห้องพระให้โดยเฉพาะในวันปิดภาคเรียนเทอมต้น ได้จัดให้มีงานรื่นเริงเป็นประจำตลอดมา มีการ "**ทานเลี้ยง**" ในตอนเย็น นอกจากศิษย์วัดปัจจุบันแล้วก็มีพวกรุ่นพี่ที่เคยอุปสมบทเป็นภิกษุสามเณรในวัดไตรมิตร ฯ มาร่วมด้วย รวมความว่า "**ลูกไตรมิตร**" ทุกรุ่นจะมาร่วมกันในวันนั้น นอกจากพวกที่มีความจำเป็น พระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสจะมาเป็นประธานในพิธี บรรดาศิษย์มาอยู่ใหม่ถวายตัวพร้อมด้วยเครื่องสักการะและกล่าวคำปฏิญาณตนจึงจะได้ชื่อว่าเป็น "ลูกไตรมิตร" โดยสมบูรณ์ หลังจากที่ได้ประทานโอวาทแก่ศิษย์ทั้งหลาย พระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสแจกรางวัลแก่ผู้ที่เรียนดีมีคะแนนอย่างต่ำ ๘๐ % เสร็จ

พิธีแล้ว จึงเป็นเรื่องของการรื่นเริงซึ่งตามปกติมี ละคร ลิเก ผู้แสดงก็คือศิษย์นั่นเอง นอกนั้นแล้วแต่คณะกรรมการของสหบาลฯ แต่ละชุดจะจัดให้มีขึ้น นับว่าได้ผลเป็นที่หน้าพอใจยิ่ง โดยเฉพาะงานรื่นเริงปีนี้ ดนตรีของ ร.ร. อุเทนถวาย มาช่วยบรรเลงตลอดรายการ สำหรับเครื่องแต่งตัวได้รับความกรุณาจากคุณวิฑูรย์ องค์วิศิษฐ์ เจ้าของโรงหนังภาพยนตร์ควีนทุกปี "**ลูกไตรมิตร**" ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง "**ทหารเก่า**" คือผมเอง มีข่าวดีที่จะบอกคุณและบรรดา "**ลูกไตรมิตร**" ทั้งผองให้ทราบว่า บัดนี้ "สมาคมศิษย์วัดไตรมิตรวิทยาราม" ได้ตั้งขึ้นแล้ว "**ลูกไตรมิตร**" ไม่ว่าจะเป็นใคร อยู่แห่งหนตำบลใด ขอเชิญมาสมัครเป็นสมาชิกได้ ผม "**ทหารเก่า**" หวังว่า เลือดไตรมิตรฯ ยังคงเข้มข้นอยู่ในสายเลือดของคุณ จงช่วยกันส่งเสริม "**ไตรมิตร**" เมืองแม่ของเราให้สถิตย์สถาพรอยู่ชั่วนิรันดร์ ทุกอย่างทำเพื่อ "**ไตรมิตร**" เราไม่ต้องการความดีความเด่น แต่ถ้าใครจะคิดหรือเข้าใจด้วยมารยาทอันทรามตามวิสัยของเขา เป็นเรื่องช่วยไม่ได้ และควรอภัยแก่บุคคลเช่นนั้น ผมว่าของผมอย่างนี้และปีนี้ นายกสมาคมคือคุณประธาน ดวงรัตน์ ธ.บ. สั่งให้บอกแก่ "ลูกไตรมิตร" ว่าสมาคมศิษย์วัดไตรมิตรฯ ได้ร่วมทอดกฐินสามัคคี ณ วัดไตรมิตรวิทยาราม ในวันที่ ๑๗ ตุลาคมนี้ เวลา ๘.๓๐ น. และถ้ากระทำได้ ก็จะถือโอกาสเปิดป้ายสมาคมด้วย จึงขอเชิญ "**ลูกไตรมิตร**" ทุกคนไปร่วมอนุโมทนา และร่วมพิธีเปิดป้ายสมาคมโดยพร้อมเพรียงกัน ผมเขียนหรือจะว่าเล่าก็ได้มาถึงตอนนี้ก็พอดีสว่าง โล่งอกแต่ช้ำกายเกือบเข็ดเลย เห็นจะต้องไชโยแก้เมื่อยซะหน่อย อ๊าวไชโย๊....โย๊....โย๊ ลาชั่วคราวนะครับ แล้วผมจะคุยให้ฟังใหม่ โย๊ แหม! หัวเราะไม่ออก....

ทหารเก่า.

จากหนังสือ ไตรมิตรสัมพันธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๔๙๗

รอบรั้วไตรมิตร

บรรดานักอ่านหนังสือ จะเป็นการซื้ออ่านด้วยทรัพย์สินของตนเอง ยืมเขาอ่าน หรือจะกระมิดกระเมี้ยนยืนอ่านตามร้านขายหนังสือ และไม่ว่าหนังสือนั้น ๆ จะเป็นประเภทธรรมมะธรรมโม กาพย์กลอนโคลงฉันท์ หรือจำพวกนวนิยายประเภทตลกขบขันชนิด *"งอหาย"* เรื่องรักกระจุ๋มกระจิ๋มที่ดื่มด่ำอ่อนหวานปานน้ำตาลเมืองเพ็ชรก็ตามเถอะ รับรองได้อย่างมั่นเหมาะว่าเป็นไม่มีวันเสียละที่จะได้รู้จักนามกรของผมข้อนี้วิสัชนาว่า ก็คุณจะรู้จักได้ยังไงในเมื่อกาลฝนหนึ่งผมก็ปรากฏตัวหนหนึ่ง และหนหนึ่งที่ว่านี้ก็มีแต่เฉพาะใน *"ไตรมิตรสัมพันธ์"* และใน *"ไตรมิตรสัมพันธ์"* เล่าก็วาดลวดลายแต่เรื่อง *"รอบรั้ว"* เรื่องอื่นไม่เกี่ยว แล้วธุระอะไรนามกรของผมจึงจะต้องไปปรากฏโฉมตามหนังสือที่ผมไม่ได้เขียนได้แต่ง ฉวยว่า ถ้าใครก็ตามถ้าหากบังเอิญไปพบนามกรของผมในหนังสือหนังหาเล่มอื่น ให้พึงสันนิษฐานไว้ก่อนว่า นั่นแหละผมขายเป็นกิโล ๆ แล้วจตุปัจจัยชักจะยอบแยบเต็มประดา ถ้าผ่านไปผ่านมาก็เหลียวแลกันบ้าง เรื่องมันเป็นอย่างงั้น

พูดถึงเรื่อง *"ขีดๆ เขียนๆ"* ว่าที่สัตย์ที่จริงผมก็ถนัดโขอยู่เหมือนกัน พูดแล้วจะหาว่าคุยเมื่อครั้งกระโน้นสมัยผมยังหนุ่มแน่นอกสามนิ้ว ถ้าใครจะริอ่าน *"อย่างว่า"* จะต้องหัดเพลงยาวถึงจะได้การ ผมจะลองขยับบทไหว้ครูให้คุณชมก็ได้พอขึ้นต้นก็ว่า *"ขอเสียงสารมาสมานไมตรีสมร"* เท่านี้คุณก็คงจะเดาออกว่าผม *"กำนันทอง"* แน่แค่ไหน หรือเอาอีกนิดก็ยังได้ คราวนี้ผมจะว่าบทจาก *"เสียดายชื่นรสรู้เคยชูชื่น ไหนจะคืนขวัญน้องได้ครองขวัญ เสียดายผิวจันทร์เจือเนื้อนวลจันทร์ จะนับวันคืนลับไม่กลับคืน"* เป็นไง ? พอจะไปวัดไปวาได้ไหม ผมว่าแล้วว่าเรื่อง *"ขีดๆ เขียนๆ"* น่ะพอจะ *"เบ่ง"* ได้เหมือนกัน แต่ว่า เสียใจกับคุณจริง ๆ เห็นจะไม่ได้อ่านสำนวนอันหยดย้อยของผมแน่ ๆ เพราะหนังสือที่คุณอ่านอยู่นี้หนักไปข้างธรรมะธรรมโม เอายังงี้เป็นไง หนังสืออะไร ๆ ที่คุณอ่านแล้ว

ชอบในสำบัดสำนวนของเขาก็คิดเสียว่านั่นแหละสำนวน *"กำนันทอง"* ผมว่ายังงี้ที่จะสดวกด้วยกันทั้งสองฝ่าย คุณก็ไม่ต้องขึ้นขมผมก็ไม่เสียหาย เหมาะสมแท้ ๆ เหมือนกิ่งตำแยกับใบตำแย.

ผมอารัมภบทกับคุณเสียจนเกือบจะลืมหน้าที่พล *"ตระเวน"* จะทำยังไงได้เพราะนานทีปีหนจะได้วาดลวดลายสักครั้ง เลยคุยเพลินไปหน่อย ตามปกติผมก็เป็นอย่างนี้เสียด้วย ลงชนิด *"น้ำลายแตกคอ"* แล้วละก้อสต๊อบไม่ค่อยอยู่ เอาละครับ....ผมจะเริ่มตระเวนตามหน้าที่เสียที สิ่งแรกที่ผมจะเสนอแก่คุณก็ได้แก่งาน *"ชุมนุมสามัคคี"* ที่พวกเราจัดให้มีขึ้นตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมา งานนี้ได้มีขึ้นเมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๐๐ ซึ่งตรงกับวันมหาปวารณาหรือวัน *"ออกพรรษา"* นั่นเองนอกจากเป็นงานร่วมความสามัคคีระหว่าง *"ลูกไตรมิตร"* แล้วจะถือว่าเป็นการส่งน้องใหม่ก็ว่าได้ เพราะบรรดา *"น้อง ๆ"* ที่เข้ามาพำนักอาศัยในสำนักไตรมิตรนั้น ใกล้เวลาที่จะต้องจากไปปฏิบัติกิจตามหน้าที่ของแต่ละท่านแล้วเพราะส่วนมากเป็นข้าราชการประจำที่ลาอุปสมบท พวกเราจึงได้กำหนดจัดงานในวัน *"ออกพรรษา"* จะให้เนิ่นช้าต่อไปก็เกรงใจคุณ ๆ ที่นับวันคอยมาหลายเวลา ตกว่า อาศัยซึ่งกันและกันเป็นไปตามประสาพี่น้อง สำหรับรายละเอียดของงานนั้น เริ่มต้นด้วยการสดับโอวาทของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระอุปัชฌายาจารย์ที่เคารพยิ่งของพวกเรา หลังจากนั้นได้ทำการแจกใบประกาศนียบัตรแก่บรรดานวกะที่สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักตามธรรมดาทุกปีมาพระเดชพระคุณท่านเจ้าสำนักเรียนได้เมตตาจัดรางวัลให้แก่ผู้ที่สอบได้ที่ ๑ และที่ ๒ ด้วย สำหรับปีการศึกษานี้เป็นที่น่าเสียดายที่รางวัลนั้นก็จัดไว้แล้ว แต่หาคนรับไม่ได้ เพราะไม่มีท่านผู้ใดสอบได้ตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ เป็นอันว่าในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ไม่มีใครถูกคัดเลือกเป็น *"ดาราหน้าปก"*.....เสร็จจากการรับใบประกาศนียบัตร นวกภิกษุถวายของที่ระลึกแก่สำนักเรียน ท่านเจ้าคุณพระอุปัชฌาย์พระอาจารย์และครูผู้ทำการสอน ต่อจากนั้นได้กล่าวคำปฏิญาณตนที่จะซื่อตรงจงรักต่อสำนักและพระอุปัชฌายาจารย์ตามลำดับ นับเป็นการกระทำที่น่าสรรเสริญยิ่ง ควรแก่การถือเป็นแบบฉบับ เพราะยุคปัจจุบันนี้เท่าที่สังเกตด้วยสายตาของคนโง่ ๆ อย่างผม ความกตัญญูรู้คุณในบุพพการีชนมีความหมายน้อยเต็มที

จำพวก *"ลูกศิษย์คิดล้างครู ลูกไม่รู้คุณพ่อมัน"* นั้นช่างดกดื่นเสียจริง ๆ สาธุ....ขอท่านผู้กตัญญูรู้คุณจงจำเริญเถิด....เมื่อเสร็จพิธีการลำดับนั้น ท่านอาจารย์ท้ายตึก *"คนขยัน"* ประจำตำบล ผู้รับหน้าที่ *"ผักต้มขนมยำ"* ผู้คอยที่คอยท่าอยู่แล้ว ก็ได้เริ่มส่งกัปปิยจังหันอันควรแก่สมณะบริโภคมาเปิด "ฟรีบาร์" กันตามธรรมเนียม เรื่องของ *"ชาววัด"* อย่างเรา ๆ ก็อย่างว่ามีแต่จำพวก *"อุทกัง"* เสียแหละมาก เป็นต้นว่า *"อุทกังมะตูมต้ม"* หรือ *"อุทกังส้ม"* ที่อยู่ในขวดจะมีของที่พอจะขบเคี้ยวเล่นเพื่อถอนพ้นก็เห็นมีแต่ *"กัปปิยะทอฟฟี่"* เท่านั้น ผมลองชิมดูหมดไป ๒ ชิ้น..... เมื่อเลี้ยงดูแต่ไม่ได้ปูเสื่อกันพอมัชฌิมาปฏิปทาแล้ว ต่อจากนั้นได้เปิดอภิปรายปัญหาธรรมเป็นอันสุดท้ายโดยท่านผู้คงกะเรียนในสำนักทั้งนั้น เอาไว้ให้ลมฟ้าอากาศปลอดโปร่งก่อนผมจะบอกชื่อท่านเหล่านั้นให้สำหรับเวลานี้ขอสงวนเป็นความลับในราชการไว้ก่อน ในงานนี้นอกจากพวกเรา *"เก่ากับใหม่"* แล้วท่านเจ้าคุณปริยัติสุธี เลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง ภิกษุสามเณรที่เป็นนักเรียนในสำนักซึ่งถือว่าเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขอันเดียวกันและบรรดาญาติโยมได้ให้เกียรติมาร่วมงานกับพวกเราด้วย ผมในนาม *"ลูกไตรมิตร"* ขอแสดงความขอบคุณไว้ ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง และถ้าหากมีอะไรขาดตกบกพร่องไปบ้าง หวังว่าคงเมตตาอภัยให้ *"ลูกไตรมิตร"* ด้วย

เมื่อปีที่แล้วคือ พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งบรรดาปราชญ์ทั้งหลายยังตกลงกันไม่ได้ว่าจะเรียก *"กึ่งพุทธกาล"* หรือ *"๒๕ พุทธศตวรษ"* กันแน่นั้น ผมได้พาคุณ *"ตระเวน"* ดูอิฐหักกากปูนที่วางเรียงรายอยู่รอบ ๆ พระวิหาร บัดนี้ได้มาผสมผสานเป็นโรงเรียนขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบแล้วในรูปตึกสองชั้นมีมุขหน้าจะสวยสดงดงามประการใดนั้นผมได้ *"ชักรูป"* ให้คุณดูแล้วในหนังสือที่คุณกำลังถืออยู่นี้เอง เป็นความปรารถนาอย่างแรงกล้าของพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสที่จะให้แล้วเสร็จก่อนการสอบไล่สนามหลวงประจำปี ๒๕๐๐ กาลก็สมตามความประสงค์โดยใช้เป็นสถานที่สอบธรรมและบาลีทันตามกำหนด และบัดนี้ก็ได้ใช้เป็นสถานศึกษาอันถาวรของสำนักเรียน นับว่าเป็นงานอีกชิ้นหนึ่งที่พระเดชพระคุณได้สร้างสมบัติอันล้ำค่าไว้ให้ *"ลูกไตรมิตร"* เพื่อเป็นมงคลตกทอดกันต่อไปชั่วกาลนาน ส่วนเรื่อง

การศึกษาของสำนักเรียนเรานั้น เมื่อปีที่แล้วผมได้ให้สถิติการศึกษาในรอบ ๑๐ ปี ไว้แล้วในหนังสือ *"ไตรมิตรสัมพันธ์"* เล่มประจำปี ๒๕๐๐ จะนำมาเสนอไว้ในที่นี้อีกประเดี๋ยวจะหาว่าผมนำเรื่องเก่ามาเล่าใหม่ ฉะนั้นผมจึงขอรวบรัดตัดใจความเสียเลย แต่ก่อนที่ผมจะเสนอการศึกษาในปัจจุบันจะขอนำผลการสอบประจำปี ๒๕๐๐ มาให้คุณทราบไว้บ้าง โดยเฉพาะในด้านวิสามัญศึกษานั้น ชั้นบาลีวิสามัญปีที่ ๑-๒-๔ และปีที่ ๕ ทางสำนักเรียนได้จัดการสอบไล่เอง ชั้นบาลีวิสามัญปีที่ ๓ และบาลีวิสามัญปีที่ ๖ ได้ส่งสมทบสอบตามระเบียบของทางราชการที่ได้วางไว้ ชั้นบาลีวิสามัญปีที่ ๓ ส่งเข้าสอบ ๒๒ รูป สอบไล่ได้ ๑๘ รูป รายชื่อนั้นต้องขอประทานโทษที่ไม่ได้นำลงไว้เพราะมากหน้าหลายตาด้วยกัน ชั้นบาลีวิสามัญปีที่ ๖ ส่งเข้าสอบ ๘ รูป สอบไล่ได้ ๕ รูปคือ ๑. พระมหาบุญสิทธิ์ วีรญาโณ ๒. พระมหามงคล สุมงฺคโล ๓. พระมหาชัยวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน ๔. พระมหาสมพร ปวโรภาโส ๕. พระมหาอุบล สุภาจาโร อนึ่งบรรดาครูของสำนักได้สมัครเข้าสอบชั้นมัธยมปีที่ ๘ หรือเตรียมอุดมปีที่ ๒ ตามประกาศของกระทรวงศึกษารวม ๓ รูป สอบไล่ได้ทั้ง ๓ รูป คือ ๑. พระมหาวิโรจน์ จนฺทาโภ ๒. พระมหาสุทธิ ญาณสุทฺธิ ๓. พระมหาสายทอง กลฺยาณเพิมฺโพ ด้านการศึกษาปริยัติธรรม ประโยค ป.ธ. ๓ ส่งเข้าสอบ ๓๘ รูป สอบได้ ๘ รูป เฉพาะที่อยู่ในสำนักไตรมิตร คือ ๑. พระมหาส่อน อภิชาโต ๒. พระมหาสนธยา ธมฺมธีโร ๓. สามเณรศิริ ประโยค ป.ธ. ๔ ส่งเข้าสอบ ๑๑ รูป สอบได้ ๖ รูป คือ ๑. พระมหาสมาน เขมวโร ๒. พระมหาอมร ภุมฺมโชโต ๓. พระมหาอุบล สุภาจาโร ๔. พระมหาสมพร ปวโรภาโส ๕. พระมหาเฉลิมชัย เขมรโต ๖. สามเณรจรัญ ประโยค ป.ธ. ๕ และประโยค ป.ธ. ๖ ส่งเข้าสอบเท่าไรสอบได้หรือตกอย่างละเท่าไรขอสงวนเป็นความลับ เอาไว้ปีหน้าผมจะบอกให้ทราบ ไม่ใช่ปิดแต่ยังไม่อยากจะบอก ประโยค ป.ธ. ๗ ส่งเข้าสอบดูเหมือนจะหลายรูป แต่ไปถึงสนามเพียงรูปเดียวและก็สอบได้เสียด้วย ผู้นั้นคือ สามเณรสำรวย สารัตถ์ ฟังแต่ชื่อแล้วดูเหมือนจะไม่ค่อย *"เอาถ่าน"* แต่ที่ไหนได้สอบตกไม่ค่อยเป็นเลย สอบครั้งไรหมอได้ทุกที อนุโมทนาด้วยจริง ๆ........

ณ โอกาสต่อไปนี้ ผมผู้ได้รับสมมติสมัญญาให้เป็น พลตระเวนก็จะได้วิสัชนาเรื่องการศึกษาในปัจจุบันสืบต่อไป ตามสำเนาเค้าเรื่องว่านับตั้งแต่ทางวัดได้เปิดสำนักเรียนมานับเป็นเวลานาน ยังไม่เคยปรากฏว่าปีไหนจะมีผู้สมัครเรียนมากเท่าปี ๒๕๐๐ นี้เลย เฉพาะบาลีวิสามัญปีที่ ๑ ชั้นเดียวมีผู้สมัครเรียนถึง ๑๕๐ รูปเศษ ตามโครงการณ์เดิมกำหนดไว้ว่าจะเปิดสอนเพียงห้องเดียว และบรรจุนักเรียนเพียง ๕๐ รูป แต่เมื่อได้เห็นศรัทธาปสาทะอันแก่กล้าของบรรดานักศึกษาเช่นนี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าสำนักเรียนจึงบัญชาให้จัดสถานที่เปิดรับอีกหนึ่งห้อง ให้สอบคัดเลือกรับไว้เพียง ๑๐๐ รูป ทั้งนี้เพื่อความยุติธรรมในการรับ และบรรจุครูเพิ่มแผนกบาลีและสามัญศึกษาส่วนชั้นอื่น ๆ นับแต่ชั้นบาลีวิสามัญปีที่ ๒ ขึ้นไปคงเป็นไปตามเดิม เพราะทางสำนักเรียนไม่ยอมรับนักเรียนใหม่ที่มาขอสมัครเรียนข้ามชั้น การก็เรียบร้อยลงด้วยประการฉะนี้ อนึ่ง เพื่อให้คุณได้ทราบเรื่องการขยายการศึกษาของเราที่แผ่กว้างออกไปในส่วนภูมิภาค หลังจากได้เปิดสาขา ๑ ขึ้นที่วัดท่าเกวียน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ในความควบคุมของท่านเจ้าคุณพระเขมารามมุนี เจ้าคณะจังหวัด เปิดสาขา ๓ ที่วัดกลางวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการในความอุปการะของพระเดชพระคุณท่านเจ้าสำนักเรียนของเรา เพราะเป็นผู้รักษาการณ์ในตำแหน่งเจ้าอาวาสอยู่แล้ว ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนเป็นอันดีจากคณะสงฆ์และกรรมการแห่งวัดนั้นพวกเรา *"ลูกไตรมิตร"* ขอต้อนรับน้องใหม่ด้วยความโสมนัสยิ่ง หวังว่าสำนักเรียนทั้ง ๔ แห่งของเราซึ่งเปรียบเสมือนสายธาราแห่งการศึกษาอันเดียวกันคงจะกอดคอร่วมแรงร่วมใจพ้นผ่าอุปสรรคทั้งมวลเพื่อผลไพบูลย์ในอนาคต และคงจะถือประดุจพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกันตลอดไปชั่วกาลนาน ขอน้องใหม่ทุกท่านจงสำเร็จผลตามความมุ่งมาตรปรารถนาถึงพร้อมด้วยจตุรพิธพรเถิด ถ้าโชคดีมีทรัพย์ผมมีนามกรว่า *"กำนันทอง"* จะไปเยี่ยมเยียนบ้าง เวลานี้ขอทุเลาไว้ก่อนก็เรื่อง *"อย่างว่า"* แหละครับ.

คุณที่รัก ผมได้พาคุณถูลู่ถูกังมาในแดนสงบบ้างไม่สงบบ้างเสียพอแรง ถ้าจะเปรียบการตระเวนของผมเป็นเพลง อย่างชั้นดีก็เห็นจะได้แก่เพลง *"ไม่ทรงเครื่อง"* หรือ

จำพวก *"เพลงขายยา"* อะไร ๆ งั้นแหละ ผมมานั่งนึกตรึกตรองดูกี่รอบ ๆ ผลที่ได้รับก็เห็นมีแต่คุณคงเบื่อ จะไม่จริงยังไงกันเพราะผม *"ตระเวน"* เองยังเบื่อตัวเองเลย แต่ว่าหน้าที่สำคัญเหนือสิ่งอื่น ก็ต้องว่ากันไปตามเนื้อหา ถ้าคุณเกิดเบื่อมาก ๆ ก็นึกเสียว่าช่วย *"กำนันทอง"* เขาหน่อยก็แล้วกัน ที่จะทำให้คุณค่อยสบายอกสบายใจขึ้นอันว่าเรื่องที่ผมจะ *"ตระเวน"* ให้คุณฟังต่อไปนี้ก็คือเรื่อง *"งานสหบาลศิษย์วัดไตรมิตรวิทยาราม"* ซึ่งได้จัดให้มีขึ้นเมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๐๑ เรียกกันให้โก้นิดหน่อยก็ว่า *"งานรื่นเริงและต้อนรับน้องใหม่"* เป็นงานประจำปีของพวกลูกศิษย์ลูกหาเขา ระยะแรกเป็นงานพิธี เริ่มต้นด้วยประชุมสดับโอวาทของพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสเมื่อเวลา ๑๕.๓๐ น. เสร็จแล้วนำศิษย์ใหม่เข้าถวายตัวตามประเพณีของวัดเรา จากนั้นหัวหน้าสหบาล ฯ คือนาย พินิจ วุฒิศิลป์ อ่านระเบียบการ *"สหบาลวัดไตรมิตร ฯ"* เด็กใหม่กล่าวปฏิญาณตน ต่อจากนั้นพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสแจกรางวัลแก่ผู้ที่สอบไล่ได้ตั้งแต่ ๘๐% ขึ้นไปนอกเหนือไปจากรางวัลแล้วยังช่วยทุนการศึกษาตามระเบียบที่ตั้งไว้ด้วย สำหรับปีการศึกษา ๒๕๐๑ นี้ผู้ได้รับคือ นายจัตุรงค์ อรัญยกานนท์ นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งได้รับติดต่อกันมาถึง ๓ ปี นับว่าเธอผู้นี้สามารถรักษาความดีของเธอได้อย่างน่าชมเชยจริง ๆ ชาว *"สหบาลศิษย์ไตรมิตรวิทยาราม"* ควรถือเป็นแบบอย่าง....หลังจากเสร็จพิธีภายในแล้วจัดเป็นระยะรื่นเริง เริ่มต้นด้วย *"มาร์ชสหบาล"* โดยการนำของหัวหน้า รำเบิกโรงของนักศึกษานาฏศิลป์แห่งศิลปากรซึ่งได้เอื้อเฟื้อมาช่วยเฉพาะบุคคล ทำให้งานค่อยมีชีวิตชีวาขึ้นโข....จากนั้นก็มีการเล่นเบ็ดเตล็ดเช่นละครย่อย ลิเกตลกโดยสมาชิกสหบาล ฯ และปิดรายการโดยดนตรีของ ร.ร. อำนวยศิลป์ ธนบุรี ผมในนามของ *"สหบาลศิษย์วัดไตรมิตรวิทยาราม"* ขอขอบคุณท่านที่มีใจเอื้ออารีไว้ ณ โอกาสนี้ด้วยสหบาลศิษย์ ฯ จักไม่ลืมพระคุณของท่าน หวังว่าคงจะได้รับเมตตาจิตจากท่าน และอ้า เด็ก ๆ หลายคนบ่นว่าเพลงนั้นยังจำได้....และบ่นว่า *"รุ่นพี่ ๆ"* ปีนี้หายหน้าไปหลายคน ลืม *"ไตรมิตร"* แล้วหรือครับ....

ผมบรรยายความตามไท้มาก็หลายรสหลายเรื่องแล้ว คุณคงคิดว่าหมดและโล่งอกแล้วที่ช่วยอ่านเรื่องของผมมาด้วยความอดทน แต่ยังก่อนเรื่อง *"รอบรั้ว"* ของผมยังไม่

หมดง่าย ๆ หรอก ผมยังมีข่าวจะบอกคุณอีก ข่าวเรื่องแรกก็คือการไปตรวจธรรมที่วัดคลองสวน อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา พวกเราได้ออกเดินทางเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๐๐ เพราะเป็นธรรมดาของกองเลขา ฯ ที่จะต้องเริ่มงานก่อน และแล้วเสร็จทีหลังเหมือน ๆ กับคนครัวนั่นแหละ ยิ่งมารวมกันถึง ๒ จังหวัดด้วยแล้วงานยิ่งมากขึ้น แต่ก็เรียบร้อยไปได้ แม้ว่าจะเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าบ้างพวกเราก็เต็มใจและพอใจในผลงานของเราเสมอ เพราะเป็นการปฏิบัติศาสนกิจโดยแท้ กว่าจะเสร็จการตรวจก็ตกถึง ๓ วัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของ *"ชาวคลองสวน"* นับตั้งแต่ท่านพระครูวิบูล-ธรรมขันธ์ เจ้าอาวาสวัดคลองสวนตลอดถึงบรรดาญาติโยมทั้งหลายยังตรึงใจของพวกเราอยู่เสมอ เป็นดินแดนแห่ง *"ความอารี"* โดยแท้ สาธุขอให้เจริญรุ่งเรืองเถิด........

อนึ่ง และก็ *"คลองสวน"* อีกเหมือนกันที่ทำให้ *"ลูกไตรมิตร"* ต้องไป ๆ มา ๆ อยู่ไม่ขาด ทั้งนี้ก็โดยที่ *"ก๋ง"* ของพวกเราคือคุณโยมชายของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพ่อของพวกเราได้มาอยู่ที่นี่ และถึงแก่มรณกรรมลงในแหล่งกำเนิดของท่านเองเมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๐๑ ได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านคุณใหญ่ และคุณเนี้ย ถนอมสิงห์ ตลอด ๗ วัน นายห้างกำธร วิสุทธิผล ได้นำกงเต๊กไปสวด ๑ คืน ๑ วัน เมื่อครบ ๗ วัน แล้วได้ปิดศพ และเปิดบำเพ็ญกุศล ๗ วันต่อครั้งหนึ่ง ในสตมวารที่ ๒ พวกเรา *"คณะลูกไตรมิตร"* ได้รับเป็นเจ้าภาพ ในการบำเพ็ญกุศลนั้นมีรายการดังนี้ เวลา ๑๘.๓๐ น. มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ โดยท่านเจ้าคุณพระปริยัติสุธี สำนักวัดมหาธาตุเป็นองค์แสดง พระสงฆ์ ๔ รูป สวดศารทพรตบรรยายเสร็จแล้วพระสงฆ์ ๒๐ รูป สดับปกรณ์ ๒๐.๐๐ น. สวดพระอภิธรรมเป็นเสร็จพิธี สัตตมวารที่ ๓ คณะสงฆ์และกรรมการวัดกลางวรวิหาร สมุทรปราการ สัตตมวารที่ ๔ สมาคมศิษย์วัดไตรมิตร ฯ และ พ.ต.ต. อุย สินปัญจะ สัตตมวารที่ ๕ นายประวิทย์ *"ฮั้ว ฮะ ฮวด"* สัตตมวารที่ ๖ คณะสงฆ์อำเภอพานทอง ชลบุรี เป็นเจ้าภาพปัญญาสมวาร คณะกรรมการจีนศาลเจ้า *"ไต้เสี่ยฮุดโจ้ว"* เป็นเจ้าภาพ ซึ่งจะครบกำหนดในวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ นี้ และจากนั้นก็จะได้บำเพ็ญกุศลต่อไปจนกว่าจะ

ถึงวันประชุมเพลิงและในงานนี้ผู้ที่เป็นกำลังสำคัญอีก ๒ ท่านที่ผมจะลืมกล่าวมิเสียได้ก็คือ ท่านมหาสม และคุณนายทัศนีย์ พ่วงภักดี เจ้าของสำนักงาน *"ส. ธรรมภักดี"* คำนวณอายุของท่านได้ ๘๗ ปี ขอผลานิสงส์ที่ท่านได้ร่วมบำเพ็ญนี้ จงดลบันดาลให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของ *"ก๋ง"* จงสู่สุคติโลกสวรรค์เถิด...........

คุณที่รัก ก่อนที่จะได้จบรายการ *"รอบรั้วไตรมิตร"* อันกระห่อนกระแท่นนี้คณะจัดทำหนังสือ *"ไตรมิตรสัมพันธ์"* และผม *"กำนันทอง"* ผู้มีส่วนกะเขาบ้างเล็กน้อย ขอขอบคุณบรรดาห้างร้านต่าง ๆ ที่ได้อนุเคราะห์ช่วยเหลือในกุศลวิทยาทานโดยเฉพาะ คุณอุ่นใจ บุญเสริมแท้ แห่งศาลเจ้าและกรรมการสมาคมศิษย์วัดไตรมิตร ฯ ซึ่งได้เป็นกำลังใหญ่ในการช่วยเหลือวิ่งเต้นหาโฆษณาเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน คุณบุญเกิด ก๊กประยูร บุรุษรูปหล่อแห่งการรถไฟ ที่อุตส่าห์มา *"ชักรูป"* ให้เป็นประจำปี และบรรดาใครก็ได้ที่มีใจอารีแก่ *"ไตรมิตรสัมพันธ์"* ขอความสุขศิริสรรพ์พิพัฒนมงคล จงสำฤทธิ์ผลดังความปรารถนา จะนึกอะไร ๆ ก็ให้ได้มาดังใจปองถ้าเป็นคุณ ๆ ผู้ชายละก้อต้องให้เกินสองถึงจะถูกตำราสรรพภัยโรคาจงแคล้วคลาดแหละไกลอย่าย่ำยี ผมขอจบเพียงแค่นี้แล้วค่อยพบกันใหม่, สวัสดีครับ...........

กำนันทอง.

จากหนังสือ ไตรมิตรสัมพันธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๑

อะไร ? ก็ได้

รักล้อใช่เล่นลิ้น *รุกราน*
รานรุกผูกจิตรพาล *กล่าวถ้อย*
ถ้อยกล่าวร้าวรานผลาญ *พรรคพวก*
พวกพรรครักใช่น้อย *พ่างเพี้ยงภูผา*

ฟ้าแจ้ง....ฟ้าแจ้ง จางปาง เปล่า ไม่ใช่คิดจะร้องเพลงผู้ใหญ่ลี ผมหมายถึงการตื่นจากการนอนของผมเมื่อฟ้าแจ้งในวันนั้น ตอนหลับผมเบ่งกำลังภายในเพื่อจะได้ฝันถึง "**อย่างว่า**" แต่ไม่ยักกะเป็นผล ไพร่ไปฝันถึงเรื่องเก่า ๆ ที่ว่าเก่านั้นเป็นไฉน ตีวงเข้ามาผมจะเล่าให้ฟัง แต่ว่า เหยียบเสียนะใครรู้จะเสียหน้าเรื่องของเรื่องก็ไม่มีอะไรพิสดาร ผมฝันถึงสมัยผมเป็นเด็กซึ่งอยู่ในชนบทห่างไกลปืนเที่ยง มีสะโหร่งฝันเดียวก็ไปได้รอบทิศ พาหนะของผมก็คือไอ้ทุย สรุปสั้น ๆ ก็คือขี่ควายเที่ยวท้องทุ่งแล้วผมก็ตื่น เป็นไง ? คุณ ๆ คิดว่างวดหน้านี้จะออกเลขอะไร ? ผมว่าถ้าคิดถูกคงถูกแน่ ว่างั้นเถอะ ทำให้ผมคิดถึงความหลัง ความหลังอันแสนเศร้า แต่ว่าตอนนั้นผมไม่เศร้า กลับดีใจเสียด้วยซ้ำ ดีใจก็เพราะจะได้ไปอยู่ "**บางกอก**" เหตุผลของผมในขณะนั้นก็คือ คนบางกอกดีทุกอย่าง มีแต่คนร่ำรวย แต่งเนื้อแต่งตัวสวย มีเครื่องใช้แปลก ๆ ไม่เหมือนคนบ้านผม แต่งกายก็ไม่เข้าท่า มอม ๆ แมม ๆ เหม็นกลิ่นโคลนสาปควาย ทำให้เด็กท้องทุ่งอย่างผมใฝ่ฝัน ก่อนเดินทางผมต้องตระเวนไปกราบลาผู้ใหญ่หลายคน ท่านให้ศีลให้พรเป็นการใหญ่ ยังไม่ทันเหยียบบางกอกเลยผมทำท่าจะเป็นคน "บางกอก" เข้าให้แล้วเพราะมีแต่คนเอาใจ เพื่อน ๆ เข้าหาไม่ค่อยได้ซะแล้วใจมันระลึกอยู่ว่า "ข้าเป็นคนบางกอกเว้ย" คนละชั้น ท่านผู้ใหญ่คงจะมองเห็นความเปลี่ยนแปลงของผม ท่านเตือนแกมสอนว่า "**ไอ้หนู เองไปอยู่บางกอกแล้วอย่าลืมตัวนะ ข้าเคยเห็นมาแล้ว คนไปอยู่บางกอกนาน ๆ ความ**

จำมักเลื่อม จำใครไม่ค่อยได้ ยังไงๆ เอ็งหาแว่นดีๆ ใส่เสียนะ ควายรูปร่างยังไงจำไว้จะได้ไม่ลืม" แล้วยังเล่าเรื่องคนอื่นให้ผมฟังว่า ท่านจ้าวองค์หนึ่ง วัดไหนไม่ต้องถาม แกเล่าว่าวันหนึ่งโยมสองคนลงมาเยี่ยม ชาวนานี่ครับ การแต่งเนื้อแต่งตัวไม่ต้องพูด ว่าก็ว่าเถอะ แต่งตัวไม่เป็นสัปรดขลุ่ยอะไรทั้งสิ้น แกเล่าว่า เมื่อไปถึงกุฎิลูกชายก็ไม่กล้าขึ้นไป กลัวพระลูกชายจะอายแขกเลยนั่งรออยู่หน้าห้อง ท่านจ้าวกำลังนั่งรับแขกล้วนแต่ผู้รากมากดี จะทักโยมก็อาย เมื่อแขกถามจะบอกว่าเป็นโยมก็กระดากเพราะความเป็น "ท่านจ้าว" ของท่าน เลยบอกอย่างขอไปทีว่า "**ขอทาน**" เมื่อโยมได้ฟังก็เลยพากันกลับ ตั้งแต่นั้นมา "**ท่านจ้าว**" เข้าหาโยมไม่ได้จนตายจากกัน แกซ้ำท้ายว่า "**เองอย่าเอาอย่างนะไอ้หนู มันอัปปรีย์**" นี่คือคำบอกเล่าและคำสอนของคนบ้านนอกครึๆ คนหนึ่ง ขอสาธุชนคนดีทั้งหลายจงจำไว้และอย่าเอาเป็นตัวอย่างประพฤติตาม เพราะ

สักวาเกิดเป็นคนคนให้ทั่ว ถ้าเมามัวลาภยศหมดศักดิ์ศรี
คนแต่กายใจทรามหมดความดี เหมือนมณีไร้ค่าไม่หน้ายล
คำโบราณพาที ว่าดียิ่ง เขาว่าลิงจองหองมันพองขน
คนไม่รู้บุญคุณสูญสิ้นคน สัปดนเยี่ยงนี้อัปปรีย์เอย.

ผมเคยอ่านคำสอนในศาสนาต่างๆ หลายศาสนาในเรื่อง "ความกตัญญู" พูดได้ว่าทุกศาสนา โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนาด้วยแล้วถือเป็นความสำคัญยิ่งประการหนึ่งในการวิเคราะห์คนดีคนชั่ว ดังพระบาลีที่ว่า "**นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา**" ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี หมายความว่า คนดีคือคนที่รู้คุณคนและรู้จักตอบแทนบุญคุณผู้ที่ทำคุณให้จะโดยวิธีใดนั้นสุดแต่โอกาส ส่วนคนอกตัญญูไม่รู้จักบุญคุณของผู้มีพระคุณนั้น คนโบราณท่านถือเป็นกาลกิณีบุคคล อย่างที่ท่านสอนไว้ในมูลบทบรรพกิจอันเป็นแบบเรียนสมัยเมื่อผมยังเป็นเด็กวัด ท่านว่าของท่านยังงี้

ประกอบชอบเป็นผิด กลับจริตผิดโบราณ
สามัญอันธพาล ผลาญคนซื่อถือสัตย์ธรรม์
ลูกศิษย์คิดล้างครู ลูกไม่รู้คุณพ่อมัน
ส่อเสียดเบียดเบียนกัน ลอบฆ่าฟันคือตัณหา ฯลฯ

ผมได้นำความเรื่องนี้เรียนถามท่านผู้สันทัดกรณีย์คือท่านมหาหิงค์กับท่านขุนมัฆ-วานรังสรรค์ว่ามีความเห็นประการใด ท่านทั้งสองอุทานพร้อม ๆ กันว่า "**โบราณ**" แล้วชี้แจงแสดงไขว่า "**ไอ้กาละกินงกิณีมันสมัยเก่าตั้งแต่ปู่....ของปู่....ของปู่โน่น สมัยปัจจุบันมันเจริญจนไปดวงจงดวงจันทร์กันแล้ว มัวแต่โง่เง่าเต่าตุ่นอยู่ได้ ไอ้กะตงกะตัญญุน่ะอย่าไปพูดถึง มันล้าสมัยไกลความเจริญ**" แล้วสบตากันพร้อม ๆ กันยิ้ม

ผมมาคิด ๆ ดู ถ้าจะจริงแฮะ เดี๋ยวนี้โลกมันเจริญ ก่อนนี้ เมื่อผมเรียนหนังสือกอขอกอกาอยู่บ้านนอกครูตีสบัดช่อเลย ว่าอย่าเป็นอย่า ใครขืนทำสิ่งที่แน่ ๆ ก็คือไม้เรียวอย่างที่คนเก่าว่าผมเขาเตือนว่า "**ระวังตัวกลัวครูหนูเอ๋ย ไม้เรียวเจียวเว้ย กูเคยเข็ดหลาบขวาบเขวียว**" เห็นจะเป็นเพราะเหตุนี้เองคนแก่า ๆ จึงโง่ เพราะนักวิชาการท่านว่ามันทำให้เด็กใจเสียสมองทึบ มาสมัยนี้ท่านจึงห้ามการเฆี่ยนตี เด็กปัจจุบันว่านอนสอนง่ายสมองปลอดโปร่ง พูดได้ว่าเกือบไม่มีเด็กเสียซักกะคน เรียบร้อยเหมือนผ้าของ "ธนานุ-เคราะห์" เพราะฉะนั้นครูจึงไม่ค่อยมีความหมายใด ๆ พูดก็พูดเถอะ ครูก็เหมือน "**ลูกจ้าง**" ธรรมดา ๆ ยังกะคนทำกับข้าวที่บ้าน มีหน้าที่ต่างกันหน่อย คนโน้นทำกับข้าวดูบ้าน คนนี้สอนหนังสือ เงินก็จ่ายให้เป็นรายเดือนรายปี แล้วจะเอาบุญคุณอะไรกัน ครูบางคนเห็นว่าชื่อเสียงไม่เพราะ ยังรวมกันตั้งชื่อให้ใหม่ เท่านี้ก็น่าจะเป็นบุญคุณเสียอีก ไอ้เรื่อง "**ไหว้ครู**" ก็เหมือนกันน่าจะเลิกเพราะล้าสมัย เมืองมะริกัน เมืองอีหรอบก็ไม่เห็นมี ไอ้ที่เราไม่เทียมบ่าเทียมไหล่เขาก็เห็นจะเป็นเพราะเหตุ "**ไหว้ครู**" นี่แหละ ถ้าเราเลิกเสียตั้งแต่สร้างกรุงป่านนี้ต้องเป็นมหาประเทศแหง ๆ และถ้าจะให้ล้ำหน้าประเทศทั่วโลก เรามีวันพิธี "**ไหว้ศิษย์**" คงจะดี เพราะท่านเป็นผู้เสียเงินค่าเล่าเรียน และเงินเหล่านั้นสพัดมาเป็นเงินเดือนครู ถึงครูอุปัชฌาย์อาจารย์ก็เหมือนกัน ท่านสอนก็ได้นิตยภัต ท่านบวชให้เราก็ถวายจตุปัจจัยไปแล้ว เหมือน ๆ กับบังสุกุล เรื่องบุญคุณย่อมไม่มีต่อกันเป็นธรรมดา คิดยังงี้ผมยังไม่รู้เลยว่า "**ทันสมัย**" หรือยัง ?

แต่ว่า ผมมันคนหัวเก่า ยังเห็นว่าบางอย่างของโบราณนั้นดีถ้าเราศึกษาให้เข้าใจและดัดแปลงแก้ไขไปตามยุคตามสมัยให้ถูกกาลเวลา ไม่ใช่เห็นของใหม่ดีกว่าของเก่าโดย

ตลอด บางอย่างอาจเหมาะแก่ชนชาติหนึ่ง แต่ไม่สมควรแก่ชนอีกชาติหนึ่ง หรือเห็นว่าของเขาดีก็ควรค่อย ๆ แก้แปรเปลี่ยนไปทีละน้อย ยึดเอาของเก่าไว้บ้าง เช่นการศึกษาท่านก็วางหลักให้ครูปฏิบัติแก่นักเรียนคือ **"บ่อน้ำ....ลูกยอ....กอไผ่"** แม้จะเป็นของเก่า แต่ก็มีความหมายดีและใช้ได้ผลมาพอสมควร เพราะคนเรานั้นไม่ว่าจะเกิดในตระกูลใด เหล่าไหน ย่อมจะมีสมองแตกต่างกัน นิสัยใจคอต่างกันบางคนรู้ได้โดยฉับพลัน บางคนต้องพูดหลายครั้ง บางคนชอบยอ บางคนชอบขู่ข่มจึงจะทำตาม บางคนดื้อรั้นว่าไม่เชื่อ ต้องถูกลงโทษจึงจะเชื่อฟังก็มี คนบางคนก็แก้ไม่ไหวไม่ว่าจะด้วยกรณีใด ๆ ไม่เช่นนั้นคนติดตะรางอาวุโสชนิดเข้าแล้วเข้าเล่าคงไม่มีแน่ แม้การศึกษาก็เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนั้นจึงขออัญเชิญ พระราชนิพนธ์โคลงสี่สุภาพของสมเด็จพระปิยะมหาราชเจ้า ซึ่งพระองค์พระราชทานให้แก่พระเจ้าลูกเธอ รัชกาลที่ ๖ ว่า

ฝูงคนกำเนิดคล้าย คลึงกัน
ใหญ่ย่อมเพศผิวพรรณ แผกบ้าง
ความรู้อาจเรียนทัน กันหมด
ยกแต่ชั่วดีกระด้าง อ่อนแก้ฤๅไหว

มังสินธู

อะไร? ก็ได้

สักวา "ศ.ส.ม." เขาขอเรื่อง
เครื่องมันเก่าสนิมเครอะเลอะจะตาย
ว่าที่จริงสิ่งเขียนนั้นมีแยะ
โน่นก็ดีนี่ก็แน่แลลานตา
ผมอุ่นเครื่องเจ็ดวันขันไม่หาย
ให้นึกอายผู้เฒ่าเหล่าเมธา
ผมขุดแคะเท่าไหร่ไม่ประสา
อ่อนระอาเวียนหัวกลัวแล้วเอย

สักวา "**มังสินธู**" อยู่ไม่สุข
รับสนองรองเสนอเพ้อภิปราย
ตามระบบแบบฉบับตำหรับใหม่
"ภูมิ" มันรัดเต็มงอมผอมโกโร
นึกสนุกผูกสนิทศิษย์ทั้งหลาย
วางลวดลายติดระบอบชอบคุยโต
ต้องทำ "ใหญ่" ยียวนกวนโทโส
อยากจะโชว์เพิ่งสมอารมย์เอย

สักวาหน้ามนุษย์สุดเหลือเชื่อ
มะนาวเกลี้ยงก็ไม่ล้นเท่าคนกลม
ที่ต่อหน้าว่าซื่อถือเป็นมิตร
จะคบคนดูให้ชอบจึงกอบการ
ข้างนอกเจือหวานไว้ข้างในขม
มันโสมมจิตทรามตามวงศ์วาน
ลับหลังคิดหมายปองจองล้างผลาญ
สันดานพาลแก้ยากลำบากเอย

สักวาน่าขันโบราณกล่าว
จะดูช้างหน้าหนาวคราวจำเป็น
จะดูคนชั่วดีดูที่ไหน
จะดูทรงสวยยิ่งหรือศฤงคาร
จะดูสาวหน้าร้อนค่อยผ่อนเขิญ
ดูกันเล่นพอสบายหายรำคาญ
จะดูใจหรือดูหน้าไม่ว่าขาน
คำโบราณกล่าวไว้อย่างไรเอย

สักวา น่าทุเรศเศษหมาบ้า
กัดไม่เลือกเสือกจนตัวตาย
เหมือนมนุษย์สุดกำแหงแกว่งหาเสี้ยน
พอสบเสี้ยนโศกเศร้าเผ้ารำพัน
วิ่งเร่อร่าพาลกระแชงแรงเหลือหลาย
น่าเสียดายโฉดเขลาเพราะเมามัน
เฝ้าซบเศียรคิดพาลสันดานขัน
มันน่าขันเศษหมาระอาเอย

สักวาน่าแปลกแขกมาสู่ พิเคราะห์ดูนึกเห็นเป็นเรื่องขัน
ก็พวกเราเผ่าชนคนเหมือนกัน ไฉนดันเรียกแขกแปลกไม่เบา
ในโลกนี้ควรหรือถือเป็นแขก หรือใครแปลกปลอมตัวหัวมีเขา
คนเหมือนกันควรเห็นเป็นพวกเรา พวกของเขาไม่มีคงดีเอย

สักวาเขาว่าคนพูดมาก มักมีรากเปลือกฝอยพลอยผสม
ปล้ำผีลุกปลุกหามตามอารมณ์ มีคนชมยิ่งนึกคึกคนอง
ถ้าจะเลือกไม้แน่นต้องแก่นแท้ หากชะแง้เชื่อฝอยคงพลอยหมอง
คนทุกวันมันไม่ซื่อถือทำนอง หมายแต่ปองนินทาอิจฉาเอย

สักวาเขาว่าหมาลอบกัด สารพัดชั่วช้าน่าบัดสี
หมาจังไรลอบกัดสัตว์อัปปรีย์ หมากาลีลอบกัดพัดแข้งคน
ชาติมันหมาเป็นบ้างก็ชั่งหมา เพราะชั่วช้าตามถนัดสัตว์หน้าขน
แต่คนเราเอาอย่างผิดข้างคน สัปดนเอาอย่างหมาน่าอายเอย

สักวารักเรียนอย่าเรียนรัก อกจะหักรักหน่ายใจจะหมอง
เริ่มริรักมักรวนชวนคะนอง รักจะครองจิตคลายหน่ายการเรียน
อันเมาเหล้าเช้าสายพอหายได้ แต่เมาใจเพราะรักชักพาเหียร
เมื่อรักหน่ายคลายรักมักวนเวียน รักจะเบียนบอบช้ำระกำเอย

มังสินธุ

จากหนังสือวารสาร ศ.ส.ม. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔ ประจำเดือน กันยายน ๒๕๑๔

อะไร ? ก็ได้

*สักวา "**ทหารเก่า**" เผ้าวิตก* *เขายอยกเยียดยัดคัด (เขียน) หนังสือ*
อนาถแท้แย่จังนั่งตาปรือ *เรื่องหนังสือกลัวจริง ๆ ยิ่งอันใด*
*หากรับปากท่านมา "**ว่างั้นเถอะ**"* *จึงสะเออะพักตรามาปราศัย*
ใช่อวดเบ่งเก่งกล้าว่าเรื่อยไป *หวังอภัยจากท่านผู้อ่านเอย ฯ*

เมื่อวันนั้น(วันไหนก็ไม่รู้)ผมยังจำได้ ภายใต้ร่มรุกขชาติ ลมโชยมาแผ่ว ๆ และอ้อยอิ่งดังจะชวนให้หลับไหล ท่านบรรณารักษ์ห้องสมุด "**วรธรรม**" แห่งวัดไตรมิตรวิทยาราม ผู้มีเรือนร่างอันน่ารัก ได้ปรารภถึงวารสาร ศ.ส.ม. (ศิษย์สำนักเรียนวัดไตรมิตรวิทยาราม) ที่กำลัง "**ฮิท**" อยู่ในบัดนี้ เรื่องของเรื่องก็คืออยากจะให้ผมเขียนลงบ้าง จะเป็นเรื่องอะไรก็ได้ ผมเองเป็นคนบ้ายอ พอสัณฐานประมาณตามระบบของคนคงกะเรียนทั่ว ๆ ไป จะไม่รับก็ดูกระไรอยู่ เอ๊า เขียนก็เขียน นับแต่นั้นมาผมก็ "**หาเรื่อง**" จะเขียนทุก ๆ วัน วันละ ๒ เวลาหลังอาหาร แถมมีกลางคืนอีกมื้อหนึ่ง หะแรกตั้งใจจะเขียน "ธรรม" เพราะวารสาร "**ศ.ส.ม.**" นั้นบรรดาผู้จัดทำล้วนแล้วแต่อยู่ในดงขมิ้น คงจะเหมาะเจาะกว่าเรื่องอื่น ปัญหามันก็เกิดขึ้นว่าจะเขียน "**ธรรม**" ระดับไหนจึงจะควร ผมตรึกแล้วตรองอีกสักร้อยครั้งเห็นจะได้ จะเอา "ธรรม" ธรรมดา อย่างที่ควรปฏิบัติประจำวันเพื่อความสุขในการครองชีวิตปัจจุบัน เช่นอิทธิบาท หรือคิหิปฏิบัติ มาอรรถาธิบาย บรรดาปราชญ์ทั้งหลายก็จะแซ่ซ้องสาธุการว่า "โธ่เอ๋ย มังสินธู ทำไมจึงชอบสัตว์กินผักบุ้งถึงอย่างนี้" ถ้าว่าอย่างสมัยใหม่แต่ค่อนข้างเก่าก็ต้องว่า "**เชยแหลก**" ว่างั้นเถอะ

เพราะอะไร ? อ๋อ ไม่ยาก เพราะสมัยปัจจุบันนี้เป็นยุคอวกาศ การจะพูดจะเขียนเรื่อง "ธรรม" ให้ดังนั้น ต้องว่ากันด้วยเรื่องชนิดที่คนธรรมดาฟัง หรืออ่าน ๓ **วัน**ยังไม่รู้เรื่องถึงจะแน่ เช่นว่าด้วยเรื่อง "**ความว่าง**" ที่เหมือนแก้วน้ำที่เทน้ำออกแล้ว ว่าด้วยเรื่อง "**จิต**" ที่เกิดๆ ดับ ๆ จนนับไม่ถ้วน หรืออย่างเบาะ ๆ ก็เรื่องภาวนา ยุบ ๆ พอง ๆ อะไรทำนองนั้น ดีไม่ดีอาจจะ "**สำเร็จ**" ไปเลยก็ได้ ใครจะทำไม ? ถ้าใครไม่รู้เรื่องก็ต้องจัดบุคคลประเภทนั้นว่าไม่ใช่ "**ปัญญาชน**" สมองไม่ถึง....ยังไกล....คนละชั้น แล้วแต่จะเลือกว่า นึกถึงอย่างนี้ผมเลยหมดกำลังใจที่จะเขียนเรื่อง "**ธรรม**" ใครอยากรู้ไปดูเอาเอง บ่ บ่ เป็นหยังดอก

พูดถึง "**ปัญญาชน**" ผมสงสัยตะหงิด ๆ อย่างผมนี้จะเป็นกะเขาหรือเปล่าก็ไม่รู้ อันที่จริงผมพูดไม่อาย เรื่องธรรม "**สูงๆ**" ผมไม่ค่อยรู้ มันรู้เอาเรื่องที่ไม่ควรจะรู้เสียงั้นแหละ ผมไม่รู้จริง ๆ ว่าพวก "**ปัญญาชน**" นั้นเขาเอาอะไรมาวัดมาชั่ง ว่าถึงความรู้อดนึกถามตัวเองไม่ได้ว่ารู้อะไรและแค่ไหนอย่าง "**ชาวบ้าน**" เขานับกันอย่างไร จบชั้นสามัญศึกษาหรือจบชั้นปริญญาขึ้นไป ? แล้วพี่น้องชาวไร่ชาวนาของผมที่ถูกยอยกให้เป็น "กระดูกสันหลัง" ของประเทศ อย่างผู้ใหญ่ลีที่ขี่บักจ้อนวิ่งปูเลง ๆ ไปตามคันนาในดินแดนแห่งที่ราบสูงแถมยังเดาะแว่นตาดำเสียด้วย จะจัดเป็น "**ปัญญาชน**" ได้หรือเปล่า นึกถึงชาวบ้านก็อดนึกถึงชาววัดไม่ได้ เพราะมันต้องอาศัยซึ่งกันและกันเป็นไป อย่างที่ท่านพระเถระท่านหนึ่งประพันธ์ไว้ว่า "**บ้านกับวัดผลัดกันช่วยยิ่งอวยชัย ถ้าบาดกันก็บรรลัยทั้งสองทาง**" หรือนักเทศน์ทำนองสมัยเมื่อผมยังเด็ก ท่านว่าของท่านอย่างงี้ "**ถ้าชาวบ้านไม่ภารธุระหมากับพระจะต้องตายก่อน**" เป็นงั้นไป บรรดาท่านผู้รู้เหล่าไหน ไปแอบจำแนกแจกแจงไว้ที่ไหนบ้างหรือเปล่าก็ไม่ทราบ เป็นต้นว่าได้ประโยคนั้น ๆ หรือได้ยศฐาบรรดาศักดิ์นั้น ๆ จัดเป็น "**ปัญญาภิกขุ**" ว่าเข้านั่น ถ้าอย่างงั้นบรรดา "**หลวงพ่อ**" ที่มีอยู่เหลือคณานับ ซึ่งท่านเปรื่องปราชญ์ในเวทมนต์ดลคาถาทาง "**น้ำมนต์....น้ำมัน....สารพันแจกพระ....พ่นเพียงเอะอะ....ไถดะไม่เลือก**" อย่างนี้จัดเข้าในจำพวก "**ปัญญาภิกขุ**" หรือเปล่า

ผมห่วงจริง ๆ ว่าไปทำไมมี ท่านเหล่านั้นล้วนแต่ "**ดัง ๆ**" ทั้งนั้น ไม่เหมือนพวกที่เป็นนักศึกษา หรือครูบาอาจารย์ที่รักการศึกษา หัวโตไปตาม ๆ กัน เอ๊า "**บ่มีเก๋งนั่งสตังค์ก็บ่มี มือเท้ายังดี พอขี่เรียนได้ดอก**" ผมคิดเรื่องเรื่อยเฉื่อยไปตามอารมณ์ที่ไม่อยู่กะร่องกะรอยแล้วก็เกิดเศร้า ที่เศร้าเพราะไม่รู้จะเขียนอะไรลงในวารสาร ศ.ส.ม. ตามคำเรียกร้องของท่านบรรณรักษ์รูปประโหง อยากจะ "**เอาความขมขื่นไปทิ้งแม่โขง**" เสียจริงๆ บางทีผมอาจจะเขียนออกบ้าง ยามดึกสงัดสายลมพริ้วมาแผ่ว ๆ น้ำค้างพร่างพรมเหนือพื้นปฐพี โอ้ ยามนี้ซิหนอใคร ๆ เขาพากันนอนหลับฝันหวานถึง "**หางเลขท้าย**" ไปตาม ๆ กัน แต่ "**มังสินธู**" ยังอ้อยส้อยอมโศกเหมือนกะโหลกที่ถูกทอดทิ้งอยู่เดียวดาย เถอะน่าต้อง "**หาเรื่อง**" เขียนให้ได้ ฉบับนี้ไม่ทันก็ต้องทันในฉบับหน้า....หน้า....และหน้า เรื่องยังงี้ "**มันบ่แน่หรอกนาย**"....หลับ....

มังสินธู

จากหนังสือวารสาร ศ.ส.ม. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔ ประจำเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๔

สักวากล่อมศิษย์

สักวา "มังสินธู" อยู่ไม่สุข　นึกสนุกผูกสนิทศิษย์ทั้งหลาย
รับสนองรองเสนอเพ้อภิปราย　วางลวดลายติดระบอบชอบคุยโต
ตามระบบแบบฉบับตำหรับใหม่　ต้องทำ "ใหญ่" เล่นสำนวนกวนโทโส
ภูมิมันรัดเต็มงอมผอมโกโร　อยากจะโชว์เพิ่งสมอารมย์เอย

สักวา แน่หนูตูจะสอน　ก่อนจะนอนกราบงามเสียสามหน
มโนนอบหมอบระลึกนึกถึงตน　เกิดเป็นคนเอาอย่างทางที่ดี
เกิดเป็นคนทำตนคนให้ทั่ว　คนแต่ตัวใจคดหมดราศี
เกิดเป็นคนไร้ธรรมไร้ความดี　มันกาลีคนแท้แน่นักเอย

สักวา รักเรียนอย่าเวียนรัก　อกจะหักรักหน่ายกลายเป็นหนอง
เริ่มริรักมักรวนชวนคนอง　รักจะครองจิตคลายหน่ายวิชา
อันต้องศรเนตรปั๊กสลักจิต　เห็นสุดคิดสุดรู้ผู้รักษา
เมื่อรักหน่ายคลายรักมักระอา　รักจะพาชอกช้ำระกำเอย

สักวา น่าขันโบราณกล่าว　จะดูสาวหน้าร้อนค่อยผ่อนเชิญ
จะดูข้างหน้าหนาวคราวจำเป็น　ดูกันเล่นพอสบายหายรำคาญ
จะดูคนชั่วดีดูที่ไหน　จะดูใจหรือหน้าไม่ว่าขาน
จะดูทรงสรวยพริ้งหรือศฤงคาร　คำบุราณกล่าวไว้อย่างไรเอย

สักวา หน้ามนุษย์สุดจักเชื่อ　ข้างนอกเจือหวานไว้แต่ในขม
มะนาวเกลี้ยงฤาล้นเท่าคนกลม　มันโสมมจิตทรามตามวงศ์วาน
ที่ต่อหน้าซื่อถือเป็นมิตร　ลับหลังคิดหมายปองจ้องประหาร
จะคบคนเห็นชอบจึงกอบการ　เมื่อพบพาลหลีกลี้หนีไกลเอย

สักวา ว่าพิกลคนพูดมาก มักมีรากเปลือกฝอยพลอยผสม
ปล้ำผีลุกปลุกผีหามตามอารมณ์ ยิ่งใครชมยิ่งนึกคึกคำรณ
คำโบราณพาทีไว้ดียิ่ง เขาว่าลิงจองหองมักพองขน
อันขวดเปล่าตีดังพังพิกล เฉกเช่นคนพูดมากปากเปาะเอย

สักวา เรื่องคนปนกันยุ่ง ดูนังนุงนึกน่าระอาเหลือ
บ้างตัวเล็กทำใหญ่ใจเหลือเฟือ ไม่เอื้อเฟื้อวางก้ามข้ามหัวคน
บ้างตัวใหญ่ใจเล็กเป็นปลาสร้อย บ้างพูดพล่อยส่งเดชไร้เหตุผล
บ้าสันดานพาลดะระกมล บ้างเป็นคนหน้าด้านรำคาญเอย

มังสินธู ๗ ส.ค. ๙๖

(จากหนังสือ ชุมนุมเด็กวัด (ไตรมิตร ฯ) ต้อนรับน้องใหม่ ๒๔๙๖

ที่ พ/๒๕๒๐ **โรงเรียนสรรพาวุธทหารบก**

๗ มีนาคม ๒๕๒๐

เรื่อง ขออนุญาตคัดเรื่องเพื่อจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์

เรียน พันเอก การุณ เก่งระดมยิง

เนื่องจากคณะสงฆ์และศิษยานุศิษย์วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร จะได้ประกอบพิธีรับพระราชทานเพลิงศพ ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ อดีตรองเจ้าอาวาสวัดไตรมิตร ฯ ใน ๒๑ เมษายน ๒๕๒๐ ในการนี้จะจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ขึ้น เพื่อแจกแก่ผู้มีเกียรติที่ไปร่วมงาน โดยได้พิจารณาเห็นว่าเรื่อง **"ประทีปแห่งทวีปชมพู"** ของท่าน **"โรจนากร"** ซึ่งพิมพ์ไว้ในหนังสืออนุสรณ์ในงานรับพระราชทานเพลิงศพ **พลโท กาจ กาจสงคราม** ป.ช., ป.ม. เมื่อ ๒๐ เมษายน ๒๕๑๐ เป็นเรื่องที่สมควรจัดพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอรับอนุญาตจากท่าน โดยคณะศิษยานุศิษย์แห่งวัดไตรมิตร ฯ ได้มอบให้กระผมเป็นผู้กราบเรียนติดต่อมา

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขอได้โปรดพิจารณา หากเห็นเป็นการสมควรกรุณาอนุญาต เพื่อจักได้ดำเนินการจัดพิมพ์ต่อไป คณะศิษยานุศิษย์วัดไตรมิตร ฯ ขอขอบพระคุณท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

พันโท ประชุม สุกอร่าม

(ประชุม สุกอร่าม)

นายทหารวางแผนการศึกษา

โรงเรียนสรรพาวุธทหารบก

โทร. ๕๘๕๗๖๖๑ ต่อ ๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ

ที่ วันที่ ๑๕ มิ.ย. ๒๐.

เรื่อง

นมัสการ เจ้าอาวาส วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร

ตามที่พระคุณเจ้าได้ขออนุญาตคัดเรื่อง "ประทีปแห่งทวีปชมพู" เพื่อจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ในงานรับพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ นั้น กระผมไม่ขัดข้องและยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้

จึงกราบเรียนมาเพื่อกรุณาทราบ.

พันเอก (ลายมือชื่อ)

(การุณ เก่งระดมยิง)

หัวหน้ากองวิทยุกระจายเสียง

กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ

(พิมพ์ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. 2506)ทบ. 101-005

ประทีปแห่งทวีปชมพู

โรจนากร

จาก

The Light

of Asia

by

Sir Edwin Arnold

คำปรารภของผู้ประพันธ์

เรื่องประทีปแห่งทวีปชมพูนี้ได้เก็บความจากหนังสือ *The Light Asia* ของเซอร์เอ็ดวิน อาโนลด์ ซึ่งรจนาขึ้นเป็นโคลงภาษาอังกฤษ เกี่ยวกับพระพุทธประวัติและอุปนิสัยและพระพุทธปรีชาญาณของพระองค์ เป็นหนังสือซึ่งแพร่หลายมากในยุโรป ปรากฏว่าได้พิมพ์ขึ้นถึง ๑๐๐ กว่าครั้งแล้ว และความแพร่หลายนี้เองทำให้มีผู้แปลออกไปเป็นภาษาฝรั่งเศส และเมื่อปี ๒๔๙๐ นี้ได้มีท่านผู้หนึ่งใช้นามปากกาว่า "*ภัททรัตตา*" มีอุตสาหะแปลออกมาเป็นกาพย์ฉันท์ไทย เพราะความรู้สึกซาบซึ้งในบทนิพนธ์อันนี้เป็นอันมาก ท่านบอกว่า ถึงกับอ่าน ๕ จบ

ในการเก็บความลงมาเขียนใหม่นี้ ข้อความในเครื่องหมายคำพูดบางอันข้าพเจ้าขอลอกจากบทประพันธ์ของท่าน "*ภัททรัตตา*" ด้วยความเคารพและชื่นชมในคำอันไพเราะนั้น ข้าพเจ้าขอแจ้งความจริงนี้แต่ท่านเจ้าของ และขอท่านได้รับความขอบคุณจากข้าพเจ้าในหน้าหนังสือพิมพ์นี้ด้วย

"โรจนากร"

ประทีปแห่งทวีปชมพู

บทที่หนึ่ง
พระสิทธัตถกุมาร

วันหนึ่งในฤดูร้อน พญาหงส์สีขาวสะอาดตัวหนึ่ง นำฝูงบินผ่านพระอุทยานของพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ บ่ายหน้าไปทางทิศเหนือสู่รัง ณ ยอดเขาหิมาลัยโพ้น ความขาวของฝูงหงส์ซึ่งทาบอยู่กับท้องฟ้าสีขาวนั้น เป็นประดุจทางช้างเผือก ยังความนิยมยินดีให้แก่ผู้พบเห็นยิ่งนัก แต่พระเทวทัตกุมารมิเป็นเช่นนั้น น้ำพระทัยของเจ้าชายพระองค์น้อยนี้เป็นพาลมุ่งแต่จะทำลายเป็นที่ตั้ง พอทอดพระเนตรเห็นพญาหงส์ เธอก็ทรงโก่งสายธนูขึ้นทันทียกลูกศรขึ้นพาดสายและน้าวหน่วงเต็มแรงปล่อยศรวิ่งขึ้นไปเสียบอกพญาหงส์ ซึ่งกำลังร่อนร้องร่าเริงใจอยู่บนอากาศ นกที่น่าสงสารก็พลัดตกลงมาบนพื้นดิน ศรยังเสียบคาอกอยู่

ขณะนั้น พระสิทธัตถกุมาร พระโอรสแห่งพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ กำลังประทับอยู่ในพระอุทยานเหมือนกัน พญาหงส์ถลาร่วงลงมาตรงพระพักตร์พอดี เจ้าชายทอดพระเนตรเห็นเข้าก็บังเกิดความเวทนา ทรงอุ้มหงส์นั้นขึ้นจากพื้นประคองกอดแต่เบา ๆ

มิให้วิหคเคราะห์ร้ายตื่นตกใจ แล้วก็ทรงชักศรซึ่งเสียบเนื้ออยู่นั้นออกเสีย พลางชโลมแผลด้วยน้ำผึ้งแล้วเอาใบไม้ผจงปิดปากแผลอย่างเบา ๆ แล้วก็ทอดถอนพระหฤหัย รำพึงถึงความทุกข์ของพญาหงส์อันมีกายปรากฏบาดแผลอันใหญ่นั้น

พระกุมารนั้นก็ยังทรงพระเยาว์นัก พระชันษาของเธอน้อย ชอบที่จะแสวงสุขอย่างเด็กอื่น แต่เธอกลับคิดใคร่ครวญถึงความเจ็บปวดของพญาหงส์ อันความทุกข์ซึ่งสำแดงอยู่ในตัวนกนั้นเป็นอย่างไรกันหนอ เพื่อให้รู้ความจริงโดยตนเองอย่างแน่ชัด พระองค์ทรงหยิบลูกศรขึ้น แล้วก็แทงลงตรงข้อพระหัตถ์ พิษศรเสียวปลาบไปถึงพระหทัย และพระกุมารก็ทรงเข้าพระทัยในทันทีนั้นเองว่า ความเจ็บปวดของนกนั้นสาหัสเพียงไร เธอจึงทรงปลอบนกด้วยพระวาจาอ่อนหวาน กระทำพระองค์เป็นมิตรกับสัตว์ตัวน้อย เพื่อมิให้มันตื่นตกใจต่อไป

พอดีพระเทวทัตกุมารผู้ยิงพญาหงส์ก็เสด็จมาถึง และจะแย่งนกนั้นไปให้ได้ พระสิทธัตถกุมารไม่ทรงยอม ด้วยเหตุว่าพระเทวทัตเป็นผู้ทำลายหงส์ แต่พระองค์เป็นผู้ประทานชีวิต ถ้าหากปล่อยนกให้แก่เทวทัตผู้อนุชา นกจะต้องตายเป็นแน่แท้ พระองค์ประกาศว่า จะทรงสั่งสอนความเมตตาแก่โลก ถ้าหากว่าพระเทวทัตจะทรงคัดค้านก็ขอให้ทรงเรียกนักปราชญ์มาตัดสิน

ในที่สุดเทพเจ้าซึ่งปลอมพระองค์มาเป็นนักปราชญ์ ก็ทรงตัดสินว่า **"ผู้ใดกรุณาต่อสัตว์และเป็นผู้ช่วยเหลือสัตว์ ผู้นั้นเป็นเจ้าของ ด้วยเหตุนั้นผู้ช่วยเหลือสัตว์เป็นผู้ให้ชีวิตแต่ผู้ทำลายชีวิตสัตว์ให้ดับล่วงไปได้ชื่อว่าเป็นผู้เข่นฆ่า หาใช่เจ้าของสัตว์นั้นไม่"** พระเทวทัตจึงแพ้ความ และพระสิทธัตถกุมารก็ได้พญาหงส์ไปเลี้ยงไว้

พระสิทธัตถกุมารนี้แหละ คือพระบรมศาสดาผู้ประกาศศาสนาพุทธให้แก่ปวงชนทั้งปวงให้เขาทั้งหลายได้พบเห็นและได้ตั้งใจอยู่ในความสุขอันแท้จริง ความเป็นพระศาสดาผู้ตรัสรู้รอบด้านได้ปรากฏให้เห็นตั้งแต่พระชันษาน้อย ๆ

เมื่อพระองค์ทรงจุติจากสวรรค์ มาเข้าพระครรภ์พระพุทธมารดา คือพระนางมหาสิริมายาเทวี เป็นพระชาติสุดท้ายซึ่งสั่งสอนพระธรรมแก่ชาวโลกนั้น ได้บังเกิดรังสีส่องสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นในยามคืนมืดสนิท เขาหินทั้งหลายส่งเสียงร้องกัมปนาท ละลอกคลื่นในมหาสมุทรบรรเลงเพลงกล่อมและปวงบุปผาชาตินานาพรรณแย้มกลีบขยายชูช่ออรชรทั้งๆ ที่อรุโณทัยยังไม่ได้มาถึง พระพายพัดเย็นชุ่มฉ่ำ และสรรพสิ่งทั้งหลายดูเหมือนจะกระซิบบอกกันว่า ท่านทั้งหลายผู้ตายที่กำลังจะเกิด และผู้เกิดที่ตายไปแล้ว จงตื่นขึ้นและจงฟังวันนี้พระพุทธเจ้าได้เสด็จลงมาปฏิสนธิแล้ว จงรู้และจงมีหวังเถิด ในตอนเช้าวันนั้นพระโหราจารย์ได้ทูลถวายพระพรพระเจ้าสิริสุทโธทนะ พระพุทธบิดาว่า

"พระโอรสของพระองค์ได้ทรงปฏิสนธิแล้ว และจะทรงเติบโตขึ้นเป็นบุรุษอันใหญ่ยิ่งเป็นผู้ทรงปัญญายอด หากมิเป็นพระมหาจักรพรรดิครองทั่วทุกทวีป ก็จะทรงเป็นพระบรมศาสดาโปรดบรรดาสัตว์โลกทั้งหลาย และช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความโง่เขลาอันมืดมน"

ครั้นพระพุทธมารดาทรงครรภ์ครบถ้วนทศมาส ก็ทรงประสูติพระโอรสใต้รุกขฉายาในป่าลุมพินีวัน เทพเจ้าทั้งหลายเสด็จจากฟากฟ้าลงมาอัญเชิญพระวอทอง พ่อค้าชาวเมืองได้สดับข่าวก็เดินทางมาแต่ไกล เพื่อเอาของขวัญอันมีค่ามาถวายพระบรมราชกุมาร และในหมู่ชนทั้งหลายซึ่งเดินทางมาชมบุญบารมีนั้น มีฤาษีตนหนึ่งทรงนามว่า **อสิตฤาษี** ท่านผู้นี้ทรงบำเพ็ญพรตอยู่ใต้ต้นไม้ได้สดับเสียงเทพยดาลงมาบอกว่า บัดนี้พระพุทธเจ้าได้เสด็จลงมาในโลกแล้ว ให้ไปชมพระบารมีเถิด ท่านจึงรีบร้อนมาในเมืองกบิลพัสดุ์ ครั้นเดินเข้ามาใกล้ พระพุทธมารดาก็ทรงวางพระกุมารลงแทบบาทพระดาบส พระอสิตฤาษีเห็นศุภลักษณ์แห่งพระโอรสก็ร้องห้ามว่า อย่า อย่า พระนางอย่าทรงวางพระโอรสลง แล้วพระฤาษีก็ก้มลงกระทำอภิวันทนาการพระบรมกุมารถึง ๘ ครั้งกล่าวว่า

"พระองค์นี้แหละ คือ พระพุทธเจ้าอย่างแน่แท้ ด้วยปรากฏมีรังสีกุหลาบจ้าจากพระวรกาย พระลักษณะ ๓๒ ประการของมหาบุรุษปรากฏอยู่ในพระองค์พร้อมสิ้นพระองค์นี้แหละคือผกาของปวงชนอันจะบานเพียงครั้งเดียวในระยะอสงไขยปี เมื่อบานแล้วก็ส่งกลิ่นหอมขจรขจายไปทั่วพิภพ อบโลกให้หอมหวานด้วยปัญญาปานมธุรส"

ครั้นพระชนม์ของพระบรมกุมารล่วงถึง ๗ วัน พระพุทธมารดาก็เสด็จสู่สวรรคาลัย ด้วยเหตุว่าพระนางเธอประสูติพระโอรสประเสริฐ เทพยดาเจ้าทั้งปวงทรงรักใคร่มิยอมให้เสด็จทนทุกขเวทนาอยู่ในโลกนี้สืบไป จึงรับเสด็จพระนางไปสถิตอยู่ ณ สรวงสวรรค์ชั่วนิรันดร

ส่วนพระราชโอรสนั้น เมื่อพระชนม์ได้ ๘ พรรษา พระพุทธบิดาก็ทรงหา **พระ-วิศวามิตรฤาษี** มาสั่งสอนศิลปวิทยาแก่พระกุมาร พระวิศวามิตรรับพระราชโองการพอถึงวันฤกษ์ดีเรียกกุมารมาสั่งสอน

พระราชโอรสทรงยืนถือกระดานไม้จันทร์แดงขัดมันเป็นเงาวับ และมีริมขอบฝังพลอยอยู่ตรงหน้าพระอาจารย์ พระหัตถ์น้อย ๆ ผจงจับดินสอมั่น และพระเนตรอันสุกใสจับอยู่ที่พระอาจารย์ด้วยความเคารพและสนพระทัย

พระฤาษีบอกว่า "พระกุมารจงเขียนคัมภีร์นี้ลง" แล้วท่านก็ท่องคาถาคายัตรีซึ่งยากลึกล้ำผู้สูงยิ่งด้วยปัญญาและความรอบรู้เท่านั้นจึงจะเขียนได้ พระกุมารทรงฟังแล้วก็เขียนลงไปบนกระดานอย่างถูกต้อง ใช่แต่ภาษาเดียวเท่านั้น เธอยังเขียนเป็นภาษาเทวนาครี, ยวะ. ตีรถี, และอื่น ๆ อีกหลายสิบภาษา จนพระอาจารย์ต้องร้องว่าพอแล้วพระเจ้าข้า แล้วท่านก็สอนให้นับเลขถึงสิบ แต่พระกุมารทรงนับต่อไปได้ถึง โกฏิ, อสงไขย, นหุต, และนินนหุต พระอาจารย์ต้องทูลว่าพอแล้ว แล้วก็สอนดาราศาสตร์ พระโอรสตรัสเล่าให้ฟังสิ้นถึงโคจรของจักรวาล ดวงดาวใหญ่น้อยเดินไปอย่างไร เหตุใดจึงเกิดมี คน สัตว์ พืชผล และแม่น้ำ ในมหาสมุทรนี้เกิดจากปรมาณูเป็นต้น น้ำในแม่น้ำต้องความร้อนละลายเป็นไอลอยไป แล้วตกลงมาเป็นฝน น้ำฝนทำให้เกิดมหาสมุทร และมหาสมุทรก็ทำให้เกิดฝน ความหมุนเวียนอันเป็นธรรมดาของโลกนั้นมีอยู่ดังนี้

พระฤาษีจะสอนอะไร พระกุมารก็ทรงทราบสิ้น พระดาบสจึงก้มลงกราบพระกุมารแล้วทูลว่า

"พระองค์เป็นศาสดาของอาจารย์ ข้าพเจ้าหาใช่ครูของพระองค์ไม่ ข้าพเจ้าถวายความรู้กลับต้องมาเรียนกลับพระองค์เสียแล้ว พระองค์ทรงรอบรู้ทั่วทุกสิ่งโดยมิต้องใช้หนังสือเลย"

อันพระกุมารแห่งศากยวงศ์นั้น จะเก่งเพียงความรู้อย่างเดียวก็หาไม่ แม้ในการวางพระองค์และในการประลองศึกผึกกำลังเยี่ยงบุรุษนักรบ ก็หาอาจมีใครเทียมไม่ แต่น้ำพระทัยของเธอนั้นเต็มไปด้วยความเมตตาแต่พระชนม์ยังน้อย ๆ ยามเมื่อทรงเล่นสนุกกับพระสหาย แม้กำลังมีชัยในการเล่นหากได้ทรงเห็นพระสหายหดหู่พระทัยก็ทรงสงสาร และหย่อนพระกำลังให้พระสหายได้เป็นผู้ชนะบ้าง พระสิทธัตถกุมารนั้นทรงมีพระอัธยาศัยดังนี้

เมื่อทรงเจริญวัย พระทัยอันเมตตาก็แผ่กว้างขยายออกไปทุกที ประดุจต้นไม้ใหญ่ซึ่งแตกใบกิ่งก้านไปจากเมล็ดพืชเพียงเม็ดเดียว วันหนึ่งพระพุทธบิดาได้ตรัสชวนพระกุมารไปทอดพระเนตรพิธีแรกนาขวัญ ชมความสดชื่นในท้องนาและการหว่านไถข้าวกล้าทั้งหลายซึ่งจะตกเป็นของพระกุมารทันทีที่พระบิดาเสด็จสู่สวรรคาลัย

เวลานั้นต้นไม้กำลังออกดอกงามสะพรั่ง ชาวนากำลังไถนาอยู่ริมลำธาร อันมีน้ำไหลรินระหว่างหมู่ต้นตาลรายเรียง เป็นวสันตฤดู หมู่นกเบิกบานแจ่มใสส่งเสียงเจื้อยแจ้ว แมลงเล็ก ๆ และสัตว์เลื้อยคลานต่างก็มีความสุขอยู่ทั่วหน้า จากไกล ๆ ได้ยินเสียงตีกลองใหญ่ อันแสดงว่าพิธีอาวาหมงคลได้มีขึ้นในที่ใดที่หนึ่ง พระมหากษัตริย์และพระบรมราชโอรสได้ทอดพระเนตรธรรมชาติแลทรงสดับเสียงเหล่านี้ด้วยความสุขอย่างยิ่ง

แต่ในท่ามกลางความชื่นบานเกษมสันต์หรรษานั้นเอง เจ้าชายพระองค์น้อย ได้ทรงมองซึ้งลงไป และทรงเห็นสิ่งซึ่งไม่มีใครได้เอาใจใส่มาแต่ก่อนว่า

"ในดอกกุหลาบอันสวยงามนั้นก็มีหนามอยู่ ในชีวิตซึ่งเต็มไปด้วยความรื่นรมย์นั้นก็มีความทุกข์

ดูเอาเถิด ชาวนานั้นต้องจับคันไถไปท่ามกลางสุริยะแสงอันแผดจ้า ควายซึ่งลากคันไถนั้นเล่า ก็ต้องเดือดร้อนสาหัส เพื่ออะไรเล่า เพื่อการยังชีพไว้เท่านั้น ดูไปบนอากาศนั้นเถิด พญาเหยี่ยวกำลังถลาไล่จับนกเล็กเป็นอาหาร นกเล็กเล่า ก็ไล่ต้อนฝูงผีเสื้อซึ่งบินหนีด้วยความตระหนกตกใจ จะดูไปในน้ำ การฆ่า และถูกฆ่าเพื่อยังชีวิต ก็มีให้เห็นประจักษ์แจ้ง เราฆ่าเขาเพื่อยังชีพ และเราก็ถูกฆ่าต่อไป เพื่อผู้อื่นได้ครองชีพไว้ ฆ่ากันมาตั้งแต่สัตว์เล็กจนถึงสัตว์ใหญ่ โลกอันดูงามแต่ภายนอกนี้ภายในเต็มไปด้วยความทุกขเวทนาทั้งสิ้น อนิจจา"

พระกุมารทรงรำลึกดังนั้นแล้ว ก็มิอาจประทับดูความน่าสังเวชของสัตว์โลกอยู่ ณ ที่นั้นได้จึงเสด็จไปประทับเสียใต้รุกขชมพู่ลำพังพระองค์เดียว เพื่อทรงใคร่ครวญถึงทุกข์โศกของโลก ทรงรำพึงไปในพระทัยว่า *"ทำอย่างไรดีหนอ เหล่าสัตว์โลกผู้น่าสงสารทั้งหลายจะพ้นเสียได้ซึ่งทุกข์เวทนาทั้งปวงนี้"*

ขณะที่พระบรมโอรสทรงบำเพ็ญญาณรำลึกถึงทางดับทุกข์ของสัตว์โลกใต้รุกขฉายานั้นเองพระฤาษี ๕ ตนเหาะผ่านมาทางอากาศ มาถึงต้นชมพู่ก็มิอาจไปต่อไปได้ ต่างก็สนเท่ห์นัก มองลงมาเบื้องล่างเห็นพระมหาบุรุษประทับอยู่ มีพระรัศมีปรากฏจากพระวรกายเปล่งปลั่ง จึงรีบลงจากอากาศถวายนมัสการ เปล่งเสียงสรรเสริญพระคุณ แล้วจึงพากันเหาะต่อไป

บทที่สอง

ยโสธราเทวี

ครั้นพระสิทธัตถะมีพระชนม์ได้ ๑๘ พรรษา พระพุทธบิดาก็ให้ทรงสร้างปราสาทอันวิจิตรตระการตาขึ้น ๓ องค์ สำหรับฤดูร้อน ฤดูหนาว และฤดูดอกไม้หอม มีนามว่าจำปากำลังออกดอก ปราสาทองค์ที่หนึ่งซึ่งมีนามว่า **สุภะ** นั้น สร้างด้วยไม้สักตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสวางซ้อนกันและภายในกอปรด้วยไม้สนสลักเสลาเป็นลวดลายงามตา อันปราสาทองค์นี้มีไว้สำหรับประทับในฤดูหนาว เพราะเมื่อเสด็จเข้าไปแล้วความอบอุ่นจักบังเกิดขึ้นแด่พระองค์ ปราสาทองค์ที่สองนั้นมีนามว่า **สุรัมมา** สำหรับประทับในฤดูร้อน เพื่อผ่อนบรรเทาความร้อนอันโหดร้ายของธรรมชาติ องค์ปราสาทจึงก่อด้วยศิลาอ่อนขาวบริสุทธิ์ทั้งองค์ และปราสาทอีกองค์หนึ่งซึ่งมีไว้สำหรับต้อนรับเวลาจำปาออกดอกและพืชผลทั้งหลายผลิใบนั้นมีนามว่า **รัมมา** อิฐเผาสีแดงฉานประกอบขึ้นเป็นพระประสาทองค์นี้ และมีหลังคาทำด้วยกระเบื้องสีน้ำเงินงาม

บริเวณภายนอกพระปราสาททั้งสาม ก็ล้วนแล้วไปด้วยบุปผาชาตินานาชนิด ชูช่อและส่งกลิ่นหอมระรวยรินอยู่ไม่ขาดสักทิวาวัน ถัดไปจากไม้ดอกก็มีไม้ดง ปลูกไว้รายเรียงริมฝั่งน้ำอันไหลหลั่งถี่แรงเสียงคะครึกครื้น มิได้ยั้งหยุด จะเปรียบก็ประดุจพระโลหิตกษัตริย์

หนุ่มอันสดสี ย่อมไหลแรงเร็วดีและไม่มีการถอยหลัง ดังนั้นความสุขสนุกสนานก็บังเกิดขึ้นทุกเวลามิได้ขาด แต่ทว่ายังมีหลายเวลา ซึ่งพระพักตร์ของพระสิทธัตถะหม่นหมองเหมือนพระสุริยะซึ่งต้องเมฆดำมาเป็นเงาบัง คราใดที่ทรงรำลึกถึงความทุกข์อันแฝงอยู่ในสีกุหลาบของชีวิต ครานั้นพระพักตร์ของพระบรมโอรสก็ซีดสลดลงทันที

การทั้งหมดนี้มิรอดพ้นความสังเกตของพระพุทธบิดาไปได้ พระองค์ทรงพระวิตกยิ่งนักด้วยหวาดหวั่นพระทัยว่า "พระโอรสจะทรงหลีกทางโลกไปแสวงสุขในทางแคบ และโดดเดี่ยวเต็มไปด้วยความกันดาร เพื่อเสาะหาพระธรรมล้ำเลิศมาสั่งสอนมนุษย์เป็นแน่แท้" พระเจ้าสิริสุทโธทนะทรงเป็นกษัตริย์ซึ่งรักมั่นและภาคภูมิในความเป็นขัตติยะยิ่งกว่าสิ่งใด อุดมคติของพระองค์ คือการมีพระโอรสเป็นจักรพรรดิของยอดจักรพรรดิทั้งหลาย เพราะว่านั่นเป็นอำนาจสูงสุด และเป็นความสุขอย่างยิ่งยวด พระองค์มิทรงปรารถนาจะเห็นพระราชโอรสเป็นพระพุทธเจ้าผู้โปรดสัตว์เลยแม้แต่น้อยเมื่อเห็นพระสิทธัตถะทรงมีพระพักตร์หม่นหมอง เฝ้าวิตกวิจารถึงสุขทุกข์ของมนุษย์ พระองค์ก็ทรงหวั่นไปว่าพระโอรสจะทรงสละทางโลกเสีย จึงทรงปรึกษาเหล่ามหาอำมาตย์หาทางป้องกันเสีย เหล่ามุขมนตรีกราบทูลว่า สิ่งที่จะผูกจิตมนุษย์ได้นั้นหาใช่โซ่ตรวนไม่ เส้นเกศาแห่งนางงามเท่านั้นจึงจะผูกจิตบุรุษได้ พระโอรสทรงเศร้าหมองดังนี้ เพราะยังมิได้ทรงอภิเษกสมรสยังมิได้ทรงรู้จักความสุขยิ่งยอดอันเกิดความรัก ขอให้ทรงหานางผู้งามเลิศมาพระราชทานพระโอรสเถิด

พระเจ้าสิริสุทโธทนะทรงเห็นว่า การเลือกชายาให้พระโอรสนั้นเป็นการมิชอบ เพราะว่าการที่พระองค์ทรงเลือกชายาให้พระโอรส "**ก็เป็นเขาผู้อื่นเลือกรักให้สมสู่**" ดูไม่เป็นการที่จะทำให้พระโอรสรู้จักรักจริงได้ จึงทรงตกลงว่า ให้มีงานมโหฬารขึ้นแล้วให้นางงามทั้งหลายมาประชุมกัน และให้ทุกนางมารับของขวัญจากพระสิทธัตถะ พระองค์ต้องพระทัยนางใดก็ให้อำมาตย์คอยสังเกตไว้ เมื่องานเสร็จลงแล้ว พระชนกจะทรงสู่ขอนางนั้นให้พระโอรส

ไม่ช้าวันงานรื่นเริงในพระราชวังก็มาถึง ราชกัญญาทั้งหลายแต่งกายของตนอย่างวิจิตรเพริศแพร้ว, หวีเส้นเกศาอันดำสนิทแล้วเกล้าเมาลี แต้มขนตาด้วยน้ำยาอันเป็นเสน่ห์ละลานจิต, มือเท้าน้อย ๆ นั้นย้อมด้วยชาดสีงาม ต่างสวมเครื่องประดับลูบไล้พิเลปนะอันมีกลิ่นหอมชวนจิตพิศวง แล้วต่างก็เยื้องกรายเข้าวังใน พอถึงเวลาดรุณีแห่งกบิลพัสดุ์ก็ค่อย ๆ เดินผ่านบัลลังก์พระโอรสซึ่งประทับทอดพระเนตรอยู่เป็นสง่าน่าเกรง พอนางนั้นๆ ชม้อยชม้ายเนตรอันดำขำขึ้นสบเนตรพระกุมาร ต่างก็เกิดความประหวั่นกลัวใจระรัวสั่นมิอาจเอื้อมยกมือขึ้นเป็นคู่เสน่หาแห่งพระองค์ได้ พระกุมารนั้นประทับสงบนิ่ง พระพักตร์อ่อนหวานกรุณาและดวงเนตรเพียบไปด้วยความปรานี แต่ก็หาอาจจะมีนางใดกล้าสบเนตรได้ ต่างรับของขวัญจากพระหัตถ์ด้วยมือสั่นระรัว แล้วห่อไหล่ค้อมตัวเดินหลบหายเข้าไปปะปนอยู่ในหมู่เพื่อนเสียโดยเร็ว ทุกนางมิอาจมีอาการสงบนิ่งอยู่ได้ เกิดประหวั่นพรั่นใจกายสั่นระรัวด้วยกันทุกนาง

> *และแล้วนางสุดท้ายก็ดำเนินมาตรงพระพักตร์ นางกษัตริย์นี้โฉมงามดั่งอัปสรสวรรค์ อาการเยื้องกรายก็งามสง่าเหมือนพระลักษมี สองเนตรเทวีดำสนิทและมีแววหวานบริสุทธิ์เหมือนตานางเมื่อเวลารัก เธอหยุดลงตรงพระพักตร์พระกุมาร พนมหัตถ์ขึ้นระหว่างอุระชูศอแล้วเงยพักตร์ขึ้นสบเนตรพระองค์ยิ้มอย่างแจ่มใส พลางทูลถามไม่ลดเลี้ยวว่า "หม่อมฉันจะได้รับของขวัญไหมเพคะ"*

บุคคลซึ่งอยู่ใกล้ชิดในเวลานั้น ได้กราบทูลพระเจ้าสิริสุทโธทนะว่า ทันทีที่พระโอรสทอดพระเนตรเห็นยอดยุวกัญญายโสธรา ธิดาแห่งสุประพุทธ พระพักตร์ของพระองค์เปลี่ยนไปเห็นถนัด พระกุมารทรงตอบว่า "*ของขวัญนั้นหมดเสียแล้ว แต่ขอให้ภคินีผู้ทรงโฉมงามล้ำรับเอาสิ่งนี้ไป*" ตรัสแล้ว ก็ทรงถอดสร้อยพระศอมรกตคาดเอวอรชรอันหุ้มไว้ด้วยกำมะหยี่ดำ พระเนตรสบเนตรนางด้วยความรักอันท่วมท้นมิอาจปกปิดไว้ได้

เมื่อพระพุทธบิดาทรงทราบแน่ว่าพระโอรสผูกสมัครรักใคร่ยโสธราแล้ว ก็ทรงแต่งทูตให้ไปสู่ขอนางจากพระสุปพุทธผู้เป็นชนก แต่พระสุปพุทธตรัสตอบว่า ตามธรรมเนียมนางกษัตริย์ในศากยะตระกูลนั้น ผู้จะเป็นคู่ของนางแสดงว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในยุทธศิลปศาสตร์ อาจรบชนะผู้ท้าทั้งหลายให้ได้เสียก่อน พระองค์ทรงสั่งมากับทูตว่า **"ลูกของเรานี้มีโอรสกษัตริย์ปองอยู่หลายหากว่าพระโอรสของกษัตริย์ท่าน โก่งศร แกว่งดาบ และขี่ม้าได้ดีกว่าผู้ใด เธอก็จะได้นางไปเป็นชายา แต่เราสงสัยนักพระสิทธัตถะหรือจะทำกิจของนักรบได้ เธอแก่วัดออกยังงั้น"**

พระเจ้าสิริสุทโธทนะก็เสียพระทัยที่พระโอรสจะไม่ได้นางผู้เป็นที่รัก แต่พระกุมารหนุ่มทูลว่า *"ให้ทรงจัดการประลองรบขึ้นเถิด พระองค์ได้ทรงฝึกฝนวิชาของบุรุษอยู่บ้างเหมือนกันกับพระญาติเหล่านั้น เมื่อพระองค์ทรงรักนางแล้ว หายอมเสียนางไปไม่"*

ด้วยเหตุที่พระสิทธัตถะตรัสดังนี้ เจ็ดวันหลังจากนั้นก็มีพิธีประลองกำลังครั้งใหญ่ผู้ใดได้ชัยชนะนั้นก็ได้นางยโสธรา **พระเทวทัตผู้ชำนาญทางศร พระอรชุนผู้เก่งทางขี่ม้า** และ **พระนันทะผู้เชี่ยวชาญดาบ** ก็ไปประชุมพร้อม พระสิทธัตถะนั้นทรงม้ากัณฐกะสีขาวผ่องซึ่งวิ่งระเริงร้องก้องกังวานเพราะความแปลกตาเข้าในสนามยุทธ พระโอรสกวาดพระเนตรตรวจดูมหาชนทั่วและเมื่อทอดพระเนตรเห็นยโสธราจอมขวัญ ก็เสด็จลงจากอัสดรกัณฐกะและร้องประกาศว่า **"ผู้ที่ทรงไว้ซึ่งความเลิศเท่านั้นจึงจะคู่ควรกับมุกดาเทวีผู้นี้ ขอให้เราพิสูจน์ฝีมือกันเดี๋ยวนี้"**

ทีแรกพระนันทะท้ายิงธนู โดยใช้เป้ากลองทองเหลืองวางในระยะไกลหกโกศ พระเทวทัตขอยิงในระยะแปดโกศ แต่พระสิทธัตถะขอให้เลยสิบโกศออกไป จนกระทั่งมองเท่าฝาหอยแครงเท่านั้นเอง พระนันทะยิงทะลุกลองของเธอ พระอรชุนพระเทวทัตก็ดุจกัน ฝูงชนโห่ร้องชมเชยขึ้นอึงมี่ จนนางยโสธราต้องยกพัสตราขึ้นคลุมเนตร ด้วยความหวาดหวั่นว่าพระผู้เป็นที่รักจักพ่ายแพ้แก่คู่ต่อสู้

พระสิทธัตถะ ทรงจับคันศรของพระญาติขึ้นน้าวสาย กำลังแรงทำให้ศรนั้นหักลงกับหัตถ์ทั้ง ๆ ที่ว่าศรนั้นมีกลางคันอันหนา ชายชาตรีซึ่งมีกรแข็งยิ่งเท่านั้นจึงจะทำให้โค้งได้

พระโอรสหนุ่มตรัสว่า *"ศรนี้เป็นของเล่น คันศรใหม่ที่แข็งแรงสมศักดิ์กษัตริย์ศากยะนั้นไม่มีหรือ ?"*

มีผู้ทูลตอบว่า มีศรชื่อสิงหหนุ ใหญ่เหลือและแข็งแรงมาก คันศรทำด้วยเหล็ก เก็บไว้ในโบสถ์หลายร้อยปีมาแล้ว ไม่ปรากฏว่าเป็นของใครและหาเคยมีใครอาจใช้ได้ไม่ พระสิทธัตถะทรงสั่งให้ไปนำศรนั้นมาส่งให้พระอนุชาน้าวสายก่อน แต่หามีพระองค์ใดแข็งแรงพอที่โน้มปลายให้เข้าใกล้กันกว่าศอกหนึ่งได้ไม่ พระองค์จึงทรงรับคันศรมาน้าวสายแล้วเสียบลูกศรลงที่ช่องเสียบยิงด้วยกำลังแรง ศรถลาวิ่งประดุจนกอินทรี เสียงสนั่นกังวานอากาศ จนผู้เจ็บไข้มิอาจมาในงานนั้นได้ต้องลุกขึ้นถามกันว่า "เสียงอะไรนั่น" ลูกศรวิ่งถลาออกไปทะลุกลองอันวางไว้ไกลถึงสิบโกศกว่านั้น แล้วยังแล่นต่อไปอีกไม่หยุดยั้ง

ต่อไปพระเทวทัตท้าใช้ดาบตัดต้นไม้ พระองค์เองทรงตัดต้นตาลหนาหกนิ้วด้วยการฟันเพียงครั้งเดียว พระอรชุนตัดต้นไม้หนา ๗ นิ้ว และพระนันทะตัดต้นไม้ได้หนาถึง ๙ นิ้ว แต่พระสิทธัตถะทรงตัดต้นไม้มหึมาคู่หนึ่งด้วยการฟันเพียงครั้งเดียวเท่านั้น รอยดาบราบดีจนต้นไม้นั้นขาดจากโคนแล้วยังยืนตรงอยู่ ณ ที่เก่าไม่ล้มลงไปได้

คราวนี้ถึงคราวขี่ม้าแข่ง ม้ากัณฐกะของพระกุมารก็วิ่งได้รวดเร็วกว่าม้าของพระญาติทั้งสามพระนันทะตรัสค้านว่า หาได้เป็นเพราะความเก่งของผู้ขับขี่ไม่ ม้ากัณฐกะนั้นฝีเท้าเร็วเอง ถ้าหากพระองค์ขี่กัณฐกะก็อาจชนะได้เหมือนกัน ขอให้มาปราบม้าพยศแข่งกันดีกว่า

เขาจึงได้นำม้าพยศกล้า กายสูงใหญ่ ดำมันสนิทเหมือนค่ำคืน ตาดุขวาง จมูกบานกว้างใหญ่ ผมยาวยุ่งเหยิงด้วยไม่ได้ตัดสาง มีโซ่ล่ามอยู่สามชั้น โกลนอานใดหามีไม่ เพราะมันพยศนักใครจะขึ้นหลังไม่ได้เลย

กษัตริย์หนุ่มตรัสสั่งให้เอาโซ่ออก แล้วผลัดกันขึ้นหลัง ม้าดุโลดเต้นสลัดเอาพระเทวทัตและพระนันทะตกลงมาเจ็บปวดได้ความอายเป็นอันมาก พระอรชุนขึ้นบังคับควบขับไปได้สักครู่ มันก็บันดาลโทสะหันมาแว้งกัดขาพระอรชุนผู้แกล้วร่วงผลุนลงมาผู้เลี้ยงม้าต้องรีบวิ่งไปเอาโซ่พันถึงสามชั้น ฝูงชนร้องว่า 'ม้านี้บ้านัก ขอพระสิทธัตถะอย่าจับม้าผีนี้เลย"

แต่พระกุมารทรงบอกเขาว่า ให้แก้สายโซ่ออกและให้ส่งผมม้ามา พระองค์ค่อย ๆ จับผมม้าก้มลงกระซิบปลอบเบา ๆ วางหัตถ์ขวาลงบนตาทั้งสอง แล้วผจงลูบหน้าและสีข้างด้วยความปรานี ม้าซึ่งคึกคะนองเหนื่อยหอบอยู่ ก็มีอาการสงบนิ่งก้มหัวลงดุจคำนับ และเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นหลัง ก็มีอาการสงบนิ่ง ประดุจมันมีความเคารพรักพระองค์ พระสิทธัตถะใช้พระชงฆ์แตะสองข้างม้าเบา ๆ แล้วมันก็วิ่งไปอย่างเรียบร้อย

คนดูทั้งหลายต่างร้องว่า "พระสิทธัตถะทรงชนะแล้ว ใครอื่นอย่าขวนขวายต่อสู้อีกเลย"

ดังนี้ยโสธรานงเยาว์ก็ทรงลุกจากที่ประทับ หยิบพวงโมกขมาลาเสด็จดำเนินผ่านปวงขัตติยะและปวงชน ไปถึงที่ซึ่งพระโอรสเสด็จลงจากอาชี ก้มองค์ลงอัญชลี แล้วทรงสวมพวงมาลัยรอบพระศอพระโอรสหนุ่ม พระองค์ทรงโอบนางไว้แนบพระอุระ แล้วก็จูงหัตถ์นางกลับมายังพระพลับพลา

ไม่ช้าพิธีอภิเษกสมรสแห่งขัตติยะทั้งสอง ก็มีขึ้นอย่างมโหฬาร เพื่อจะผูกเสน่หาไว้ไม่ให้เหือดหายและทรงลงทิ้งโลกีย์สุขไปได้ พระบิดาจึงทรงสร้างมหาปราสาทรักขึ้นไว้สำหรับพระโอรสหนุ่มและพระสุณิสา รอบบริเวณปราสาทนั้นมีเขาโรหิณีสีเขียวสด รอบเขาชุ่มไปด้วยธารน้ำใสสะอาดไหลผ่านระริกเรื่อยจากต้นน้ำหิมาลัยไปสู่มหาสมุทร มีไม้ดอกไม้ผลสะพรั่งพร้อม และปราสาทนั้นอยู่ไกลจากฝูงชน ความสกปรกอันใดไม่ให้เกิดมีขึ้นเป็นอันขาด ผู้รักษาปราสาทต้องปลิดดอกไม้ที่จะโรยทิ้งเสียก่อนที่มันจะเหี่ยวคาต้น ใบไม้ซึ่งเหลืองตายต้องไม่ให้พระโอรสได้เห็นเลยเป็นอันขาด แม้นางสนมกำนัลผู้ขับฟ้อนบำเรอถวาย หากเกิดป่วยไข้หรือเป็นลมโดยปัจจุบัน นางนั้นจะต้องเนรเทศออกจากสถานแห่งบรมสุขนี้ บุคคลที่แก่และตายแล้วจะไม่ได้ปรากฏตัว เรื่องความทุกข์ของโลกภายนอกทั้งหลายใครอย่าได้นำกล่าวเป็นอันขาด แม้จะประดิษฐ์ขึ้นเป็นเพลงร้องก็มิได้ พระบิดาวางโทษผู้กล่าวถึงความทุกข์ทั้งหลายไว้ว่าเป็นกบฏ พระโอรสจักได้เห็นได้ยินได้ฟังแต่ความรื่นรมย์และความสดชื่นเท่านั้น

เมื่อสร้างความสุขทั้งมวลไว้ในมหาปราสาทอันมโหฬารนั้นแล้ว เพื่อจะกักพระโอรสไว้แต่ในที่คุมขังแห่งความรักและความสนุกเพลิดเพลิน พระองค์ทรงสร้างกำแพงใหญ่ล้อมรอบพระปราสาท ณ ที่ห่างไกล สร้างประตูใหญ่ซึ่งต้องใช้คนเปิดถึงร้อยคน เสียงเปิดประตูนั้นกังวานก้องไปทุกหนทุกแห่งแล้วสร้างกำแพง และประตูขึ้นอีกสองชั้นรวมเป็นสามด้วยกัน ลงสลักมั่นลั่นกุญแจและมีคนเฝ้าแข็งแรงพระบิดาสั่งแก่ยามว่า "อย่าให้ใครเข้าออกเป็นอันขาด แม้แต่ลูกเราก็มิได้ หากละเมิดคำสั่งโทษเจ้าถึงตาย"

บทที่สาม
เสียงครวญของสายพิณ

ภายในมหาปราสาทแห่งความรักของพระสิทธัตถะนั้นเต็มไปด้วยความสงบสุขและรื่นรมย์ พระพุทธองค์ของเราไม่เคยรู้จักความทุกข์ เรื่องเดือดร้อนอันใดก็ไม่เคยได้ยิน เพราะพระบิดาตรัสสั่งไว้อย่างเข้มงวดหนักหนาว่า อย่าให้ผู้ใดเอ่ยถึงสิ่งที่เกิดขึ้นนอกกำแพงปราสาทนี้เลยเป็นอันขาด แม้กระนั้นก็มีหลายครั้งที่พระบรมโอรสบรรทมหลับแล้วทรงพระสุบินว่า ได้เสด็จออกไปนอกปราสาททอดพระเนตรเห็นโลกอันกว้างใหญ่ บ่อยครั้งที่พระองค์ทรงสะดุ้งผวาตื่นออกโอษฐ์อุทานว่า **โลกของฉัน โลก-ฉันได้เห็นได้ยินและได้รู้ทั้งหมด ฉันมาในโลกนี้แล้ว** และเมื่อนั้นพระนางยโสธราเทวีซึ่งถวายการปรนนิบัติพัดวีอยู่ ก็จะประหวั่นจิตหวาดพระทัย และทูลถามว่าประชวรเป็นอะไรไปหรือ พระสิทธัตถะก็จะทรงรู้สึกองค์และทรงปลอบโยนพระชายาให้หายตระหนกอกสั่นพระพักตร์ของพระองค์ซีดสลด น้ำพระเนตรไหลคลอพระนัยนา แต่ก็ทรงฝืนยิ้มและรับสั่งให้นางนาฏกาดีดพิณสีซอถวาย ผู้อื่นได้สดับเสียงซอนั้นก็ชื่นจิตเหมือนได้ยินเสียงคนสรวลระเริงใจ แต่องค์พระโอรสนั้นทรงแว่วว่า เสียงซอครวญสะอื้นให้รำพันว่า

"เรานี้คือเสียงของลมพายุ ซึ่งพัดไปด้วยความโหยหาความสงบแห่งดวงจิต แต่ก็หามีเวลา

สงบลงได้ไม่ชีวิตของมนุษย์ก็เช่นเดียวกับลม ความสงบไม่มี จึงมีแต่ความครวญคร่ำโหยหาและสะอื้นไห้

เรามาจากไหน ไปที่ใด เกิดจากแหล่งใด ไม่เคยทราบ เราเป็นเพียงที่ว่าง ไม่มีอะไรยืนยง

เรามีแต่ความทุกข์ไม่รู้จักหาย แต่พระองค์มีแต่ความสุขสำราญไม่รู้จักหมด แต่ความรักนั้นก็จะหมดลงสักวันหนึ่ง เพราะชีวิตก็เหมือนกับสายลมไม่มีความยืนยงคงอยู่ตลอดไป

พระโอรสแห่งมายา จงทราบเถิด ในโลกนี้เต็มไปด้วยความทุกข์แสนสาหัส เราได้ท่องเที่ยวไปรอบโลก ได้เห็นความทุกข์หลายอย่างต่าง ๆ กัน

ชีวิตนี้คือความว่างเปล่า เราจะไขว่คว้าอะไรมาไว้เป็นของเราได้ หรือเราจะคว้าเมฆมาไว้ในหัตถ์และห้ามห้วงน้ำมิให้ไหลรินได้หรือ

โอ้–พระโอรสทรงตื่นเถิด อย่าบรรทมหลับอยู่เลย โลกกำลังเศร้านัก โลกกำลังจะจมโลกกำลังรอคอยพระองค์อยู่

ขอพระองค์ทรงตื่นขึ้น และทรงช่วยมนุษย์พ้นทุกข์เถิด จงละเสียซึ่งอำนาจจักรพรรดิในประเทศเรา คือ ลม ซึ่ง พัด ไป รอบ โลก และเรามาครวญคราง ณ สายซอหิรัญนี้ ก็เพื่อหวังจะให้พระผู้หลับอยู่และไม่รู้จักได้รู้จักโลก เราหวังจะให้พระองค์รู้ว่ากษณะนี้พระองค์ได้เล่นแต่เงางามเท่านั้น''

นับแต่นั้นมาพระหฤทัยของพระบรมโอรส ก็มิอาจตั้งอยู่ในความรื่นเริงดังแต่ก่อนได้ เสียงซอก็กลายเป็นลมคราง นางระบำและการฟ้อนทั้งหลายล้วนแต่ทำให้เกิดความเหนื่อยหน่าย พระองค์กลับสนพระทัยในนิยายต่าง ๆ ซึ่งนางกำนัลนำมาเล่าถวาย ในคราวหยุดพักจากการฟ้อนรำ นางนั้นเล่าถึงสิ่งประหลาดต่าง ๆ เล่าถึงบุคคลผู้มีผิวขาว เล่าถึงดวงตะวันอันตกจมลงในมหาสมุทรในยามสนธยา พระทรงฟังแล้วก็ซักถามไม่ได้หยุด

โลกของเรานั้นใหญ่กว้างนักหรือ มนุษย์ผู้อื่นที่เหมือนเรานั้นยังมีอีกหรือ ถ้าเรารู้จักเขา เราจะช่วยเขาได้ไหม พระอาทิตย์นั้นขึ้นจากขอบฟ้าในเวลาเช้า และไปตกลงในมหาสมุทรยามอัสดง ? เราจะเป็นเหมือนพระอาทิตย์ ไปอยู่บนท้องฟ้าดูแลคนให้ทั่วได้หรือ พระ-สิทธัตถะรู้สึกพระองค์ว่าทรงกลัดกลุ้มพระทัยเหมือนจะประชวรไข้อยู่ แล้วตรัสถามเขาถึงเรื่องม้ากายสิทธิ์อันเหาะได้รวดเร็วของเทวดาว่ามีจริงหรือ พระองค์ทรงปรารถนาม้านั้นเพื่อจะได้ขับขี่ไปดูโลกอันกว้างใหญ่ ทรงปรารถนาปีกของนกอินทรีอันจะพาพระองค์เหาะทะยานลิ่วออกไปยืนบนยอดเขาหิมาลัยอันสูงสุด แล้วมองดูว่าภายนอกพระทวารปราสาทนั้นมีอะไรอยู่บ้าง

มีผู้ล่วงละเมิดพระบรมราชโองการพระบิดาเป็นคนแรก กราบทูลว่าภายนอกนั้นมีเรือกสวน ไร่นา ป่าร้าง มีโบสถ์และมีพระมหานครอันกว้างใหญ่ของพระเจ้าพิมพิสาร และในโลกนี้มีมนุษย์หลายอย่างต่าง ๆ กันหลายสิบโกฏิเหลือจะพรรณนาได้

พระโอรสรับสั่งว่า "ดีแล้ว ไปบอกฉันนะผู้สารถีให้เทียมรถไว้ พรุ่งนี้จะออกไปดูอะไรที่ไกล ๆ ออกไป"

พระเจ้าสิริสุทโธทนะ ได้ทรงสดับอำมาตย์ทูลความปรารถนาของพระโอรสก็ทรงว้าวุ่นพระทัยยิ่งนัก พระองค์ทรงตระหนักดีว่า ถึงเวลาแล้วที่พระโอรสจะได้ทรงรู้จักโลก แต่อีกพระทัยหนึ่งก็เกรงพระสิทธัตถะจะไปทอดพระเนตรเห็นความสกปรกและสิ่งโทมนัสพระทัยเข้า จึงทรงสั่งให้ป่าวประกาศราษฎรทุกคนว่า พระโอรสจะเสด็จเลียบพระนคร ให้ตกแต่งบ้านเรือนให้งามตาเอาบุปผานานาพรรณมาแต่งซุ้มประตู สิ่งที่จะทำให้หดหู่ใจให้เก็บซ่อนเสียจงสิ้นในวันนั้น คนแก่ชราร่างร้ายคนเจ็บจวนตาย คนพิการง่อยเปลี้ยเสียขาอย่าปรากฏให้เห็น แม้กระทั่งการเผาศพซึ่งจำเป็นก็ของดไว้ก่อน ให้วันนั้นสิ้นไปแล้วจึงทำ

ด้วยเหตุนี้ เมื่อพระโอรสเสด็จทอดพระเนตรพระนคร ก็ทรงเห็นแต่สิ่งล้วนงามตา ชาวเมืองหญิงชายเด็กเล็กแต่งกายอย่างดีที่สุดมาหมอบเฝ้ารายเรียงถวายช่อดอกไม้ และ

คารวะ ต่างยิ้มสรวลสันต์เบิกบานประหนึ่งว่าโลกนี้หาเคยมีคำว่าทุกข์ไม่ พระสิทธัตถะทรงพอพระทัยยิ่ง ตรัสว่า **"โลกของเรานี้งามจริงหนอ คนทั้งหลายก็ใจดี หนุ่มสาวเหล่านี้ก็ล้วนขยันในการงาน เขาช่างใจดีจริงหนอ ดูซิ ฉันยังไม่ทันทำอะไรให้เขาเลย เขาก็มาเอาใจใส่ในฉัน เด็ก ๆ เหล่านี้ก็รักฉัน เขาคงจะรู้ว่าฉันรักเขาเป็นแน่ เขารู้ได้อย่างไรหนอ ดีจริงประหลาดจริงบ้านเมืองของเรานี้ช่างมีแต่คนยิ้มแย้มแจ่มใส ฉันนะ ขับรถออกนอกประตูเมืองสิ โลกนี้งามดีชวนให้ดู เราอยากเห็นทั้งหมด"**

พอรถทรงเจ้าชายหนุ่มผ่านไป ฝูงชนโห่ร้องด้วยความยินดี บ้างเอาดอกไม้พวงมาลาถวาย บ้างก็เข้าไปลูบคลำวัว เอาขนมและถั่วไปให้วัวกิน ต่างคนมีความยินดีทั่วหน้าที่ได้เห็นเจ้านายของตน

ท่ามกลางความสวยงามและความโห่ร้องยินดีนั้นเอง ชายชราร่างเล็กคนหนึ่งคลานงุ่มง่ามออกมาจากกระต๊อบ อันมีหลังคาโหว่และฝาทะลุของแก ร่างชายนั้นแสนจะสกปรก เครื่องนุ่งห่มสีซีดและเปียกขาด แต่พันกายก็เกือบจะมิมิด หลังงอคุ้มจวนจะพับเป็นสองอยู่แล้ว เพราะต้องแบกภาระมานาน เนื้อหนังตกกระ ถูกแดดเผาดำเกรียมเหี่ยวย่นติดกระดูก จะหาเนื้อแต่สักน้อยก็แสนยาก ขอบตาแดงช้ำด้วยสนิมน้ำตาอันเกาะเป็นคราบนานหนักหนา ลูกตามัวเป็นน้ำข้าว เมื่ออ้าปากก็ไม่มีฟัน ขากรรไกรสั่นอยู่งันงกประดุจเป็นคนไข้สันนิบาต แกถือไม้เท้าตัวสั่นรัว เดินหลังโค้งโก่งมาถึงกระบวนคนซึ่งยืนอยู่ หอบหายใจฮัก ๆ พลางร้องครางว่า "ได้โปรดสงสารคนยากคนจนเถิดหิวจะตายอยู่แล้ว" คนยืนอยู่ข้าง ๆ เห็นแกออกมาก็ตกใจ พากันฉุดแข้งขาลากแขนให้แกออกไปเสีย พลางบอกว่า "นั่น เจ้านายเห็นไหม กลับไป กลับไปรังของแก !"

พระโอรสหันมาทอดพระเนตรเข้าก็ตกพระทัย ทรงพิศวงยิ่งนัก ด้วยไม่เคยทรงเห็นคนแก่ชราอย่างนี้มาแต่ก่อน ทรงถามนายสารถีว่า "ฉันนะ นั่นตัวอะไรน่ะ ดู ๆ ก็คล้ายคน แต่ทำไมหลังงอโค้งตัวสั่นลำบากดังนั้น น่าสงสารเหลือเกิน เขาไม่มีอาหารกินหรือกระดูกจึงได้โปนออกมาดังนั้น ทำไมเขาจึงร้องว่าเขาจะตาย มันแปลว่าอะไร ฉันนะ ? จงบอกให้เขาเข้ามาเถิด"

นายฉันนะสารถีผู้มีใจซื่อ ทูลตามความเป็นจริงว่า "พระทูลกระหม่อมเจ้าข้า นี่คือคนเหมือนกัน และเมื่อแปดสิบปีก่อน เขายังแข็งแรงว่องไวสวยงามอยู่ นัยน์ตาก็ใสแจ๋วดี ดวงประทีปซึ่งเคยสุกใสในครั้งหนึ่งนั้น บัดนี้น้ำมันได้หมดเสียแล้ว ไส้ก็ไหม้ดำ ดวงชีวิตของเขายังเหลืออยู่น้อยหนึ่ง ไม่ช้าก็จะดับไปพระเจ้าข้า"

พระโอรสรับสั่งถามว่า "ฉันนะ คนเราต้องเป็นดังนี้ทุกคนหรือ ?"

"เมื่อมีอายุล่วงนานไป ก็เป็นดังนี้ทุกคนพระเจ้าข้า"

"ฉันก็เหมือนกันหรือ ฉันนะ ถ้ายโสธราอยู่ถึงแปดสิบปีก็เป็นดังนี้หรือ ชาลินี คุงคาโคตมี หัสดาน้อย และใคร ๆ ก็เป็นดังนี้หรือฉันนะ ?

"พระเจ้าข้า เช่นนั้น" นายสารถีทูลสนองพระวาจา พระโอรสรับสั่งว่า "กลับรถเถอะฉันนะ พาฉันไปส่งบ้าน เราได้เห็นสิ่งซึ่งเราไม่เคยคิดเลยว่าจะมีอยู่"

พระโพธิสัตว์ มีพระพักตร์อันซีดเผือด พระทัยเศร้าหมองและหดหู่รีบเสด็จเข้าวังแล้วนิ่งขรึมไม่แย้มสรวลและไม่เสวยกระยาหาร ไม่เหลียวดูเหล่านางรำที่ขับฟ้อนบำเรอให้เป็นที่สำราญหฤทัย ยโสธราเทวีเห็นพระสวามีหม่นหมองและไม่เอื้องโอษฐ์แต่ประการใดก็หวาดหวั่นพระทัยนัก เกรงไปว่าพระองค์ไม่พอพระทัยในการปรนนิบัติของพระนาง จึงกันแสงไห้ แล้วทูลถามว่าพระนางได้ทรงกระทำอันใดไม่เป็นที่พอพระทัยหรือ

พระสิทธัตถะปลอบชายาว่า ที่พระองค์เศร้าเช่นนี้หาใช่เพราะนางไม่ หากเพราะทรงคำนึงถึงว่า **ความสุขทั้งหลายนั้นที่แท้คือความทุกข์หนัก** เพราะมันไม่อยู่ยืนนาน เวลาย่อมเข้ามาแทรกแซง ทำลายสิ่งสวยงามให้หมดสิ้นไป ร่างกายจะเต็มไปด้วยเส้นเอ็นระเกะระกะหลังงอโค้งและเนื้อก็เหี่ยวย่น เมื่อตรองถึงสิ่งนี้ พระองค์ก็มิอาจเป็นสุขอยู่ได้

ในคืนวันนั้น พระบิดาทรงสุบินถึงสิ่งน่าหวาดหวั่น และซึ่งเข้าพระทัยไม่ได้ อยู่ **เจ็ดประการ อันแรกซึ่งสุบินเห็น** *คือธงใหญ่ของพระอินทร์ถูกลมพัดขาดยับ และปลิวไปตกยังฝุ่นละออง ทันใดนั้นมีเงาเข้ามาหยิบเอาธงขาดออกไป* **อันที่สอง** *เห็นช้างสาร*

ใหญ่งาขาวสิบเชือกเดินสะเทือนเลื่อนลั่นมาจากทิศทักษิณ พระโอรสประทับมาบนคชสารใหญ่ตัวนำ และมีฝูงชนดินตามมาเป็นแถว **อันที่สาม** *ทรงเห็นราชรถเพลาดกลากด้วยม้าวิเศษสี่ตัว และพระโอรสประทับอยู่ในรถนั้น* **อันที่สี่** *มีจักรทองหมุนวนมาแต่ไกล กำกงผั่งเพชรพลอยสุขใส มีอักษรจารึกในดุมกงของล้อ และเวลาที่หมุนไปก็มองดูโชติช่วงประดุจแสงเพลิง เสียงดนตรีเสนาะกังวานออกจากคำจารึกนั้น* **อันที่ห้า** *คือกลองใหญ่มหึมา วางอยู่ระหว่างเมืองและขุนเขาต่าง ๆ พระโอรสถือตุ้มเหล็กใหญ่เสด็จมาตีกลองเสียงสนั่นก้องไปทั่วทศทิศ* **อันที่หก** *เป็นหอใหญ่สูงโดดขึ้นไปถึงฟ้า พระสิทธัตถะยืนอยู่บนหอ สองหัตถ์โปรยแก้วมณีนพรัตน์ลงมาดังสายฝนให้แก่ปวงชนทั่วโลกซึ่งเบียดเสียดกันเข้ามาเก็บแก้วมณี* **อันที่เจ็ด** *คือเสียงคนร้องโอดครวญ แล้วมีหกคนเดินร้องไห้ออกไป*

พระเจ้าสิริสุทโธทนะ ทรงให้บรรดาโหราจารย์ทำนายพระสุบินนี้ แต่หามีใครอาจทายถูกไม่ พอดีมีผู้เฒ่าคนหนึ่งแต่งกายอย่างฤาษี มาจากไหนไม่ปรากฏ รับอาสาทำนายพระสุบินถวาย ผู้ชรากราบทูลพระราชาว่า พระสุบินนี้ดียิ่งนัก สิ่งที่เห็นทั้งเจ็ดอย่างนั่นแหละคือ ความปีติใหญ่ยิ่ง เจ็ดประการด้วยกัน **อันที่หนึ่ง** ธงพระอินทร์ขาดยับนั้น หมายความว่าความเชื่อถืออย่างเก่าจะหมดไป **อันที่สอง** ช้างสารสิบนั้นหมายถึงทศพลญาณของพระบรมศาสดา **อันที่สาม** ม้า๔ตัวซึ่งเทียมราชรถนั้น หมายความว่าจตุราริยสัจจ์ ซึ่งจะนำพระโอรสให้พ้นความเศร้าหมองและสงสัยทั้งปวง **อันที่สี่** ล้อหมุน คือพระธรรมจักรอันล้ำเลิศ และ **อันที่ห้า** กลองใหญ่ซึ่งพระโอรสทรงตี หมายความว่าคำสอนของพระองค์จะสะท้อนไปทั่วทั้งโลกสาม **อันที่หก** รัตนะมีค่าล้ำที่พระโอรสทรงโปรยปรายประทานปวงชนนั้นคือ พระธรรมอันล้ำเลิศซึ่งไม่เคยมีมาแต่ก่อน และเป็นที่ต้องประสงค์ของมนุษย์และเทพยดาทั้งหลาย **อันสุดท้าย** หกคนที่ร้องไห้นั้น คือ อาจารย์ของพระโอรสผู้ยิ่งกว่าตนเอง ผู้ชรานั้นทำนายถวายแล้วก็กราบบังคมลาหายไป พระเจ้าสิริสุทโธทนะให้อำมาตย์ไปตามเพื่อพระราชทานรางวัล แต่หาตามพบไม่ เขากลับมากราบทูลว่า เมื่อไปถึงที่เทวาลัยซึ่งฤาษีนั้นอยู่ ได้พบแต่นกเค้าแมวบินจากแท่นบูชาเท่านั้นเอง

พระเจ้าสิริสุทโธทนะได้ทรงสดับคำทำนาย ก็ยิ่งทวีความหวาดหวั่นว่า พระโอรสจะเสด็จออกทรงผนวชเพื่อแสวงหาธรรมเสีย จึงรับสั่งให้เพิ่มจำนวนทหารยามประตูขึ้นอีก การดูแลให้เข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น

แต่อนิจจา พระองค์จะทรงห้ามดวงตะวันมิให้ส่อง ห้ามได้หรือ ?

พระโอรสหนุ่มขอพระราชทานอนุญาตเสด็จเลียบพระนครอีกครั้งหนึ่ง และคราวนี้ขอเสด็จอย่างเงียบ ๆ ปลอมพระองค์อย่างชนสามัญออกไป และขออย่าให้ราษฎรรู้ตัวก่อน เพราะทรงปรารถนาจะเห็นภาวะที่แท้จริงของราษฎร ทูลพระบิดาว่า "กลับมาคราวนี้ หม่อมฉันจะไม่ทูลขออีกต่อไป เพราะได้เห็นทุกอย่างสิ้นแล้ว ถ้าได้เห็นว่าคนเป็นสุขทั้งหมด ก็จะสบายใจ แต่ถ้าได้เห็นคนเป็นทุกข์หม่อมฉันก็คงได้ความฉลาดขึ้นบ้าง

พระบิดาไม่อาจขัดพระทัยพระโอรส จำต้องพระราชทานอนุญาต

ดังนั้น ในวันรุ่งขึ้น โดยพระบรมราชโองการ ทหารยามต้องเปิดประตูให้พ่อค้าคนหนึ่งและเสมียนออกไป พระสิทธัตถะกับนายฉันนะนั่นเอง

อันสภาพของชาวเมืองกบิลพัสดุ์ ซึ่งพระสิทธัตถะทอดพระเนตรเห็นในครั้งนี้ ก็เป็นไปดังที่มันเป็นอยู่เดิม ปราศจากการตบแต่งเพื่อลวงแต่อย่างใด

ตามถนนเซ็งแซ่ไปด้วยศัพท์สำเนียงต่าง ๆ พ่อค้านั่งขัดสมาธิริมทาง ร้องขายเครื่องเทศและเสื้อผ้าอิงมี่ ผู้ซื้อก็ยืนต่อราคาเกี่ยงกันทะเลาะกันวุ่นวาย รถบดหินวิ่งมาและเสียงร้องตะโกนให้หลีกทาง คนหามแคร่เดินร้องเพลงมาอย่างสบายใจ มองไปอีกทางหนึ่งก็เห็นร้านชำขายของต่าง ๆ แมลงวันตอมอยู่วุ่น หญิงหนึ่งทูนไหน้ำเดินมาท่าทางทะมัดทะแมง มือหนึ่งอุ้มเด็กอ่อนตาดำ ๆ ช่างทอผ้าก็ชักเส้นด้ายกระตุกกระสวย ช่างทำเกราะเอาฆ้อนตีแผ่แผ่นเหล็กออกไปให้บาง บ้างก็เอาหอกดาบซุกเข้าไปในเตาไฟแดงฉาน ไอร้อนพุ่งมาปะทะ สุนัขวิ่งมาด้อม ๆ มอง ๆ หาอาหาร ทหารเดินผ่านไป เสียงดาบกระทบฝักดังกริ่ง ๆ พราหมณ์เดินหลีกเจ้า, ไพร่, ศูทร ไปอย่างถือตน หมองูนั่งเป่าปี่

เสียงแหบโหย งูตัวใหญ่ตาลุกแผ่พังพานร่าน่าสะพึงกลัว เจ้าสาวแต่งกายสีงามนั่งคลุมหน้ามาในรถวิวาห์หญิงหนึ่งถือเครื่องสักการะเข้าไปในเทวาลัย เพื่อขอบุตรจากเทพเจ้า พระโอรสทรงเพลินไปในการทอดพระเนตรสิ่งเหล่านี้ ด้วยไม่เคยเห็นมาแต่ก่อน

ทันใดนั้นเอง พระองค์ได้สดับเสียงครางข้างถนนว่า "ช่วยด้วย ช่วยด้วย จะตายก่อนถึงเรือนอยู่แล้ว" คนเจ็บเป็นกาฬโรคคนหนึ่งนอนจมฝุ่นอยู่ ร่างกายเต็มไปด้วยผื่นแดง เหงื่อเม็ดใหญ่เต็มหน้าผาก บิดตัวเครียด ๆ ชักไปมา ปากบูดเบี้ยวนัยน์ตาเหลือกถลนมองดูน่าเวทนา เขาพยายามลุกขึ้นยืน แต่ก็โงนเงนล้มคว่ำลง ไปอีก ปากร้องโอย โอย ด้วยความเจ็บปวด

พระบรมโอรสทรงผละจากสารถี วิ่งเข้าไปประคองไว้ทันที พระหัตถ์ลูบร่างกายคนเจ็บเบา ๆ ด้วยความเวทนา ทรุดองค์ลงนั่งแล้วยกศีรษะคนเจ็บวางลงบนพระเพลาปลอบโยนแล้วตรัสถามด้วยปรานีว่า "ภราดร เจ้าเป็นอะไรไปหรือ ?" เมื่อไม่ได้คำตอบก็ตรัสถามมหาดเล็กว่า "ฉันนะ คนผู้น่าสงสารนี้เป็นอะไร ?"

นายฉันนะทูลสนองว่า "พระยุพราช พระเจ้าข้า คนนี้เขาเจ็บเป็นกาฬโรค แต่ก่อนเขาก็แข็งแรงอยู่ เลือดบริสุทธิ์อย่างคนทั้งหลาย แต่บัดนี้โรคร้ายกินเขาแล้ว หัวใจเขาเพลียไปเต้นช้าและไม่เป็นจังหวะ เส้นประสาทของเขาก็ตึงเครียดเจียนจะขาด ทอดพระเนตรดูเขาซิพระเจ้าข้า เขาชักใหญ่ ตาแดงดังไฟ หายใจแรง ประเดี๋ยวเถิด ประเดี๋ยวกาฬโรคทำลายเขาหมด เขาต้องตายอย่างทุเรศ ทรงวางเขาเสียเถิดพระองค์ ไม่ดีดอก โรคอาจติดต่อถึงพระองค์ได้"

พระยุพราชหนุ่มหาอาจทอดทิ้งเขาได้ไม่ ทรงลูบคลำเขาต่อไป แล้วรับสั่งว่า "ฉันนะ คนอื่นก็เป็นอย่างนี้ได้เหมือนกันหรือ ?"

"พุธโธ่ ได้ซิ พระเจ้าข้า โรคร้ายมีหลายอย่าง กลาก เกลื้อน เหน็บชา อำมพาต สันนิบาต อหิวาต์ พยาธิ และอื่น ๆ อีก สัตว์ทั้งหลายต้องเจ็บตามยถากรรมของตน"

"โรคมันสู่คนอย่างไร ฉันนะ ? มันไม่มีตัวไม่ใช่หรือ ?"

"มันมาเหมือนงูพิษพระเจ้าข้า มาเงียบ ๆ มาเร็วเหมือนอสุนีบาต บางคนมันก็ทำลาย บางคนมันก็เว้น"

"ถ้าอย่างนั้น มนุษย์ก็อยู่ด้วยความกลัว เวลาจะนอน ใจเขาสั่นระริก หลับไม่สบายเลย เพราะว่าเขากลัวความเจ็บไข้ เจ็บแล้วก็พิการและแก่อย่างนั้นหรือ ฉันนะ ?"

"พระเจ้าข้า ดังนั้น"

"เมื่อเจ็บนาน ๆ และเมื่อชราลงมาก ๆ แล้ว เขาเป็นอย่างไรในที่สุด"

"ตาย พระเจ้าข้า คนเราต้องตายทุกคน นั่นอย่างไรเล่าคนตาย ทอดพระเนตรสิ พระเจ้าข้า"

บุคคลหมู่หนึ่งเดินคร่ำครวญสะอื้นไห้มาสู่ริมแม่น้ำ คนหนึ่งถืออ่างดินใส่ถ่านลุกแดงแกว่งนำหน้ามา ถัดไปก็ญาติโกนผมแสดงความทุกข์ ผ้าพันศีรษะไม่มี ปากเขาร้องรามะ-โอ รามะจุ่งโปรด ถัดจากนั้นก็มีคนหามแคร่ไม้ไผ่ภายในมีผี ซากศพแข็งผอมแห้งขาเหยียดตึง สีข้างกลวง ซี่โครงขึ้นเป็นอัน ๆ ยิงฟันแหง กายนั้นชโลมด้วยขมิ้นแลดูเหลือง เขานำไปยังจิตกาธานริมลำธาร แล้วก็จุดไฟขึ้นเผา หนังแห้งเกราะไหม้เร็ว กระดูกแตก ควันขึ้นโขมงไฟกระหึ่งคราง แล้วค่อย ๆ มอดลง ร่างกายหายไปแล้วเหลือแต่กระดูกชิ้นเล็กน้อยเป็นสีขาวอยู่ในถ่านสีแดง- อนิจจา

เจ้าชายหนุ่มตรัสว่า "นี่หรือที่สุดของคนทั้งหลาย ?"

"พระเจ้าข้า นี่แหละคนเราซึ่งเดินไปมานี้ พอตายแล้วซากเขาก็ไร้ค่า เขาไม่มีความรู้สึก ไม่รู้จักเจ็บจักทุกข์ ไม่รู้จักสนุกสบาย อัคคีเผาไหม้ เขาก็ไม่รู้ เขาไม่ได้ยิน ไม่ได้เห็นต่อไป คนร้องไห้เขาก็ไม่รู้ สัตว์โลกทุกคนไม่ยั่งยืนอยู่ได้ เขาต้องเป็นดังนี้ เขาต้องตายด้วยอาการต่าง ๆ กันคนผู้ใหญ่น้อยแม้กระทั่งสัตว์ก็เหมือนกันหมด นี่แหละคือสภาพของสัตว์โลก การหมุนเวียนของสัตว์โลกเป็นดังนี้ พระเจ้าข้า"

พระสิทธัตถะได้สดับ ก็น้ำพระเนตรไหลสะอื้นไห้ด้วยความสงสารเหล่ามนุษย์ ทรงแหงนดูอากาศ และกลับทอดพระเนตรดูปฐพี แต่ทรงทำอยู่ดังนี้ก็หลายครั้ง พระทัยครุ่นคำนึงถึงแต่ความทุกข์ของโลก

โอ้ โลกนี้หนอเศร้านัก เพื่อนมนุษย์ของเราจักต้องพบ โรคพยาธิ ต้องแก่ ต้องตาย ความสุขไม่อยู่ยืนนาน แม้ความรักก็ต้องจบสิ้นด้วยมัจจุภัยเป็นที่สุด และเมื่อตายแล้วก็เกิดใหม่ รับทุกข์ต่อไปไม่รู้จักจบสิ้น ที่เราหลงระเริงอยู่นี้ ก็เป็นความสุขปลอมทั้งสิ้น ความสุขของเราเองก็เช่นนั้น แต่ก่อนนี้เราไม่รู้เลย ไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยินสิ่งเหล่านี้ ชีวิตสุขของเราจะเปรียบก็ไม่ผิดกระแสน้ำ ไม่ไหลผ่านเฉพาะสวนบุปผาชาติและบ้านเรือนเท่านั้น มันจะต้องผ่านโขดหิน โคลนตม และก็ไปสุดที่ห้วงมหรรณพ ม่านที่เคยบังตาอยู่ ก็จะเผยให้เห็นความทุกข์ เราเองก็ไม่ผิดอะไรกับเขาเหล่านั้นที่อ้อนวอนให้พระเจ้าช่วยทุกข์ แต่ก็หาได้รับความช่วยเหลือไม่ บางทีเทพเจ้าจะทรงต้องการความช่วยเหลือด้วยกระมัง เพราะเมื่อคนร้องไห้นั้นท้าวเธอไม่ทรงช่วยเหลือ หรือว่าเธอจะทรงมีอำนาจน้อย พระพรหมจึงสร้างโลกให้ลำบากดังนี้ จำเป็นเหลือเกินที่จะต้องมีผู้ช่วยเหลือคนทุกข์ยากทั้งหลาย ถ้าฉันช่วยได้ ฉันจะไม่ให้ใครต้องร้องไห้เลย”

“ฉันนะ พาเรากลับบ้านเถิด เราได้เห็นหมดแล้ว เอ็นดูช่วยพาเรากลับบ้านด้วย”

พระราชบิดาได้สดับความไม่สบายพระทัยของพระโอรส ก็เร่งสั่งให้นายยามกวดขันเรื่องคนเข้าออกกว่าแต่ก่อน จะลดหย่อนได้ก็เมื่อครบเจ็ดวันหลังจากทรงสุบินแล้ว

บทที่สี่
จันทร์เพ็ญในจิตรมาส

ในที่สุด วันกำหนดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงสละโลกียสุขและอำนาจอันใหญ่หลวงไปบำเพ็ญญาณเพื่อจะหาทางดับทุกข์และแสวงสุขอันไม่มีสิ้นสุดก็มาถึง

วันนั้นเป็นวันขึ้นสิบห้าค่ำ เดือนเมษายน พระจันทร์เต็มดวงสว่างส่องแสงอันสุกสกาวเป็นนวลใยลงจับต้นมะม่วง ซึ่งมีลูกเป็นพวงสุกหอม ดอกอโศกเริ่มบานส่งกลิ่นหอมหวลไปทั่วทั้งพระนคร ลมพัดเฉื่อย ๆ ลงมาจากยอดเขาหิมาลัย แสงนวลใยของดวงจันทร์กระจ่างจับโลกดูแจ่มใส สรรพสำเนียงใด ๆ ก็เงียบสงัดแว่วแต่เสียงจิ้งหรีดและเรไรกรีดร้องระงมไปที่สนามหญ้า นาน ๆ จึงจะได้ยินทหารยามตีกลองและร้องขานเวลาเปลี่ยนเวร มันเป็นเวลาอันเงียบสงัดและเป็นสุข

แต่ในคืนวันนั้นเอง พระนางยโสธราผู้เป็นยอดรักของพระบรมโอรสหาอาจบรรทมหลับสนิทไม่ พระเทวีหวาดผวาสดุ้งตื่นทั้งองค์แล้วกันแสงไห้ จับพระหัตถ์ของพระสวามีมาจูบถึงสามครั้งด้วยพระอาการหวนละห้อย พระสิทธัตถะตื่นบรรทมขึ้นถามว่า กันแสงด้วยเรื่องอะไรกัน พระนางเล่าถวายว่า พอหลับเนตรลงก็ทรงเห็นสามสิ่งน่าสะพึงกลัว เมื่อหลับเนตรครั้งแรกทรงเห็นโคเผือกขาวผ่องตัวหนึ่ง กายกำยำสมเป็นจ่าฝูง ที่หน้าโคนั้นมี

แก้วมณีเม็ดใหญ่ซึ่งตกลงมาจากฟากฟ้ามาติดอยู่ รัศมีดวงมณีนั้นโชติช่วงชัชวาลยิ่งนัก วัวผู้เดินอย่างแช่มช้าออกพระทวารไป หามีใครขัดขวางไว้ไม่ ทั้ง ๆ ที่มีเสียงร้องมาจากเบื้องบนว่า "ถ้าปล่อยโคออกไปแล้วความรุ่งเรืองแห่งพระนครจะหมดไปด้วย" พระนางทรงร้องสั่งให้คนปิดพระทวารไว้มั่น และพระองค์ก็ทรงกอดคอโคนั้นไว้ แต่โคพยศร้องเสียงก้องกังวานแล้วเผ่นทะยานออกนอกประตูไป พระนางก็ทรงสะดุ้งผวาขึ้น

ครั้นระงับหลับพระเนตรลงใหม่ ก็ทรงสุบินเห็นเทพเจ้าสี่องค์เสด็จลงมาจากฟากฟ้ามาสู่พระนครนี้ ในขณะเดียวกันธงชัยหน้ารถทรงอินทราธิราชก็หักสะบั้น แล้วมีธงใหม่ขึ้นปลิวสะบัดแทนธงนั้น มีรัศมีสีแดงสดใส มีอักษรเงินปักไว้ เมื่อใครอ่านเข้าก็มีความยินดียิ่ง ลมพัดมาเฉื่อย ๆ คลี่ธงออกให้คนได้เห็นตัวหนังสือ แล้วบันดาลมีดอกไม้สีต่างๆ โปรยปรายลงมาดังสายฝน อันพรรณบุปผาชนิดนี้ในพระอุทยานหามีไม่

พระสวามีตรัสว่า "ฝันอย่างนี้ก็ดีแล้วนี่"

แต่พระนางทรงเล่าต่อไปว่า "ยังมีอีกเพคะ ในตอนท้ายของฝัน หม่อมฉันได้ยินเสียงร้องดังสนั่นหวั่นไหว จวนถึงเวลาแล้ว เวลากำหนดใกล้เข้ามาแล้ว....! หม่อนฉันเลยสะดุ้งตกใจตื่นขึ้น"

พอหลับไปอีกเป็นครั้งที่สาม ก็ทรงสุบินว่า พระนางหวาดผวาขึ้นในตอนดึก ลืมพระเนตรดูข้างที่ไม่เห็นสามี พบแต่เขนยเปล่ากับฉลองพระองค์ทิ้งไว้ พระนางทรงหวั่นหวาดยิ่งนัก พอขยับองค์ลุกขึ้นนั่ง สายสะอิ้งซึ่งพระสวามีประทานให้ก็กลับเป็นงูพิษ กำไลข้อบาทหล่นกระจาย สายสังวาลขาดหลุด พุทธชาดซึ่งแซมเกศาอยู่ก็เหี่ยวแห้ง พระวิสูตรขาดหล่น แล้วก็ได้สดับเสียงโคเผือกร้องมาแต่ไกล ธงกระพือ และอีกครั้งหนึ่งมีเสียงร้องว่า "ถึงเวลากำหนดแล้ว.... !"

เล่าจบแล้วพระนางก็กันแสงไห้ ทูลถามว่าสุบินนี้หมายความว่าพระนางจะสิ้นพระชนม์หรือว่าจะทรงประสบความร้ายแรงยิ่งไปกว่ามัจจุภัย คือการถูกพระภัสดาทอดทิ้งหรือว่าพระสวามีจะถูกทำร้ายลักพาไปเสีย

พระสิทธัตถะทรงพิศดูพักตร์เทวี พระเนตรเปี่ยมไปด้วยความกรุณา ตรัสปลอบพระนางว่า พระองค์ทรงรักนางอยู่เสมอ แม้พระสุบินนั้นเป็นนิมิตบอกถึงมรรคอันจะนำไปสู่ความสุขและความปลอดภัยของโลก ก็ขอให้ทรงแน่พระทัยว่าพระองค์ทรงรักเธออยู่เสมอ พระนางก็ได้ทรงทราบแล้วว่าพระองค์ทรงวิตกถึงความทุกข์ของชาวโลกมานานแล้ว และใคร่จะทรงหาหนทางดับทุกข์ให้เขาเหล่านี้ พระหทัยของพระองค์หาได้แปรรักนางอื่นไม่ หากมีเหตุใดเกิดขึ้น ขอให้นึกถึงโคผู้และธงอันสดใสนั้นเถิด อันใดที่พระองค์ทรงเสาะแสวงหาเพื่อความสุขของชาวโลกทั้งหลาย ก็จะต้องนำสุขนั้นอันสูงสุดมาสู่นางด้วยเหมือนกัน "เธอก็ทราบอยู่แล้วว่าใจของพี่เป็นอย่างไร พี่รักเธอมากที่สุด เพราะว่าใจของพี่นั้นรักสัตว์มีชีวิตทั้งหมดทีเดียว ขอให้หลับเสียเถิด และไม่ต้องสะดุ้งผวา ที่จะเฝ้าดูแลอันตรายให้"

ดังนั้น พระนางยโสธราก็บรรทมหลับไปอย่างว่าง่าย หลับไปทั้ง ๆ ที่น้ำพระเนตรยังอาบพักตร์และพระทัยหวาดผวา เพราะทรงสดับเสียงว่า "ถึงเวลาแล้ว ถึงเวลาแล้ว....! มิได้ขาดเลย

ในยามนั้น รัชนีเต็มดวง กำลังขึ้นสูงท้องฟ้าปราศจากเมฆหมอกรัศมีสีเงินยวงกระจ่างจับโลกดูประดุจกลางวัน และจันทร์เพ็ญในคืนนั้นก็เสมือนจะกล่าวถ้อยทูลว่า "ราตรีนี้เหมาะที่สุดแล้วพระเจ้าข้า พระองค์เสด็จมาถึงทางแยกแล้ว จะทรงเลือกเอาทางของจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่เคลื่อนล้อรถไปบนความสมบูรณ์พูนสุข หรือจะทรงเลือกทางทุรกันดารเสด็จโดยองค์เดียวไปโปรดสัตว์ทั้งหลายในโลก" และในทางเดียวกันนั้น พระมหาโพธิสัตว์ทรงสดับเสียงทูลจากที่มืดว่า "ถึงเวลาแล้ว ถึงเวลาแล้ว....!" เมื่อทรงได้ยินเสียงนี้พระบรมโอรสก็ทรงตะลึงพระเนตรจับนิ่งอยู่ที่ดวงรัชนีอันแจ่มใสบริสุทธิ์

"จริงหรือ ? เวลาได้มาถึงแล้ว ที่ยโสธราสุบินไปว่า ถึงเวลาที่เราจะจากโลกนี้ไปแสวงธรรมมาถึงแล้วนั้น จริงหรือ เธอได้รู้ล่วงหน้าและอ่านชาตาของเราออก ที่จริงก็ถูกของเธอแล้ว เราเกิดมาเพื่อความสุขของผู้อื่นเราไม่เคยต้องการชักดาบ และให้ล้อรถของเราหมุนไปในทะเลเลือดและบนซากศพเลย เราต้องการเดินไปตามทางซึ่งสะอาด

ผ่องแผ้วปราศจากเวร แม้เราจะเดินบนพื้นดิน กินอาหารอันเขาบริจาคให้ และแต่งกายอย่างคนโซก็ตาม เราจะประพฤติตนอย่างนั้น เพราะเราไม่อาจทนดื่มด่ำความสุขอยู่ในวังแล้วทิ้งผู้อื่นให้ทรมานอยู่ได้ อนิจจา เศร้านัก โลกเรานี้เศร้านัก ใครเล่าจะช่วยโลกได้พระเจ้าหรือพระอินทร์พระพรหมหรือ ? เรายังไม่เห็นว่าพระองค์ทรงช่วยใครเลย กองไฟที่เขาก่อขึ้นบูชา และอ้อนวอนขอความช่วยเหลือนั้นมีประโยชน์อันใด ควันไฟลอยขึ้นสูง แล้วก็หายไปในท้องฟ้ามนุษย์ผู้บนบวงสรวงยังจะได้พ้นทุกข์ พ้นความเจ็บไข้ และพ้นความตายหรือ ? อนิจจาใครเล่าจะพ้นความเกิดความตาย ความว่ายวนอยู่ในวัฏฏสงสารได้ แม้พระพรหมเอง พระคัมภีร์ก็ยังบอกว่าเวียนเกิดเวียนตายเหมือนกัน ไม่ผิดอะไรกับมนุษย์ และไม่ผิดอะไรกับสัตว์สี่เท้าและเลื้อยคลาน โลกเรานี้มืดนัก เรายังเต็มไปด้วยความไม่รู้ ความหวาดกลัวความมัวเมาขมขื่น เราทั้งหลายตกอยู่ในห้วงทุกข์เดียวกันทั้งสิ้น”

“เราไม่ควรจะนิ่งอยู่ในความเพลิดเพลิน ในเมื่อคนอื่นเขาต้องทุกข์และอีกประการหนึ่ง เราเองก็หาอาจหลีกพ้น โรคพยาธิความแก่และความตายได้ไม่ เราจะสละเสียซึ่งความสุขนี้ไปแสวงหาความจริงค้นความลับซึ่งแฝงอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง แล้วนำความรู้นั้นมาช่วยชาวโลกทั้งหลายให้พ้นทุกข์ดีกว่า อันสมบัติในโลกนี้หายั่งยืนและหาอาจทำเราให้เป็นสุขตลอดไปไม่”

เมื่อทรงรำพึงถึงความทุกข์และความเวียนว่ายอยู่ในห้วงทุกข์ของมนุษย์ทั้งหลายแล้ว พระผู้ทรงสมภพมาเพื่อช่วยโลกให้พ้นจากความมืดมนก็เปี่ยมไปด้วยความรักและความสงสารในชาวโลกพระหทัยไหวหวั่นประหนึ่งว่าความทุกข์ทั้งหลายนั้นเป็นของพระองค์เอง ตัดสินพระทัยได้ทันทีว่าจะยอมเสียสละอำนาจและราชสมบัติมไหศวรรย์ ยอมสละแม้กระทั่งพระบิดา และพระชายาผู้เป็นที่รักยิ่งพระหฤทัย

“ยโสธราเอ๋ย พี่ขอจากไปก่อน ลูกน้อยของเราก็เช่นกัน ทูลกระหม่อมพระบิดาของหม่อนฉัน ยโสธราผู้เป็นที่รัก ลูกน้อยและชาวเมืองทั้งปวง ขอให้ทนความทุกข์รอไปสักหน่อยหนึ่งก่อนขอลาออกไปเรียนพระธรรม นำแสงสว่างกลับมาให้ ตราบใดที่ยังไม่พบหนทางอันดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงแล้ว จะไม่ขอกลับมาเป็นอันขาด”

แล้วพระสวามีหนุ่มก็โน้มพระองค์ลงจุมพิตยโสธราแต่เบา ๆ ด้วยเกรงว่าพระนางจะบรรทมตื่นขึ้น เขยื้อนพระองค์ออกมาห่างแล้วเพ่งพินิจดูพระชายายอดหทัยด้วยความรักและอาลัยอย่างสุดซึ้ง ถ้อยคำที่ร่ำให้นั้นครวญอยู่แต่ภายใน เพราะพระองค์มิอาจเอ่ยโอษฐ์ออกวาจาให้ไปกระทบโสตพระนางได้ทรงเกรงไปว่าพระวาจาอันเบาที่สุดนั้นจะไปสัมผัสประสาทอันหวาดไหวเป็นที่สุดแล้ว และมันจะทำให้พระนางทรงตื่นขึ้นขัดขวางการเสด็จออกทรงผนวชของพระองค์เสีย ความรักความอาลัยนั้นสุดกลั้นได้ พระองค์ทรงปล่อยให้น้ำพระเนตรไหลลงอาบพระพักตร์ไม่ขาดสาย ค่อย ๆ ขยับพระองค์ลงจากพระแท่นบรรทมเสด็จเวียนประทักษิณสามรอบพระชายา เพื่อกันภัยมิให้มาแผ้วพาน ผู้เป็นที่รักซึ่งอยู่หลังแล้วทรงยกพระกรกุมพระอุระ กันมิให้ดวงหทัยอันเต้นนั้นส่งเสียงออกมาให้กระทบโสตพระนาง จรดปลายพระบาทดำเนินไปทางพระทวารโดยเงียบ ยังไม่ทันออกไปก็ทรงชงักด้วยหวนอาลัยพระนาง แต่ทรงหวนไปหวนมาอยู่ดังนั้นถึงสามครั้ง ในที่สุดก็ทรงตัดสินพระทัยได้อย่างเด็ดขาด ทรงหยิบพระภูษาขึ้นคลุมพระเศียร แล้วเปิดพระวิสูตรออกไปทันทีโดยไม่เหลียวมองมาเบื้องพระปฤษฎางค์อีกเลย

เบื้องหน้าพระวิสูตรนั้น เหล่าสนมกำนัลนอนหลับอยู่เดียรดาษ มองดูประดุจดอกบัวอันหุบกลีบในเวลากลางคืน นางโคตมีและคงคาฝาแฝดทั้งคู่ผู้นัยน์ตาดำสนิท กำลังหลับเนตรพริ้มอยู่เคียงกัน พระมหาโพธิสัตว์เสด็จผ่านทอดพระเนตร เห็นก็ตรัสว่า “ลาก่อนเธอผู้เป็นที่รัก เราจะต้องขอลาไปก่อน เพราะถ้าเราไม่ไป เธอจะต้องตายหายสูญไปตามธรรมดาโลก แต่ว่าเมื่อตายแล้วไปไหนไม่มีใครรู้ เหมือนกุหลาบซึ่งเหี่ยวแห้งลงแล้ว สีอันสวยงามของมันหายไปไหน ? เมื่อเทียนดับเปลวเพลิงหายไปไหน ? ถ้าหากเราขืนอยู่กับพวกเธอด้วยความสนุกสบายต่อไป เราจะไม่มีวันรู้เรื่องนี้เลยเป็นอันขาด แม้ว่าจะสุขสบาย เราก็อยู่ไม่ได้เป็นอันขาด หัวใจเราระทมไปด้วยทุกข์ ในเมื่อเห็นคนอื่นต้องเป็นเหยื่อของความทุกข์ ลาก่อน เราขอลาเพื่อนรักทั้งหลายไปนำแสงสว่างนั้นกลับมา”

แล้วพระผู้ยอมตัดขาดจากความสุข ก็จรดปลายพระบาทค่อย ๆ ก้าวไปยังที่ซึ่งมีแสงโคม ขณะนั้นรัชนีเปล่งแสงจ้ากระจ่างงามน่ารักยิ่งขึ้นกว่าเดิม ดุจทอดสายตาลงมาดูพระองค์ฉะนั้น ลมโชยมาอ่อน ๆ ชายฉลองพระองค์สะบัดพริ้ว ดอกไม้ในสวนก็แย้มกลีบออกดังยามรุ่งอรุณสีเหลืองแดง ชมพู ม่วงตระการตา พระพายพัดมาในคราวใด กลิ่นหอมหวานก็ตลบอบอวลไปทั้งสวนในคราวนั้น แผ่นดินไหวสะเทือนเลื่อนลั่นประหนึ่งว่าอุระพระธรณีเต้นโดดด้วยความปรีดาเป็นที่ยิ่ง ในการเสด็จออกทรงผนวชเจ้าทุกท้องฟ้าแซ่ซ้องสาธุการ บรรเลงดุริยางค์ดนตรีวังเวงหวานไปทั่วทิศานุทิศ

พระโอรสทรงปลุกมหาดเล็กว่า "ฉันนะ ลุกขึ้นเถอะ ช่วยผูกม้าให้เราที"

"อะไรกันพระเจ้าข้า จะทรงอาชาไนยในเวลาดึกดื่นอย่างนี้หรือพระเจ้าข้า" นายฉันนะผลุดลุกขึ้น และออกอุทานด้วยความประหลาดใจ

"จุ๊ย์ ค่อย ๆ หน่อย ฉันนะ ถึงเวลาแล้วที่เราจะหนีกรุงทองออกไปแสวงหาความจริงและหนทางดับความทุกข์ทั้งหมดให้สิ้นไปเพื่อจะได้กลับมาช่วยทุกคน"

"อนิจจา นี่ก็เป็นจริงดังพระดาบสทำนายแล้วพระเจ้าข้า การเสด็จทุรดันดารในป่าทรมานพระกายนั้น เป็นความดีอยู่หรือ ?"

"ฉันนะ เราเกิดมาเพื่อทำประโยชน์อันนี้ให้แก่ผู้อื่น เราไม่ใช่จักรพรรดิ รัฐสีมาของเรานั้นกว้างขวางกว่าดินแดน ซึ่งเต็มไปด้วยมรณภัยมากนัก ฉันนะ ขอม้าให้เราเถิด"

"พระเจ้าข้า แล้วพระชนกเล่า ? พระองค์ก็จะทรงโศกเศร้าหทัยสลาย เพราะความสุขของพระบิดานั้นอยู่ที่การได้เห็นพระองค์ทรงเป็นมหาจักรพรรดิ ดังนี้แล้วพระยุพราชจะกลับมาโปรดพระบิดาได้อย่างไรพระเจ้าข้า"

"ความรักซึ่งเต็มไปด้วยห่วงผูกพันนั้น มิชอบดอก เรารักบิดาเราเหมือนกัน แต่รักความจริงและรักที่จะสร้างความสุขให้แก่โลกมากกว่า ฉันนะ ขอม้าให้ฉันเถิด"

นายฉันนะ เหลือที่จะทัดทานได้ ก็ลุกขึ้นไปหาม้ากัณฐกะด้วยใจสลดระทด จัดแจงแปรงขนให้ แล้วผูกอานรัดสายหนังฝังเพชรโชติช่วงใส่โกลนทองทั้งคู่ เสร็จแล้วนำมาถวายอัสดรแสนรู้มองเห็นเจ้านาย ก็วิ่งเข้าหาร้องก้องสนั่นด้วยความยินดี แต่เทพเจ้าปิดกรรณคนทั้งหลายหาได้ยินไม่

พระสิทธัตถะจับเส้นผมม้าตบคอ แล้วกระซิบบอกอาชาไนยว่า "กัณฐกะ อย่าเอะอะไปนะเราจะไปแสวงหาความจริงเพื่อเอามาช่วยทุกข์คนทั้งหลาย จะไปพบ ณ ที่ใดนั้นเรายังรู้ไม่ได้ จะลำบากยากแค้นเพียงใดเรายังรู้ไม่ได้ กัณฐกะ ช่วยพาเราหนีไปด้วยนะ พอเราแตะสีข้างขอให้ควบไปเร็วดังลม ดังไฟ ดังอากาศ ขอให้เจ้าเป็นกำลังช่วยเราในการทำงานเพื่อประโยชน์ของโลกด้วย ช่วยพาเราไปให้พ้นกบิลพัสดุ์ก่อนสว่างนะ"

พอตรัสขาดคำก็เสด็จขึ้นหลังอาชา ม้าทรงแสนรู้ควบออกลิ่วไปโดยเร็ว และเมื่อถึงกำแพงประตู ก็กลายเป็นพระทวารเปิดออกเองอย่างง่ายดาย เหล่าทหารยามทั้งหลายพากันหลับสนิทหมดทั้งร้อยทั้งพัน ด้วยมิอาจทนลมอันโชยเฉื่อยสบายนั้นได้

ไม่ทันรุ่งสางพระโอรสก็เสด็จพ้นกรุงกบิลพัสดุ์เข้าเขตป่า พอไปถึงฝั่งแม่น้ำอโนมาอันมีคลื่นสาดฝั่งอยู่ซ่ำๆ เป็นฟองขาว พระองค์ทรงหยุดกัณฐกะเสด็จลงจากอาชา ทรงจุมพิตกัณฐกะระหว่างกรรณ แล้วตรัสแก่นายฉันนะว่า

> *"เราขอขอบใจมาก ในการออกมาด้วยในครั้งนี้ จงแน่ใจเถิดว่า เรารักเจ้าเสมอกับที่เจ้ารักเรา เราถึงที่หมายแล้ว ช่วยนำม้ากลับไปบ้านด้วย สร้อยคอไข่มุกนี้หนักเกินไปเครื่องทรงนี้ไม่เหมาะสมแก่สภาพของเราแล้ว เข็มขัดก็เอาคืนไปเสียด้วย และอ้อเกศาของเรายาวนักช่วยตัดให้ด้วย นำไปถวายพ่อด้วยนะ ทูลว่า ลูกชายขอกราบลาจนกระทั่งไปเรียนรู้สิ่งที่เขาต้องการแล้วจะกลับวัง พร้อมด้วยแสงสว่างแห่งปัญญา มันจะพาโลกให้พ้นจากความมืดมน มันเป็นสมบัติที่เลิศกว่าสมบัติจักรพรรดิยิ่งนัก ช่วยทูลด้วยว่าลูกชายทูลลาไปทั้งนี้เพราะรัก รักและทรงหวังให้ทุกคนได้เป็นสุขทั่วหน้ากัน ไปบอกด้วยนะฉันนะ ว่าเราจะกลับมาช่วยโลก"*

บทที่ห้า
ดาบสหนุ่มแห่งรัตนคีรี

ล้อมรอบเมืองราชคฤห์แห่งพระเจ้าพิมพิสารนั้นมีเบญจคีรีภูเขา ๕ ยอดเป็นอาณาเขตกางกั้นยอดหนึ่งคือ **ไพภาระ** เขียวชอุ่มอยู่ด้วยต้นมะนาว ยอดหนึ่งคือ **พิบูลละ** สูงใหญ่ที่เชิงเขามีแม่น้ำอุ่น ๆ ไหลผ่าน ยอดหนึ่งคือ **ตะโปวัน** ทอดเงามืดทะมึนลงไปในสระกว้างใหญ่ มองดูดุจมีหินดำตระหง่านอยู่ใต้น้ำ ยอดหนึ่งชื่อ **คิชฌกูฏ** และอีกยอดหนึ่งซึ่งอยู่ทางทิศนั้นมีนามว่า **รัตนคีรี** ด้วยเป็นที่เกิดของแก้วมณีหลายหลาก มีรอยทางจรคดเคี้ยวอยู่แถบดงไผ่ ผ่านหญ้าฝรั่นและป่าอัมพพฤกษ์ ผ่านศิลาน้อยใหญ่และหินขาวบริสุทธิ์คือน้ำนม ทางลาดไปตามไหล่เขาซึ่งดาดาษไปด้วยดอกไม้ป่านานาพรรณ ค่อย ๆ สูงขึ้นไปทางทิศประจิม จนกระทั่งถึงป่ามะเดื่ออันให้ร่มเงาบังแสงตะวันตรงหน้าถ้ำแห่งหนึ่ง ท่านทั้งหลายมาถึง ณ ที่นี้ ควรถอดรองเท้าและโน้มเศียรลงอภิวาทน์ จะหาที่ใดบริสุทธิ์และควรแก่การเคารพยิ่งไปกว่านี้ไม่มีอีกแล้ว เพราะว่าพระผู้ทรงสละบัลลังก์จักรพรรดิของเราได้เสด็จมาประทับอาศัย ณ ที่นี้

พระองค์ทรงละเพศฆราวาส คลุมองค์ด้วยจีวรเหลือง เสวยอาหารอย่างแร้นแค้นซึ่งฝูงชนบริจาคถวาย ค่ำลงก็บรรทมบนพื้นหญ้าแต่พระองค์เดียว สดับเสียงเสือคำรณเรือง

กระหึ่งครางรอบถ้ำ ด้วยพระทัยอันสงบเยือกเย็นทรงบำเพ็ญสมาธิสงบนิ่งประดุจภาพปั้น ยิ่งนานยิ่งไม่รู้สึกเลย แม้กระทั่งที่ลูกกระรอกซุกซนขึ้นเป็นวิ่งเล่นบนพระเพลา นกเล็ก ๆ นำลูกอ่อนมาวางที่ซอกพระบาท พิราบบินมาจิกข้าวจากบาตรข้าง ๆ พระองค์

นักบวชหนุ่มจะประทับเข้าสมาธิตั้งแต่เวลาเที่ยงตะวันเผาโลกแผดแสงจ้าจนกระทั่งถึงเวลาอาทิตย์อัสดง พระองค์ก็หาลืมพระเนตรดูดวงตะวันอันเหลื่อมเขาว่าจะลับไปอย่างไรไม่ สีม่วงแห่งสายัณห์ลับหายไปจากเขตกว้างใหญ่แล้วดาราก็ขึ้นดาดาษท้องฟ้า นกเค้าแมวส่งเสียงร้องน่าสะพึงกลัว แต่พระองค์หาได้ทรงสดับไม่ ยังคงสงบพระทัยนิ่งกับการใคร่ครวญหาเหตุผล สืบสาวราวเรื่องของชีวิตว่า มันตั้งต้นมาอย่างไรกัน และไปสุดสิ้นลงที่ตรงไหน แต่ทรงคิดอยู่ดังนั้นจนเวลาดึกสงัด โลกเข้าสู่นิทรา สัตว์ป่าออกแสวงหาอาหาร น่าเกลียดน่ากลัวประดุจความโลภโกรธหลงและริษยา อันมีข้องอยู่ในดวงจิตแห่งบุคคล พระองค์จะเสด็จบรรทมเมื่อศศิธรจะลับขอบฟ้าอยู่รำไรแล้ว แต่ยังไม่ทันรุ่งสางก็บรรทมตื่น เสด็จยืน ณ ที่มืดบนเขา ทอดพระเนตรภูมิลำเนาพื้นที่ซึ่งยังหลับอยู่ ด้วยพระทัยเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย ลมเช้าโชยมาเอื่อย ๆ รุกขชาติสะบัดใบบอกอาการพลิกฟื้นตื่นจากนิทรา ณ ทิศบูรพานั้น รัศมีแห่งเวลาเช้าทอแสง พอไก่ขันเป็นครั้งที่สอง สีขาว ณ ขอบฟ้าก็ขึ้นมาแต่ไกล แล้วยิ่งแผ่สูงขึ้นทุกที ๆ ดาวประจำเมืองต้องหริบหรี่ หลีกทางให้แสงทองมาจับยอดเมฆดูอร่ามไปทั่วทิศแล้วสีค่อย ๆ แปลเป็นสีหญ้าฝรั่นจับเมฆดูแดงแจ่มจ้า ที่แดงเข้มไหม้ก่ำก็มีแล้วดวงตะวันผู้ทำแสงสว่างก็ขึ้นจากขอบฟ้า พระดาบสทรงต้อนรับสุริยตามแบบฤาษี เสร็จสรงน้ำ ทรงสบงจีวรแล้วเสด็จออกบิณฑบาตตามถนน ประชาชนทั้งหลายมีใจศรัทธาเอาอาหารมาถวาย เหล่ามารดาพอเห็นฤาษีพักตร์ผ่องเนตรสุกใสประดุจเทวดา ก็บอกให้ทารกกราบไหว้ จุมพิตบาทหยิบชายสบงประจงจับหน้าผาก พระองค์เสด็จดำเนินไปด้วยพระทัยอิ่มเอิบ มองเห็นชนทั้งปวงเป็นสหายผู้ร่วมทุกข์ในโลก พระพักตร์ผ่องสดใส เหล่าสาว ๆ อินเดียผู้มีเนตรดำได้ยลพักตร์ ก็บังเกิดความเสียววาบในดวงใจ นี่คือเทพบุตรในความฝันนางทั้งหลายนึกดังนั้นแล้วก็บังเกิดความรักและบูชา อาการประหม่าอายเห็นได้ชัด แต่พระองค์ก็ตอบสันถวไมตรีของเขาด้วยพจมาลย์เหมาะสมสุภาพเรียบ แต่สง่า แล้วพระองค์ก็เสด็จกลับวิเวกสถานที่ประทับเหนือคีรีรัตนานั้น

ตามไหล่เขารัตนคีรีนั้น มีพระฤาษีมาบำเพ็ญตะบะอยู่หลายตนด้วยวิธีต่าง ๆ ท่านเหล่านี้ถือกายเป็นศัตรูของจิต จึงกระทำกายให้เจ็บปวดสาหัสจนประสาทปราศจากความรู้สึกอันใด ต่างก็ซูบเศร้าหมอง ใช้วิธีทรมานตนต่าง ๆ กัน บ้างยืนชูแขนขึ้นฟ้าตลอดทิวาราตรีจนแขนที่พ่วงพีกลับซูบซีดเหี่ยวแห้ง มองดูคล้ายกิ่งไม้บนพฤกษ์ซึ่งยืนตาย บ้างกำมือแน่นจนเล็บทะลุมือ บ้างเอาเล็บแหลมขีดกายาเป็นริ้วรอย บ้างเอาธุลีคลุกกายดูน่าเวทนา บ้างก็สมาคมกับศพอันเน่าเปื่อยกลิ่นเหม็นคลุ้ง บ้างเอางูร้ายมาพันคอ และบ้างก็ร้องว่า "ศิวะๆ" วันหนึ่งนับได้ถึงหลายพันครั้ง เขาทั้งหลายเหล่านี้ดูๆ ก็น่าเวทนายิ่งนัก ตัวต้องแดดเกรียมไหม้ตามืดมัวเนื้อเหี่ยวย่น ที่กินข้าววันละเม็ดก็มี ทำที่กายให้พิการก็มี ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อในคัมภีร์ที่ว่า ความทุกข์ของใครทำให้พระเจ้าประทานทุกข์มารู้สึกอายได้ เขาก็จะกลายเป็นเทพเจ้า พระบรมศาสดาทอดพระเนตรเห็นอาการเวทนาเหล่านี้แล้วก็ทรงสลดพระทัยยิ่งนัก ตรัสถามว่า การทำอัตตาเทรมานเพิ่มทุกข์ให้แก่ชีวิต ซึ่งเต็มไปด้วยทุกข์อยู่แล้วนั้นเพื่อประโยชน์อันใด

พระอเจลกะหัวหน้าโยคี ทูลตอบว่า เพื่อจะปลดบาป ทำจิตให้บริสุทธิ์

พระราชบุตรตรัสว่า "โน่นแน่ เมฆสีทองบนท้องฟ้าอันล้อมรอบวิมานพระอินทร์ของท่านนั้น มาจากไอน้ำจากทะเล ลอยขึ้นไปจับกันเป็นกลุ่มก้อน แล้วตกลงมา ไหลไปตามซอกหินเป็นลำธาร แล้วเป็นแม่น้ำใหญ่ไหลเป็นมหาสมุทร ดังนี้ใช่ไหมท่าน ? อันใดสูงขึ้นไปก็ต้องตกลงมาท่านรับทุกข์แล้วต่อไปจะเป็นอย่างไรอีก ต่อไปท่านก็รับทุกข์อีกนั่นเองเพราะท่านซื้อสวรรค์ด้วยโลหิตและเนื้อ เมื่อหมดราคาก็ต้องตั้งต้นใหม่"

พระฤาษีตอบว่า "จะเป็นดังนั้นก็ตามใจ แต่เราเกลียดเนื้อนัก มันถ่วงจิตให้ตกยากเราต้องทรมานมันเพื่อปล่อยจิตให้เป็นอิสระจะไปสู่สวรรค์"

ทรงถามว่า "อันชีวิตไหน ๆ จะต่างกันละหรือ เทพเจ้าของท่านไม่มีทุกข์หรือ ?"

ทูลตอบว่า "ก็มีอยู่แต่มหาพรหมไม่เปลี่ยนแปลง"

"ถ้าเช่นนั้นท่านจะทรมานกายไปทำไม ควรหรือที่จะทำร้ายร่างกายซึ่งรับใช้จิต ร่างกายสูญไปเสียแล้ว ท่านจะบำเพ็ญภาวนาหาความจริงอยู่ได้หรือ ? ท่านพ้นเรือนร่าง

ซึ่งเราอาศัยอยู่แล้วเราจะอยู่ที่ไหน เมื่อดวงตาของเราหายไป เราจะเอาอะไรมาส่องดูว่าทางไหนเราควรเลือกเดินเล่า"

"เราได้เลือกราชบุตร เราจะไปทางนี้ แม้จะเป็นทางไฟก็ดี ถ้าท่านรู้ว่าทางใดดีจงบอกเรา ถ้าท่านไม่รู้จงไปเสียเถิด ราชบุตร"

พระพุทธองค์ในภายหน้า ทรงสดับคำดาบสก็เสด็จดำเนินหลีกมาเสียจากฤาษีทั้งหลาย ทอดพระเนตรดูเหล่าปักษาและพฤกษชาติอันขึ้นอยู่ริมทางจร แล้วทรงรำพึงว่าอันต้นไม้และสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้จะมีปัญญาก็ด้อย หาสู้มนุษย์ได้ไม่ แต่มันมีความสุขมันเจริญและงอกงามตามแนวที่ธรรมชาติสร้างไว้ หาได้เพียรจะทำตนให้สูงขึ้นไปกว่าภาวะเดิมของตนไม่ คนเราสิหนอ คนเรานั้นชื่อว่าฉลาดเหนือสัตว์ทั้งปวง ไฉนจึงทำร้ายร่างกายทรมานตนเพื่อหาความสุข ดูพิกลนัก

ขณะที่พระองค์ทรงรำพึงอยู่นั้นเอง ทอดพระเนตรเห็นฝุ่นฟุ้งมาแต่ไกล แกะและแพะหมู่หนึ่งกำลังถูกไล่ต้อนลงมายังชายเขา บางตัวก็เดินมาดี ๆ บ้างก็เดินไถลออกนอกทาง บางตัวก็แวะกินหญ้าใต้ต้นมะเดื่อ ซึ่งเอนตัวออกไปเหนือลำธารน้อย ๆ นายเมษบาลเห็นดังนั้นก็ตีเกราะร้องเรียกให้เข้าคืนที่ ลูกแกะตัวหนึ่งเล็กกระจ้อยร้อย เดินขากระเผลกมาข้างหลังเลือดไหลเป็นทาง มันหาอาจเดินให้ทันฝูงแกะดีซึ่งไปข้างหน้าไม่ แม่แกะก็พว้าพะวังอ้อมไปเรียกลูกข้างหน้าแล้ววกมาดูลูกตัวหลังเป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก นักพรตหนุ่มทรงเห็นเข้าก็สงสาร เสด็จไปอุ้มลูกแกะน้อยขึ้นแล้วบอกแก่แม่มันว่า "จงเดินไปดี ๆ เถิด ข้าจะอุ้มลูกของเจ้าไปให้เอง"

อันแกะฝูงนี้เขาต้อนไปเข้าพิธีบูชายัญ พระองค์ทรงทราบดังนั้นก็เสด็จตามฝูงแกะไปด้วยพอมาถึงริมแม่น้ำ หญิงหนึ่งชูหัตถ์ขึ้นพนมก้มกราบ น้ำตาไหลลงอาบพักตร์นางพลางทูลว่า นางนี้เองคือ หญิงผู้อุ้มลูกน้อยเมื่อวานนี้ ลูกของนางเล่นดอกไม้เพลินอยู่งูตัวหนึ่งเลื้อยมาพันแขน เด็กน้อยอ้าปากหัวร่อ แล้วเอามือบีดปากงู ทันทีพ่อหนูก็หน้าซีดและหยุดพูด นางได้เฝ้าพระองค์ ทูลถามว่า ลูกเป็นอะไรไป จะแก้ให้กลับหัวเราะอย่างเก่า

และเรียกแสงสุกใสมาสู่นัยน์ตาลูกน้อยอย่างเก่าได้หรือไม่ พระองค์ทรงแนะนำว่าให้ไปหาเมล็ดผักกาดมาทะนานหนึ่งจากบ้านซึ่งไม่มีคนตายเลย นางได้ไปหาแล้วทั่วทุกบ้านทุกเรือนทั้งในชนบทและในเมือง เมล็ดผักกาดนั้นมี แต่บ้านซึ่งไม่มีคนตายหามีไม่

"ภคินีเอ๋ย" พระองค์ตรัสตอบ "ดังนี้เธอก็ได้พบความจริงแล้ว ลูกของเธอนั้นตายไปแล้ว ตายเหมือนกับที่คนทั้งหลายเขาตาย มันเป็นความพินาศที่ทำลายความรักอันหอมหวานให้สูญสิ้นไป แต่ทว่าหามีใครเลี่ยงพ้นได้ไม่ จงทำใจให้สงบ และจงฝังลูกของเธอเสียเถิด ภคินี"

แล้วพระองค์ก็เสด็จพระราชดำเนินตามนายเมษบาลต่อไป จนกระทั่งย่ำสนธยา นายเมษบาลพาฝูงแกะเข้าประตูเมือง ตรงไปยังสถานที่ซึ่งกระทำยัญพิธี พอพระผู้อุ้มลูกแกะอ่อนอันบาดเจ็บเสด็จผ่านทวารา นายประตูก็จับตาพิศดูพระองค์อย่างตะลึงตะไล ชาวบ้านร้านตลาดสงบนิ่งลงทันที เพื่อจะพิศดูพระองค์ ที่กระบุงตั้งขวางหน้าอยู่ก็รีบปัดกระบุงไปเสียให้พ้น ที่กำลังซื้อขายเกี่ยงราคาก็เลิกทะเลาะกัน ช่างเหล็กชูค้อนเหล็กค้างอยู่กลางอากาศ เสมียนลืมเขียนข้อความลงบนกระดาษ เพราะให้รู้สึกเลือนข้อความซึ่งตนจะเขียนไปหมด คนนับเงินก็หลงใหลไม่อาจนับต่อไปได้ ช่างทอทิ้งหูกวิ่งออกมาดู คนรีดนมก็วางมือปล่อยให้น้ำนมโคไหลรินออกมานอกถัง ต่างคนก็ต่างถามกันว่า "ใครใคร ผู้นั้นเป็นใคร เขาอยู่ในวรรณะไหนจึงงามดังนี้ ?"

บ้างก็ว่า "ดูเนตรเขาซีเพื่อน เราไม่เคยเห็นใครมีเนตรงามอ่อนหวาน และเต็มไปด้วยความปรานีดังนี้เลย" บ้างก็ว่า "เทวดาเท่านั้นจึงจะงามดังนี้"

ต่างคนต่างกระซิบถามกันวุ่นวาย แต่พระองค์หาทรงเห็นทรงฟังคำของเขาไม่ พระทัยนึกแต่สัตว์ผู้เคราะห์ร้าย จะต้องมาเป็นเหยื่อยัญกรรมอย่างน่าสงสาร เพราะมันเป็นสัตว์ไร้เดียงสาและขาดผู้นำแสนจะอ้างว้างว้าเหว่ใจ

ในท้องพระโรงซึ่งกระทำยัญพิธีนั้น องค์พระเจ้าพิมพิสารราชาเสด็จประทับอยู่กลาง สองข้างท้องพระโรงด้านซ้ายขวาเป็นแถวยาวนั้น เป็นที่ของเหล่าพราหมณ์นุ่งขาวห่มขาว

นั่งสาธยายมนต์พลางหยอดน้ำมันลงเลี้ยงไฟให้ลุกสว่างครางแลบเลียเครื่องหอมมี กฤษณา เครื่องเทศ กระลำพัก และน้ำโสม พร่ำภาวนาว่า โอม โอม เชิญเสด็จพระอินทร์มาเสวยของบูชา ซึ่งล้วนแต่เป็นของโปรด รอบกองกูณฑ์บูชา มีทรายไว้สำหรับซับเลือดของสัตว์ที่ถูกฆ่า แพะลายจุดตัวหนึ่งถูกมัดนอนตะแคงรอความตายอยู่ พราหมณ์จรดมีดสีขาวลงที่คอสัตว์แล้วร้องว่า

"เหล่าอสุรมารทั้งหลาย จงออกจากพระวรกายพระเจ้าพิมพิสาร มาดูเลือดพุ่งจากคอแกะเป็นที่สนุกสนาน มาดมกลิ่นเนื้อย่าง ณ ที่นี้ บาปกรรมทั้งหลายของพระองค์จุ่งมาอยู่ที่แพะนี้ และทำให้ไฟไหม้ไปโดยพลัน" แล้วพราหมณ์เงื้อมีดขึ้น

พระผู้สมภพมาไม่เคยเห็นความร้าย เอื้อนโอษฐ์ตรัสแก่พระพิมพิสารว่า "ราชะโปรดปล่อยมันไปเถิด" แล้วพระองค์ก็ทรงแก้มัดให้แพะนั้นหลุดไป หามีใครกล้าขัดขวางไม่ พระองค์แสดงให้เขาเห็นว่า

การฆ่าสัตว์นั้นใคร ๆ ก็ทำได้ แต่การทำให้มันเกิดมาหามีใครทำได้ไม่ ดังนั้นเราควรจะแสดงกรุณาต่อมัน ด้วยเหตุว่ามนุษย์ย่อมเลิศกว่ามันทั้งในทางอำนาจและสติปัญญา ควรหรือที่เราจักมาฆ่าผู้ป้องกันตัวเองมิได้ สัตว์แม้จะต่ำต้อยน้อยนิดปานใด ก็รักชีวิตของมันเหมือนกัน มันย่อมรู้จักเจ็บรู้จักเดือดร้อน รู้จักโทมนัสในการต้องพลัดพราก เพียงแต่ว่ามันไม่มีปากจะพูดขอความเห็นใจเท่านั้น เวลาเราเองเจ็บปวด เราก็ขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าให้อึงไป แต่แล้วตัวเราเองสิกลับใจร้ายทำทารุณต่อสัตว์อันหาปากจะอ้อนวอนมิได้ ภราดรเอ๋ย คนหรือสัตว์ทั้งหลายย่อมมีชีวิตเกี่ยวดองกันทั้งสิ้น ท่านมิรู้ดอกหรือว่ามันก็มีบุญคุณแก่เรา ให้น้ำนมและปุยขนอันอ่อนนุ่ม ยังชีวิตและความอบอุ่นให้แก่ร่างกายเรา และมันนั้นมอบชีวิต มอบความไว้วางใจแก่เรา ผู้ซึ่งตอบแทนมันด้วยการประหัต ประหารด้วยการโยนบาปของเราลงไปให้ทำลายชีวิตของมัน เพื่อใถ่โทษตนดังนี้เป็นการสมควรแล้วหรือ โทษของใคร ใครก็ต้องรับไว้ นี่เป็นธรรมดา ใครสร้างกรรมไว้อย่างไรก็ต้องรับกรรมแห่งตนดังนั้น

บรรดาพราหมณ์ทั้งหลายเงียบเสียง ผู้ถือมีดวางมีดของตนลง องค์พระมหากษัตริย์เสด็จมาใกล้พระศาสดาประนมหัตถ์ขึ้น ฟังเทศน์ด้วยความเคารพ พระสิทธัตถะจึงทรงประกาศว่า "ภราดรเอ๋ย โลกนี้จะงามยิ่งนัก ถ้าหากว่าสัตว์โลกทั้งหลายไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์จตุบาททวิบาทเลื้อยคลานรักกันประดุจพี่น้องร่วมสายโลหิต และเราก็เสพแต่ผลไม้พืชผักเว้นเสียซึ่งการกินเนื้อสัตว์และการฆ่าสัตว์มาเป็นอาหาร"

พวกพราหมณ์ได้สดับดังนั้น ก็มีใจโอนอ่อนตามพระวจนะ พากันดับกองไฟและปล่อยแพะแกะไปเสียสิ้น พระเจ้าพิมพิสารทูลเชิญเสด็จพระองค์ครองพระนคร ราชคฤห์ แต่พระผู้เป็นเจ้าไม่ปรารถนาสมบัติจักรพรรดิ ทูลตอบกษัตริย์ว่า พระองค์ทรงสละเสียแล้วซึ่งสิ่งเหล่านี้ ตั้งพระทัยแสวงหาความจริงอันลี้ลับอยู่ต่อไป ตรัสว่า

"พระสหายที่รักของหม่อมฉัน ถ้าหม่อมฉันค้นของสิ่งนี้ได้แล้วหม่อมฉันจะกลับมาสนองพระเมตตาของพระองค์ทั้งนี้อย่างแน่นอน"

บทที่หก
พิณสามสายจากสวรรค์

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย หากท่านประสงค์จะไปถวายสักการบูชาสถานที่ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสำเร็จพระโพธิญาณแล้ว จงบ่ายหน้าไปทางทิศพายัพเถิด เลียบลุ่มแม่น้ำคงคาจนถึงภูเขาซึ่งเป็นต้นของธารน้ำ **นิลาชัน** และ **โมหนะ** แล้วเดินต่อไปตามความคดเคี้ยวแห่งธารน้ำ เดินไปตามใต้ร่มไม้ใบหนาจนกระทั่งถึงที่ราบในแคว้นคยา แล้วต่อไปถึงที่รกชัฏอันมีนามว่าอุรุเวลา ณ ที่นั้นมีภูเขาทราย มีป่าไม้ มะพร้าว ตาลล้อมรอบทางเชิงเขามีน้ำใสสะอาด เหล่ามัจฉาเต่าปูอาศัยอยู่เป็นที่สำราญ ชาวคามนิคมปลูกบ้านของตนอยู่อย่างสงบ ภราดรเอ๋ย เมื่อไปถึงที่นั้นแล้ว ขอท่านดำเนินเข้าไป ไปจนกระทั่งถึงร่มไม้โพธิ์ เมื่อไปถึงที่นั้นแล้ว จงก้มเกล้า ทำความเคารพเถิด เพราะว่า ณ ที่นั้นแล พระบรมศาสดาผู้เป็นที่สักการะของเรา ได้สำเร็จพระโพธิญาณ ซึ่งพระองค์แสวงหามาได้ด้วยยากยิ่งและโดยปราศจากครูสั่งสอน

เมื่อพระสิทธัตถะนักบวชทรงเห็นว่า การทรมานตนอย่างโยคีทั้งหลายนั้นเป็นการไร้แก่นสาร และไม่เป็นทางไปสู่มรรคผลอันใดแล้ว พระองค์ก็เสด็จละจากนิวาสสถาน ณ รัตนคีรี มาบำเพ็ญภาวนาอยู่ในป่าอันเงียบสงัด ในแว่นแคว้นคยานี้ เฝ้าแต่ทรง

พิจารณาดูทุกข์ของคน ดูทางแห่งทุกข์ดูเหตุผลดูที่ไปของปวงสัตว์ ดูความลึกลับแห่งชีวิตทั้งหลาย พระองค์ทรงนึกอยู่แต่ดังนี้เป็นเวลาหลายเดือน เฝ้าแต่เพียรบำเพ็ญตบะจนกระทั่งลืมเสวยลืมบรรทม มิทรงหิวเลยจนกระทั่งหลายวันล่วงไป ครั้นรู้สึกองค์เห็นบาตรว่างมีแต่ผลไม้อันนกนำมาทิ้งไว้ ก็หยิบขึ้นเสวยแต่พอประทังความหิวดังนี้ มิช้าพระฉวีอันเคยผุดผ่องก็ซูบซีดลง สิ้นสง่า พระกายาทุพพลไปด้วยการใช้ความคิดเกินกำลัง พระมังสาซูบหายไป เห็นแต่พระอัฐิขึ้นโก้งเก้งน่าเวทนา ครั้นยกพระหัตถ์ลูบองค์ พระโลมาก็ร่วงหล่นติดพระหัตถ์มา ด้วยเหตุว่าหาน้ำเลี้ยงมิได้ จึงร่วงหล่นไปประดุจใบไม้แห้งต้องร่วงจากต้นฉะนั้น

เมื่อเป็นดังนี้นานเข้า วันหนึ่งพระองค์ก็หมดกำลังเซถลาล้มฟาดลง ลงยังพื้นดินดูประดุจคนตาย ด้วยพระอัสสาสะและปัสสาสะหายหามิไม่ แต่บรรทมนิ่งอยู่ดังนั้นจนกระทั่งเด็กเลี้ยงแกะคนหนึ่งมาพบเข้า มีความเวทนายิ่งด้วยพระกายานั้นซูบซีดน่าสงสาร มิหนำซ้ำตะวันยังส่องแสงแผดกล้ามาต้ององค์ เด็กน้อยจึงไปหักกิ่งไม้มาปักเพื่อให้ร่มเงาแก่พระพักตร์จะรินนมลงโอษฐ์แล้วแต่หากล้าไม่ ด้วยตนเองมีศักดิ์ต่ำต้อยได้ชื่อว่าเป็นทาสเขา จึงลังเลอยู่ เพราะการทำดังนี้เป็นโทษแก่ตนเอง ในตอนนี้พระพุทธประวัติเล่าว่า กิ่งก้านชมพู่ซึ่งเด็กเก็บมาป้องบังพักตร์นั้นก็แตกช่อใบออกสล้างเป็นเสมือนฉัตรแก้วอันล้ำเลิศออกกั้นองค์เด็กผู้เลี้ยงแกะเห็นดังนั้นก็นึกว่าเทพยดา จึงยกหัตถ์ขึ้นประสานเป็นการเคารพ พอดีพระสิทธัตถะลืมพระเนตรขึ้นและตรัสขอน้ำนม เด็กนั้นทูลตอบว่า "ข้าถวายมิได้ดอกเทวาผู้เป็นใหญ่ พระองค์ไม่ทรงเห็นหรือว่า ข้าเป็นไพร่ จะทำให้พระองค์สกปรกไปพระเจ้าข้า"

พระบรมครูตรัสตอบว่า "**เด็กเอ๋ย เราทุกคนมีโลหิตสีแดงเหมือนกันไม่มีเจ้าไม่มีไพร่ ความเมตตากรุณาทำให้เราเป็นญาติกันหมด ไม่มีใครดอกที่เกิดมามีอุณาโลมอยู่ที่หน้าผากคนจะต่างกันก็แต่การกระทำเท่านั้น ใครทำดีไว้เขาก็ได้ดี ใครทำชั่วก็ได้ชั่ว**"

เด็กนั้นจึงน้อมถวายน้ำนมด้วยความปราโมทย์ยิ่ง

และก็ในวันนั้นเอง เหล่าอัปสรเยื้องกรายลงมาจากอินทรสถาน จับระบำรำร่ายด้วยความหรรษา นางหนึ่งตีเภรีขนยูงปักรอบ นางหนึ่งเป่าปี่ และอีกนางหนึ่งดีดพิณสามสาย ค่อยกรายมาตามละเมาะไม้ เสียงกระพรวนเงินที่ข้อบาทดังกรุ๋งกริ๋ง รับกับเสียงกำไลกรแสนเสนาะกรรณ

ขณะนั้น นางผู้ถือพิณก็ขับร้องขึ้นว่า

"ดีดพิณจับระบำงาม　　　จงทำสายให้พอดี
ไม่สูงต่ำ พวกเรานี้　　　จะเต้นรำสำราญใจ
ตึงนักสายพิณขาด　　　เพลงพินาศหมดเสียงใส
หย่อนนักเสียงหมดไป　　　จงทำเสียงให้พอดี"

แล้วนางก็เต้นรำต่อไป ประดุจผีเสื้อตัวงามอันมีความหยิ่งลำพองในสีอันสวยของปีกตนมิได้นึกฝันว่า เพลงที่นางขับนั้นจะไปถึงพระกรรณพระมหาบุรุษผู้รำพึงอยู่ใต้ต้นไม้ริมทาง พอนางผ่านไป พระองค์ก็ทรงเห็นแสงสว่างแห่งปัญญาทันที พระองค์ตรัสว่า "อ้า--คนโง่นี้สอนคนฉลาดได้บ่อยครั้งถ้านางนี้ไม่มาขับพิณ เราก็คงจะขึงเส้นชีวิตตึงจนเกินไปอยู่ดังนี้ มันคงจะขาดลงสักวันหนึ่งเราควรจะหย่อนลงบ้าง เพราะว่าเรายังต้องการชีวิตไว้สำหรับช่วยทุกข์คนอีกมากนัก"

ริมธารน้ำในแคว้นคยานั้น มีเศรษฐีหนึ่งนาม เสนานิ เป็นคนใจบุญและมีบริวารมากหลาย ได้ภรรยาผู้งามพร้อมทั้งกายใจชื่อว่าสุชาดา อยู่กันมาหลายปีแล้วไม่เกิดบุตร นางจึงไปบวงสรวงวิงวอนรุกขเทวดาขอบุตรในที่สุด นางก็ได้บุตรน้อยสมปรารถนา สุชาดามีความกตัญญูต่อรุกขเทพจึงสั่งให้ทำมธุปายาสด้วยน้ำนมโคอย่างดีต้มกับข้าว ซึ่งปลูกจากที่ดินไถใหม่ ๆ ปนไปกับจันทร์ กระลำพัก และเครื่องเทศ ปรุงรสอร่อยล้ำ เพื่อสังเวยเทพยดา แล้วนางก็ให้ทาสาไปกวาดพื้นใต้ต้นมะเดื่อให้รื่นรมย์ ไม่นานนักทาสาวิ่งกระหืดกระหอบมาบอกว่า "ข้าแต่ท่านผู้เป็นนาย รุกขเทวดามาแสดงองค์แล้ว รัศมีท่านเรืองกระจ่างรอบพระองค์ รอบพระนลาฏอันงามเหมือนวงเดือน พระเนตรงามน่าพิศวงยิ่งนักท่านโชคดีแล้ววันนี้"

สุชาดาได้ยินก็รีบอุ้มลูกน้อยไปด้วยความดีใจจนตัวสั่น นางก้มลงจุมพิตธรณีแสดงความเคารพ แล้วทูลเชิญให้รับมธุปายาส นางรินน้ำเกสรดอกกุหลาบอันหอมหวานลงในพระหัตถ์ถวายมธุปายาสกราบแล้วถอยไปยืนนิ่งเคารพอยู่

พระสิทธัตถะเสวยข้าวแล้ว ก็ตรัสบอกแก่นางว่า "พระองค์หาใช่เทพเจ้าไม่ หากเป็นเพียงคนธรรมดาคนหนึ่ง แต่ก่อนนี้เป็นกษัตริย์ บัดนี้เราสละสิ่งนั้นเสียแล้ว มาเป็นชายพเนจร เพื่อแสวงหาดวงประทีปอันส่องใจคนให้หายมืดมัว นับแต่เวลาออกจากความเป็นกษัตริย์มาก็หกปีเข้านี่แล้ว เราใช้เวลาค้นหาดวงประทีปนั้นทุกวัน ทุกวัน อดอยากกรากกรำจนร่างกายไม่มีแรง เราได้มธุปายาสนี้มา ชุ่มชื่นใจนัก ขอขอบคุณภคินี และขอให้สุขของท่านยั่งยืนเถิด ภาระซึ่งลูกท่านจะนำมาให้จงบางเบาลง"

แล้วพระองค์ก็ตรัสถามนางถึงเรื่องความสุขของชีวิต นางทูลตอบว่านางเป็นสุขเพราะนางพอใจในชีวิตแล้ว และนางก็มิได้สร้างบาปไว้แก่ผู้ใด

"ดีแล้ว ภคินี เธอเป็นผู้มีสัมมาจริยะ และใจสูง เราขอเคารพ ขอให้ท่านไปสวัสดีเถิด"

นางสุชาดาทูลว่า "สิ่งใดที่พระองค์ต้องประสงค์ขอให้พระองค์ทรงสำเร็จเถิด" แล้วนางก็ทูลลาไป

เมื่อเสด็จเสวยข้าวมธุปายาส อันนางสุชาดาผู้มีใจงามนำมาถวายแล้วพระสิทธัตถะก็เสด็จจากต้นมะเดื่อไปประทับยังโพธิฉายาอันรื่นรมย์พระหฤทัยผ่องแผ้ว มองเห็นความเป็นมาเป็นไปของมนุษย์ได้โดยตลอดปลอดโปร่งปราศจากความขุ่นมัว

ด้วยเดชะพระบารมีคุณอันพระองค์ตั้งพระทัย จะสั่งสมไว้ให้มนุษย์ ต้นโพธิ์โอนอ่อนน้าวกิ่งลงบังแสงตะวันมิให้ส่องมาต้องพระองค์ เหล่าสัตว์ร้ายในบริเวณใกล้เคียงนั้นพากันสงบนิ่ง เลิกการปองร้ายซึ่งกันและกัน และซึ่งสัตว์อ่อนแออื่น ๆ นกคาบเหยื่อบินมา พอผ่านต้นโพธิ์นั้นก็ปล่อยเหยื่อทิ้ง หุบปีกและกระทำคารวะ ปักษาใหญ่น้อยทั้งหลายส่งเสียงร้องเจื้อยแจ้วด้วยความหรรษา ต่างก็สรรเสริญในพระทัยอันหวังประโยชน์

สุขต่อเพื่อนมนุษย์ และต่างแซ่ซ้องถวายพรให้ประสบความสำเร็จอันยิ่งยวด ต่างบอกกันว่า "*พวกเราชาวโลกทั้งหลายจะได้เป็นสุขแล้วนับแต่นี้ต่อไป*"

ณ ราตรีอันแจ่มจรัสด้วยเดือนเพ็ญคืนหนึ่ง ขณะที่พระบรมศาสดาของเราประทับเข้าสมาธิหลับพระเนตร สำรวมพระอิริยาบถนิ่งอยู่ใต้ร่มโพธิพฤกษานั้น บรรดาพญามารคือกิเลสทั้งหลายรู้ว่าพระองค์จะข้ามพ้นวัฏฏสงสาร และบำเพ็ญเพียรเพื่อช่วยมนุษย์ก็ให้มีจิตริษยา เกรงว่าพระองค์ประสบซึ่งอริยสัจจ์อันจะช่วยปวงสัตว์ได้เป็นยวดยิ่ง จึงเตรียมพหลพลมารอเนกอนันต์มาเพื่อประจญกับพระปัญญาอันสว่างไสวของพระองค์ นายมารเหล่านี้มี ตัณหาราคะ เป็นต้น ซึ่งมีพหลมาร คือ โทสะ โมหะ และ อวิชชา อันมืดคลุ้มต่างก็ผาดแผลงสำแดงฤทธิ์ด้วยตนต่าง ๆ กันเพื่อจะทำลายขันติสมาธิของพระผู้ยิ่งนักบวชทั้งหลายให้สิ้นไป บ้างกระพือพายุโหมบดบังอากาศให้มืดคลุ้มน่าสะพึงกลัว แล้วส่งเสียงอสนีบาตฟาดเปรี้ยง ๆ เสียงสะเทือนเลื่อนลั่นไปทั่วทั้งโลกสาม พระธรณีมีอาการประหนึ่งจะทรุดแตกแยกทำลาย เมื่อเห็นยังนอนหลับพระเนตร มิหวั่นไหวก็เปลี่ยนอุบายใช้วจีไพเราะเป็นเครื่องเล้าโลมให้รำลึกถึงความรักอันหอมหวน แล้วมันก็บันดาลให้อากาศเสนาะไปด้วยเสียงดนตรี มีเหล่านางรำผิวพักตร์ผุดผ่องมาร่ายพ้อน กวักหัตถ์ยั่วเย้าตัณหา เมื่อหามีผลไม่ ก็ใช้สมบัติจักรพรรดิมาเป็นเครื่องล่อ ครั้นการอันนี้ไม่ก่อให้เกิดผลอันใด มันก็หันไปใช้อุบายไปให้พระองค์บังเกิดวิกิจฉา และโมหะมืดมัวต่างๆ แต่พระทัยของพระองค์นั้นได้รับการอบรมฝึกมาอย่างดีแล้ว จึงไม่ไหวหวาดต่อกิเลสทั้งหลายแห่งดวงจิต มันจะสำแดงแผลงฤทธิ์ประการใด พระองค์ก็ไม่ไหวหวั่น คงประทับเฉยสงบนิ่งอยู่ด้วยเดชแห่งพระบารมีอันทรงบำเพ็ญภาวนาไว้ เหล่าอสุรมารทั้งหลายก็พ่ายกระจายพินาศแก่ตนเองไปสิ้น

เป็นเวลาจวนรุ่งสางแล้ว ดวงรัชนีค่อยเคลื่อนต่ำลงยังขอบฟ้า ทั่วปริมณฑลนั้นสงบลง แม้ใบพระโพธิ์ก็มิเขยื้อนให้ระคายโสตพระองค์ผู้พิชิตมาร พระพายรำเพยลมเย็นมาอ่อน ๆ พระสมณโคดมประทับนิ่งมิไหวองค์ หลับพระเนตรเสียจากสิ่งแวดล้อมภายนอก แต่พระจักษุภายในอันทรงมองเห็นความเป็นไปในปางหลังมาได้อย่างแจ่มแจ้ง

ประดุจมีดวงประทีปสุกสกาวส่องให้บุคคล ผู้ยืนอยู่ปลายทางหันกลับไปมองเห็นอดีตของตนได้ตลอด

พระองค์ทรงรำลึกชาติต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล ในสมัยที่ทรงกำเนิดมาเป็นสัตว์และเป็นมนุษย์ในชั้นวรรณะต่าง ๆ กัน นับได้ห้าร้อยสิบชาติรวมหมด จะเปรียบก็เสมือนว่าได้ทรงบทจรจากดงไม้หนามหนาและเต็มไปด้วยดินซึ่งสูบชีวิต พระองค์เสด็จไต่เต้าไปตามเหวห้วย ด้วยความลำบากยากเข็ญพระบาทเกือบจะพลาดตกเขาเสียก็เป็นหลายครั้ง แต่ในที่สุดเมื่อผ่านซอกถ้ำห้วยและธารน้ำ และในที่ธุรกันดารทั้งหลายแล้วพระองค์ก็เสด็จขึ้นไปประทับอยู่ ณ ยอดบรรพต

ดังนี้จะเปรียบก็คือการที่พระพุทธเจ้าได้ไต่เต้า จากชาติกำเนิดที่ทรามขึ้นไปจนถึงชาติอันสะพรั่งพร้อมด้วยพระบารมีทั้งหลายอันพระองค์เพียรสั่งสมแต่ครั้งยังต่ำต้อย พระองค์ทรงเห็นว่า อันความดีชั่วของมนุษย์นี้เป็นเสมือนกงเกวียน สร้างสิ่งใดไว้อันนั้นย่อมตามสนองทำดีก็ได้ความเบิกบานทำชั่วก็ถึงแก่ย่อยยับ อันความดีชั่วนั้นเป็นเสมือนตราอันตอกตรึงแน่นไว้ จะขูดลบโยกถอนอย่างไรก็หาหลุดไปไม่ มันย่อมตามสนองผู้กระทำกรรมอันดีชั่วเสมอไป

เมื่อทรงพบความจริงอันนี้แล้ว ก็ทอดพระเนตรเห็นกว้างไกลออกไปถึงจักรวาลอื่นๆ อันหมุนอยู่กลางหาวไกลลิบลับ ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์และดวงดาวทั้งหลายนี้ต่างก็แยกกันอยู่แต่อยู่ห่างในระยะอันเหมาะเจาะ และต่างก็มีความสัมพันธ์กันอยู่ตัดมิขาด ดวงอาทิตย์นั้นคุมดาวให้เดินไปตามจักรราศีของมัน แต่ดาวและดวงอาทิตย์เกิดมาตั้งแต่ครั้งไหนไม่มีใครรู้จะฉายแสงสว่างนานไปอีกเท่าไรก็ไม่มีใครรู้เหมือนกัน ไม่มีที่ตั้งต้น และไม่มีปลาย แต่มีหลักธรรมอันเป็นประทีปส่องให้เห็นความเป็นจริงอันเกิดมาเองก็เป็นดังนี้ อันกฎธรรมชาติของโลกนั้นอยู่เหนืออำนาจบังคับมนุษย์และเทวดาทั้งปวงของอันมีขึ้นมาแล้วก็ต้องหมดไปแล้วตั้งต้นกันใหม่ การเกิดการทำลายย่อมมีอยู่ทุกแห่งหนจักขัดขืนความจริงอันนี้หาได้ไม่ สัตว์โลกเกิดมาแล้วก็ต้องตาย เมื่อตายแล้วก็เกิดใหม่ แต่วนเวียนรับทุกข์อยู่ดังนี้ไม่มีวันสุดสิ้นลงได้

ดังนั้นพอเข้าใกล้ปัจจุสมัยจวนสว่าง ความลับทั้งหลายก็กระจ่างแจ้ง ทรงเห็นความจริงอันหนึ่งคือความทุกข์ ซึ่งตรึงสัตว์ทั้งหลายให้แน่นอยู่กับโลกเป็นเหมือนหนึ่งเงาอันตามตนอยู่จะสลัดไปได้เมื่อชีพสิ้นไปแล้วเท่านั้น "ทุกข์นั้นคืออะไร ทุกข์นั้นคือความไม่เที่ยงแท้ คือชรา และโรคาพยาธิทั้งหลายคือ ความโกรธ เกลียด โลภ หลง และความยินดียินร้ายอันตนตัดไม่ขาด คือตัณหาและความกระหายจะได้ซึ่งลาภยศสมบัติและสรรเสริญ รวมทั้งสิ่งเพลิดเพลินเจริญใจอื่น ๆ คือความข้องอยู่ในโลก ความอยากมีชีวิตไม่รู้จักดับ คือความเบื่อหน่ายแล้ว ซึ่งโลกนี้อยากจะทำลายตนไปเสียให้พ้น ซึ่งเป็นการฝืนธรรมดาของโลก ทั้งหลายเหล่านี้แลคือทุกข์ บุคคลผู้มีปัญญาถึงได้ตรองเห็นความจริงอันนี้แลที่มาของทุกข์ทั้งหลาย แล้วหมั่นเพียรอบรมใจให้ระงับเสียได้ซึ่งทุกข์เหล่านี้ ความสุขอันไม่รู้จักจบก็บังเกิดแก่เขาผู้นั้น

พอพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเสร็จสำเร็จแจ้งซึ่งความจริงของโลก แลหนทางที่จะดับทุกข์ทั้งปวงให้หายไปสิ้น ทรงถอนกิเลสทั้งปวงให้หมดไป ตัดความอาลัยอาวรณ์แลบรรลุถึงพระบรมโพธิญาณปลดทุกข์ ปลดบาปไปสิ้นแล้วก็ถึงเวลารุโณทัยพอดี

อะโห ดูซิทางทิศบูรพาโน้น ดวงตะวันเริ่มไขแสงออกสอดสีม่านดำแห่งราตรีดาวประจำเมืองซึ่งเคยแผดแสงกล้าอยู่ก็อ่อนแสงลงไปจนกระทั่งลับหาย รัศมีสีกุหลาบของพระสุริยเจ้าค่อยเปล่งแสงสุขใสขึ้นทุกทีจนกระทั่งอาบไปทั่วท้องฟ้าสีเทา บรรดาขุนเขาซึ่งมีมงกุฎสีทองสวมอยู่นั้นได้เห็นดวงตะวันก่อนใคร ๆ ทั้งสิ้น ลมเช้าโชยมาต้องเหล่าบุปผชาติให้เผยอแย้มกลีบออกรับรุ่งอรุณอันพิเศษไปกว่ารุ่งอรุณซึ่งเคยมีมาแล้วแต่ก่อน เมฆฝนพายุกล้าทั้งหลายต่างสงบนิ่งลงถวายอภิวันทนาการแด่พระพุทธเจ้าด้วยความเบิกบานหรรษา สีทองงามแห่งพระสุริยาทอลงจับน้ำในลำธารละหานห้วยแลพุ่มพฤกษา เหล่าพฤกษาแลวิหคในรังรวงว่า จงตื่นเถิด จงตื่นขึ้นก้มเกล้าอภิวันท์แลสรรเสริญ พระผู้ยอดยิ่งมนุษย์ของเราได้สำเร็จพระโพธิญาณแล้ว เสียงนั้นกระท้อนก้องไปทั้งป่า เหล่าปักษาน้อย ๆ ร้องบอก

กันว่า "รุ่งแล้ว รุ่งแล้ว ตื่นขึ้นไหว้พระองค์ผู้ตรัสรู้เถิด" กะต้อยติวิดบินถลาออกจากรัง นกแก้วร้องเสียงเจื้อยแจ้ทอง ก๊ก ๆ เรื่อย ๆ ไป เป็นการสำราญใจ บอกเล่ากันทั่วหมู่นกว่าสิ่งใดได้บังเกิดขึ้นแล้ว

ด้วยเดชะพระบารมีคุณและพระเมตตาอันใหญ่ยิ่งต่อโลก ความสงบได้แผ่ซ่านไปทั่วบริเวณใกล้ไกลอย่างไม่เคยมีมาแต่ก่อน บุคคลผู้ใจเหี้ยมก็บังเกิดความอ่อนละมุนขึ้นในใจตน ที่ลับมีดแสวงคมไว้ว่าจะฆ่าเขาก็กลับเอามีดไปซ่อนเสีย คนขี้โกงกลับเวียนนับเงินให้ครบถ้วน คนพาลสันดานหยาบ และใจทุจริตทั้งหมดก็กลับละพยศหวนกลับไปสู่ความดีและความเมตตากรุณา ความรักความปรานีจากพระหฤทัยพระพุทธองค์แผ่ขยายไปทั่วพิภพ วันนั้นจอมนักรบผู้ฉกาจก็วางอาวุธของตน คนไข้กระโดดลงจากที่นอนอย่างกระปรี้กระเปร่าหัวเราะร่าเริงยิ้มหัวกระชุ่มกระชวย เสียงแจ่มใสดุจทราบว่าเวลาเช้านั้นความสุขได้หลั่งมาจากร่มโพธิ์ ณ แคว้นคยาไหลไปทั่วทิศานุทิศ แม้พระนางยโสธราผู้เศร้าสร้อยไม่รู้จักสร่างก็พลันรู้สึกสำราญพระหฤทัยประดุจว่าความรักนั้นคงอยู่เสมอชีพ ความทุกข์ใหญ่ยิ่งในการต้องวิปโยคพลัดพรากพระสวามีก็เป็นอันหายไปประดุจปลิดทิ้ง

เหล่าสัตว์โลกทั้งหลายพากันเป็นสุข และรักใคร่มีใจเอื้อต่อกันอย่างที่มันไม่เคยมีมาแต่ก่อนเลย

อย่าว่าแต่หมู่มนุษย์เลยหนอ แม้เทพเจ้าก็ประกาศกันทุกท้องฟ้าว่า "พวกเราจงยินดีเถิด พระภควันต์เจ้าสำเร็จพระโพธิญาณอันยอดยิ่งแล้ว" เหล่าเปรตอสุรกายก็พากันชื่นชมโสมมนัสมองลงมาเบื้องล่างในโลกมนุษย์อีก ก็ได้แลเห็นกวางดาวเล็มหน่อไม้อยู่ริมที่นอนสองแม่เสือซึ่งดุตาเป็นมันเมื่อวานนี้ แต่วันนี้กลับเสงี่ยมหงิมแลต้อนรับนางกวางด้วยสันถวไมตรี ใต้เงื้อมหินนั้นนกอินทรีนอนไซ้ขนนิ่ง ไม่กังวลกับการโฉบเฉี่ยวสัตว์กิน นกกินปลาก็นอนผึ่งแดดไม่ตีปีกขยับจะงอยปากเมื่อเห็นปลาว่ายวนในลำธาร ผีเสื้อต่างสีบินวนเวียนอยู่รอบ ๆ ฝูงวิหค แต่มันก็หามีอันตรายใดไม่ สัตว์โลกทั้งปวงมีความรัก ความเมตตากันยิ่งยวด ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธองค์ได้ทรงชนะมารเด็ดขาดแล้ว และทรงพบพระธรรมอันล้ำลึก มีแสงสว่างแรงกล้ายิ่ง อาทิตย์ส่องโลกให้กระจ่างอยู่เป็นนิจนิรันดรนั่นเอง

พระพุทธองค์ทรงคลายพระอิริยาบถจากการประทับนิ่งเป็นเวลานานเสด็จลุกขึ้นยืน พระองค์ทรงรู้สึกแจ่มใส และอิ่มเอิบด้วยความปีติ พระพลซึ่งหายไปแต่ก่อนนั้นกลับคืนมาสิ้น และรู้สึกแข็งแรงขึ้นกว่าแต่เก่า พระองค์ทรงอุทานว่า

"สังขารเอ๋ย เราได้พบเจ้าแล้วในวันนี้ เราได้ท่องเที่ยวค้นหามาหลายชาติ แต่เพิ่งพบวันนี้เองว่า เจ้าเป็นผู้สร้างเรือนจำอันกักขังจิตเราไว้ แต่นี้ไปเจ้าไม่อาจสร้างบ้านทำกำแพงอันเป็นของลวงหุ้มห่อเราไว้ได้อีกแล้ว สังขารเจ้ามีแต่ผุพังหักไป แต่ความสุขอันยวดยิ่งซึ่งเราค้นพบนั้นไม่มีวันแตกดับไม่มีวันทำลาย เราได้พบแล้ว เราได้ผ่านทุกข์ทั้งปวงแล้ว"

บทที่เจ็ด
ผู้ใหญ่ยิ่งเหนือจักรพรรดิ

นับแต่สิทธัตถะบรมราชโอรส เสด็จออกทรงมหาภิเนษกรมณ์แล้ว พระนครกบิล-พัสดุ์ซึ่งเคยครึกครื้นด้วยศัพท์สำเนียงเสียงสรวลและดีดสีตีเป่าก็กลับร่วงโรยเหี่ยวแห้ง ด้วยเหตุว่าขวัญเมืองได้ปลาศนาการไปเสียแล้ว พระเจ้าสิริสุโธทนะมีพระหฤทัยอันกลัดหนองหมองคล้ำ ท้าวเธอส่งคนไปสืบถามข่าวในบรรดาหมู่โยคีและนักพรตต่าง ๆ แต่ก็หามีผู้ใดพบพระบรมโอรสไม่ พระนางยโสธราพิมพา ก็เต็มไปด้วยความโทมนัสเชื่อมซึมอยู่ เธอมิได้ทรงเห็นความสดชื่นในสิ่งใด มิได้ทรงสดับสำเนียงใดแล้วเห็นว่าไพเราะ แม้เสียงสรวลของนางใน ซึ่งแว่วมาแต่ไกลเธอก็กลับได้ยินเป็นเสียงกำสรวลไห้ทั้งสิ้น

วันหนึ่งในฤดูฝน พระพิรุณเพิ่งเหือดหายไปใหม่ ๆ เม็ดน้ำฝนยังค้างอยู่บนใบมะม่วงมองดูแวววาวราวเพชร ในยามต้องแสงตะวันสีทองอร่ามพื้นดินประดับด้วยตฤณชาติสีเขียวสะอาด ต้นไม้แตกใบอ่อนสล้าง มองไปทางไหนก็ล้วนแล้วแต่ความสดชื่น ชวนใจให้ระเริงรื่นเกษมสันต์ จึงพระจอมขวัญยโสธราเสด็จออกมา ณ สระน้ำอันสวยงามในพระอุทยาน น้ำขึ้นเปี่ยมถึงขอบ และราบเรียบราวกับแผ่นกระจก เป็นเงางาม ริมน้ำนั้นดาดาษอยู่ด้วยบัวบุณฑริก และบุษบาชนิดอื่น ๆ สีเหลืองขาวแดง และสัตตบงกชตระการตา ณ ที่นี้พระนางเคยเสด็จมากับพระสามี ทอดพระเนตรดูพระฉายาในน้ำอย่างเป็นสุข

สำราญใจ พระภัสดาทรงสวมกอดเธอไว้ แลจุมพิตด้วยความเสน่หา พระกายามิได้ห่างกันมาบัดนี้สิ เงาแห่งพระสิทธัตถะนั้นหามีไม่แล้ว พระเนตรของพระนางแก้วอันเคยแจ่มจรัสก็จางรัศมีแสงหมดไปหามีไม่ พระปรางอันแดงระเรื่อกับซูบซีดเหี่ยวย่น ริมโอษฐ์อันอ่อนหวานประดุจกลีบกุหลาบกลับซีดลง เพราะความทุกข์โทมนัสถึงพระภัสดา พระเกศามุ่นไว้ก็แต่เพียงมิให้ลงปรกหน้ารำคาญพระเนตร มิทรงตกแต่งให้วิจิตรเพริศแพร้วแต่อย่างใด ทรงแต่พัสตราภรณ์สีขาวปราศจากเครื่องประดับประดุจหญิงหม้าย ขณะที่ย่างดำเนินพระกายอ่อนระทดระทวย ฝ่พระบาทเบาประดุจเท้าเลียงผาแม้ย่างลงบนใบไม้แห้งสำเนียงใดจะเกิดขึ้นก็หาไม่ พระเนตรของพระนางก้มลงต่ำ ไม่เหลือบดูความงามของพระอุทยานแต่อย่างใด พระหัตถ์กำพระสะอิ้งไข่มุกซึ่งพระสวามีทรงปลดทิ้งไว้ตอนเสด็จจากเมืองไป อนิจจา คืนนั้นช่างขมขื่นเสียเหลือเกิน

อีกพระหัตถ์หนึ่งนั้น ทรงกุมพระราหุลกุมารน้อยซึ่งมีชันษาเข้าเจ็ดขวบแล้ว พระกุมารเต็มไปด้วยความร่าเริงยินดี ทรงพระสรวลร่าในขณะที่ทอดพระเนตรเห็นบุปผาชาติและเหล่าปลาเงินทองแหวกว่ายอยู่ในสระ พระหัตถ์โปรยเมล็ดข้าว พระเนตรจับอยู่ที่หมู่ปลา ส่วนพระมารดานั้นเนตรสลดทอดพระหฤทัย แล้วตรัสถามแก่เหล่านกยางซึ่งถลาลงจับปลาในสระนั้นว่า "ยังจะได้เห็นพระภัสดาบ้างหรือไม่ พระเสด็จแอบแฝงอยู่แห่งใดช่วยบอกด้วยเถิด ความทุกข์ครั้งนี้ทำให้ชีวิตจะขาดลงรอน ๆ แล้ว"

ทันใดนั้นนางกำนัลเข้ามาทูลว่ามีนายวานิสสองคน เดินทางมาจากหัสดินปุระนำเครื่องเพชรมาขาย แต่สิ่งที่ล้ำค่ากว่าแก้วมณีทั้งปวงซึ่งเขานำมานั้นคือข่าวพระสวามีพระนางทรงฟังก็มีพระหฤทัยโลดผวาด้วยความยินดีเป็นที่สุด ลุกขึ้นตบพระหัตถ์สำรวลและน้ำพระเนตรไหลหยาดย้อย ตรัสสั่งให้นางกำนัลพาเขาเข้ามาเฝ้านอกม่าน แล้วพระนางก็ทรงถามเขาจากหลังพระวิสูตรว่า

"ท่านวานิชท่านมาจากทางไกล ท่านได้เห็นสามีฉัน และได้อภิวันทนาการ เพราะพระทรงเป็นพระพุทธเจ้า ผู้ล่วงพ้นกิเลสและเป็นที่เคารพของโลก พระองค์กำลังเสด็จมา ณ ที่นี้จริงหรือ ?"

"พระเจ้าข้า ข้าพเจ้าได้พบสวามีของพระองค์ซึ่งเสด็จหายไปจากพระนคร และบัดนี้พระองค์ทรงค้นพบพระธรรมอันวิเศษใหญ่ยิ่งกว่าสมบัติของจักรพรรดิทั้งหลายมารวมกัน ได้ทรงนำพระธรรมอันล้ำค่านี้มาโปรดสัตว์โลกให้พ้นความทุกข์แลความเวียนว่ายอยู่ในห้วงแห่งการเกิดดับมิรู้จักหมดสิ้น คนทั้งหลายได้เสวนาพระธรรมของพระองค์แล้ว ก็มีใจผ่องแผ้วประดุจท้องฟ้าอันปลอดฝนปราศจากเมฆฝน พากันตามเสด็จพระองค์ไปประดุจฝูงแกะเดินตามนาย หรือใบไม้แห้งที่ปลิวตามลม ข้าพระบาทได้เข้าเฝ้าฟังพระธรรมจากพระโอษฐ์ ซึ่งพระโปรดเทศน์สั่งสอนก่อนเสด็จมาจำพรรษา ณ กบิลพัสดุ์นี้พระเจ้าข้า"

พระนางทรงตอบว่า "ขอบใจท่าน เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ เขารู้ได้อย่างไรกันว่าพระสวามีของเราสำเร็จพระโพธิญาณโปรดอารีบอกเราหน่อยเถิด"

นายวานิชจึงเล่าถวายดังคำของชาวหุบเขาเล่า ว่าในคืนวันที่พญามารมาประจญพระบรมศาสดานั้น แผ่นดินเกิดไหวสะเทือนเลื่อนลั่น น้ำไหลขึ้นท่วมฝั่ง ทำลายทัพพญามารให้หมดไป แล้วก็ในรุ่งอรุณวันนั้นเอง โลกตื่นขึ้นพร้อมด้วยความหวังอันใหญ่ยิ่งสำเร็จลงแล้ว หลายวันมาแล้วที่โลกได้เห็นพระพุทธองค์ทรงประทับนิ่งอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ทรงใคร่ครวญถึงวิถีที่จะช่วยสัตว์โลกทั้งหลาย ให้พ้นจากความเวียนว่ายตายเกิด ให้พ้นจากความโง่เขลาอันมืดตื้อ และกิเลสตัณหาอันเป็นเครื่องถ่วงจิตให้ลงไปสู่ความเสื่อมทราม และมาในวันนั้น โลกก็ได้พบว่า พระองค์ทรงประสพสิ่งที่ทรงแสวงหา แต่พระธรรมนั้นเป็นสิ่งยากลึกล้ำนักเหลือที่คนจะตามได้แม้จะทรงเปิดทางให้แล้วก็ดี พวกเขาจะเป็นเสมือนนกซึ่งติดกรงอยู่นาน แม้เปิดกรงให้แล้วก็ยังงงต่ออิสรภาพอยู่ ครั้นจะเสด็จไปพระองค์เดียวมิเปิดทางให้คนอื่นเล่าพระทัยก็เต็มไปด้วยความสงสาร ทรงปรารถนาจะให้เขาเป็นสุขด้วยกันทุกผู้เพราะทั้งพระองค์ทั้งเขาเหล่านั้นต่างก็มีสายโลหิตสีแดงอันเดียวกันทั้งสิ้น และในขณะนั้นเอง ได้ทรงสดับเสียงร้องโหยหวนว่า "อนิจจาเราจวนจะวินาสสิ้นกันแล้ว" แล้วก็มีเสียงกราบทูลอ้อนวอนว่า "พระผู้มีพระภาคได้โปรดทรงแสดงพระธรรมเพื่อช่วยฝูงชนให้เขาได้ประพฤติตามบ้างเถิด"

ด้วยเหตุนี้ พระองค์ผู้ทรงตรวจดูโลกและทรงหยั่งรู้ว่าบุรุษใดควรสอนก่อน บุรุษใดควรสอนทีหลัง จึงตกลงพระทัยประทานพระธรรมแก่ผู้ต้องการศึกษา เวลานั้นไม่มีใครซึ่งอาจเรียนพระธรรมสำเร็จได้ นอกจากพระปัญจวัคคีย์ พระฤาษี ๕ องค์ผู้บำเพ็ญพรตอยู่ ณ ป่าพาราณสี พระพุทธองค์เสด็จไป ณ ที่นั้น แล้วก็ทรงเทศนาพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตรแก่เขา ยังให้พระฤาษีเหล่านั้นสำเร็จเป็นอรหันต์ไปทั้ง ๕ องค์

อันพระธรรมซึ่งพระพุทธเจ้าเทศนา โปรดพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ ผู้ถวายเวฬุวนารามอันร่มรื่นแด่พระพุทธองค์นั้น มีใจความดังที่พระราชาโปรดให้สลักไว้ในศิลาว่าดังนี้

เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต (อาห)
เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํวาที มหาสมโณ

แลในป่าเวฬุวันอันรื่นรมย์ด้วยต้นไผ่นั้น เขาเล่าว่าได้มีการประชุมใหญ่ พระบรมศาสดาได้ทรงประกาศพระศาสนาของพระองค์อันสรุปได้โดยความว่า

สพฺพปาปสฺส อากรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ

"อย่าก่อบาปทั้งหลายขึ้น พึงสร้างแต่สิ่งที่เป็นกุศล
ล้างจิตให้บริสุทธิ์ใสสะอาด นี่แหละคือคำสอนของพระพุทธเจ้า"

เมื่อนายพานิชเล่าจบลงแล้ว พระนางยโสธราก็รับสั่งถามว่า "พระสวามีของดิฉันเสด็จไปแห่งใด ในขณะนี้ ?"

เขาทูลตอบว่า "พระองค์ประทับอยู่ ณ ราชคฤห์พระเจ้าข้า หากคิดกำหนดหนทางเดินแล้ว เดือนหนึ่งก็ถึงกบิลพัสดุ์พระนคร พระเจ้าข้า"

พระเจ้าสิริสุทโธทนะได้ทรงสดับดังนี้ ก็มีพระทัยยินดียิ่งนัก พระองค์ทรงสั่งอำมาตย์เจ็ดคนให้ควบม้าทะยานตรงไปยังราชคฤห์โดยเร็วพลัน ให้ทูลพระราชบุตรว่า พระบิดาทรงพระประชวรหนัก ทรงเป็นกังวลถึงพระบรมโอรสยิ่งนัก ขอให้รีบเสด็จกลับ

กบิลพัสดุ์โดยเร็วเถิด บิดาจะเสด็จสวรรคาลัยอยู่แล้ว ฝ่ายพระนางยโสธราเทวีก็ทรงทำเช่นเดียวกัน เธอตรัสสั่งม้าใช้ว่าให้รีบไปทูลพระสวามี ว่าพระชายาของพระองค์ มารดาแห่งราหุลกุมารโหยหาถึงพระองค์เป็นที่ยิ่งแล้ว พระนางได้ทรงสดับข่าวว่าพระองค์ทรงพบสิ่งอันล้ำสมบัติจักรพรรดิ จึงใคร่ทูลขอประทานสำหรับพระนางเองและพระโอรสบ้าง

พวกขุนนางรับพระราชโองการแล้ว ก็รีบควบม้าเร็วรีบไป แต่พอเขาไปถึงเวฬุวนารามป่าไผ่อันรื่นรมย์ ซึ่งเป็นที่ประทับของพระองค์นั้น เขากลับลืมพระราชโองการของพระมหากษัตริย์เสียหมดสิ้น เขากลับทรุดกายลงนั่งฟังพระสุรเสียงอันมีกังวาลไพเราะจับใจด้วยกิริยางวยงงหลงลืมตัวเองไปสิ้น ครั้นรสพระธรรมไหลระรินเข้าโสตแล้ว เขาก็บังเกิดจิตศรัทธาหาอาจขยับเขยื้อนตัวไปจากที่นั้นได้ไม่ ดวงใจบังเกิดความชุ่มฉ่ำเหมือนได้รับน้ำอมฤตอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง เขาทั้งหลายเหล่านั้นก็ครองความเป็นสงฆ์สาวกของพระพุทธ-องค์ ครองสบงจีวรแทนเครื่องนุ่งห่มของฆราวาสเสีย อำมาตย์หมู่ใด ๆ ก็เป็นดังนี้ทั่วไปทุกผู้

กษัตริย์เห็นท่าจะไม่เป็นการ จึงส่งกาฬุทายี พระสหายเพื่อนเล่นแต่เล็กน้อยของพระบรมโอรสมาทูลอัญเชิญ รับสั่งเป็นบังคับว่าให้ทำการให้สำเร็จ กาฬุทายีเป็นคนเจ้าปัญญา พอถึงพระอุทยานก็ดึงผ้ายมาอุดหูเสียมิให้สดับพระธรรมเทศนา เขาเข้าไปกราบทูลดังพระบรมราชโองการพระพุทธบิดา

พระผู้ตัดสิ้นแล้วซึ่งกิเลส ตรัสบอกแก่เขาว่า "กาฬุทายี ไปทูลพระบิดาเถิดว่าเราจะไป เป็นความประสงค์และเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องไป บุรุษพึงเคารพและสนองคุณผู้มีอุปการะแก่ตน ไปทูลราชาและยโสธราเถิดว่าเราจะไป"

ฝ่ายพระมหากษัตริย์กรุงกบิลพัสดุ์ ยโสธราเทวี และชาวบุรีทั้งหลายได้ทราบข่าวว่า พระบรมศาสดาจะเสด็จสู่กบิลพัสดุ์ก็มีความยินดีเป็นที่ยิ่ง ต่างตกแต่งซุ้มประตูด้วยดอกไม้เฟื่องมาลัย สลับไหมทองแพรเรืองรองสีแดงเขียว สรรหาดอกไม้หอมมาประจงประดับประดาให้มีกลิ่นหอม ปลูกพลับพลาประเสริฐอร่ามเรืองด้วยแสงรัตน์ ติดธงปลิวไสวไปทั่ว แล้วจัดกระบวนกุญชร สวมอาภรณ์เพริศแพร้ว กูบแก้วแกมหิรัญ ล้วนแต่เลือกสรรสิ่งวิเศษมาตกแต่งช้างพระที่นั่งให้เลิศลอย ควรแก่การรับเสด็จพระโอรสจอมขวัญแห่ง

พระนครกบิลพัสดุ์ ให้ไปรออยู่ใต้พลับพลาที่ประทับ พอพระราชบุตรเสด็จมาถึงอำมาตย์น้อยใหญ่ก็ทรุดตัวลงยอกรกราบไหว้ แล้วให้นางระบำร้องรำร่ายปรายโปรยบุปผาชาติไปทั้งสถลมารค ซึ่งพระองค์ทรงควบขับพาชีผ่าน สรรพดนตรีดุริยางค์ทั้งหลายก็ให้บรรเลงมี่สนั่นไปทั่วทั้งธานี ในวันนั้นทุกคนคอยฟังเสียงระฆังตี อันเป็นสัญญาณว่าพระเสด็จมาถึงแล้ว

พระนางยโสธราเทวีรีบทรงพระวอทองเสด็จสู่เชิงเทินอันเป็นที่สูง เพื่อคอยทอดพระเนตรดูพระสวามีแต่ไกล ๆ มองไปจากปราการนั้นแลเห็นภูมิภาพโดยรอบบริเวณ ในป่าโน้นเนืองนองไปด้วยต้นอินทผลัมและต้นไทร ขอบทางเวียนนั้นงามไปด้วยไม้ดอกผลไม้ขึ้นริมตลิ่งงามดังภาพเขียน ใต้ร่มไม้เป็นที่ราบเตียน หญ้าขึ้นเขียวเป็นที่น่าระรื่นรมย์ ภายนอกพระทวารวังเป็นทับกระท่อมที่อาศัยของคนจนยากไร้เหล่าจัณฑาลสกุลต่ำ ผู้เป็นกษัตริย์และพรหมณ์จำต้องหลีกให้ไกลโพ้น เพียงแต่เหยียบเงาเข้าก็อับจนเสนียดกินต้องสะเดาะเคราะห์กันเป็นพิธีใหญ่ เพื่อปัดจัญไรไปเสียจากตัว แม้กระนั้นเขาผู้ยากจนเหล่านี้ก็มีอุตสาหะตื่นก่อนตะวันส่องแสง ด้วยตั้งใจคอยแสดงคารวะแก่พระมุนี บ้างปีนต้นพฤกษ์ฟังเสียงพระสังข์ บ้างเงี่ยหูฟังเสียงฆ้องกลองอันขานบอกเวลาพระเสด็จ ใช้เวลาตามประสายาก ปัดกวาดทับกระท่อม ปักธงพร้อมตามที่มี บ้างมัดใบมะเดื่อเป็นสายยาวรีแขวนไว้ ณ ซุ้มประตูบ้าน พร่ำถามกันตั้งแต่วันวานนี้ว่า "พระบรมศาสดาของเราเสด็จมาแล้วหรือยังเพื่อนเอ๋ย

พระนางยโสธราเล่าก็เฝ้าจับพระเนตรจ้องมองดูหนทางไม่ผิดอะไรกับผู้อื่น ยิ่งตะวันแผดแสงในตอนสายพระพักตร์ของเธอก็คลายสีอันแดงระเรื่อซีดสลดลงตามลำดับ พระอุระหวั่นประว้าว่าพระสวามีคงมิเสด็จมาเสียแล้ว

ทันใดนั้นเอง พระนางทอดพระเนตรเห็นนักบวชผู้หนึ่ง เดินเด่นมาแต่ไกล เกศาโกนเกลี้ยงเกลา หุ้มองค์ด้วยภูษาสีเหลือง หัตถ์นั้นอุ้มบาตรดินดำเนินนำหน้ามาแต่ผู้เดียว สองซ้ายขวาถัดไปนั้นเป็นพระภิกษุแต่งสีเหลืองดุจกัน แต่องค์ภิกษุซึ่งนำหน้านั้นท่าทางควร

แก่การเคารพนบอภิวันท์ยิ่งนัก อาการซึ่งก้าวเดินก็งามสง่าน่าประหลาดเนตรสุกใสบริสุทธิ์ ปวงชนซึ่งถวายของมองตะลึงด้วยความพิศวงบ้างก็นั่งงง บ้างก็ก้มลงกราบ บ้างก็หน้าเศร้าด้วยไม่มีของถวาย นายไพร่กระซิบถามกันว่า ใคร ? ใคร ? พระฤๅษีนี่เป็นเทวดาหรือ ?

พอพระภิกษุนั้นดำเนินเข้ามาใกล้พลับพลา พระวิสูตรแพรก็เผยออก ยโสธราเทวีสดุ้งผวาหวีดร้องว่า "พระสวามีหม่อมฉันมาถึงแล้ว"

ฝ่ายพระเจ้าครองนครกบิลพัสดุ์ได้ทรงสดับว่า พระราชโอรสเสด็จมาโดยมิได้ทรงพาชีอย่างขัตติยะ มิหนำซ้ำโกนพระเกศาเสียจนสิ้นสวย ทรงแต่ภูษาเหลืองเก่าคร่ำคร่าบทจรมาด้วยพระบาทเปล่า มิหนำซ้ำทรงถือบาตรรับทานอาหารจากคนยากจนเข็ญใจ ก็ทรงพระพิโรธยิ่งนัก ความรักใคร่เอ็นดูเหือดหายไปสิ้น พระองค์ทรงกระทืบพระบาทดึงพระมัสสุขาวอย่างแรง แล้วตรัสเรียกเสนาให้จัดม้าพระที่นั่งมาถวาย พระพักตร์นิ่วเสด็จขึ้นบนหลังม้า กระแทกโกลนโดยแรงจนม้าถลาแล่นประดุจลูกธนูออกจากแหล่ง พระองค์ทรงควบไปตามถนน ตรอกซอก ฝูงชนซึ่งเดินเก้กังขวางหน้าพากันหลบวุ่นวายวิ่งเตลิดหายบอกกันไม่ทันว่าพระราชาเสด็จแล้ว รีบเคารพนบไหว้เถิดชาวเรา พอเขาพูดไม่ทันขาดปากม้าก็วิ่งผ่านหน้าไปเลย พระราชาทรงควบใหญ่จนกระทั่งถึงกำแพงวัด ซึ่งมีฝูงชนยืนอยู่แน่นขนัดเหลือที่จะนับได้ ที่ยังหลั่งไหลมาจากสารทิศต่าง ๆ ก็มีไม่ขาดสาย เขาแหวกทางเป็นช่อง ให้กษัตริย์เข้าไปยังพระพุทธองค์ซึ่งทรงยืนสงบนิ่งแช่มช้อยอยู่ และทอดพระเนตรดูพระราชบิดาด้วยความกรุณา และสุภาพเรียบร้อยน่าเคารพ

ทันใดนั้นเองกษัตริย์ก็ทรงหายพระพิโรธดังปลิดทิ้ง พระพักตร์คลายความบึ้งตึงด้วยความขึ้งเคียดและไม่พอพระทัยลง พระองค์เสด็จลงจากหลังม้าพระที่นั่งทรุดองค์ลงต่ำแล้วทรุดพระองค์ลงถวายอัญชลีแด่พระพุทธองค์ด้วยพระทัยสามิภักดิ์นอบน้อม ความปีติสุขฉายแสงออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด เพราะทรงตระหนักแน่แล้วในขณะนี้ว่า พระราชบุตรของพระองค์นั้น ทรงพระประเสริฐใหญ่ยิ่งกว่าจักรพรรดิทั้งหลาย ฝูงชนซึ่งล้อมรอบพระองค์อยู่นั้น ต่างก็มีอาการสงบนิ่ง ไม่มีใครกล้าเอื้อนเอ่ยปากแต่อย่างใด

กษัตริย์ทรงสงบระงับความตื่นเต้นพระทัยได้แล้ว ก็เอื้อนโอษฐ์ตรัสถามว่า

"ลูกรัก พ่อไม่ได้คิดเลยว่า ลูกจะปลอมองค์มาเยี่ยงกระยาจกขอทานฉะนี้ ลูกของพ่อเมื่อก่อนนี้ทรงพัสตราภรณ์อันเพริศแพร้วประดับองค์ด้วยแก้วมณีมีค่าล้ำ เพียงแต่ตบหัตถ์เท่านั้น สารพัดสิ่งจะมาถึงพระองค์ ลูกเอ๋ย ตั้งแต่ลูกจากไป พ่อไม่เคยมีความสุขเลยแม้แต่น้อย ทำไมลูกจึงทิ้งพ่อไว้ให้โศกเศร้า ยโสธราเทวีของลูกก็เช่นกัน เธอมิเป็นอันเสวยและบรรทม เช้าค่ำบ่นร่ำไห้จนพักตร์ซีดสลดมัวหมอง การบรรเลงขับร้องและฟ้อนรำเธอก็มินำพา เธอพึ่งมาสิ้นทุกข์หมองไหม้ในวันที่ลูกมาถึงนี่เอง ลูกของพ่อทำไมจึงทรงภูษาเหลืองเก่าคร่ำคร่าและเที่ยวขออาหารจากชาวเมืองดังนี้เล่าลูกรัก ?

พระชินสีห์เจ้าของเราทูลตอบว่า

"สกุลของหม่อมฉันเป็นอย่างนี้เองค่ะ หม่อมฉันจึงต้องทำอย่างนี้ด้วย"

"อะไรกันลูกรัก ลูกเอาที่ไหนมาพูด วงศ์ศากยะมีอายุก็ยืนนานหนักหนาแล้ว พ่อไม่เห็นมีใครเขาทำดังนี้เลย"

"สกุลของฉันไม่ใช่ศากยะดอก หากเป็นอริวงศ์ พระพุทธเจ้าซึ่งเสด็จมาก่อนหม่อมฉันได้ทรงกระทำดังนี้ทุกพระองค์ หม่อมฉันจึงต้องทำอย่างพระพุทธองค์นั้น ๆ ด้วย ก็อย่างเดียวกับที่ทรงธรรมต้องสวมเกราะแต่งเครื่องรบครบครันเยี่ยงกษัตริย์แต่โบราณกาลนั่นแหละค่ะ พระบิดาเป็นกษัตริย์ แต่ลูกเป็นนักบวชต้องทำอย่างนักบวชทั้งหลายผู้ยังประโยชน์สุขให้แก่โลก ลูกไปค้นหาแก้วมณีอันมีค่ายิ่งกว่าสัตตรัตน์ของพระจักรพรรดิเจ้ามาแล้ว ลูกจะได้แจกจ่ายให้แก่ชาวโลกทั้งหลายต่อไป"

พระราชาทรงพระฉงนพระทัยยิ่งนัก ด้วยมิได้ทอดพระเนตรเห็นพระสมบัติใดพระพุทธองค์ก็เสด็จบทจร ทรงจีวรคร่ำคร่าและมีบาตรดินใบหนึ่งเท่านั้นเอง ตรัสถามว่า

"สมบัติอะไรที่ไหนกัน ลูกรัก พ่อไม่เห็นมีสิ่งใดเลย"

พระมหาโพธิสัตว์ทรงจับพระกรของพระพุทธบิดา จูงเสด็จดำเนินไปตามถนนพลางตรัสเล่าให้ฟังถึงพระ **จตุรารียสัจจ์ สันติปฏิปทา อัฐศีล** *อันควรงดเว้น*

เสียเพื่อจะได้ปราศภัย **มรรคแปด** *อันควรสนพระทัยและดำเนินตามไม่ว่าเป็นกษัตริย์หรือทาสต้อยต่ำ จัณฑาล เข็ญใจปานไร ฉลาด โง่ แก่ หรืออ่อนวัย ปานใดก็พึงสดับและปฏิบัติตามทั้งสิ้น เพื่อจะได้เข้าสู่นิพพานอันพ้นแล้วซึ่งปวงทุกข์และการเวียนว่ายในห้วงมหรรณพของทางโลก*

พระมหากษัตริย์ได้สดับก็ชุ่มชื่นกมล พระพักตร์หายย่นสิ้นสงนสนเท่ห์ เพราะแสงสว่างแห่งปัญญาได้ปรากฏแก่พระองค์แล้ว ในราตรีนั้นเอง พระเจ้าสิริสุทโธทนะและพระศรียโสธรา ผู้เป็นสะใภ้ก็ทรงสำเร็จ *พระปรมัตถ์* อันเป็นความเกษมศานติไม่รู้จักเหือดหาย

บทสุดท้าย

สิ่งที่อยู่ค้ำฟ้า

เบื้องล่างแห่งภูมิเขาหิมาลัยสูงเยี่ยมตระหง่าน สดชื่นอยู่ด้วยไม้อันเขียวขจีและมีดอกอันงดงามหอมหวาน เพราะมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่ตลอดปีที่รื่นรมย์ยิ่งนัก มีกองศิลาต่างสีประดับด้วยรัตนะหักทับกันอยู่ดาดาษ เกือบทุกอันมีรอยสลักลวดลายอย่างประณีตบรรจง แต่ทว่าลบเลือนไปบ้างแล้วด้วยความชราของอายุ บางอันก็เปื้อนดินแทบจะมองดูเส้นลายไม่เห็น ถูกฝังจมอยู่ในดินรากมะเดื่อขึ้นพันรัดเอาไว้แน่นหนา ลางอันก็ถูกไม้เลื้อย บางอันก็ขึ้นปกคลุมยะยุ่ง จนไม่มีใครทราบว่ามีศิลาอยู่ภายใต้ไม้เลื้อยอันเขียวขจีนั้น งูและตุ๊กแกและเหล่าสัตว์เลื้อยคลานอื่น ๆ พากันออกมาจากโพรงไม้ผุ ๆ ซึ่งสลักเสลาอย่างประณีต อันแสดงว่าแต่ก่อนนี้เคยประกอบขึ้นเป็นที่ประทับของกษัตริย์ พื้นปราสาทอันงามและราชอาสน์กลายเป็นที่อยู่ของเหล่าสุนัขจิ้งจอก อันเข้าไปขดตัวนอนสบาย ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่แสดงถึงความไม่เที่ยงแท้ทั้งสิ้น เพราะว่าซากสลักหักพังเป็นที่อาศัยของเหล่าจตุบาททวิบาทและเลื้อยคลาน เหล่านี้แหละคือกรุงกบิลพัสดุ์ ซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองวะวาบวับด้วยแสงแก้วมณี และเป็นที่ซึ่งจอมกษัตริย์เคยประทับสุขสบายมาแต่ก่อน

พระพายเท่านั้นที่ยังคงรำเพยอยู่เช่นเดิม มหาสิขรินทรหิมาลัยและธารน้ำเท่านั้นที่ยังอยู่ บุปผาชาติเท่านั้นที่ยังคงบานสะพรั่งและส่งกลิ่นหอมหวนอยู่มิได้ขาด ความจริงในธรรมชาตินี้เป็นฉันใด พระพุทธโอวาทก็เป็นฉันนั้น คำสั่งสอนของพระบรมศาสดายังคงอยู่ ไม่รู้จักเสื่อมคลายหายสูญไปจากโลก พระคัมภีร์เล่าว่าในอดีตสมัยนั้น พระบิดาและพระประยูรญาติพากันมาแวดล้อมเฝ้าแหน พระพุทธองค์ทรงสดับพระพุทธโอวาทแล้วก็ทรงเลื่อมใสศรัทธายิ่งนัก ที่เคยถือพระองค์ว่าสูงศักดิ์สูงอาวุโสกว่า ก็นอบน้อมถ่อมกายอยู่แทบบาทพระผู้ทรงพ้นแล้วจากห้วงทุกข์ในโลกทั้งสิ้น พระศาสดาเสด็จประทับเทศนาประทานพระญาติในสวนขวัญอันเป็นที่สงัดร่มเย็น สร้างเป็นเนินสูงต่ำหลั่นลดเป็นชั้น ๆ ก่อตั้งฐานปูนผสมเป็นภูเขาน้อย ๆ สำหรับปลูกดอกกุหลาบหลากสีและมีกลิ่นระรื่นรวย น้ำพุขึ้นพวยพุ่งอยู่กลางสวนชวนให้ทัศนายิ่งนัก เหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ได้ทรงสดับพระสัทธรรมก็มีหฤทัยเอิบอาบ ชุ่มฉ่ำไปด้วยน้ำอมฤตแห่งปัญญา ซึ่งต่อมาก็ยังผลให้ชาวชมพูทวีปทั้งหลายได้มีกมลอันบริสุทธิ์สดใส แลเห็นทางข้างหน้าสว่างกระจ่างไป เพราะมีดวงประทีปแก้วแห่งปัญญาอยู่กับตนแล้ว

นี้ก็เป็นที่สุด แห่งพระประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ยอดยิ่ง อันพระพุทธปรีชาญาณและพระวิริยะนั้นเลิศล้ำเปรียบมิได้ พระองค์ทรงสละเสียซึ่งความมีอำนาจอันใหญ่ยิ่งในทางโลกด้วยพระทัยห้าวหาญ และด้วยทรงหวังจะยังประโยชน์ต่อโลกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ข้าพเจ้าเล่ามานี้ก็เพียงแต่ส่วนน้อย กาลซึ่งพระพุทธองค์ทรงมีพระชนม์อยู่หรือก็ล่วงเลยมานานแล้ว ข้าพเจ้าเป็นผู้มาทีหลังพระศาสดา ได้สดับแต่เสียงพระธรรมล้ำเลิศก็มีความบูชาและจงรักต่อพระองค์ผู้ทรงกรุณามนุษย์ทั้งโลกมิได้นับว่าคนชาติใดชั้นใดและผิวใด อันนี้เองเป็นเหตุให้เกิดความอุตสาหะ รจนาเรื่องราวของพระองค์ขึ้น เพื่อให้เพื่อนร่วมโลกทั้งหลายได้แจ้งถึงพระจริยวัตรอัธยาศัยของพระมหาบุรุษผู้ยิ่งยวด ข้าพเจ้าก็มิอาจแต่งให้เลยข้อความในพระคัมภีร์ไปได้ พระสัทธรรมอันทรงแสดงไว้ในเย็นวันนั้น พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงแก่บรรดาผู้มาประชุมหลายโกฏิพันรวมทั้งมนุษย์ใต้หล้าและเทวดา

บนสวรรค์ เพราะการปรากฏว่าท้องฟ้าทุกชั้นว่างเปล่า ด้วยเหล่าเทพเสด็จจากทิพยพิมานสถานลงมาชุมนุมฟัง โลกเบื้องล่างก็เปิดกรงขังให้เหล่าสัตว์ที่ต้องทนทุกข์เวทนาด้วยบาปกรรมซึ่งตนสร้างมานั้น ได้ขึ้นมาสดับเสียงพระธรรมบ้าง เทพเจ้าช่วยกันยังความสงบให้เกิดขึ้นทุกพระองค์ พระอาทิตย์ก็มิส่งแสงแผดกล้า พระวายุรำเพยพัดแต่เพียงเบา ๆ มิให้เขาทั้งหลายต้องตื่นตกใจไหวหวาด ฟ้าที่เคยคะนองกัมปนาทก็หยุดนิ่ง ทุกสิ่งที่ร้ายกลับกลายเป็นดีไป กษัตริย์พราหมณ์ยิ่งใหญ่ก็บังเกิดความรักใคร่ พวก แพศย์ ศูทร จัณฑาลอันมีวรรณะต่ำกว่าตน วิหิงสา ริษยา พยาบาทปลาศนาการหายไปสิ้น ด้วยอำนาจแห่งรสพระธรรมนั้น

ชาวเราทั้งหลาย พึงขวนขวายสดับ ซึ่งพระสัทธรรมอันล้ำเลิศนั้นเถิด ไม่มีสิ่งใดแล้วที่จะประเสริฐไปกว่าพระพุทธวจนะของพระบรมศาสดา ความสุขสุดยอดซึ่งเราท่านแสวงหา ก็จะได้ประสบเป็นมั่นคง.

รายนามเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน

ในงานศพ พระสุวรรณธีราจารย์ (สุวรรณ มหาวีโร)

อดีตรองเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม

เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

วัน เดือน ปี	รายการ-ชื่อ-นามสกุล	หมายเหตุ
อาทิตย์ที่ ๒ มค. ๒๐	คณะสงฆ์วัดไตรมิตรวิทยาราม	สวดอภิธรรม
อังคารที่ ๔ มค. ๒๐	คุณนายทองคำ คุณนิดา คุณยุพิน มั่นคงเจริญ	สวดอภิธรรม
พุธที่ ๕ มค. ๒๐	ลูกเสือชาวบ้านค่ายวิสุทธาธิบดี	สวดอภิธรรม
พฤหัสบดีที่๖มค. ๒๐	ผู้จัดการและคณะครูโรงเรียนศึกษาวัฒนา	สวดอภิธรรม
ศุกร์ที่ ๗ มค. ๒๐	สมาคมศิษย์วัดไตรมิตรวิทยาราม ครูอาจารย์โรงเรียนมหาวีรานุวัตร และคณะครูอาจารย์โรงเรียนผู้ใหญ่มหาวีรานุวัตร	สวดอภิธรรม
เสาร์ที่ ๘ มค. ๒๐	เวลา ๑๐.๐๐ น. พระราชาคณะ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์	บำเพ็ญกุศล
	เวลา ๑๓.๓๐ น. พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต แสดงพระธรรมเทศนา	สัตตมวาร
	ชาวตำบลเปรง ฉะเชิงเทรา และคณะญาติพี่น้องท่านเจ้าคุณพระสุวรรณธีราจารย์ จังหวัดอ่างทอง	สวดอภิธรรม
พุธที่ ๑๒ มค. ๒๐	คณะสงฆ์และญาติโยม จังหวัดเชียงใหม่ นำโดยท่านพระครูมงคลสีลวงศ์ วัดบุพพาราม เชียงใหม่	บำเพ็ญกุศล ทักษิณานุปทาน
	เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์	
	เวลา ๑๓.๓๐ น. พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวิสุทธาธิบดี ประมุขวัดไตรมิตรวิทยาราม แสดงพระธรรมเทศนา	
เสาร์ที่ ๑๕ มค. ๒๐	นักศึกษาผู้ใหญ่โรงเรียนมหาวีรานุวัตร	สวดอภิธรรม
เสาร์ที่ ๒๒ มค. ๒๐	คุณโยม บุญช่วย โกมลบุตร และคุณ บุญเสริม เตชะวัชรา	สวดอภิธรรม
เสาร์ที่ ๒๙ มค. ๒๐	คณะกรรมการศาลเจ้าไต้เสีย	สวดอภิธรรม

วัน เดือน ปี	รายการ-ชื่อ-นามสกุล	หมายเหตุ
เสาร์ที่ ๕ กพ. ๒๐	เวลา ๑๐.๐๐ น. พระราชาคณะ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์	บำเพ็ญกุศล
	เวลา ๑๓.๓๐ น. พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธ-โฆษาจารย์ แสดงพระธรรมเทศนา	ปัญญาสมวาร
	คุณประธาน คุณสุมาลี ดวงรัตน์	สวดอภิธรรม
เสาร์ที่ ๑๒ กพ. ๒๐	ครอบครัวอัศวาณิชย์ และชาวคลองสวน	สวดอภิธรรม
เสาร์ที่ ๑๙ กพ. ๒๐	คณะครูอาจารย์และนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดไตรมิตร-วิทยาราม และโรงเรียนผู้ใหญ่วัดไตรมิตรวิทยาราม	สวดอภิธรรม
เสาร์ที่ ๒๖ กพ. ๒๐	คณะครูอาจารย์โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย	สวดอภิธรรม
อังคารที่ ๑ มีค. ๒๐	คณะญาติโยมจังหวัดหนองคาย โดยการนำของพระครูวิเชียร-ปัญญาภรณ์ รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย	บำเพ็ญกุศล ทักษิณานุปทาน
	เวลา ๑๙.๐๐ น. พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวิสุทธาธิบดี ประมุขวัดไตรมิตรวิทยาราม แสดงพระธรรมเทศนา	
	เวลา ๒๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป มาติกาบังสุกุล	
เสาร์ที่ ๕ มีค. ๒๐	คุณการุณ สุทธิศรีมงคล	สวดอภิธรรม
เสาร์ที่ ๑๒ มีค. ๒๐	คุณโยมปาหนัน บารมีธรรม และ พ.ญ.ลมูล พงศ์ธรานนท์	สวดอภิธรรม
เสาร์ที่ ๑๙ มีค. ๒๐	คณะลูกหลานและญาติชาวอ่างทอง	สวดอภิธรรม
เสาร์ที่ ๒๖ มีค. ๒๐	คุณรัตนา-คุณปัทมา และเพื่อนๆ พระมหากมล กมโล และญาติโยม วัดสุวรรณรัตนาราม อ. กำแพงแสน นครปฐม	สวดอภิธรรม

พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด กราฟิคอาร์ต ๒๐๔/๑๒-๑๓ ถนนสุรวงศ์ บางรัก กรุงเทพฯ โทร. ๒๓๓-๐๓๐๒-๕
น.ส. ศิริอร งามจริยางกูร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๐